

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DĚJINY ADVENTIZMU SEDMÉHO DNE V ČESKÝCH ZEMÍCH
(1890-1989)

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor:	Bc. Mgr. Jiří Piškula
Katedra:	Církevní dějiny
Vedoucí práce:	Dr. Peter Morée
Studijní program:	Teologie P6141
Studijní obor:	Historická teologie a teologie náboženství
Rok odevzdání:	2007

DIS 142

1. Prohlašuji, že tuto disertační práci s názvem Dějiny adventizmu sedmého dne v českých zemích (1890-1989) jsem napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

2. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

94431/07

V Praze dne 29.5.2007

Jiří Piškula

Dějiny adventizmu sedmého dne v českých zemích (1890-1989)

- Církevní dějiny - adventizmus – Rakousko- Uhersko – Československo – 19. a 20. století

- Církevní politika - komunismus a křesťanství – náboženská perzekuce – Československo - 20. století

Práce se zabývá stoletím dějin adventizmu sedmého dne v prostoru Čech, Moravy a Slezska od zakotvení této víry na tomto území až po pád komunistické diktatury v Československu. Studie se soustředí na adventistickou církev ve své interakci se státními strukturami a společností obecně a hlavním obdobím je v zorném úhlu této práce perioda let 1945-1969. Hlavním tématem v tomto období je pak vývoj vztahu komunistického totalitního režimu k Církvi adventistů sedmého dne, od státního uznání církve, přes její zákaz až k opětovnému povolení. Okrajovými zájmy tohoto díla je také vzdělávací, vydavatelská, nakladatelská a dobročinná aktivita adventistů sedmého dne.

A History of the Seventh-Day Adventism in the Bohemian Lands (1890-1989)

- Church history – Adventism – Austria-Hungary – Czechoslovakia - 19th and 20th century

- Church politics – Communism and Christianity – Religious persecution – Czechoslovakia – 20th century

This study describes the history of Seventh-Day Adventism in Bohemia, Moravia and Silesia from its beginnings in this territory to the fall of the communist dictatorship in Czechoslovakia. Its main focus is the interaction between the Adventist church on the one hand and state and society on the other, as it got its shape between the years 1945-1969. The key question here is how the relationship between the communist totalitarian regime and the Adventist church developed from the prohibition of the church in 1952, only a few years after obtaining the state license, to the following permission of the church. Further concerns of this study – though rather on the margin – are the educational, publishing and humanitarian activities of the Seventh-Day Adventists.

Za podporu při vzniku této práce děkuji na prvním místě vedoucímu práce P. Morée, který se postaral především o takovou organizaci mého studia, abych co nejvíce času mohl věnovat badatelské činnosti.

Tato práce by nemohla vzniknout bez ochotné podpory pracovníků rady archivů, především M. Marešové a A. Šimánkové z Národního archivu, J. Hrdinky z archivu Česko-slovenské unie Církve adventistů sedmého dne, J. Štěpána z archivu Církve bratrské, D. Státníka z Archivu Ministerstva vnitra České republiky a D. Heinze z Historického archivu Adventistů sedmého dne v Evropě ve Friedensau. Dále děkuji pracovníkům Vojenského ústředního archivu, Správního archivu Ministerstva kultury České republiky, Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Brněnského zemského archivu, Zemského archivu v Opavě a Státního oblastního archivu v Liberci, pamětníkům a pozůstalým po významných osobnostech našeho adventizmu, kteří mi umožnili nahlédnout do pozůstalostí.

Za jazykovou korekci děkuji I. Raszkové.

Obsah:

Úvod.....	1
1. Vymezení práce.....	1
2. Prameny.....	3
3. Sociologický pohled na evropský adventizmus.....	6
1.kapitola - Počátky	13
1.1. Vznik adventizmu a první evropští misionáři.....	13
1.1.1. William Miller a vznik adventizmu	13
1.1.2. Adventizmus v Evropě.....	15
1.2. Počátky adventizmu v českých zemích.....	20
1.2.1. První adventisté a sbory.....	20
1.2.2. Založení organizace na právních základech.....	30
1.2.3. Adventizmus za první světové války.....	33
1.3. Adventizmus a společnost.....	35
2. kapitola - Církev za první republiky	40
2.1. Založení organizační struktury.....	40
2.1.1. Založení církevní organizace.....	40
2.1.2. Založení spolku.....	42
2.2. Institucionální rozvoj církve – 20. léta.....	44
2.2.1. Nakladatelství a nový časopis.....	44
2.2.2. Počátky adventistického školství.....	46
2.2.3. Sřety se státní správou.....	48
2.2.3.1. Adventistický pacifizmus.....	53
2.3. Růst a proměna adventizmu.....	56
2.4. Adventizmus a společnost.....	60
3. kapitola - Období velkých změn (1938–1950)	63
3.1. Ztráty členstva v letech 1938–1939.....	63
3.2. Území mimo Protektorát Čechy a Morava.....	64
3.2.1. Sudetské sdružení.....	64
3.2.2. Ostatní oblasti.....	66
3.3. Protektorát Čechy a Morava.....	68
3.4. Poválečná doba 1945 – 1948.....	72
3.4.1. Obnova organizace.....	72
3.4.1.1. Spolek.....	72
3.4.1.2. Severočeské sdružení.....	73
3.5. Poválečný růst církve.....	76
3.6. Léta 1948–1950: Církev v době vznikající diktatury.....	81
3.6.1. Převrat v únoru 1948.....	81
3.6.2. První zkušenosti s režimem (1949–1950).....	83
3.6.3. Státní uznání církve.....	86

3.7. Adventisté a společnost.....	87
4.kapitola – Střet s režimem (1951-1967)	90
4.1. Církevní politika KSČ.....	90
4.2. Církev čelí prvním ranám (1951).....	95
4.3. Vývoj směřující k zákazu církve (1952).....	101
5.kapitola - Církev v době zákazu (1952–1956)	109
5.1. Cesta k opětovnému povolení církve	118
5.1.2. Nové vedení SÚC.....	118
5.2.2. Snaha o povolení CASD.....	122
6. kapitola - Krize v církvi (1956–1962)	135
6.1. Obnovování struktury.....	135
6.2. Konečné rozhodnutí o majetku církve.....	137
6.3. Školská otázka.....	139
6.4. Kulminace problémů.....	144
6.4.1. Případ Kimler.....	147
6.5. Církev v letech 1963–1967.....	152
6.5.1. Konference v roce 1963.....	152
6.5.2. Léta 1964–1967.....	155
6.6. Adventisté a společnost.....	157
7. kapitola – Období svobody i přizpůsobení se (1968-1989)	161
7.1. Konference v roce 1967.....	161
7.2. Polednová církevní politika KSČ.....	163
7.3. CASD v nové realitě společenských změn.....	167
7.4. Rehabilitace.....	172
7.5. Církev v době normalizace.....	176
7.5.1. Vztah církve k režimu.....	178
7.5.2. CASDStátní bezpečnost.....	181
7.6. Adventizmus a společnost.....	183
Závěř	186
Zusammenfassung	189
Seznam zkratk	195
Seznam použité literatury	197

Úvod

1. Vymezení práce

Když se v minulých dvou staletích pod vlivem historického pozitivizmu definitivně dotvořila historická, empiricko-kritická metodologie, bylo již jen otázkou času, kdy také z teologických fakult vymizí konfesní pohled na minulost křesťanstva. Tato skutečnost dala silný podnět k opětnému promýšlení poslání a vymezení církevních dějin jako oboru a jeho vztahu k teologii. Teprve součinnost obou procesů však vymanila církevní dějiny z pout konfesní teologie a umožnila tak vznik děl, která se oprostila od dřívějšího spíše hagiografického stylu psaní církevních dějin. To ovšem platí především pro akademickou půdu. Svobodné církve v Československé republice neovlivnily proud dějin natolik, aby se jejich dějinami nějak zvlášť zabývaly historické ústavy a pro teologické semináře jednotlivých církví bohužel platí, že proces, jež byl zmíněn výše, nedospěl ke svému zdárnému završení, což znamená, že doposud mají studie vycházející na těchto ústavech blíže spíše ke konfesnímu a jen zřídka kritickému hodnocení minulosti. Vzhledem k tomu se tato práce stává prvním komplexním pokusem o zhodnocení dějin Církve adventistů sedmého dne na území Čech, Moravy a Slezska pohledem kritického historika. To, že se jedná o průzkum na poli téměř netknutém, s sebou nese pozitiva i určitá úskalí. Aby těch druhých bylo čím jak nejméně, je potřeba co nejprecizněji definovat samotný záměr práce.

První z velkých otázek okolo šíře záběru práce se týká jedné z výše uvedených myšlenek, vztahu k teologii. Dějiny jakékoliv církevní instituce, ať už chceme či ne, jsou provázané s teologií a spiritualitou denominace, k níž se váží. Teologie, specifický etický systém v církevním společenství a chápání eschatologie, motivuje jednání členů církve. Dějinný vývoj zase zasobuje bohoslovecké uvažování podněty a ukazuje jeho slepé uličky. Přes to přese všechno zůstane obecným záběrem této práce pohled historicko-empirický, postihující sociologický aspekt církve, tedy církev ve světě. Jednotlivé teologické otázky a důrazy tedy budou zmíněny tam, kde výrazně zasáhly do dějinného procesu či kde jejich zmínění umožní lépe pochopit kontext pojednávaného. Důvodů k tomu je několik: Děla zabývajících

se adventistickou teologií, etikou či liturgikou je v poslední době dostatek, jak je zřejmé z bibliografie této práce. Adventizmus, vycházející z amerických náboženských tradic, byl také ve Spojených státech věroučně utvořen a vliv českých adventistů na vývoj věrouky této dnes více než 15milionové denominace je téměř nulový. Svou roli samozřejmě sehrály také praktické důvody, tedy úvahy, zda by bylo možné zapracovat do této práce komplexní recepci adventistické teologie na českém území v časovém horizontu určeném pro její vznik.

Dále je potřeba vymezit záběr celé práce jak časově, tak geograficky. Časové vymezení je patrné ze samotného názvu. Je však potřeba zdůraznit, že práce se sice pokouší předložit co možná nejširší a nejucelenější pohled na minulost adventizmu na území českých zemí, její jádro však spočívá v období let 1945–1969. Geograficky je třeba poznamenat, že „českými zeměmi“ je myšleno to, co bychom přesněji měli nazvat „zeměmi Koruny české“. To by však v období 1890–1989, kdy monarchistické zřízení, které se k onomu pojmu neoddělitelně pojí, zabralo jen malou část – 18 let –, působilo poněkud zvláště. K výše řečenému je také nutno podotknout, že geografickému hledisku je pro účely této práce nadřazeno hledisko státně správní. Zmíněné země tedy budou zahrnuty jen v rámci správy rakousko-uherské a československé. V období II. republiky a protektorátu je naopak nadřazeno geografické hledisko a tato doba nebude omezena pouze na hranice určené mnichovskou dohodou. K tomu všemu je také třeba dodat, že k dokreslení kontextu je nutné pojednat ve větší míře o souvislostech z dějin adventizmu sousedních zemí, mezi nimiž bude hrát samozřejmě hlavní roli Slovensko, s nímž je český, moravský a slezský adventizmus svázán z hlediska správy až do dnešních dní.

K vymezení práce neodmyslitelně patří také cíl, jenž má badatel na zřeteli. Bylo by asi bláhové pokoušet se v rámci disertační práce popsat komplexně všechny aspekty dějinného vývoje v rámci adventizmu v chronologické šíři celého jednoho století. Časově vymezené jádro práce bylo již zmíněno, je tedy potřeba dodat, že na dějiny adventizmu bude pohlíženo jako na interakci dvou institucí – státu a církve – nehledě na to, zda v tom či onom období byli čeští, moravští a slezští adventisté zastupováni nějakou právníckou osobou. Na dějiny této denominace bude tedy nahlíženo především z pohledu dvou nejvyšších správních útvarů – unie a sdružení – které měly vliv na velké regionální celky, zatímco dějiny jednotlivých sborů, vzdělávacích a dobročinných institucí budou z pohledu práce druhořadé.

Disertace tedy bude především sledovat stopu, již adventizmus v celospolečenském dění prvního století své existence v českých zemích zanechal.

Práce samotná je do velké míry prvním průzkumem možností pramenných bádání. Jedním z cílů je zmapování této oblasti, jež může sloužit jako odrazový můstek pro podrobnější studie k jednotlivým otázkám. Na druhou stranu ucelené – ač pro určitá období stručné – dějinné pojednání, které chce tato práce předložit, je vhodné pro komparaci v mnoha pohledech. Adventisté v Československu prošli traumatickou zkušeností perzekuce a zákazu, a právě proto jsou dějiny této denominace v Československu výborným materiálem pro reflexi křesťanské sociální etiky a pro nové promyšlení aspektů vztahu křesťanstva k správní moci, jež se vynořují z nových zkušeností s totalitními systémy dvacátého století. Pro adventizmus, stejně jako pro jiné evangelikální církve, které tvořily své zásady v prostředí tradiční americké náboženské tolerance, jsou zase dějiny církevních institucí pod vládou evropských autoritativních a totalitních režimů jedinečnou příležitostí k reflexi funkčnosti takto nastavených principů i v prostředí vůči křesťanství nepřátelském. Srovnávací studie je možno směřovat také k ostatním církvím či adventistickým společenstvím v jiných státech socialistického bloku.

2. Prameny

Pro dějiny adventizmu na českém území je k dispozici jen minimum vydaných děl. O nejstarším období pojednal ve svém díle *Church, State and Religious Dissent. A History of Seventh-Day Adventists in Austria, 1890–1975* Daniel Heinz. To je však jediné ucelenější historické dílo, které se tématem zabývá. Pro mladší období jsou k dispozici pouze krátké články v časopise *Stráž Sionská* a vydané paměti některých kazatelů, to však nejsou historická pojednání v pravém slova smyslu. Náznak systematictější práce s prameny se objevuje až v roce 1972 v závěrečné práci Emanuela Dudy na adventistickém teologickém semináři s názvem *Vývoj a Pokrok adventního díla v Československu*. V letech 1976 a 1977 pak vydával Josef Kutý, bývalý kazatel CASD na odpočinku, v časopise *Znamení doby* články z nejstarších adventistických dějin, sahajících až do první republiky. Konečně posledním příspěvkem byla opět absolventská práce z prostředí teologického semináře, a to práce Michala Balcara s názvem *Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava*.

Pro všechny výše jmenované práce platí, že vycházejí téměř výhradně z pramenů církevní provenience, především kronik, zpráv vydaných v církevních časopisech a vzpomínek pamětníků, někdy z církevních archivů. Státní archivy však při vzniku těchto prací zůstaly téměř opomenuty, proto o nich bude podrobněji pojednáno v následujících řádcích.

Co se týče nejstaršího období do konce první světové války, jsou archivní prameny stručné. Nejlépe o této době informuje fond Prezidia policejního ředitelství Praha a fond Prezidia českého místodržitelství v pražském Národním archivu, drobnější informace se nacházejí v Archivu města Liberec, fond Religionssachen, a také v Zemském moravském archivu v Brně, ve spolkovém oddělení fondu Policejního ředitelství. Hlavním zdrojem pramenů jsou zahraniční časopisy Review and Herald a Zionswächter, ve kterých se nacházejí hlášení z misijních polí a konferencí prvních organizačních celků na území Čech, Moravy a Slezska (misijní pole a sdružení) a další zprávy prvních misionářů a kolportérů v českých zemích.

Pro období první republiky je již výběr archivních pramenů o mnoho pestřejší. V Národním archivu poskytují cenné informace opět fond Prezidia policejního ředitelství Praha, fond Ministerstva vnitra a jeho prezidiální fond, fond Ministerstva školství a fond Zemského úřadu. Pramenné materiály k první republice obsahují v menší míře také dva fondy v Národním archivu (C-ADV a MSČJA), které vznikly zabavením majetku Církve adventistů sedmého dne v roce 1952. Další cenné fondy se nacházejí ve Vojenském ústředním archivu (fond Ministerstva národní obrany), Moravském zemském archivu (Policejní ředitelství, Zemský úřad) a Zemském archivu v Opavě (Policejní ředitelství, Zemská vláda slezská). Z mimoarchivních pramenů je třeba zmínit především časopis Stráž Sionská, který přináší podrobné informace o dění v adventistickém společenství, stejně jako to bylo v případě časopisů Review and Herald a Zionswächter pro období předcházející.

Období let 1938–1950 je co se pramenů týče zásobeno velmi nesourodě. Pro Sudetské sdružení se nachází několik cenných informací v Historickém archivu adventistů sedmého dne v Evropě ve Friedensau. Pro adventisty v českém a moravském prostředí jsou k dispozici fondy C-ADV a MSČJA, pro období okupace jsou však poměrně chudé. Fondy ale velmi dobře zachycují dění v CASD v mnoha oblastech v období 1945–1950. Pro poslední dva roky jsou také k dispozici fondy Národního archivu zabývající se církevní politikou KSČ obecně.

Období mezi lety 1951–1967 je pravděpodobně nejbohatším obdobím adventistických dějin v Československu, co se rozličnosti pramenů týká. Církevní prameny jsou zastoupeny dvěma fondy v Národním archivu, fondem Církve adventistů sedmého dne a fondem Moravskoslezského sdružení Československé jednoty adventistů sedmého dne, které po zákazu církve v roce 1952 přešly pod Archiv Ministerstva vnitra. Jde vlastně o archiv bývalé Československé jednoty adventistů sedmého dne a jeho Moravskoslezského sdružení, který začal řádně fungovat teprve po válce, a roky 1945–1952 jsou v nich nejlépe podchycené. Dalšími církevními archivy jsou archiv Česko-Slovenské unie CASD a Českého sdružení CASD, které zachycují roky po povolení církve v roce 1956. Tyto archivy však nebyly vedeny s takovou pečlivostí, a tak jsou události v těchto letech z pohledu vedení CASD mnohem hůře sledovatelné.

Státní archivy naproti tomu nabízejí obrovské bohatství. Hlavními fondy Národního archivu jsou fondy Státního úřadu pro věci církevní a na něj navazujících institucí, tedy Církevního odboru Ministerstva školství a kultury a Sekretariátu pro věci církevní. Pro hlavní linii církevní politiky a všechna důležitá rozhodnutí, jež v této oblasti padla, jsou zásadní fondy ÚV KSČ (předsednictvo, politické byro, sekretariát, politický sekretariát, bulletiny a ideologické oddělení). Počátky církevní politiky zachycuje fond Ústředního akčního výboru Národní fronty a také fond Čepička ve Vojenském ústředním archivu. Velmi cenné informace se nacházejí také v archivu Ministerstva vnitra. Jedná se především o objektové svazky, jež si různé instituce MV, především Státní bezpečnost, vedly na církve. Dále jsou to svazky ze správy vyšetřování – tedy procesy vedené proti adventistickým kazatelům a členům církve – a někdy také agenturní svazky Státní bezpečnosti. Na závěr dodejme, že ani v tomto poměrně časově vzdáleném období nejsou státní fondy zcela zpracovány. Například v průběhu vzniku této práce se šťastnou náhodou našly materiály ve Správním archivu Ministerstva kultury České republiky, které obsahovaly velice důležité dokumenty k dějinám CASD.¹ Nelze tedy zcela vyloučit další případy podobných ztracených materiálů, které dosud nebyly zařazeny pod instituce, kde by být měly.

¹ Zároveň je třeba pro čtenáře této práce poznamenat, že veškeré citované údaje z tohoto archivu již nejsou zpětně vysledovatelné, neboť materiály byly ještě v roce 2006 přesunuty do Národního archivu a budou zde ve fondu CO MŠK uloženy pod jinými signaturami. Podobný přesun do Národního archivu je plánován pro fond Čepička ve Vojenském ústředním archivu.

Toto období je také prvním časovým úsekem, jež lze velmi dobře mapovat pomocí metod oral history. Především dobu zákazu a období bezprostředně po něm pomáhají zpracovat vzpomínky pamětníků daleko plastičtěji. Zároveň podávají bližší informace ohledně věcí pro církve nepříjemných (boj o moc, zásahy státní moci do vedení církve), jež jsou v archivech církve jen naznačeny či nejsou vysvětleny vůbec.

Léta 1967–1989 jsou stejně jako perioda předchozích období velmi bohatým na prameny. Církevní archiv poskytuje bohaté informace jak v zápisech ze zasedání Ústřední rady, tak v zápisech z konferencí. Také korespondence se sbory a jednotlivci dochovaná v tomto archivu obsahuje řadu cenných informací. Kromě toho je zde možno najít také důležité statistické informace. Hlavní fondy ve státních archivech jsou ty, které jsou uloženy v Národním archivu, především Sekretariátu pro věci církevní na Ministerstvu kultury a informací, a další církevní fondy tohoto ministerstva. Pro hlavní linii církevní politiky, která v tomto období prošla velkými změnami, je zásadní fond předsednictva ÚV KSČ. Skromnější informace jsou k nalezení také v archivu Ministerstva vnitra, především vztahující se k sedmdesátým letům. Správní archiv Ministerstva kultury České republiky obsahuje další důležité informace o rehabilitačních pokusech CASD. K tomuto období je však také potřeba poznamenat, že je relativně časově blízké, což v sobě nese úskalí v podobě dosud nezpracovaných archivních materiálů. V tomto období ještě více nabírají na důležitosti vzpomínky pamětníků, kterých je samozřejmě více než pro období předcházející, ať již zachycené přímo v rozhovorech či zachované ve vydaných či dosud nepublikovaných pamětech.

Na okraj poznamenávám, že citace jsou přebrány se starým pravopisem a pravopisnými i stylistickými chybami.

3. Církev, svobodná církev, sekta: Sociologický pohled na evropský adventizmus

Práce vznikající v oboru církevních dějin trpí z valné části malou snahou o interdisciplinární přístup. Chybí to, co je v historiografickém pojetí školy Annales nazýváno směřování k „total history“. Jako pověstného šafránu je v oboru prací zabývajících se kromě popisu dějinných událostí také sociologickými, antropologickými

či psychologicko-historickými pohledy, popřípadě zkoumáním mentalit. Tato práce si neklade přehnané ambice na vystoupení z tohoto trendu, v této podkapitole se však pokusí na zkoumané téma pohlédnout pomocí některých pro historické bádání nosných schémat.

Výše zmíněný trend je možná jedním z důvodů, proč doposud do značné míry nepřekonaným klasikem sociologie náboženství pro křesťanské církve zůstává Ernst Troeltsch, který se svými sociologickými tezemi o křesťanských společenstvích vystoupil již před téměř jedním stoletím.¹ Jeho koncept pro zmapování zákonitostí sociologických procesů v náboženské oblasti nabízený v díle *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen* předkládá možnou klasifikaci církevních typů. Staví proti sobě dva základní typy – sektu a církve.

Církev Troeltsch charakterizuje těmito hlavními znaky: Absolutní univerzalismus posvěcení, členství je automatické, předávané z rodičů na potomky, jsou k dispozici formalizované prostředky spásy, ztotožňuje se s Božím královstvím, zahrnuje velkou část daného etnika či společnosti a snaží se o soužití se společností. Církev je celospolečenská instituce, která nejenže přijímá světový řád, ale také jej spoluvytváří. Tím se však stává také společensky konzervativním prvkem.

Naproti tomu sekta je skupina definovaná takto: Absolutní individualismus v posvěcení pro Boha, odmítnutí světa a jeho hodnot a oddělení se od něj, dobrovolnost vstupu, čekání na příchod Božího království, etická výlučnost a důraz na konverzi předcházející členství. Tato etická výlučnost vyžaduje u členů individuální vnitřní dokonalost a nenabízí žádné spásné prostředky pro celou společnost. Odmítá svět a jeho utváření a odděluje se od něj a většinové společnosti. Sekty jsou v tomto pojetí spojeny především se společensky nižšími vrstvami. Odmítání světa se spojuje s odmítáním přísahy, vojenské služby, užití násilí či přijímání veřejných služeb.

Z předložené definice je jasné, že v tomto pojetí jsou oba typy extrémní a většina náboženských institucí a společností se pohybuje na určitém mezistupni a s vývojem se posouvá, většinou k identifikaci s většinovou společností, a tedy směrem k troeltschovskému typu církve.

¹ Na Troeltsche navázala sice řada autorů s vlastní, subtilnější klasifikací denominačních typů, ti však zpravidla užívají Troeltschovu terminologii a do značné míry jen pojmenovávají mezistupně níže popisovaných typů, viz např. YINGER, Milton, J. *Religion, Society and the Individual. An Introduction to the Sociology of Religion*. The Macmillan Company: New York, 1957.

Podstatný je také okamžik, kdy se sekta, kterou je de facto podle Troeltsche téměř každá začínající náboženská skupina, stává církví: „Snažila se [církev] s pomocí instituce svátosti smíření a církevního duchovního vedení, inkvizičního práva a dohledu nad vírou získat si také vnitřní nadvládu. Za těchto okolností však byl nevyhnutelný také kompromis se státní mocí, společenským pořádkem a hospodářskými životními podmínkami.“¹

Druhým důležitým teoretickým konceptem je pohled na svobodné církve v díle Wolfganga E. Heinrichse s názvem *Freikirchen – eine moderne Kirchenform*. Autor ve své knize vychází z premisy, že nábožensky utvářené myšlení a jednání orientované na socioekonomické prostředí a toto všeobjímající prostředí jsou dva prvky, které se vzájemně ovlivňují. Konkrétně mu jde o vzorce chování a myšlení, ovlivňované sociohistorickou skutečností vznikající a upevňující se průmyslové společnosti. Ve svém zkoumání definuje svobodné církve jako protestantskou náboženskou inovaci vycházející z konfrontace s moderní dobou, která se projevila v 19. století vlnou zakládání spolků. Svobodné církve jsou tedy obdobou spolků v oblasti náboženské, přesněji řečeno v křesťanské, tradici protestantismu.

Mentalita se vyvíjí pod tlakem socioekonomického vývoje, ale hledá si své opěrné body také v minulosti, v tradici. Právě moderna přinesla první skutečně obrovský převrat v sociální struktuře a stojí za to se ptát, zda právě v té době nehledala mentalita o to více oporu v minulosti a jakýsi překlenující můstek mezi novým, které vše obklopuje, a starým, osvědčeným. Právě proto je pro dějiny mentality obor církevních dějin velmi platný, neboť právě církve mají ve společnosti funkci „prožívanou skutečnost učinit pochopitelnou.“²

Překotné změny v době moderní společnosti, tedy přechod od společnosti agrárně-feudální ke společnosti průmyslově-občanské, našly svůj výraz v nové organizační struktuře: spolku. Ten se výrazně lišil od starších korporací, jako byly například cechy, které byly přísně rodově a stavovsky vymezeny. Spolky naproti tomu odrážely daleko více individualismus. Není bez zajímavosti, že stát na spolky zpočátku své existence pohlížel s velkou nedůvěrou. Nějakou dobu trvalo, než tyto organizace, vyjadřující společenské a tedy i politické ambice nové občanské vrstvy ve společnosti, získaly ve společnosti své místo. Ale nakonec se i ony staly prvkem

¹ TROELTSCH, Ernst. *Gesammelte Schriften, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*, Aalen 1961, str. 369.

² HEINRICHS, E. Wolfgang. *Freikirchen – eine moderne Kirchenform. Entstehung und Entwicklung von Fünf Freikirchen im Wuppertal*. Brunnen Verlag: Giesen, 1989, str. 4.

formujícím společností tím či oním způsobem ve službách státu. (Zde je možno vidět zajímavou paralelu s troeltschovským pohybem od typu sekty k typu církve, který se vyznačuje podobnými prvky). Zároveň se stávají zprostředkovávajícím mostem mezi státními a partikulárními zájmy. Tyto dva ambivalentní zájmy spolku, tedy dát větší prostor novým strukturám vycházejícím z individua a jeho přirozených práv, a funkce konzervativně státotvorná, jsou patrné i v pestrosti spolků od konzervativních až k revolučním.

Staré protestantské sbory nebyly schopny dát novým moderním individuálním potřebám dostatečný prostor. Je také zajímavé, že právě na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se z bašty moderního individualizmu a demokracie – Ameriky – do té doby puritánské, stává Amerika evangelikální, s novou, radikálně odlišnou mentalitou doby a výrazně větším prostorem pro individuum v církevních institucích. Stejně tak se v rámci evropských církevních struktur začal hledat takový typ uspořádání, který by lépe odrážel stále více pluralitní moderní společnost.

V Německu se první církevní spolky objevují v posledních dvou dekádách osmnáctého století v pietistickém probuzeneckém prostředí. Také tyto spolky byly relativně nezávislé na etablovaných církvích a podíl laiků byl z pochopitelných důvodů velký. Netrvalo dlouho a vznikly i spolky, které se od etablovaných církví a jejich vedení vyloženě distancovaly. A v této době začínají vznikat svobodné církve.

Ty nejsou z pohledu W. E. Heinrichse jen pouhým pokračováním protestantizmu ve smyslu *Ecclesia semper reformanda*, jak se často tvrdí, nýbrž jsou odpovědí protestantizmu na moderní dobu. Odpovědí, která se prosadila spíše v anglosaském prostředí a Švýcarsku než v Německu. Právně na nich lze názorně vidět propojení tradičního „Vědění“ s novým „Myšlením“. Hlásily se sice k protestantizmu stejně jako k předkonstantinovskému křesťanství, ale jejich struktura kopíruje právě moderní strukturu spolků. „Ze sociohistorického pohledu nejsou v zásadě ničím jiným než aplikací nové společenské organizační formy spolku v náboženství“¹, jen nezastupují zájmy jednotlivých průmyslových odvětví či společenských vrstev, ale nabízejí moderní ekzeziologickou alternativu vůči etablovaným církvím. Stávají se tak nevědomky onou již zmíněnou odpovědí na pluralizující se společnost moderní doby, i když nerady. (Moderní člověk a jeho myšlení chce vzít vše do svých rukou a řídit, což je právě i svobodnými církvemi kritizováno, stejně jako jiné

klasické projevy moderní doby: subjektivismus, idealismus, racionální teologie, emancipační a spekulativní duch atd.).

Zlomovou změnou, jež je podle autora základem svobodných církví, je zavedení křtu dospělých. Je to naprosto zásadní prvek, jež vytrhává jednotlivce ze systému všech etablovaných církví a představuje také typický projev moderního individualizmu. Víra se stává otázkou rozhodnutí a vymyká se v tomto pojetí z tradičních náboženských struktur.

Co však lze z výše řečeného vyvodit pro adventizmus? S pomocí Troeltschova konceptu je možno lépe pochopit do jisté míry rozporuplné postavení adventizmu, co se jeho vztahu ke společnosti týče. Adventizmus vznikl s představou výrazné teologické a etické výlučnosti, vnímaje sebe sama jako malou skupinku posledních věrných křesťanů (Remnant church, viz L 18,8). Na druhou stranu se v raném adventizmu brzy prosadily tendence zdůrazňující potřebu celosvětového rozšíření adventistického poselství (Zj 14,6). První skutečnost zdůrazňuje etickou výlučnost a nekompromisnost, ta druhá vyžaduje přesný opak, identifikaci s morálním systémem většinové společnosti. Tento protiklad, který dostal adventizmus při svém vzniku do vínku, se pak projevil v celé řadě klasických společensko-etických problémů, jež je možno paralelně sledovat u jiných náboženských skupin zapojujících se do společenského systému, v němž žijí. Nejvýrazněji zde figuruje střet týkající se vojenské služby, který způsobil vznik několika odštěpeneckých skupinek. V prostředí českého adventizmu se však objevuje například také otázka přípustnosti přísahy.²

Zmíněné dvě protikladné tendence uvnitř adventizmu byly zformovány v době vzniku a byly posvěceny adventistickými průkopníky včetně Ellen Gould Whiteové, takže mají v podstatě povahu dogmatu. Pohyb adventizmu směrem k etice společnosti, v níž adventizmus funguje, a zároveň pojetí adventizmu jako malé skupinky posledních věrných představuje v mentalitě adventistů velmi vhodnou živnou půdu pro vznik odštěpeneckých skupinek. V českých zemích, kde se počet adventistů pohyboval vždy nejvýše v řádech tisíců, bylo založeno od vzniku Československa nejméně pět takovýchto skupinek, což je číslo překvapivě vysoké. Důvodem je, že obě tendence adventizmu udržují tuto denominaci jako mezistupeň

¹ Tamtéž, str. 17.

² Např. NA, C-ADV, karton 1, informace ke kalendáři nakladatelství Nový lid z roku 1930; dále: NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070, dopis Šimona, Frauchigera a Wentlanda na MŠ ze dne 27. 12. 1921 a Mlynářské noviny ze dne 20. 6. 1913.

obou Troelschových typů a různé proudy uvnitř církve se ji snaží posunout oběma směry zároveň. Nekompromisnost proudu odmítajícího „spolčování se se světem“ pak vyústí v instituční oddělení se a vznik nového náboženského společenství, (které se však málokdy vnímá jako reforma původního adventizmu, ale v drtivé většině případů jako návrat k prvotnímu, nezkaženému adventizmu).

Zajímavý je také pohled na Heinrichsovu hypotézu v porovnání s početním růstem adventizmu ve dvacátém století. V prostoru západní Evropy a USA se nepřetržitý nárůst členstva Církve adventistů sedmého dne zarazil v padesátých letech dvacátého století. Země bývalého socialistického bloku k tomuto trendu dospěly nejpozději v druhé polovině devadesátých let. To se zajímavě shoduje s počátkem formování mentality postmoderny. Zatímco moderní člověk měl jasnou představu, kam patří, do jaké země, jakého spolku, jaké církve a jaká věrouka je ta správná, a jeho přesně určené místo v novém světě mu pomáhalo se vyrovnat s novou a traumatizující společností, pro postmoderního člověka, zklamaného nenaplněnými, idealistickými vizemi moderní doby, je jeho místo ve světě velmi relativní. Postmoderní člověk odmítá trvale platné pravdy a jednu cestu, jež k nim vede. Adventizmus, který mezi svobodnými církvemi nabízí obzvláště jasnou vizi transcendentní skutečnosti a její budoucnosti, je v jednadvacátém století na výrazném vzestupu pouze v zemích třetího světa, které ovšem ve svém celospolečenském kulturním a ekonomickém vývoji za nejvyspělejšími oblastmi zaostávají a trendy současného vyspělého světa se v nich projevují pouze okrajově.

Heinrichsův pohled na svobodné církve jako paralely spolků v moderní společnosti pomáhá také lépe pochopit tradiční evropský odpor vůči novým náboženským skupinám. Evropa na přelomu devatenáctého a dvacátého století, rozjitřená dlouho potlačovaným a o to více vzdmutým nacionalizmem, si cenila národních států velmi vysoko. Pohled na náboženskou skupinu, která projevuje více či méně důrazné tendence k oddělení se od světa, a tím odmítá svou funkci formování společnosti, a která navíc pochází z daleké Ameriky, nemohla být v této době vnímána jinak než méněcenná skupinka bez práva na existenci. Odpor vůči všemu novému v oblasti náboženské již nebyl dán touhou po jednom, vše jednotícím náboženství, jak tomu bylo ve středověku, ale konzervatismem společenským a politickým. Autoritativní a totalitní systémy dvacátého století jasně ukázaly, že drtivá většina evropské společnosti ještě neměla zažité demokratické cítění,

a proto nebylo možné očekávat, že pluralizace a demokratizace, bourající staré zaběhané pořádky, bude v oblasti náboženské přijata s otevřenou náručí.

Na druhou stranu je potřeba ještě jednou zdůraznit, že vliv celospolečenského a náboženského vývoje je oboustranný a v úhlu tohoto komplexního pohledu na dobu moderny je možno pochopit, proč velmi často tyto malé náboženské skupiny frustrované svou nejasnou pozicí ve společnosti tak snadno podlehly či alespoň strategicky ustoupily totalitním ideologiím dvacátého století.

1. Počátky

1.1. Vznik adventizmu a první evropské misionáře¹

1.1.1. William Miller a vznik adventizmu sedmého dne

O samotném vzniku adventizmu ve Spojených státech amerických v první polovině 19. století je v současné době k dispozici dostatek literatury, část z ní i v češtině, proto budou okolnosti vzniku Církve adventistů sedmého dne v USA popsány v této podkapitole jen v hrubých rysech.

V druhé dekádě 19. století se William Miller (1782–1849), sečtělý farmář z Low Hamptonu ve státě New York, stal křesťanem baptistického vyznání. V průběhu několika let došel samostudiem Bible, především starozákonní knihy Daniel, k přesvědčení, že přibližně v roce 1843 dojde k druhému příchodu Ježíše Krista. Jeho výklady příslušných biblických pasáží si získaly obdiv jeho souvěrců, kteří ho postupně začali zvat, aby přednášel. Konečně roku 1833 byl pak ustanoven baptistickým pastorem a jeho myšlenky si získaly oddané příznivce více než kdy předtím.

Na přelomu třicátých a čtyřicátých let se již počet Millerových příznivců a spolupracovníků rozrostl natolik, že bylo možno započít s vydáváním vlastního časopisu, jímž se na počátku roku 1840 stal čtrnáctidenník *Signs of the Time*, o dva roky později začal vycházet týdeník *Midnight Cry*. V roce 1841 bylo založeno také vydavatelství, jež rychlost šíření Millerových myšlenek ještě znásobilo. Millerité také několikrát svolali svou generální konferenci. Na jednáních se debatovalo o věroučných, misijních a organizačních otázkách. Tyto aktivity však

¹ Tato podkapitola nebyla sepsána na základě vlastního pramenného bádání autora, jedná se o kompilaci především z následujících děl: HOEKEMA, A. Anthony. *Seventh-day Adventism*. William B. Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids (Michigan, USA) 1990; MITCHELL, David. *Seventh-day Adventists: Faith in Action*. Vantage Press: New York, 1958; MUELLER, F. Konrad. *Die Frühgeschichte der Siebenten-Tags-Adventisten*. Gerstenberg Verlag: Hildesheim, 1977; HEINZ, Daniel. *Ludwig Richard Conradi, Missionar, Evangelist und Organisationsleiter der Siebenten-Tags-Adventisten in Europa*. Verlag Peter Lang: Frankfurt am Main, 1998; PADDERATZ, Gerhard. *Conradi und Hamburg, Die Anfänge der deutschen Adventgemeinde (1889–1914) unter besonderer Berücksichtigung der organisatorischen, finanziellen und sozialen Aspekte*. Herausgegeben im Selbstverlag: Hamburg 1978; LOUGHBOROUGH, J. N. *The Great Second Advent Movement, its Rise and Progress*. Arno Press: New York, 1972 (reprint, originally published 1905); DUNTON, Hugh; HEINZ, Daniel; PORTER, Dennis; STRASDOWSKY, Ronald (Editors). *Heirs of the Reformation. The Story of the Seventh-Day Adventists Church in Europe*. The Stanborough Press: Grantham (England), 1997 a KOLEKTIV AUTORŮ. *The Story of Our Church*. Pacific Press Publishing Association: Mountain View (California, USA), 1956.

nikdy nepřekročily rámeček hnutí a k organizaci vlastní církve zastánci Millerových myšlenek nepřistoupili, částečně také proto, aby mohli ve svých denominacích šířit učení o brzkém konci světa. Teprve v letech 1843–44 došlo k masivním výstupům z mateřských církví. Konečné datum Kristova příchodu bylo předními millerity stanoveno na 22. říjen 1844, ale tento den byl pro milleritské hnutí, k němuž se podle různých odhadů hlásilo 10 000 – 100 000 amerických křesťanů, hořkým zklamáním a definitivním koncem.

Konec tohoto hnutí však znamenal začátek utváření jiných denominací, mezi kterými je dnes dominantní právě Církev adventistů sedmého dne. Jedna část Millerových příznivců (která se ale v průběhu doby s Millerem samotným rozešla) odmítala možnost pochybení v jeho výpočtech a přišla s novou interpretací slov: „Unto two thousand and three hundred days; then shall the sanctuary be cleansed“ (Dan 8,14 – King James Version). Zatímco Miller sám věřil, že očištěním svatyně je zde míněno očištění země ohněm při očekávaném příchodu Krista na Zemi a začátek nových dějin lidu Božího a naopak chybu hledal v časových výpočtech, jiná skupinka jeho příznivců, předchůdců adventistů sedmého dne, aplikovala slova z knihy Daniel na doslovný výklad epištoly Židům a došla k závěru, že 22. října 1844 došlo k očištění nebeské svatyně a začala Kristova velekněžská služba v svatyni svatých. K tomuto výkladu se v této skupince do konce roku 1846 zformovala další specifika adventizmu sedmého dne, svěcení soboty jako dne odpočinku, teze o zdravotní reformě a přijímání vizí Ellen Gould Whiteové (1827–1915), rozené Harmonové, jako prorockého hlasu pro „církve ostatků“ (Remnant church), tedy církev, kterou si Bůh vyvolil pro hlásání svého posledního poselství v době konce.

Průkopníci adventizmu sedmého dne začali vydávat svůj vlastní časopis *Present Truth* a pozvolna začala fungovat adventistická misie (u ostatních milleritů se názor, že po roce 1844 již není možné dojít spásy, tzv. „Shut Door Conception“, který zastávali zpočátku i průkopníci adventizmu sedmého dne, držel déle). Adventistické tiskoviny a misionáři měli úspěch, a tak byla v padesátých letech zřízena vlastní tiskárna a nakladatelství k vydávání a šíření dalších misijních časopisů.

Od padesátých let zvažovali průkopníci také možnost založení řádné církevní organizace, tato myšlenka však byla vzhledem k očekávanému brzkému konci světa a ke zkušenostem s etablovanými církvemi dlouho odmítána. Teprve v roce 1860 vznikl první oficiální místní sbor adventistů sedmého dne, a to v Parkville

v Michiganu. Brzy nato následovaly další a zástupci jednotlivých sborů si ustavili sdružení pro jednotlivé země Spojených států. Následkem toho byla v roce 1863, kdy již bylo evidováno 125 sborů se zhruba 3 500 členy, na druhém zasedání Michiganského sdružení založena Generální konference Církve adventistů sedmého dne a bývalí příslušníci milleritského hnutí se definitivně transformovali na církev.

1.1.2 Adventizmus v Evropě

Amerika devatenáctého století byla kontinentem prožívajícím živelnou proměnu. Počátek tohoto období ji spatřil jako zemi lákající svými nadějnými vyhlídkami a vidinou zisku půdy dobrodruhy, ale i nouzí tísněné osadníky z celé Evropy. Snad právě proto byla v této době oblast prvních kolonií USA teritoriem s nejnižší religiozitou v moderních dějinách vůbec. A tak se v počátcích amerických dějin mění tento kontinent z Ameriky puritánské s velkým vlivem osvícenských rovnostářských (ale často ateistických či agnostických) myšlenek na Ameriku evangelikální, snažící se v přílivu evropských osadníků o obnovu náboženského citění, křesťanské morálky, ale svým vlivem na jihu Spojených států zároveň posvěcující společenský otrokářský řád.

V tomto bouřlivém a nepřehledném prostředí se rodí adventizmus a těmto okolnostem podléhají také první adventističtí misionáři mířící do Evropy. Prvním z nich byl vzdělaný, ale velmi chudý františkánský mnich, později baptistický pastor, polského původu – Michaš (Michael) Belina Czechowski (1818–1876). Ten se stal koncem padesátých let adventistou sedmého dne, počal misijně působit mezi frankofonním obyvatelstvem státu New York a záhy začal uvažovat o možnostech zřízení evropské adventistické misie – první misie mimo USA. S tímto návrhem však v roce 1863 u předních adventistů neuspěl, s poukazem na to, že takový projekt přesahuje finanční možnosti malé adventistické komunity. Czechowski se však nenechal od své vize odvrátit a následujícího roku se mu podařilo získat finanční podporu Advent Christian Union of Boston, hlásící se však ke společenství adventistů prvního dne, kteří světili jako den odpočinku neděli. Bylo to tedy ve službách této části adventistů, když 6. června 1864 přistál v Londýně první adventistický misionář. Czechowski začal působit v severoitalských alpských údolích v Piemontu, tradiční oblasti valdenských, kde se navíc mluvilo francouzsky. V roce 1865, krátce předtím než přesunul své misijní aktivity do Švýcarska, zde založil

první adventistický sbor v Evropě.¹ Podle všeho vštěpoval Czechowski svým konvertitům – i přesto, že jej financovali adventisté prvního dne – v souladu se svým svědomím zásadu svěcení soboty jako dne odpočinku.

Dalším Czechowskiho působištěm se stalo město Grandson ve švýcarském kantonu Vaud (něm. Waadt), kde začal mimo jiné vydávat první evropský adventistický časopis *L'Evangile Eternel*. Pro tento účel a také k publikaci dalších misijních tiskovin založil Czechowski v roce 1866 ve Švýcarsku nakladatelství a tiskárnu. V následujícím roce vznikl v důsledku těchto misijních aktivit sbor v Tramelanu, který se později připojil k mezinárodnímu společenství Adventistů sedmého dne a stal se tak prvním sborem CASD v Evropě. Koncem šedesátých let se však dostal Czechowski do finanční krize, tiskárnu zničil požár a finanční podpora z Bostonu byla na základě neshod zastavena. Czechowski zanechal svou rodinu ve Švýcarsku a odjel hlásat adventistické poselství do Francie, jižního Německa, Bukoviny, Haliče a zalitavské části Rakouska-Uherska, kde na základě jeho práce vznikla později další adventistická společenství. Zemřel v roce 1876 ve Vídni následkem celkového vyčerpání organismu.

Přestože Czechowskiho misie nebyla podniknuta ve službách adventistů sedmého dne, výsledky jeho práce připadly právě tomuto společenství. Stalo se tak náhodou, když po odchodu² Czechowskiho, který se kvůli neshodě s vedením amerických adventistů v roce 1863 o existenci adventizmu v Americe při své misijní práci vůbec nezmiňoval, objevil starší sboru v Tramelanu v jeho pozůstalosti časopis Adventistů sedmého dne *Review and Herald*. Začal si s vydavatelstvím dopisovat a nakonec požádal americké adventisty o vyslání kazatele k posílení sboru. Výbor Generální konference CASD tento požadavek v roce 1869 odsouhlasil, ale nejprve pozval zástupce evropských adventistů na Generální konferenci do Battle Creeku v květnu téhož roku. Zástupcem se stal Jakob Erzberger, který se ve Spojených státech zdržel více než rok a nakonec se do Švýcarska vrátil jako vyškolený adventistický kazatel. Po svém návratu pokračoval úspěšně v misijním úsilí a počet sborů ve Švýcarsku se za jeho působení rozrostl na čtyři.

Erzbergerův úspěch opět nastolil otázku vyslání dalšího kazatele pro Evropu, a tak – na třetí pokus – rozhodla GK o pověření Johna Nevinse Andrewse touto

¹ Není známo, kde se sbor nacházel, po odchodu Czechowskiho sbor zaniká.

² Či ještě před ním, ale bez jeho vědomí, viz. HEINZ, Daniel. *Church, State and Religious Dissent. A History of Seventh-Day Adventists in Austria, 1890–1975*. Verlag Peter Lang: Frankfurt am Main, 1993, str. 29n.

službou. Rok 1874 se stal pro adventistickou misii zlomem, neboť toto rozhodnutí, na které navazovalo založení misijní společnosti, definitivně zahájilo období misie mimo USA. Během Andrewsova pobytu v Evropě se švýcarští adventisté zkontaktovali s malou baptistickou skupinkou v Porýní okolo bývalého kalvinistického kazatele Johanna Heinricha Lindermanna, která si dala jméno „Christen-Gemeinde“. Tato komunita se od padesátých let vzdalovala nejen své mateřské denominaci, ale brzy i baptistům a postupně pod vlivem vlastního biblického studia přebrala některé prvky učení shodné s adventizmem, především svěcení sedmého dne. To hrálo později roli v ambicích německého adventizmu, který usiloval o určitou emancipaci, a tyto „evropské kořeny adventizmu“ podporovaly snahu evropských adventistů o nezávislost na americké GK. Po kontaktu s J. Erzbergerem a J. N. Andrewsem se sice ukázalo, že rozdílné chiliastické pojetí víry obou skupin brání připojení celé této komunity k CASD, ale jedna část, sbor ve Vohwinkelu, se v této otázce od Lindermanna odloučila a k evropským sborům tak přibyl další sbor Adventistů sedmého dne, první v Německu.

V roce 1876 přeložil Andrews své sídlo do Basileje, kde založil traktátovou společnost a nakladatelství a začal vydávat první oficiální časopis Adventistů sedmého dne v Evropě – *Le Signes des Tempes*. Andrews, který měl bohaté misijní zkušenosti z USA, se však nikdy nedokázal plně adaptovat na evropské podmínky. V Evropě byly daleko horší podmínky pro šíření víry, která byla na první pohled tolik odlišná od víry etablovaných církví. V zemích Evropy devatenáctého století byla mocná byrokracie pod vlivem těchto církví, které se pochopitelně přílivu jiných denominací bránily a některé země měly přímo legislativní opatření zakazující propagaci státem neuznaných vyznání. Díky tomu evropská misie pod vedením Andrewse po počátečních neúspěších rezignovala v otázce pořádání veřejných přednášek a soustředila se na šíření adventizmu pomocí kolportáže adventistické misijní literatury a malých biblických skupinek v domácnostech.

To byl dobrý základ, ale samo o sobě to nestačilo. Evropská misie zvolnila a úspěšnější byli spíše misionáři, kteří se jako navrátilci z USA postarali o šíření adventizmu ve svých vlastech, jak tomu bylo ve Skandinávii. Jisté úspěchy zaznamenala také britská misie. Důležitou roli hrála znalost místních poměrů, a to nejen kulturních a náboženských, ale především právních – tedy schopnost

vydobýt co největší možný prostor pro misii a vydavatelskou činnost i přes řadu administrativních a právních překážek.

A tak největší rozmach evropské misie je spojen až s Andrewsovým nástupcem Ludwigem Richardem Conradim (1856–1939). Ten vyrůstal v Karlsruhe a ve svých 17 letech se rozhodl zbavit se cejchu nemanželského dítěte a těžkostí s tím spojených emigrací do USA. Zde se stává koncem sedmdesátých let adventistou, působí misijně mezi početnými německými kolonisty a zakládá také první německy mluvící sbor ve Spojených státech. Po velkých misijních úspěších (sám pokřtil za svého misijního působení okolo 700 německých kolonistů) se Generální konference v roce 1885 rozhoduje vyslat Conradiho do Evropy podpořit stagnující švýcarskou misii.

Zpočátku svého působení v Evropě v roce 1886 se Conradi věnoval misii německy mluvících švýcarských kantonů a jako první také podnikl misijní cestu mezi německé osadníky žijící v Rusku, kteří se o adventizmu dozvěděli od svých příbuzných žijících v USA. Hned v prvním roce svého působení založil v těchto oblastech několik dalších sborů. Stejně jako v zámoří měl i v Evropě Conradi misijní úspěch – za tři roky svého působení se počet adventistů v středoevropském misijním poli (kromě zmíněných míst působil také v Německu a Nizozemsku) zvedl ze zhruba 200 na více než 700. To vedlo k významným změnám organizace CASD v Evropě. V roce 1888 bylo Švýcarské sdružení přejmenováno na Středoevropské sdružení, pod které spadaly všechny evropské země mimo Británii a Skandinávii. Na zasedání Generální konference v Minneapolis téhož roku předložil Conradi plán na přeložení centra misie z Basileje, kde se místní vydavatelství potácelo ve finančních potížích, do kosmopolitního svobodného přístavního města Hamburгу, kde již tuto možnost v předcházející době monitoroval. Zároveň navrhl založení misijní školy pro kolportéry a nového vydavatelství tamtéž, což bylo rovněž schváleno.

Také v novém působišti se Conradimu dařilo a během prvního roku jeho působení byly založeny dva sbory: v Hamburгу a Harburgu. V misijním centru se Conradi osobně staral o školení kolportérů, a tak se hamburská misie od devadesátých let stává vzorovou institucí pro celou církev. Jeho aktivity zahrnovaly další misijní návštěvy a pořádání přednášek nejen v polské a ukrajinské části Ruska, v Rakousku-Uhersku a Rumunsku, ale pomáhá organizovat také vysílání prvních evropských adventistických misionářů do zámoří. Především misie v Německé východní Africe (dnešní Tanzanie) byla velmi významná, neboť svou

vydavatelskou činností položila základy psané formy svahilštiny stejně jako základy gramatiky a psané formy jazyka některých menších pasteveckých kmenů v severní části Tanzanie, jako například Paragů.

Evropští adventisté pod misijním vedením L. R. Conradiho výrazně předčili v dynamice růstu své souvěrce v USA, a tak je v roce 1899 založen ve Friedensau u Magdeburgu první adventistický seminář na kontinentu. Roku 1901 následuje založení evropské Generální konference, která je organizačně na úrovni GK americké a evropští adventisté jsou tak poprvé plně samostatní. To, že se sídlem této konference stal Hamburg, kde Conradi před pouhými 12 lety založil „na zelené louce“ nové misijní centrum, bylo potvrzením očividné skutečnosti, že úroveň, které evropský adventizmus dosáhl, byla zásluhou právě jeho jedinečného misijního a manažerského talentu. Toto „zlaté období“ však bylo relativně krátké. V roce 1907 je tato Generální konference z finančních důvodů rozpuštěna a od té doby mají (nejen) evropští adventisté samosprávu jen na úrovni sdružení, unie a divize, ty však podléhají GK ve Spojených státech.

Když se v roce 1914 začaly nad Evropou stahovat válečné mraky a pomalu končila zlatá éra hamburské misie, měla za sebou tato instituce v čele s Conradim obdivuhodné výsledky. Při jeho příchodu do Evropy bylo na celém kontinentu asi 1000 a v Německu jen několik desítek členů církve adventistů. V roce 1914 jich je na celém kontinentu již přes 33 000, z toho 15 000 v Německu. Conradim organizovaná misie však zapustila kořeny také v Africe, Latinské Americe a na Předním východu. Jeho věhlas mu zajistil v roce 1910 jako jedinému adventistovi sedmého dne místo na misijní konferenci v Edinburgu, která je vnímána jako počátek moderního ekumenického hnutí. Když toto všechno ještě jednou zohledníme, dospějeme k závěru, že v celých dějinách – nejen adventizmu sedmého dne – bychom jen těžko hledali misionáře, který by tak výrazně personifikoval misijní úspěch své denominace na celém jednom kontinentu, jako tomu bylo právě u Ludwiga Richarda Conradiho v Evropě.

1.2. Počátky adventizmu v českých zemích

1.2.1. První adventisté a sbory

Prvním českým adventistou sedmého dne byl Antonín Šimon (*1864). Líčení úplných počátků se v pramenech nedochovalo, známe je pouze zprostředkované druhou generací adventistů. V roce 1890 byl Šimon účetním v jedné továrně v Hannoveru a kdosi mu začal posílat adventistický časopis. Šimon, jež před časem konvertoval od katolicizmu k baptizmu, přijal adventistické poselství a pokoušel se dokonce časopis prezentovat v místním baptistickém sboru, kde byl ale přijat velmi chladně.¹ Tentýž rok se Šimon odstěhoval z Německa a usadil se v Nové vsi u Roudnice nad Labem. Tam se roku 1892 písemně přihlásil k členství ve vzdáleném Hamburgu² a stal se tímto prvním členem Církve adventistů sedmého dne v Čechách.

V druhé polovině roku se o existenci prvního adventisty v Čechách dozvěděl také L. R. Conradi a pověřil jej překladem několika brožur a traktátů do češtiny. Potřebu překladů do češtiny pocítovala námořní misie založená Conradim již od roku 1889,³ doposud se však zřejmě žádné překlady pořídit nezdařilo. O překladatelské činnosti Šimona se dozvídáme ve vůbec první písemné zmínce o adventizmu v českých zemích počátkem roku 1893 ve zprávě L. R. Conradiho: „Dozvěděl jsem se o jednom baptistovi v Čechách, se kterým si dopisujeme od doby, kdy byl obchodně v Německu. Teď zcela přijal pravdu a překládá naše publikace do [svého] jazyka. Jednu, o druhém příchodu, již přeložil a my ji teď vytiskneme.“⁴ V březnu 1893 se L. R. Conradi účastní zasedání Generální konference CASD ve Spojených státech, kde prosazuje myšlenku započetí práce na překladech adventistických knih do češtiny,⁵ následkem čehož jsou v USA vzápětí vydány dvě knihy v češtině.⁶ V témže roce 12. října odesílá Šimon policejnímu hejtmanství

¹ StS, 1924, č. 3, J. Doubravský – Vznik a vzrůst adventního poselství ve středočeském poli.

² NA, Policejní ředitelství, karton 1470, J. Popelka – Kdo jsou adventisté?, str. 1.; NA, ZNV, ZU, karton 808, žádost o povolení školy ze dne 3. 10. 1938.

³ PADDERATZ, Gerhard. Conradi und Hamburg. Die Anfänge der deutschen Adventgemeinde (1889–1914) unter besonderer Berücksichtigung der organisatorischen, finanziellen und sozialen Aspekte. Herausgegeben im Selbstverlag: Hamburg 1978, str. 74.

⁴ RH, 21. 2. 1893, č. 8, L. R. Conradi - The week of prayer in Europe, str. 118, vlastní překlad (stejně tak i dále).

⁵ viz PADDERATZ, Gerhard. Conradi und Hamburg. Die Anfänge der deutschen Adventgemeinde (1889–1914) unter besonderer Berücksichtigung der organisatorischen, finanziellen und sozialen Aspekte. Herausgegeben im Selbstverlag: Hamburg 1978, str. 127.

⁶ Jde o knihu E. G. White – Cesta ku Kristu a knihu Slavný příchod Kristův, viz StS, 1922, č. 1.

ve Slaném oznámení, že se hlásí ke „křesťanské církvi adventistů od sedmého dne“ a zanechává tak po sobě nejstarší úřední doklad o adventizmu u nás.¹

V následujícím období Šimon i nadále překládal adventistické materiály, které byly následně tištěny především v Hamburgu, některá díla však byla vydána v Pardubicích,² a při svých obchodních cestách nabízel tyto materiály a shromažďoval kontakty na případné zájemce o další publikace.³ Z roku 1894, z říjnového vydání Evanjelických listů, pochází také první písemná zmínka o adventizmu v českém tisku, která se vydavatelské činnosti týká. Jde o prostý nzerát krátkého znění v rubrice zaslaná literatura: „Cesta ku Kristu. Napsala E. G. White. Hamburg, Londýn a Battle Creek. Mezinárodní společnost traktátní (t.zv. adventistických baptistů) Tiskem F. Hoblíka v Pardubicích. Str. 120“⁴ Počet dalších členů se mu však i přes tuto snahu nepodařilo zvýšit. Koncem ledna 1895 Ludwig R. Conrad v Šimonově domě v Nové vsi vysluhoval jako první adventistický duchovní v českých zemích večeri Páně.⁵

V tomto roce se také v Čechách začíná angažovat Georg Wagner, ruský Němec, jeden z prvních adventistů v Rusku, který začíná svou pozornost obracet k hlavnímu městu. A. Šimon mu povětšinou dělá doprovod a překládá pro české posluchače.⁶ Zde se podaří vzbudit zájem v místním sboru Svobodné reformované církve (dnešní Církev bratrská). Ke konverzi k adventizmu se rozhodl její kazatel František Novák (*1842),⁷ pravděpodobně autor dopisu informujícího o situaci v Praze koncem roku: „Dospěli jsme na základě Bible k přesvědčení, že sedmý den je dnem, který Bůh požehnal a posvětil, a ne neděle, kterou učinil člověk. Teď již rozumíme tomu, co jsi zmiňoval v dřívějších dopisech. Kazatel, který k nám byl poslán, nám představil celou pravdu a my jsme vděční za těch několik jeho návštěv. Několik z nás je plně přesvědčeno. V baptistickém sboru⁸ se strhla bouře a na jejich posledním setkání bylo rozhodnuto, že kdokoliv by šířil toto učení, má být vyloučen.“

¹ AA, Různé dokumenty, ev. č. 0130 2175. Zvláštní název je nepřilíš zdařilý překlad staršího německého termínu „Adventisten von Siebenten Tag“.

² RH, 12. 3. 1895, č. 11, L. R. Conradi - Notes by the Way, str. 169.

³ RH, 9. 1. 1894, č. 2, L. R. Conradi - The truth in foreign tongues, str. 21; dále RH, 30. 11. 1894, č. 5, L. R. Conradi - The German Mission Field, str. 72.

⁴ Evanjelické listy, 1894, č. 9, str. 107.

⁵ RH, 12. 3. 1895, č. 11, L. R. Conradi - Notes by the Way, str. 169.

⁶ RH, 15. 10. 1895, č. 42, L. R. Conradi - The German Mission Field, str. 664.

⁷ Bibliografická data v: Sto let ve službě evangelia. Rada církve bratrské: Praha, 1981, str. 209.

⁸ Bylo použito názvu baptistů, neboť se zdáli Svobodné církvi reformované být nejbližší. Je zajímavé, že časopisy Svobodné reformované církve *Betanie* a *Mladý křesťan* nic o těchto událostech neobsahují.

Od té doby tyto drahé duše začaly svítit sobotu a tak svědectví pravdy povstalo po celé Praze.“¹

Tato událost mění celou strategii misie a v roce 1896 se A. Šimon stěhuje na Žižkov.² Také Novák společně s Wagnerem šíří adventizmus v hlavním městě a v brzké době se jim daří shromáždit zhruba dvaceti- až třicetičlennou skupinku sympatizantů.³ Jednalo se pravděpodobně především o členy pražského sboru Svobodné církve reformované,⁴ kteří však neprojevili ochotu přijmout novou víru tak rychle, jako jejich bývalý kazatel Novák. Třetím adventistou se v roce 1896 stává Jiří Skákal, budoucí redaktor prvního adventistického časopisu, který se setkal s Šimonem a Conradem, když v tiskárně zařizovali vydání dalších adventistických materiálů.

Koncem roku 1896 využil František Novák možnost navštívit adventistickou misijní školu v Hamburgu⁵ a strávil zde počátkem následujícího roku několik měsíců. Po jeho návratu konečně došlo v Praze k početnímu nárůstu členů církve a Novák se po svém proškolení a vysvěcení⁶ stává prvním adventistickým kazatelem působícím trvale na území Čech. O vůbec prvním adventistickém křtu v Čechách⁷ informuje G. Wagner: „Následující dny jsem strávil s Novákovými v Praze, v Čechách. První sestra zde byla 27. května se svým Pánem pohřbena v jeho smrt, náš první křest v Čechách, poté jsme měli požehnanou slavnost Večeře Páně. Šimonovi se těší, že k nim konečně přibudou i další duše. Biblické hodiny navštěvuje 25 duší a existuje dobrá naděje na přírůstek. Bratři a sestry se nyní scházejí na třech místech Prahy.“⁸ K této neznámé sestře přibyli v září zásluhou práce G. Wagnera a F. Nováka další dva členové⁹ a počet adventistů na území českých zemí se tak koncem roku 1897 ustálil na šesti.¹⁰

¹ RH, 3. 12. 1895, č. 49, L. R. Conradi - Progress in the German Mission Field, str. 777.

² Později se několikrát v hlavním městě přestěhoval a nakonec se usadil v Malešicích u Prahy, kde si zařídil obuvnický podnik.

³ RH, 31. 3. 1896, č. 13, L. R. Conradi - The cause advancing in Europe, str. 200; dále ZW, březen 1896, str. 21. a ZW, duben 1896, str. 30.

⁴ ZW, říjen 1896, str. 75.

⁵ ZW, duben 1897, str. 32; dále: RH, 16. 3. 1897, L. R. Conradi - The German Mission, str. 171.

⁶ Není zřejmé, kdy k jeho vysvěcení došlo. Všechny tři křty v roce 1897 vykonal G. Wagner, a tak je pravděpodobné, že k němu došlo v první polovině roku 1898. Ve zprávě z prvního zasedání Německého sdružení uveřejněné v ZW, srpen 1898, str. 59, je Novák jmenován mezi vysvěcenými kazateli.

⁷ Předchozí tři členové tedy byli do sboru jen přijati na základě předchozího křtu ponořením. Podobně byla velká část přijata do církve bez křtu i v dalších letech. Oproti současným směrnicím, kdy se klade důraz spíše na „překřtívání“, byla v tomto adventistická praxe v dobách Rakouska-Uherska tolerantnější.

⁸ ZW, červen 1897, str. 46.

⁹ ZW, prosinec 1897, str. 96 a ZW, únor 1898, str. 9.

¹⁰ ZW, leden 1898, str. 9.

V příštím roce je Praha evidována jako jedno z míst, odkud do Německého sdružení proudí od členů desátky a některý z českých adventistů, zřejmě Novák nebo Šimon, se zúčastnil zasedání konference Evropské unie.¹ Podle všeho se po vysvěcení Františka Nováka přesunul Georg Wagner do Berlína² a jako odpovědná osoba za evangelizaci v Praze se nadále objevuje už jen Novák. Daří se mu v pokračovat ve vyučování biblických hodin a zdá se, že růst pražského sboru je pouze otázkou času.³

Od října 1898 se však již Novákovo jméno ve zprávách z německého misijního pole neobjevuje. V pramenech pozdějších generací adventistů se dozvídáme, že se Novák odstěhoval do Spojených států.⁴ Vzhledem k absenci jakékoliv zprávy a také k tomu, že se v USA nezapojil do kazatelské či misijní práce, se můžeme domnívat, že jeho odchod nebyl v souladu s misijní koncepcí představitelů Německého sdružení a Novák se odstěhoval do zámoří proti jejich vůli. Tento názorový střet pak ukončil slibně se rozvíjející misijní práci v Praze.⁵

Přestože zprávy z prostoru předlitavské části Rakouska-Uherska již nejsou tak optimistické, misijní práce pokračovala i nadále. V roce 1899 znovu navštěvuje L. R. Conradi Prahu a Kolín, kde podle zprávy žije jedna členka církve. Conradimu jako tlumočnick asistuje Šimon a vysluhuje zde večere Páně a pořádá biblické hodiny.⁶ V této práci pokračuje také následující rok a ve zprávě z června se zmiňuje, že se pro Prahu opět shání stálý pracovník.⁷ Tento plán se však při velkém nedostatku kazatelů a misijních pracovníků podařilo naplnit až za pomoci amerických adventistů, jak o tom svědčí zpráva Guye Daila: „V Praze, v Rakousku, máme malou skupinku věřících, světící sobotu, a je v plánu v tomto roce vstoupit na toto pole trvale a požádat Misijní radu, aby v této zemi podporovala jednoho služebníka.“⁸

¹ RH, 16. 8. 1898, č. 33, The European Union Conference, str. 528; dále: RH, 20. 9. 1898, č. 38, str. 606.

² ZW, září 1898, str. 74.

³ ZW, říjen 1898, str. 94n.

⁴ AA, Dějiny adventního hnutí v Čechách a na Moravě, ev. č. 0130 2177. Novák odjel nejpozději v první polovině roku 1899, neboť při příštím zasedání Německého sdružení již mezi kazateli nefiguruje, viz ZW, srpen 1899, str. 75.

⁵ Když do Prahy v roce 1901 přijel další misionář J. P. Lorenz, byli podle jeho vzpomínek v Praze pouze 4 adventisté, viz RH, 27. 5. 1902, č. 21, J. P. Lorenz – Austria, str. 14.

⁶ ZW, listopad 1899, str. 110. Conradi v tomto roce také misijně navštívil Bratislavu, což je první misijní cesta na Slovensko vůbec, viz ZW, prosinec 1899, str. 121.

⁷ ZW, červen 1900, str. 64; podobně ZW, listopad 1899, str. 110.

⁸ RH, 3. 9. 1901, č. 36, G. Dail - The European General conference, str. 576.

Tímto služebníkem se stal J. P. Lorenz, další z Ruska pocházející Němec, který se v 90. letech odstěhoval do USA, kde vstoupil do služeb církve. V polovině roku 1899 byl vyslán zpět do Evropy, kde nejprve sbíral zkušenosti v hamburském adventistickém nakladatelství, později sloužil jako kazatel v Brémách a Vratislavi.¹ Oficiálně zahájil Lorenz svou činnost v Praze 1. října 1901, ale již předtím zde několikrát vyučoval biblické hodiny.² Lorenzovi se misijně v novém působišti dařilo. Již v prvních měsících následujícího roku se hlásili první zájemci o křest.³ Lorenz si všiml národnostní nevráživosti mezi Němci a Čechy a kladl alespoň do doby, než bude opět vyškolen nějaký český kazatel, důraz na dostatek českých tiskovin.⁴ Právě to bylo možná základem jeho skutečně úspěšného působení. Již jeho současníci si uvědomovali, že teprve s počátkem jeho působení došlo k misijnímu průlomů v předlitavském Rakousku-Uhersku.⁵

První hromadný křest, jež byl výsledkem jeho práce a faktickým okamžikem zrodu prvního sboru v předlitavském Rakousku, se uskutečnil 28. května 1902, tedy téměř přesně pět let po prvním křtu v českých zemích. Při slavnosti vedené kazatelem J. F. Huenergardtem bylo pokřtěno deset nových členů a dalších pět přijato.⁶ Sbor, či spíše jeho první starší, Antonín Šimon, pak o několik měsíců později oznamuje úřadům založení sboru tímto přípisem, zaslaném c. k. policejnímu ředitelství v Praze a magistrátu:

„Níže v úctě podepsaný Antonín Šimon, bytem v Praze Staré město č.28 přináležející ku křesťanské církvi „adventistů od sedmého dne“, zde zákonem neuznané, dovoluje si tímto uctivě oznámiti odbývání domácích pobožností s pozvanými hostmi ve svém bytu počínaje dnem 30. listopadu t.r. každou neděli večer o 6 ½ hod., dále každý úterý a čtvrtek též o 6 ½ hod. večerní, a prosí, by toto oznámení vzato bylo k vědomosti.

Zároveň dovoluje si připomenouti, že tyto náboženské schůze nemají se žádnou politikou co činiti a věnovány jsou hlavně ku vzdělávání se v křesťanských povinnostech na základě Písma sv. Starého i Nového zákona, duchovním zpěvům jakož i šíření pravé křesťanské střídmosti a mravnosti.

Praha dne 26. listopadu 1902
Antonín Šimon“⁷

¹ ZW, listopad 1900, str. 121.

² ZW, 7. 10. 1901, str. 119. Údaj v NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470, v policejní zprávě č. 5667 z 6. 3. 1907, která datuje příjezd Lorenze do Prahy-Žižkova na rok 1896, je mylný. Policejní úředník musel Lorenzův příchod zaměnit s příjezdem A. Šimona, který tomuto datu a místu odpovídá.

³ ZW, 21. 4. 1902, str. 67.

⁴ RH, 27. 5. 1902, č. 21, J. P. Lorenz – Austria, str. 14.

⁵ RH, 24. 6. 1902, č. 25, J. F. Huenergardt: Our Work in the Austria-Hungarian and Balkan States Mission Field, str. 13n.

⁶ ZW, 21. 7. 1902, str. 128.

⁷ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

Sbor se scházel v samotném centru Prahy, v Šimonově bytě na Staroměstském náměstí¹ a velmi záhy jej vzala na vědomí i evangelická veřejnost, když byli zástupci sboru pozváni na první sjezd českých evangelíků v září 1902 a ve vydané zprávě o sjezdu mezi zastoupenými evangelickými sbory figurují také „sabatisté z Prahy.“²

Zprávu o misijní činnosti J. P. Lorenze po roce jeho úspěšného působení v Praze po sobě zanechal také tehdejší předseda Generální konference Arthur Gosvenor Daniells, který jako první z předsedů GK navštívil v roce 1902 české země. Ve své zprávě z prosince 1902 zanechal následující svědectví: „Když jsem toto léto pobýval v Evropě, měl jsem tu čest navštívit jednoho z našich služebníků, který je právě umístěn v Praze, v Čechách. Přestože tento služebník byl v tomto městě teprve několik měsíců a nikdy předtím nebyl v kontaktu s českým lidem, dvacet nebo třicet lidí přijalo pravdu. Ti, se kterými jsem se setkal, byli tak srdeční a horliví ve svém svěcení soboty, jak jsem to nepoznal nikde během svých cest. Tento služebník mne ujistil, že jej kazatelská služba nikde netěšila více než v Praze.“³ Ani J. P. Lorenz však nezůstal v Praze dlouho, čemuž se vzhledem k jeho vizi o místním, česky hovořícím kazateli nelze divit. Opustil Prahu ještě v roce 1902, aby se v USA ve státě Texas věnoval studiu medicíny.

Ve stejném roce se udála ještě jiná událost pro adventizmus v českých zemích důležitá. Podobně jako před více než deseti lety Antonín Šimon, navázal v roce 1901 kontakt s adventizmem Julius Peter, Slezan, který se v Drážďanech zdokonaloval v parfumerijním řemeslu. Peter se zde setkal s místním kazatelem Gerhardem Perkem, původně pastorem mezi německými menonity v Rusku, který jako první známý obyvatel císařského Ruska konvertoval k adventizmu. Ten Petera hluboce ovlivnil, takže se již 1. února 1902 nechal pokřtít.⁴ Nejpozději v následujícím roce se Peter vrátil na Slezsko do Bílska (Bielitz, dnešní polská Bielsko-Biala) a jeho misijní aktivity položily základ adventizmu v českém i polském Slezsku a v Haliči. Tento rok bylo také předlitavské Rakousko organizačně povýšeno na „Rakouské misijní pole“.

¹ V následujících letech se však místo pravidelných bohoslužeb velmi často mění, takže v prvních deseti letech existence změnil sbor svou adresu více než desetkrát.

² První sjezd českých evangelíků z Čech a Moravy ze dne 28. září 1903 v Praze o I. Hod odpoledne v Národním domě na Král. Vinohradech. Tiskem V. Neuberta: Praha, 1904. str. 4.

³ RH, 2. 12. 1902, č. 48, A. G. Daniells – Open Doors in Europe, str. 6n.

⁴ NA, MSCJA, karton 15, Zagora – Počátky adventismu na těšínském Slezsku; dále v: ŁYKO, Zachariasz. Kościół adwentystów dnia siódmego. Wydawnictwo Znaki czasu: Warszawa, 1988.

V roce 1903 byla započata misijní práce v Liberci, kde se první sympatizanty pokoušel najít německý misionář Lusky. Ten byl však kvůli rozruchu, který způsobil svou činností, vypovězen libereckým magistrátem ze země.¹ Bezprostředně poté však přišel Franz Gruber, který na jeho práci navázal vyučováním biblických hodin. Gruberovi, rakouskému občanovi, vyhoštění nehrozilo, a tak se také v Liberci v tomto roce podařilo vytvořit malou skupinku adventistů.²

V témže roce se ve Vídni usadil kazatel Leopold Mathe, který předtím prožil traumatickou zkušenost při své misijní práci na Slovensku. Zde od roku 1902 úspěšně působil mezi německy mluvícími obyvateli evangelického vyznání nedaleko Bratislavy ve vesnici Ratzersdorf (po roce 1919 Racistorf, dnešní městská část Bratislava-Rača). Nedaleko této vsi byl na přelomu roku 1902 a 1903 přepaden a těžce zraněn místními evangelíky. V důsledku pronásledování ostatními vesničany se členové nadějně rozrůstající skupinky odstěhovali do Spojených států.³ Ve Vídni, kde v anonymitě velkoměsta hledal Mathe ochranu před podobnými incidenty,⁴ se i přes administrativní problémy podařilo založit menší skupinku, a tak koncem roku 1903 vykazuje předlitavské Rakousko čtyři skupiny adventistů:⁵ Sbor v Praze o 23 členech a skupiny v Bílsku (2 adventisté) v Liberci (6) a ve Vídni (4).

Rok 1903 je pro adventizmus v českých zemích důležitý ještě z jednoho hlediska. V tomto roce vyšlo první číslo českého adventistického časopisu Hlasatel pravdy. Jak se později ukázalo, šlo o událost spíše symbolického než praktického významu. První číslo vyšlo v Praze, 20. července 1903, tiskem J. Pištěka na Královských Vinohradech, redaktorem a vydavatelem byl J. Skákal. Jsou tu především překlady německých článků a také jeden od E. G. Whiteové, číslo také nabízí řadu českých překladů adventistických knih. Velmi zajímavé je upozornění o kolportáži vložené do prvního čísla jako příloha. Ta je bez licence trestná a jediná legální možnost je podle upozornění objednávka u nakladatele např. prostřednictvím redakce.⁶ Další čísla se buď nedochovala, nebo, jak tomu nasvědčuje řada zpráv,

¹ ZW, 7. 3. 1904, str. 51. a AB, 1. 2. 1927.

² SOA Liberec, AML, III, karta 2, RS 43/3, Band I – Adventisten.

³ ZW, 16. 3. 1903, str. 49n; dále ZW 7. 3. 1904, str. 51.

⁴ Daniel Heinz vidí v této události významnou příčinu orientace adventizmu v prostoru dnešního Rakouska právě na velkoměsta, která kromě nabízeného bezpečí byla také v době Rakousko-Uherska přece jen o něco více názorově otevřená než venkov, kde převládal déle a silněji katolický vliv, viz BOGI – Aktuelles aus Bogenhofen, jaro 1997, D. Heinz – Von Ratzersdorf nach Wien, Verfolgung und Missionsstrategie der frühen Adventisten in Österreich, str. 18n.

⁵ ZW, 1. 2. 1904, str. 33.

⁶ Např. AA, Hlasatel Pravdy; dále knihovna Teologického semináře Sázava, Hlasatel pravdy.

spíše ani nikdy nevyšla.¹ Vzhledem k výše uvedeným problémům s objednávkou časopisu a k tomu, že v této době žilo v Praze podle církevních statistik 21 adventistů,² z nichž byla sice většina česky mluvících, ale pravděpodobně ne všichni, se ani nelze divit, že časopis neměl velký odbyt.

V následujících letech se adventizmus v českých zemích šířil především mezi německy mluvícím obyvatelstvem v Čechách a mezi etnicky polským obyvatelstvem žijícím ve Slezsku. Česky mluvící byl pouze sbor v Praze, který ještě nějakou dobu početně rostl, brzy byl však růstem sborů v jiných částech země předstížen. Hlavním misionářem pro následující období se stal předseda Rakouského misijního pole Leopold Mathe, který růst adventizmu jak ve Slezsku tak v sudetské oblasti svými návštěvami podporoval. Ten byl také u druhého většího křtu v celém rakouském poli, který se opět konal v Praze, tentokrát v žižkovských lázních, dne 7. října 1904.³ Křest byl výsledkem misijní práce Rudolfa Wilhelma Schimka, německy mluvícího rodáka z Liberce, který se v tomto roce stal dalším stálým kazatelem v Praze, později však působil i na dalších místech např. v Brně či Ústí. Pokřtěny byly čtyři ženy a dva muži. Zpráva o křtu se zachovala nejen v hlášení policejního úředníka,⁴ ale také v místním katolickém tisku, který přes určitou karikaturizaci přináší také jeden z prvních popisů českého adventizmu, jak byl vnímán zvenčí:

„Minulý pátek (7.t.m.) konal jakýsi „pastor“ sekty „adventistů“ na několika polonahých mužích a ženách „křest“ v lázních žižkovských. Výkon ten byl profanací sv.křtu a je ku podivu, že něco takového může se díti uprostřed Prahy. Měli jsme svého času příležitost jednoho úda této sekty blíže seznati. Dříve býval nábožensky úplně lhostejným, ale nyní, jakmile se s kým setkal, hned vytáhl z kapsy bibli, vydanou britickou společností a mermomocí snažil se nám z ní dokázati, že se blíží konec světa, jenž v nedlouhé době již nastane. Až všecko nečisté a zkažené bude zničeno, pak prý nadejde doba tisícileté říše Kristovy, v níž budou jen samí dokonalí lidé – adventisté. Tak jim to vykládal „starší bratr“, totiž jejich kazatel, tak tomu věří a se vši až chorobnou vášnivostí toto učení hájí. „Adventisté“ nepožívají žádných líhových nápojů a nemýlíme-li se, také požívání masa se zdržují. Protivy se stýkají. Vlažnost a netečnost náboženská, již zachváceny byli dosti široké vrstvy jest nejlepší půdou pro vznikání a působnost sekt rázu „adventistů“. Cit náboženský nedá se v člověku nadobro

¹ ZW, 5. 2. 1906, str. 25; ZW, 16. 6. 1906, str. 243 a ZW, 17. 9. 1906, str. 312. Tyto články předchozí čísla Hlasatele pravdy vůbec nezmiňují.

² ZW, 19. 10. 1903, str. 189.

³ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

⁴ Tamtéž.

utlumiti a kde byl netečností vytlačen vyrazí si cestu do výstřednosti a polovičního šílenství.“¹

Kazatel Schimek byl ve svém působení úspěšný i nadále, a tak se křest ve veřejných lázních, který byl dobrou příležitostí pro oslovení veřejnosti, opakoval také následující rok, 7. dubna 1905.² Tento druhý křest v Žižkovských lázních však vzbudil nelibost okresního hejtmanství, a to spolu se starostou Žižkova podobné křty ve veřejných lázních zakázalo.³ Po tomto křtu dosáhl početní stav pražského předválečného sboru svého vrcholu – 38 členů.⁴ Důvodem tohoto výraznějšího růstu v hlavním městě je kromě přítomnosti stálého kazatele především výrazně tolerantnější přístup pražského magistrátu k šíření nového vyznání. Obecnou situaci v předlitavském Rakousku hodnotil například průkopník adventistické misie L. R. Conradi jako nejméně příznivou pro šíření nové víry v Evropě vůbec⁵ a podobně byla hodnocena i jinými.⁶ V Praze však byla situace jiná, a v této době byl město hodnoceno jako nejpříhodnější místo pro misii v celém Rakousku.⁷

Jako příklad může sloužit drobný střet s magistrátem v roce 1905. V červnu 1905 hlásí magistrát policejnímu ředitelství, že si adventisté v domě, kde bydlí Schimek, dali na dům cedulku „Adventisté sedmého dne“ a informace o konání bohoslužeb v češtině a němčině, což z jejich domácích bohoslužeb dělá bohoslužby veřejné. To odporuje prosincové ústavě, podle níž směli přívrženci vyznání státem neuznaného vykonávat pouze domácí pobožnosti. Magistrátní rada se nakonec spokojila s tím, že Schimkovi dne 20. září 1905 nařídila, aby z pozvání v obou jazycích odstranil slova „Vstup volný, každý je srdečně vítán“. Úřady pak už jen konstatují, že nápis byl přetřen, ale tak nedostatečně, že jej lze z blízka rozluštit.⁸ Podobně mírně reagoval magistrát na inzeráty zvoucí na bohoslužby uveřejněné v denním tisku v lednu 1906.⁹ Schimkovi je pod hrozbou pokuty napříště podávání podobných inzerátů zakázáno.¹⁰

¹ Čech, 14. 10. 1904, „Křest“ v žižkovských lázních.

² NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470, zpráva z 10. 4. 1905; ZW, 5. 6. 1905, str. 136.

³ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470, dopis hejtmanství starostovi Žižkova z 13. 7. 1905.

⁴ ZW, 5. 2. 1906, str. 30.

⁵ HEINZ, Daniel. Church, State and Religious Dissent. A History of Seventh-Day Adventists in Austria, 1890–1975. Verlag Peter Lang: Frankfurt am Main, 1993, str. 15.

⁶ Např. StS, 1920, č. 2, str. 18.

⁷ ZW, 4. 6. 1904, str. 133.

⁸ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

⁹ Bohemia, 13. 1. 1906.

¹⁰ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

Naproti tomu kontrastně působí podobný střet z Liberce, který se udál jen o několik měsíců později. Zde magistrát nevezal na vědomí oznámení o pořádání biblických hodin, čímž jejich konání dne 27. ledna 1906 zakázal. Proti tomu posílá v únoru kazatel Gruber stížnost na Zemské zastupitelství v Praze. Libereckému magistrátu se nelíbila formulace, že na biblické hodiny „mají přístup také pozvaní hosté“. Magistrát si to vyložil jako veřejnou akci, na kterou má přístup každý. Ve stížnosti na Zemské zastupitelství Gruber píše, že pozvánky budou osobní a vystavené na konkrétní jméno a jen pozvaní lidé budou mít na biblické hodiny přístup. Dále ve stížnosti uvádí, že podle ústavního zákona z roku 1867 je vykonávání takovýchto přednášek povoleno, pokud „tyto nejsou ani protiprávní ani proti zvyklostem“. Píše, že jasným důkazem pro to, že adventistické biblické hodiny nepobuřují, je, že se konají již nějakou dobu, ale zatím žádné pohoršení nevyvolaly. Zemské zastupitelství však 31. května 1906 rozhodlo ve prospěch libereckého magistrátu a ani Gruberovo odvolání k Ministerstvu kultu a vyučování ze září téhož roku na celém rozhodnutí nic nezměnilo. Z tohoto důvodu bylo v Liberci možné po několik dalších let konat biblické hodiny pouze tajně.¹

Oba tyto střety ukazují hlavní principy omezování šíření státem neuznaných náboženských společností v Rakousku. Příslušníci těchto vyznání nesměli pořádat nic veřejně a získávat kontakt na nové členy, kteří by mohli být na pořádané biblické hodiny pozváni, bylo velmi složité. Získat povolení ke kolportáži bylo totiž mnohdy náročné i pro státem uznané nekatolické denominace. Tím byly v Rakousku zablokovány všechny principy misie, která sklízela tolik úspěchů v sousedním Německu.

Přes výše řečené však misijní práce postupovala dál. V roce 1906 byl jako druhý na území českých zemí založen sbor ve slezském Bílsku, v následujícím roce v Liberci, Jablonci, Ústí a Těšíně,² v roce 1908 v Opavě a jako druhý česky mluvící sbor v Luži.³ V polovině roku 1908 se v českých zemích nachází již 82 adventistů.⁴

¹ SOA Liberec, AML, III, karton 2, RS 43/3, Band I – Adventisten.

² Ten se stane již v druhém roce své existence největším sborem rakouského misijního pole a výrazně početně předčí Prahu, kde se sbor začíná početně zmenšovat, viz ZW, 6. 2. 1911, str. 37; dále: NA, MSCJA, karton 15, Zagora – Počátky adventismu na těšínském Slezsku.

³ Např. ZW, 2. 12. 1908, str. 438nn; dále AA, Dějiny adventního hnutí v Čechách a na Moravě, ev. č. 0130 2177.

⁴ ZW, 3. 8. 1908, str. 283.

1.2.2. Založení organizace na právních základech, růst církve

K tomuto růstu přispívala nejen pomoc misionářů a zdravotního personálu z adventistického sanatoria ve Friedensau, který působil v českém pohraničí,¹ ale především dva další faktory. Prvním z nich je tentokrát trvalé vydávání českého časopisu, který se sice oficiálně k prvnímu číslu z roku 1903 nehlásil, převzal však jeho název. „První číslo“ Hlasatele pravdy vyšlo 1. srpna 1906 v Nymburce tiskem Mezinárodní traktátní společnosti v Hamburku, odpovědným redaktorem byl Josef Makovský a redakce sídlila v Nymburce.² Hlasatel pravdy měl být měsíčníkem, ale v několika prvních ročnících se to nezdařilo. Časopis obsahoval především překlady článků německých adventistických periodik, teprve později se objevují první články od českých adventistů. Jeho zaměření je úzce misijní, popřípadě zdravotně osvětové, informací o dění v adventizmu je zde minimum.

Druhou podstatnou událostí bylo zakládání prvních právních organizací, které v předlitavské části Rakouska-Uherska zastřešovaly adventismus. Tuto ideu inicioval John Wolfgarten, který se v roce 1906 spolu s Franzem Gruberem setkal náhodou s jedním baptistickým pastorem, jenž jej přivedl na myšlenku založit pro účely církve spolek.³ Spolkový zákon samotný tuto možnost nepřipouštěl, náboženské společnosti, které si tedy netroufaly na žádost o státní uznání podle zákona č. 68 říšského zákoníku z 20. května 1874 a chtěly se organizovat právě na základě spolkového zákona, musely volit slova ve statutech tak, aby nevzbudily podezření, že spolek má zastřešovat náboženskou společnost. Většině malých denominací, které v Rakousku v té době působily, se však nějaký spolek založit podařilo, a tím získaly možnost pořádat veřejné přednášky. Důvod, proč příslušníci malých, státem neuznaných církví volili tuto cestu a neucházeli se o státní uznání, tkví v samotné formulaci zákona, konkrétně v § 5, který zní: „Aby se dalo povolení státní ku zřízení obce náboženské, potřebí prokázati, že obec má nebo že může způsobem dle zákona dovoleným opatřiti si prostředky dostatečné, z kterých by se zřídili náležité ústavy bohoslužebné, z kterých by se choval řádný správce

¹ ZW, 2. 11. 1908, str. 377; ZW, 21. 12. 1908, str. 439.

² ZW, 5. 2. 1906, str. 25; ZW, 16. 6. 1906, str. 243 a ZW, 17. 9. 1906, str. 312; dále AA, Hlasatel pravdy.

³ RH, 19. 5. 1921, č. 20, str. 17; ZW, 6. 1. 1908, str. 13n.

duchovní a udělovalo by se pořádné vyučování náboženství. Pokud se k tomu nemá povolení, nemůže se obec náboženská zříditi.“¹

Potřeba odpovídajícího počtu vzdělaných pastorů a dostatečných finančních prostředků, jež by umožnily jak jejich vyškolení, tak jejich financování, byly pro adventisty stejně jako pro další menší denominace nepřekonatelný problém. Další ustanovení (§ 9 a §10) navíc připouští předsednictvo a duchovenstvo státem uznané konfese jen z řad rakouských občanů, což je opět, alespoň pro adventizmus, zásadní překážkou.

Wolfgarten vstoupil na nějakou dobu do spolku Freie Schule, aby získal přehled o fungování těchto institucí. Později získal statuty onoho baptistického spolku, a s jejich pomocí se mu koncem roku 1907 podařilo založit první spolek v Rakousku, prozatím jen s působností na Dolní Rakousy.² Organizace nesla název Spolek křesťanských mužů a žen a ve svých statutech popisovala vlastní účel následujícím způsobem: „Pěstování a podpora humanity, křesťanského života a vzdělání vůbec, mezi obyvatelstvem Vídně a Dolních Rakous. Šíření a zprostředkování znalostí o péčování a zachovávání tělesného i duševního zdraví člověka a jeho vedení a posilování v bohulibých a lidské společnosti prospěšných činnostech. Pěstování a vykonávání křesťanské lásky vůbec. Je zamýšleno také založení spolkového domu a dále vyučování potřebných a vědeckých předmětů, podle potřeb a přání členů.“³

Ve dnech 19.–22. prosince 1907 se v Praze konala první konference Rakouského misijního pole – první konference Adventistů sedmého dne na území Čech, Moravy a Slezska vůbec, kde mezi jinými záležitostmi byla probrána i možnost státního uznání církve a zakládání dalších spolků.⁴ V Čechách se podařilo založit Spolek křesťanským mužů a žen velmi brzo, a to 24. dubna 1908, kdy nebyl výnosem Českého místodržitelství č. 87.853 zakázán, což byla jedna z forem úředního uznání spolku⁵ a již v létě zaznamenávají policejní orgány první pořádání přednášek.⁶ Pro Slezsko se podařilo založit tentýž spolek v roce následujícím,⁷ pro Moravu až v roce 1910.⁸ Pořádání přednášek, i když si řečníci museli dávat pozor,

¹ Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. Rok 1874, Vídeň 1874, str. 153.

² RH, 16. 6. 1910, č. 24, str. 4.

³ ZW, 6. 1. 1908, str. 14.

⁴ NA, České místodržitelství Praha, prezidium 1910–1920, PM 1910–1920, karton 3840(01-10); dále NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470; ZW, 2. 3. 1908, str. 97.

⁵ NA, Presidium Ministerstva vnitra, karton 607, PMV – Vídeň.

⁶ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

⁷ ZW, 1. 11. 1909, str. 345.

⁸ RH, 16. 6. 1910, č. 24, str. 4.

aby nenapadali státem uznané církve a aby názvy a obsah přednášek nepůsobit příliš nábožensky, bylo obecně jedním z nejdůležitějších prostředků misijní činnosti svobodných církví. Adventizmus se tak mohl v prostoru předlitavského Rakouska-Uherska šířit pomocí výraznějších prostředků k oslovení veřejnosti. Pouze kolportáž zůstala i nadále zakázaná, kolportéři však tento zákaz překračovali,¹ čímž se vystavovali postihům v podobě pokut či několika dní žaláře. Zdá se však zřejmé, že založení spolku, který přece jen zaručoval alespoň nějakou míru propagace, bylo misijním průlomem. V roce 1910 je v českých zemích přes 200 adventistů a přibýly sbory a skupinky v následujících městech: Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Brno, Ústí nad Labem, Opava a Litoměřice.² Od tohoto roku také žije nejvíce adventistů v celém předlitavském Rakousku-Uhersku ve Slezsku, které se definitivně stává centrem adventizmu ve střední Evropě.

Následující léta se dařilo udržovat vysokou úroveň procentuálního růstu, a tak bylo koncem roku 1911 rozhodnuto rozdělit od následujícího léta prostor českých zemí na dvě misijní pole, která se zároveň oddělila od prostoru rakouského.³ České misijní pole v tomto roce čítalo 158 adventistů, zatímco největší misijní pole, Moravsko-Slezské, mělo 286 členů církve.⁴ V následujícím roce překonal počet adventistů číslo 550 a v roce 1914 dosáhl téměř 750 členů.⁵ Rok 1914 je také počátkem autonomní správy adventizmu v českých zemích, neboť misijní prostor Moravy a Slezska byl proměněn v Moravkoslezské sdružení.

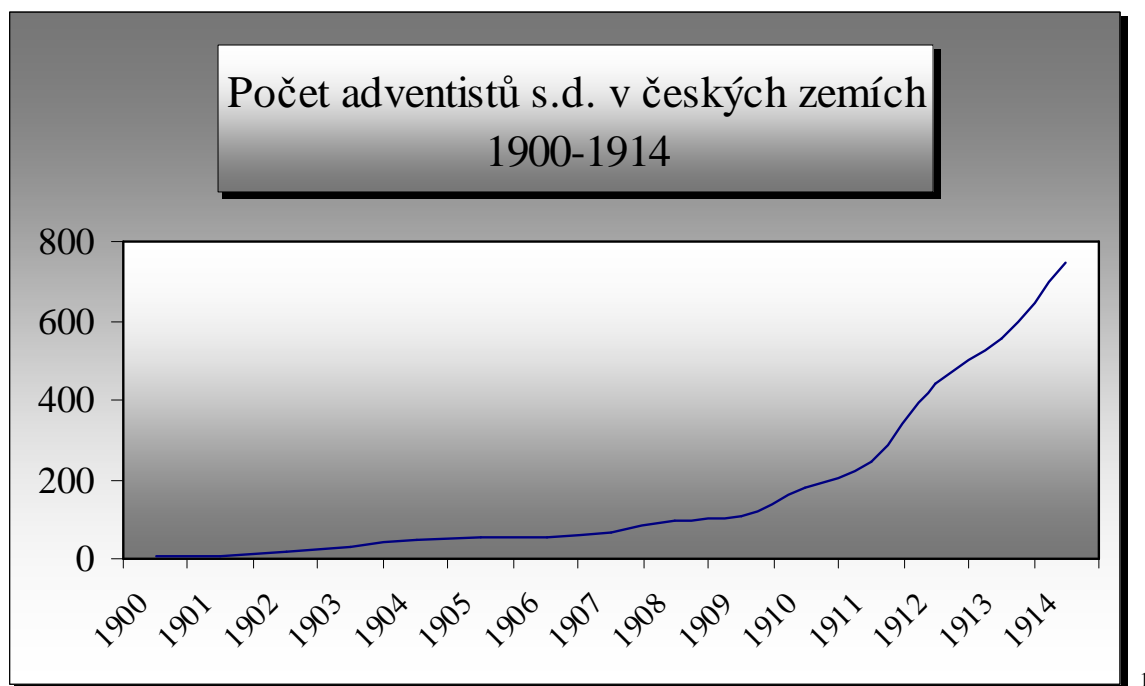
¹ ZW, 21. 1. 1907, str. 27; HP, č. 4, 1920, str. 64 a AB, 15. 9. 1921, str. 280.

² ZW, 6. 2. 1911, str. 37.

³ ZW, 16. 10. 1911, str. 410; ZW, 3. 6. 1912, str. 229; RH, 27. 11. 1913, č. 48, str. 10.

⁴ ZW, 3. 2. 1913, str. 65.

⁵ ZW, 15. 1. 1915, str. 58; statistiky také v: Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>.

1.2.3. Adventizmus za první světové války

Americký adventizmus, který byl apriori pacifistický a vzhledem k absenci závažných střetů se státní správou také vůči ní nekritický a loajální, nedokázal adventisty v Evropě připravit na tak závažná etická témata, jež s sebou přineslo vypuknutí světového konfliktu. Nepopíratelnou vůdčí roli v evropském prostoru měli v předválečném období němečtí adventisté, a tak také jejich jednání v počátcích konfliktu ovlivnilo celoevropský prostor.

Němečtí adventisté, kteří byli hnacím motorem z Evropy vycházející misie, se obávali ztráty těžce budované a i tak velmi křehké důvěry a tolerance ze strany státní správy. Vedení německých adventistů a v Německu sídlící Středoevropské divize CASD se rozhodlo předejít hrozbě nedorozumění v otázce vojenské služby. Vedoucí představitelé divize ujistili počátkem srpna německé Ministerstvo války o své loajalitě a o tom, že němečtí adventisté budou nejen vykonávat službu ve zbrani, ale že tak budou činit i v sobotu. K tomu také nabádá oběžník G. Daila z 2. srpna 1914, ve kterém se mimo jiné praví: „Ti, jež podléhají branné povinnosti, nesmějí také opomíjet skutečnost, že ve válečné době musí každý vykonávat svou

¹ Graf je sestaven na základě údajů z ZW.

povinnost zcela a v plné míře. Z knihy Jozue, 6. kapitoly, se dozvídáme, že děti Boží brali do rukou zbraně a vykonávali brannou povinnost také v sobotu.“¹

Tyto výzvy se však minuly účinkem. Adventisté si i přes oběžník nejdříve cenili hlasu svého svědomí a stát se tak musel vypořádat s řadou odpíračů vojenské služby. Naopak vůči tomuto oficiálnímu postoji adventistů v Německu vzniklo téměř okamžitě protestní hnutí, které bylo po smrti Ellen Gould Whiteové ještě posíleno vizionářskými tendencemi. Celá záležitost nakonec vyústila ve vylučování předních členů opozičního hnutí a k definitivnímu ustavení prvního masového adventistického odštěpeneckého hnutí. Reformovaní adventisté důsledně odmítali a stále odmítají vojenskou službu, přičemž se během dlouhé historie dodnes existujícího hnutí vyvinula ještě další věroučná specifika.

Přestože tyto události nevycházely přímo z jednání českých adventistů, problémy, které řešily, byly totožné s problémy adventizmu v prostoru české kotliny. To bylo také důvodem, proč se reformovaní adventisté ještě během války uchytili také na českém území. Rakouský státní aparát nepohlížel na adventisty na svém území s o nic větší důvěrou, než tomu bylo v Německu. Obavy s vojenskou službu adventistů existovaly i zde,² a to byl také zřejmě důvod, proč byl Spolek křesťanských mužů a žen hned v roce 1914 zakázán.³ Jako jediný důvod je uvedeno sledování jiných cílů, než jaké jsou vymezeny ve stanovách.

V roce 1916 pak adventisté v Rakousku požádali o státní uznání. Ministerstvo pro kult a vyučování vydává 28. února 1917 výnos č. Z:23147 ai 1916,⁴ který vyzývá k zaslání informací o adventistech z celého Rakouska. České místodržitelství reaguje na výnos 21. května 1917,¹ kdy nařizuje zaslání těchto informací z Čech. Žádost o státní uznání však nikdy nebyla dovedena do úspěšného konce.

¹ Fotokopie dokumentu v: RUTTMANN, H. Die adventistische Reformationsbewegung 1914–2001. Die Internationale Missionsgesellschaft der Siebenten-Tags-Adventisten Reformationsbewegung in Deutschland. Teiresias Verlag: Köln, 2002, str. 44.

² Zprávy o soudech s adventistickými odpírači vojenské služby přináší např.: Prager Tagblatt, 26. 11. 1908, Lidový deník, 25. 4. 1916 a Mlynářské noviny, 20. 6. 1913.

³ NA, Fond Ministerstva školství, MŠ karton 3896, inv. č. 2070.

⁴ SOA Liberec, AML-XIII (RS), karton 16, RS 43/3, Band I – Adventisten.

1.3. Adventizmus a společnost

Předlitavská část Rakouska-Uherska zajišťovala prosincovou ústavou z roku 1867 svým občanům základní občanská práva, mezi která patřila i svoboda vyznání. Tento a další zákony však neuznaná vyznání přece jen omezovaly a nedokázaly plně zajistit prostor pro náboženskou svobodu. Na převážné většině území Rakouska bylo římskokatolické vyznání sto padesát let jediným povoleným křesťanským vyznáním a další téměř jedno století po vydání tolerančního patentu bylo oficiálně upřednostňovaným vyznáním. Kvůli tomu byla celá společnost pod silným katolickým vlivem, který se projevoval na všech úrovních státní správy, i ve správě justiční.

Příkladem pro tento vliv může být § 303 tr. z., který měl bránit urážkám státem uznaných vyznání. Tento paragraf byl však pod vlivem katolické konzervativní justice aplikován v praxi jako obrana katolicizmu před vším, co by jeho vliv mohlo vytlačovat. Evangelický tisk² podává řadu dokladů o tom, jak byli na základě tohoto paragrafu souzeni například nekatolíci, kteří nesmekli, když mýjeli katolické procesí. Podobně horlivě byla v nekatolickém tisku na základě tohoto ustanovení prováděna cenzura všeho, co by mohlo být vyloženo jako urážka katolictví.

Když dáme tento přístup do kontextu s tradičním katolickým antisemitizmem, vyniknou tyto dva přístupy k aplikaci zákona mnohem lépe než komparace s evangelíky. Antisemitistické výroky na přelomu 19. a 20. století nebyly v katolickém a profánním tisku nikterak výjimečné, a pokud by rakouský státní aparát chtěl v obraně tohoto také státem uznaného náboženství postupovat stejně horlivě jako v obraně katolicizmu, cenzoři by nepochybně měli práce více než dost. Na základě tohoto paragrafu bylo také souzeno několik adventistických misionářů a kolportérů.³ V administrativě pak byl vliv katolicizmu ještě daleko snáze uplatnitelný než v justici, a jak bylo předvedeno na příkladech překážek ze strany úřadů v předchozích podkapitolách, také zde se tento vliv zřetelně projevoval.

¹ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

² Např. KJ, rok 1914.

³ Skrovné záznamy z doby Rakouska-Uherska mluví o O. Studeném, W. Schäfferovi a A. Weinertovi, viz Ministerstvo kultu a vyučování – Vídeň, karton 1033. Postihy však byly podle pozdějších zpráv mnohem četnější viz AB, 15. 9. 1922, str. 280; HP, 1920, č. 4, str. 64 a HP, 1920, č. 11–12, str. 188.

Na druhou stranu je třeba poznamenat, že náboženská netolerance a nesnášenlivost nebyla jen důsledkem vlivu katolicizmu. Podobnou nedůvěru ze strany obyvatelstva a úřadů zaznamenávají adventisté také na evangelickém Slezsku.¹ Útoky proti adventizmu přicházely ze strany etablovaných církví i zde a konec konců přicházely na různých místech českých zemí i z nenáboženského prostředí, jako např. od stoupců Sociální demokracie či Volné myšlenky.² Přesto však v evangelickém prostředí Slezska, které si v 17. století pod tlakem protestantských mocností – především Švédska – udrželo značnou míru náboženské svobody, zakořenil adventismus se svým tradičním, z amerického evangelikalizmu vycházejícím protikatolickým zaměřením, přece jen hlouběji a dříve než v ostatních částech předlitavského Rakouska-Uherska. Důležitou roli v tomto hlubším zakořenění adventizmu hraje nejen permanentní přítomnost protestantizmu ve Slezsku, ale i zemský a národnostní patriotizmus, který převážně polsky mluvící Slezsko odděloval od Moravy a Čech. Tyto faktory byly nepochybně podpůrným prvkem při šíření náboženství jiného než státního či preferovaného, ať už oficiálně či neoficiálně, tak jak to lze pozorovat na řadě jiných paralel v dějinách křesťanství, kdy obyvatelé regionů na periferii spíše tíhli k alternativnímu náboženství, než jaké vyznávala vzdálená a cize vnímaná vládnoucí elita.

Svá specifika oproti dnešku měla nejen většinová společnost, ale samozřejmě i předválečný adventismus. Ten byl následkem své novosti, náboženské nesnášenlivosti a celkové konzervativnosti předlitavského Rakouska-Uherska vytlačen na samý okraj společnosti, jak o tom mluví dobové prameny: „Tehdy to ještě vzbudilo velký rozruch, vystoupil-li někdo z církve řím.-katolické, a moje matka se za to tak styděla, že se odstěhovala do Vídně.“³ V denním tisku byl obraz adventizmu také velice nelichotivý. Označení se pohybovala od běžné „sektý“⁴ až po „poloviční šílence“.⁵ Narozdíl od Německa, kde tisk projevoval v soudním sporu důstojníka Naumanna v roce 1911 k tomuto adventistovi spíše sympatie, se u nás v tisku žádná taková hodnocení neobjevovala.

Odmítavý postoj společnosti ještě daleko více podpořil tendence adventizmu směřující k odmítání společnosti a k izolaci od ní. První generace adventistů tedy

¹ Např. kronika sboru Jablunkov – Návší; dále: ZW, 15. 1. 1906, str. 16n a ZW, 15. 4. 1907, str. 116.

² ZW, 21. 12. 1908, str. 439; ZW, 15. 1. 1906, str. 17 a ZW, 17. 2. 1908, str. 85.

³ StS, 1926, č. 1, str. 15, Anna Schubertová – Dvacet let v pravdě, o roku 1904.

⁴ Např. Bohemia, 16. 10. 1915 nebo Deutsches Abendblatt, 6. 2. 1908.

⁵ Čech, 14. 10. 1904.

ani příliš nehledala své místo ve společnosti, byla to možná poslední skupinka hodná svého jména, tedy společenství skutečně očekávající brzký konec světa a podle toho také jednající, jak o tom svědčí například slova prvního budoucího předsedy Československé unie ASD E. E. Frauchigera: „Chtít se oženit tehdy, kdy se hlásal konec a závažnost okamžiku, vůbec nebylo snadné, jak si dnes mnozí představují, a už vůbec ne pro evangelistu.“¹

Evropský adventizmus neznal trpkou zkušenost milleritů z roku 1844 a očekávání konce je ve zprávách o adventizmu daleko výraznější než například odlišnost ve svěcení soboty. Blízké očekávání parúzie podpořil také vývoj světových událostí. Millerité ve 40. letech rozuměli ve svém pojetí výkladu prorockých částí knihy Daniel pasáží ze Zj 16,12 jako mocenskému ústupu Osmanské říše, který měl předcházet konci světa. Když pak byly v letech 1840 a 1841 podepsány dohody o užívání úžlabin Bospor a Dardanely mezi Osmanskou říší a několika dalšími státy pod taktovkou diplomacie Velké Británie, bylo to vnímáno millerity právě jako mocenský pád Osmanů. O to více byl v tomto smyslu vnímán evropskými adventisty ještě zřetelnější pozdější ústup z mocenských pozic, zvláště po balkánských válkách v letech 1912–3. O těchto tendencích svědčí například skutečnost, že o „turecké otázce“ se psalo již v prvním čísle Hlasatele pravdy v roce 1903: „Ve Zjevení 16,12 činí se ještě jednou zmínka o té velké řece Eufrates, a sice, že ona vyschne. Také zde jako v kap.9. poukazuje tento Eufrates na lid, který tu oblast řeky ovládá, totiž na Turka. Vyschnutí poukazuje na zániknutí říše turecké, kterážto událost v posledním čase **ran posledních** svého vrcholu dosáhne. Z přítomného politického stavu Turecka nechá se s jistotou činit závěrka, že plné zániknutí jeho jest již před dveřmi. Též od mohamedánského Mullaha jest určeno, že když říše Osmanská klesne, tu to skonání světa nastane.“²

Podobně se vyjadřuje totéž periodikum v roce 1908: „Ale když Turek přijde k svému skonání a Michal ten veliký kníže (jenž jest Kristus) povstane a opustí trůn milosti, tu potom bude takový čas soužení, jakého dosud nebylo. (Dan. 12,1.2.) A tento čas soužení jest blízko... Po čase tohoto soužení bude ještě veliká bitva. V ni bude míti své účastentví nejen Evropa a Turecko, nýbrž všechny národové od východu, západu, severu a jihu se shromáždí na hory izraelské, aby rozhodli,

¹ HEINZ, Daniel. Ludwig Richard Conradi, Missionar, Evangelist und Organisor der Siebenten-Tags-Adventisten in Europa. Peter Lang: Frankfurt am Main, 1998, str. 65.

² HP, 20. 7. 1903, Turecko v prorockém slově, zvýraznění v originálním textu.

co v první bitvě zůstalo nerozhodnuto. Viz Joel 3,9., též v Zjev. 19, 11-21.¹ A Josef Popelka v roce 1920 vzpomíná: „...když mne v roce 1915 zavřeli pro §65. že bouřím lid a že jsem proti vojenské státní moci, jen tím, že jsem rozšiřoval letáček psaný na základě proroctví Danielova, že Turecká říše prohraje.“²

Toto blízké očekávání vytouženého Kristova návratu je pravděpodobně jedním z faktorů, proč byl za Rakouska-Uherska takový problém s vyškolením kazatele znalého místních slovanských jazyků.³ Bylo to, podobně jako svatba, vnímáno jako ztráta času v posledních okamžicích, jež ještě do parúzie schází. To je v kontrastu z velkým důrazem na vzdělání u průkopníků adventizmu v USA.

Prvek nižšího vzdělání mezi českými, moravskými a slezskými adventisty, kontrastující s nadprůměrnou vzdělaností adventistů amerických,⁴ zůstal v důsledku přetrvávajícího vykořenění ze společnosti mezi adventisty na území Čech, Moravy a Slezska trvalým jevem, i když spíše z důvodů problémů s povinnou školní docházkou. Nižší vzdělanost pak tlumila v rámci adventizmu tendence směřující k hledání vlastní pozice ve společnosti.

Podle dostupných informací se zdá, že adventistická misie se soustředila především na protestantské denominace, obzvláště na ty evangelikálně zaměřené. Prvním a zásadním důvodem tohoto jevu je zákon na ochranu státem povolených vyznání, který znemožňoval kritiku většinové katolické církve a velmi ztěžoval vůbec polemiku s ní. Proto bylo pro adventistické misionáře snadnější soustředit se na vyznání státem neuznaná. Relativně malé počty křtů při přijímání prvních členů naznačují, že konvertité pocházeli právě z evangelikálního prostředí, kde byli pokřtěni ponořením. Totéž naznačují opakované ideové střety se Svobodnou reformovanou církví, ať již v počátcích v době vzniku prvního adventistického sboru v Praze či později jako například v roce 1913, kdy se opakované přestupy členů Svobodné reformované církve k adventizmu řešily na úrovni konference této církve.⁵ Tyto problémy vedly Aloise Adlofa, jednoho z prvních kazatelů Svobodné reformované církve, k sepsání polemického spisu proti adventizmu.⁶ Zcela přesné

¹ HP, 1908, č. 11–12, Turek musí z Evropy.

² HP, 1920, č. 11–12, Zkušenosti z kolportáže.

³ ZW, 3. 9. 1906, str. 289; ZW, 15. 4. 1907, str. 115n a RH, 27. 5. 1902, č. 21, J. P. Lorenz – Austria, str. 14.

⁴ KRAMER, H. Helmut. The Seventh-Day-Adventist Reform Movement (German Reform). Review and Herald Publishing Association: Hagerstown (Maryland), 1988, str. 25.

⁵ ACB, konference, zápis z konference 21.–23. 5. 1913 v Praze.

⁶ ACB, Zasedání církevního výboru, rok 1913. Spisek „Falešný peníz – adventisté a jejich učení ve světle Písma“ od Aloise Adlofa vyšel ještě v roce 1929, viz ACASD, karton 9.

složení původních vyznání konvertitů se však nedá zjistit, neboť církevní statistiky takové údaje neobsahují.

2. Církev za první republiky

2.1. Založení organizační struktury

2.1.1. Založení církevní organizace

O dění v adventizmu se v prvním roce vzniku samostatné Československé republiky v pramenech příliš mnoho nedozvíme. Misijní práce pokračovala úspěšně po celé období první světové války, a tak dosáhl koncem roku 1918 počet adventistů v českých zemích 1200 členů.¹ Po vzniku nové republiky se ze všeho nejdříve začali místní adventisté starat o co nejrychlejší obnovu vydavatelské činnosti včetně vydávání časopisu *Hlasatel pravdy*,² který vyšel naposledy v srpnu 1914. To se zdařilo poměrně rychle a další „první číslo“ prvního ročníku tohoto časopisu, v pořadí již třetí, se objevuje počátkem roku 1919. Časopis v prvním ročníku vychází v Praze pod vedením Františka Fialy.³

Početní růst a nové politické uspořádání vedlo adventisty k úvahám o ustavení nové správní struktury tak, aby byl český a slovenský adventismus správně samostatný a co nejvíce nezávislý na Německu a Rakousku. To vše se realizovalo na brněnské konferenci Adventistů sedmého dne, která se konala ve dnech 13.–19. listopadu 1919.⁴ Zde byla založena Československá unie⁵ CASD, které podléhala následující sdružení: Moravsko-slezské jako nejstarší v republice se sídlem v Opavě, nově zřízené Severočeské sdružení se sídlem v Liberci, které vzniklo rozdělením českého prostoru podle jazykového hlediska, a Polsko-slezské sdružení se sídlem v Bílsku, které podle stejného principu rozdělovalo slezský prostor. Kromě těchto tří sdružení vznikla také dvě nová misijní pole, a to Středočeské misijní pole se sídlem v Praze, které zahrnovalo česky mluvící obyvatelstvo Čech a slovenské misijní pole, které zahrnovalo oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Prvním předsedou unie byl zvolen švýcarský adventista Emil Frauchiger, jeden z nejstarších spolupracovníků L. R. Conradiho, který se zároveň na této konferenci

¹ ZW, 19. 3. 1919, str. 59.

² ZW, červen 1921, str. 121.

³ AA, *Hlasatel pravdy*.

⁴ ZW, 17. 12. 1919, str. 236n. Doposud se v pracích o dějinách adventizmu uvádělo, že zápis z této konference se nedochoval, viz AA, *Dějiny adventního hnutí v Čechách a na Moravě*, ev. č. 0130 2177, Josef Kutý - *Významné konference*; ACASD, karton 9, Emanuel Duda – *Vývoj a Pokrok adventního díla v Československu*, závěrečná práce na Biblickém semináři, 1972. Zdá se tedy, že tento zápis je jediný dochovaný.

⁵ Někdy je užíván název Čsl. jednota CASD.

stal předsedou Severočeského sdružení. Za sídlo unie si Frauchiger zvolil Opavu. Konference kromě výše uvedených správních změn vyzvala členy k zapojení se do kolportáže, zdůraznila potřebu vzdělání a vydávání literatury a vyzvala nově zvolené vedení k založení společnosti, jež by církev právně zastupovala.¹ Koncem roku žilo na českém území přes 1500 adventistů, největším sdružením s více než 500 členy bylo Polsko-slezské sdružení.² Na brněnské konferenci založené správní celky se sešly v následujícím roce na svých ustavujících konferencích (kromě Moravsko-slezského sdružení), kde také bylo zvoleno řádné představenstvo jednotlivých organizačních jednotek.

Konečná podoba správní struktury CASD v Československu však byla určena výsledkem krátkého československo-polského hraničního sporu. Nově vzniklé samostatné Polsko, kterému v důsledku válečné porážky jak Ruska, tak Německa a Rakouska-Uherska připadlo území zabrané během tzv. dělení Polska v 18. století, vneslo nárok také na slezské Těšínsko.³ Po krátké válce v lednu 1919 byly na nátlak vítězných mocností boje zastaveny a v červenci 1920 bylo sporné území i se samotným Těšínem rozděleno mezi oba nově vzniklé státy.

Výsledkem tohoto sporu připadla větší část Polsko-slezského sdružení Polsku. Konference nově založeného Polsko-slezského sdružení v Bílsku v roce 1920, která se sešla ještě jako součást Československé unie, se zároveň stala počátkem utváření Polské unie, jež se definitivně ustavila na celorepublikové konferenci v roce 1921, opět v Bílsku.⁴ Bílsko, které bylo druhým nejstarším sborem založeným na území českých zemí, se tak v následujícím období stalo centrem polského adventizmu, sídlil zde také polský adventistický teologický seminář.

Polsko-slezské sdružení se svými 17 sbory a téměř 600 členy bylo z Československé unie CASD definitivně vyřazeno koncem roku 1920. Od 1. ledna 1921 pak bylo z tohoto sdružení podle státních hranic vyčleněno 5 sborů na Těšínsku s více než 130 členy, kteří byli přijati do Moravsko-slezského sdružení.⁵ Rok 1920 tedy vykazuje v církevních statistikách výrazný početní pokles a počet adventistů

¹ ZW, 17. 12. 1919, str. 236.

² ZW, červenec 1920, str. 146.

³ Zachariasz Łyko píše nepřesně, že Těšínsko bylo součástí rakouského záboru Polska z 18. století. Těšínsko přináleželo k českému soustátí od roku 1327, kdy toto knížectví získal pro českou korunu Jan Lucemburský jako jedno z prvních slezských knížectví vůbec. viz *ŁYKO* Zachariasz. Kościół adwentystów dnia siódmego. Wydawnictwo znaki czasu: Warszawa, 1988.

⁴ Sługa zboru, XXIV. ročník (1961), č. 4, str. 11.

⁵ ZW, prosinec 1921, str. 212.

v ČSR se na úroveň z roku 1920 dostal až v roce 1924.¹ Počet členů v jednotlivých správních celcích CASD vypadal po rozdělení Těšínska a převedení sborů podle nově vytyčených státních hranic v roce 1920 takto: Moravsko-slezské sdružení 621 členů, Severočeské sdružení 376, Středočeské misijní pole 123 a Slovenské misijní pole 186.²

2.1.2. Založení spolku

Také snahy o obnovení organizace, jež by mohla po právní stránce zastupovat církve, započaly velice brzy po vzniku nové republiky. V roce 1919, ještě před ustavením Československé unie CASD, začaly zakládat jednotlivé sbory spolky s lokální působností. Většina z nich se jmenovala Misijní společnost adventistů sedmého dne s uvedením sboru, popřípadě Adventní misie s názvem sboru či sdružení.³ Misijní společnost ASD – sbor Praha vysvětluje svou činnost Ministerstvu školství a národní osvěty a Policejnímu ředitelství již v prvních měsících roku 1919.⁴ MŠNO na oznámení o činnosti a účelu Misijní společnosti reagovalo 18. března takto: „K přípisu vašemu ze dne 3. března 1919 Ministerstvo školství a národní osvěty /:odbor světový:/ sděluje Vám, že s plným pochopením a zájmem ochotno jest podporovati dle možnosti každou činnost, čelící ku prohloubení duševního života českého a tedy i činnost Vaši“⁵ Tato povzbudivá odpověď byla později několikrát citována při různých střetech se státní správou, někdy byl tento přípis používán zavádějícím způsobem, jako např. v žádosti neuznaného misijního spolku o kolportáž, kde byla vykládána jako povolení činnosti tohoto spolku.⁶ Když se následující měsíc českoslovenští adventisté pokusili u tohoto ministerstva požádat o registraci společnosti s celorepublikovou působností, byli odkázáni na jiné úřady.⁷

První pokus o zřízení spolku s celostátní působností následoval poměrně pozdě. Teprve 20. dubna 1921 zasílá Emil Frauchiger z Opavy žádost o uznání spolku

¹ Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>.

² Tamtéž; dále: ZW, srpen 1921, str. 133.

³ Z ostatních místních názvu uvedme například „Misionářskou společnost řádu sester sedmého dne pro čl. republiku“ působící počátkem 20. let na Ostravsku, viz NA, C-ADV, karton 16.

⁴ NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

⁵ AA, Různé dokumenty, ev. č. 0130 2175; dále: NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470.

⁶ AA, Různé materiály od členů z 20. století, ev. č. 0130 2178, kolportážní průkaz Rudolfa Galle z Brna ze dne 1. 2. 1925.

⁷ NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070.

Misijní společnost adventistů sedmého dne v Československé republice.¹ Slezská zemská vláda v květnu tuto záležitost konzultovala s Ministerstvem vnitra, které ve svém dobrozdání z 9. června 1921 pod č. 38550/1921 označila spolek za náboženskou společnost, jež nelze právně zastupovat na základě spolkového zákona.² Dne 18. června pak zemská vláda Frauchigerovi oznamuje, že se vzhledem k náboženské povaze spolku rozhodla ustavení neprojednat, a tím jeho založení zabránit.³ Po tomto neúspěchu se církev obrátila při svých dalších snahách na právní pomoc a JUDr. Antonín Kusý v prosinci 1921 konzultuje s MŠNO možnost založení náboženského spolku.⁴

Další pokus o registraci spolku byl podniknut dne 1. června 1922, kdy Josef Šimon a Emil Frauchiger zaslali Ministerstvu vnitra stanovy spolku „Československá jednota adventistů sedmého dne v Praze“. Ve stanovách je však úředníky kritizován paragraf o převedení majetku spolku na předsedu a poslední předsednictvo v případě zániku spolku. Po úpravě této části stanov tak, že v případě zániku spolku měl majetek přejít na spolek „Jednota pro péči o zdraví“, vzalo MV dne 30. prosince 1922 založení spolku na vědomí. Zároveň však upozornilo, že pro nabytí platnosti je potřeba ještě zaslat oznámení o založení spolku na ustavující valné hromadě.⁵ Když se následujícího roku Úřad pro vyměřování poplatků začal zajímat, zda byl spolek ustaven, nechal si Šimon lhůtu na rozmyšlenou. Vzhledem k tomu, že v době jednání s MV byl již založen jiný spolek se sídlem v Brně, bylo nakonec rozhodnuto, že se pražský spolek neustaví a 1. ledna 1924 žádá Šimon o vymazání ze spolkového registru.⁶

O registraci zmíněného brněnského spolku s názvem „Československá jednota adventistů sedmého dne v Brně“ bylo zažádáno 26. listopadu 1922 u Zemské správy politické na Moravě.⁷ Zde byla žádost velmi rychle vyřízena rozhodnutím č. 130992/VIII ze dne 30. listopadu 1922, jímž se Zemská správa politická rozhodla ustavení spolku nezakázat, a tím byl spolek povolen. Ustavující schůze se konala 18. prosince téhož roku, a když byla tři dny nato, 21. prosince, vzata Zemskou

¹ ZAO, Zemská vláda slezská, karton 4706, XII-1173/1921.

² NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070.

³ ZAO, Zemská vláda slezská, karton 4706, XII-1173/1921.

⁴ NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070.

⁵ AMP, Spolkový katastr, SK I/73.

⁶ Tamtéž. Nepořádek ve státní správě způsobil, že se tato žádost nedostala na své místo a výmaz byl tak proveden až v roce 1929, viz NA, PMV, karton 607, 225-607-8.

⁷ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51.

správou politickou na Moravě pod č. 141.336 ai 1922 na vědomí zpráva o ustavující schůzi spolku a volbě předsednictva, byl celý právní proces založení spolku uzavřen.¹ Prvním předsedou spolku byl zvolen Josef Šimon.

Všechny tři zmíněné spolky měly za účel především nakládat s majetkem církve, sepisovat smlouvy a zaměstnávat kazatele a misijní pracovníky. Stanovy těchto spolků však byly zpracovány s rozdílnou kvalitou a v pozdější době se ukázalo, že zrovna stanovy brněnského spolku byly ty nejméně vhodné pro zastupování církve. Výše zmíněný Spolek pro péči o zdraví v Československé republice se sešel k ustavující hromadě 9. září 1922. Zpočátku měl pravděpodobně pouze vyřešit problém Jednoty, která musela v případě zániku převést svůj majetek na jiný spolek. Později však začíná být spolek aktivní ve zdravotní osvětě a 7. ledna 1928 získává schválení Ministerstva vnitra.² Spolek později spolupracoval například s Československým abstinenčním svazem či Československým červeným křížem.

2.2. Institucionální rozvoj církve – 20. léta

2.2.1. Nakladatelství a nový časopis

Adventistická misie vždy kladla velký důraz na dostatek literatury a jako hlavní evangelizační prostředek pak užívala kolportáž těchto spisů. Již zřizovací konference Československé unie CASD zdůraznila potřebu urychleně založit v nové republice nakladatelství – jako vhodná místa jsou jmenována města Praha a Brno.³ S prací na obnově časopisu se započalo hned v listopadu 1918 a v pramenech se název Adventní nakladatelství objevuje již v roce 1919.⁴ Pravděpodobně se však jednalo pouze o způsob nabízení již vydaných knih. Vzhledem k tomu, že první předseda unie si jako své sídlo zvolil Opavu, bylo první československé nakladatelství založeno zde, respektive bylo sem přeloženo.

Pro vedení nakladatelství byl z Německa povolán Franz Anton Ludwig. Tento český rodák německé národnosti získal nakladatelské zkušenosti při práci v adventistickém nakladatelství v Hamburgu⁵ a hned v roce 1920 se ujal organizace

¹ Tamtéž; dále: NA, C-ADV, karton 1.

² NA, C-ADV, karton 19.

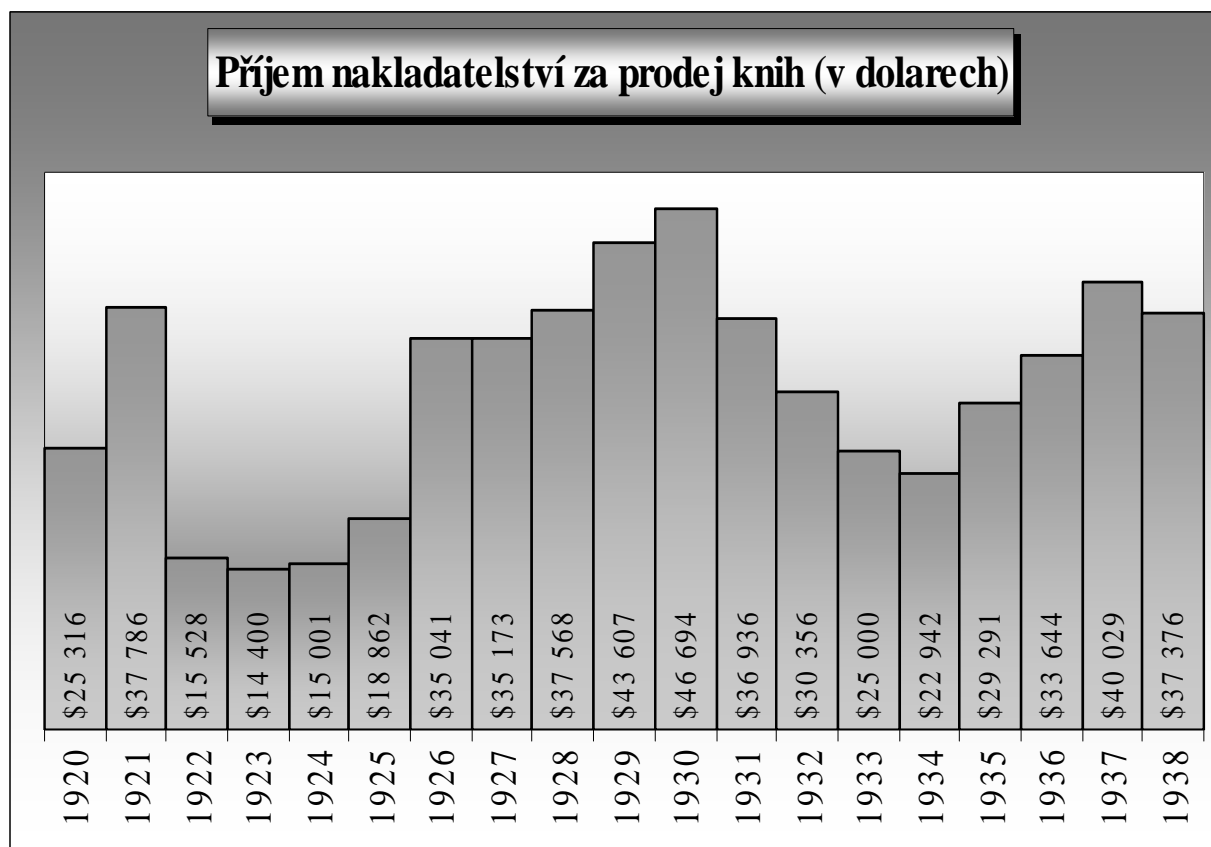
³ ZW, 17. 12. 1919, str. 236.

⁴ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51.

⁵ ZW, 5. 5. 1920, str. 91nn.

založení nového nakladatelství. To bylo v prvních letech vedeno jako pobočka a sklad hamburské Mezinárodní traktátní společnosti a jeho název zní „Adventní nakladatelství v Praze a v Opavě“.

Relativně malá budova v Opavě, ve které nakladatelství společně s vedením unie sídlilo, však narůstajícím vydavatelským potřebám nevyhovovala a záhy se začalo pátrat po vhodnějším místě. To bylo nalezeno v Brně – Králově poli, kde byl v roce 1921 zakoupen pozemek s vhodnou budovou. V září 1922 byly práce na adaptaci budovy pro účely nakladatelství dokončeny.¹ Po přesunu nakladatelství se vyskytly nečekané administrativní překážky, když Zemská správa politická na Moravě dne 3. února 1923 činnost tohoto nakladatelství zastavila.² Toto rozhodnutí však bylo výnosem Ministerstva obchodu č. 45754 ze dne 12. listopadu 1923 revidováno a ministerstvo udělilo „Adventnímu nakladatelství Ludwig a spol.“ koncesi k provozování knihkupecké a nakladatelské živnosti.³

4

¹ StS, 1922, č. 2.

² NA, PZÚ, karton 359, inv.č. 522.

³ NA, PMV, karton 607, inv. č. 225-607-8; dále: NA, MŠ -karton 3896, inv.č. 2070.

⁴ Graf zpracován z: Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>.

Společně s plány na přemístění nakladatelství z Opavy do Brna vznikala mezi československými adventisty také myšlenka na vydávání časopisu pro vnitřní potřeby církve. Stejně jako v řadě dalších věcí byla i zde nesporným příkladem praxe německých souvěrců. Jak je patrné již z názvu, neskrývá časopis *Stráž sionská* inspiraci v Hamburgu vycházejícím periodiku s názvem *Zionswächter*. Časopis začal vycházet v roce 1922 pod hlavičkou Československé jednoty adventistů s. d. v Brně nejprve jako čtvrtletník, od roku 1924, kdy je jako vydavatel uvedeno Adventní nakladatelství v Brně, vychází jako dvouměsíčník.¹

2.2.2. Počátky adventistického školství

U počátků vlastního adventistického školství v českých zemích stál Michael H. Wentland, první předseda Středočeského misijního pole, americký občan německé národnosti. Po dlouhé době volání po vzdělávání vlastních kazatelů a misionářů v českém jazyce se ujal přípravy na první semináře, které započaly v roce 1920 v Praze.² První takový kurz trval devět měsíců, absolvovali jej tři žáci a jako překladatel byl Wentlandovi k ruce Josef Šimon. Druhý běh tohoto kurzu již trval dvakrát tak dlouho, byl otevřen na jaře roku 1922³ a přijato do něj bylo devět žáků. Výuka probíhala nejdříve v prostorách pražského sboru, v soukromém bytě M. H. Wentlanda a později v učebnách školy Urania, které místní sbor užíval také ke konání přednášek.

Tento kurz byl počátkem roku 1925 s ukončením druhého běhu zastaven a začaly horečné přípravy na založení vlastní školy.⁴ S výběrem vhodného pozemku pomáhal i L. R. Conradi, který byl u počátků úspěšné adventistické školy ve Friedensau.⁵ Nakonec padla volba na zámek v Loděnici u Berouna, který církev i s pozemkem o velikosti 13 ha zakoupila za pomoci finanční injekce od Generální konference v USA.⁶ Dne 3. října 1925 došlo k slavnostnímu otevření školy, a již 21. dne téhož měsíce se započalo pod vedením Josefa Šimona s výukou prvních 14 žáků,

¹ AA, *Stráž sionská*.

² ZW, červenec 1921, str. 121.

³ Tamtéž; dále: StS, 1922, č. 1 a AB 1. 10. 1922.

⁴ Podle StS, 1930, č. 6, absolvovalo tento první kazatelský kurz v Praze celkem 8 žáků, což by znamenalo, že z druhého běhu těchto kurzů vyšlo jen 5 absolventů.

⁵ AB, 15. 12. 1925.

⁶ StS, 1925, č. 3.

kterí utvořili jednu českou a jednu německou třídu.¹ Škola byla svým zaměřením střední školou s důrazem na adventistickou věrouku. Neměla plnit pouze úlohu líhně adventistických kazatelů a misionářů, ale umožňovala také získat středoškolské vzdělání, které bylo pro řadové adventisty na jiných školách vzhledem k výuce v sobotu problematické. Žáci se podíleli na krytí školních výloh kolportáží knih.

Škola, jejíž oficiální název byl Misijní ústav Loděnice a která byla zaregistrována Ministerstvem školství a osvěty až 24. prosince 1927 výnosem č.143566/27-IV,² byla v provozu až do roku 1936, kdy si tísnivá finanční situace v době doznívající hospodářské krize vynutila ukončení provozu školy a prodání jejich pozemků i budov.³ Celkově školu s úspěchem dokončilo 67 studentů,⁴ část z toho ze zahraničí.⁵ Koncem dvacátých let se uvažovalo o zřízení sirotčince na pozemku Misijní školy v Loděnici, s nástupem hospodářské krize však padl i tento plán.⁶ Školní prostory alespoň přes léto sloužily k letní rekreaci členů církve.

V druhé polovině třicátých let, když hospodářská krize pozvolna doznívala, se zlepšila i finanční situace církve a začalo se opět uvažovat o zřízení vlastní školy. Oficiální žádost byla podána Zemskému úřadu v Praze dne 3. října 1938, tentýž úřad v Brně se v konzultaci s pražským vyjádřil k žádosti kladně a s úřady se již začalo řešit personální obsazení školy.⁷ Dne 28. února 1939 se však k záležitosti vyjádřilo MŠNO, které poznamenalo, že CASD jako státem neuznaná konfese sice nespadá pod jeho kompetence, ale že statuta zasláná společně s žádostí opravňují pouze ke školení misijních pracovníků a nikoliv k založení školy. Když si ZU v Praze sám vyžádal stanovky spolku, zjistil, že v nich není nic o možnosti školení či zakládání vzdělávacích ústavů. Tím také, nepochybně i pod vlivem politických událostí, v březnu 1939 končí snaha o zřízení nové školy.

Záležitost se statuty spolku zaslouží krátké zastavení. V překotné situaci na počátku dvacátých let bylo založeno několik spolků, z nichž byl nakonec uznán a ustaven spolek Československá jednota adventistů s. d. v Brně. Ten však, na rozdíl

¹ StS, 1925, č. 5; AB, 15. 12. 1925 a StS, 1926, č. 1.

² NA, ZNV, ZU, karton 554.

³ AMV, 302-588-1.

⁴ Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>. Tyto údaje se však někdy rozcházejí s jinými zprávami o počtu absolventů, viz StS, 1927, č. 4, StS 1928, č. 5 a č. 6. a StS 1930 č. 6. Z těchto nekompletních zpráv vyplývá, že se počet absolventů blížil spíše stovce.

⁵ StS, 1929, č. 2.

⁶ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51, zápis z konference konané ve dnech 23.–26. 8. 1928 v Brně.

⁷ NA, ZÚ, karton 808.

od spolku se stejným názvem v Praze¹ a ještě staršího v Opavě² ve svých organizačních statutech skutečně neobsahoval zmínky o vzdělávání.³ Ve své žádosti se potenciální ředitel školy J. Šimon dopustil drobného podvodu, když společně s žádostí zaslal na úřad stanovy neustaveného spolku ČJASD v Praze, které sám pomáhal koncipovat a které obsahují formulaci: „pořádá přípravné kurzy pro výchovu pracovníků ve všech oborech spolkové činnosti.“⁴ Úřady si však vyžádaly stanovy fungujícího spolku se sídlem v Brně a zjistily, že tyto vůbec zmínku o vzdělávání neobsahují. Církvi se tak vymstilo, že ve dvacátých letech byla některá statuta spolku ušita horkou jehlou a především, že se rozhodla zachovat spolek s nejméně propracovanými stanovami.

2.2.3. Střety se státní správou

Přestože Československá republika naplňovala demokratické ideály ukotvené v ústavě republiky ve výrazně vyšší míře než tomu bylo za Rakouska-Uherska, i nadále existoval v některých oblastech prostor, kde základní lidská práva narážela na administrativní odpor. Prvním takovým omezením byl starý tiskový zákon, který i nadále výrazně ztěžoval neuznaným konfesím možnost šíření spisů. Teprve zákon č. 126 z 10. července 1933, který změnil a doplnil do té doby platné tiskové zákony, výrazně uvolnil pravidla pro kolportáž a odstranil dosavadní překážky.

Do té doby byla možnost kolportáže do značné míry vázána benevolencí státních úřadů. V Čechách tradičně neměli kolportéři s udělováním povolení k plošné distribuci literatury problémy, zatímco na Moravě a ve Slezsku byly tyto žádosti naopak velmi často zamítány.⁵ Na Slovensku byla dokonce kolportáž adventistům přímo zakázána, a to výnosem Ministerstva pro správu Slovenska ze dne 21. září 1925.⁶ V zemích, kde adventisté měli kolportáž zakázanu, využívali možnost cestovat v zastoupení Adventního nakladatelství jako jeho obchodní cestující s legitimací od Živnostenského úřadu.⁷ Možnost dalšího šíření spisů nakladatelství

¹ AMP, Spolkový katastr SK I/73.

² ZAO, Zemská vláda slezská, karton 4706, XII-1173/1921. Tyto stanovy dokonce počítaly se zakládáním škol.

³ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51.

⁴ AMP, Spolkový katastr SK I/73, statuta spolku ČJASD v Praze, hlava II, čl. 6/6.

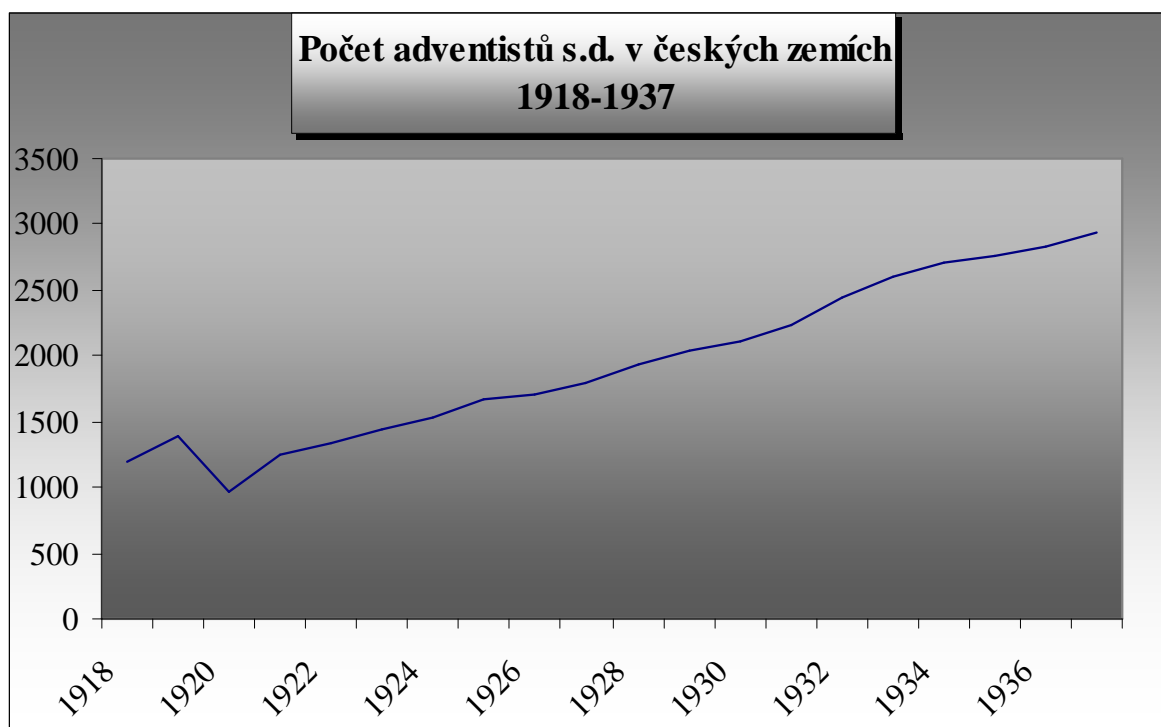
⁵ NA, PMV, karton 607, 225-607-8.

⁶ NA, PMR, karton 185, sig. 372 a NA, PMV, karton 607, 225-607-9.

⁷ NA, PMV, karton 607, 225-607-8 a NA, MV I-NR, karton 9679.

pak byla ještě závislá na povolení místních obecních úřadů, které vydávaly lokálně platná povolení, zpravidla na 60 dní.¹ Toto počínání však znamenalo obcházení tiskového zákona a při konfliktu záleželo na konkrétním posouzení místních četnických orgánů. Stejně jako v minulé době se tedy i za první republiky museli někdy adventističtí kolportéři vyhýbat četníkům, neboť jim za nepovolenou kolportáž hrozily peněžité tresty či věznění.²

Druhou, závažnější otázkou, kterou muselo vedení CASD ve vztahu ke státní správě řešit, byla možnost volné soboty adventistů pracujících ve státní správě. Jak se počet adventistů sedmého dne v nové republice zvyšoval, objevovaly se také první potíže adventistických zaměstnanců ve státním sektoru. Vedení československých adventistů se nejdříve pokusilo řešit tuto záležitost na úrovni jednotlivých ministerstev, ale neuspělo.

3

Proto byla 10. října 1923 zaslána Ministerské radě žádost o uvolnění adventistů ze sobotních směn, s návrhem na nadpracování této doby jindy či na zkrácení mzdy.

¹ AA, Různé materiály od členů z 20. století, ev. č. 0130 2178.

² NA, PP 1931–1940, Policejní ředitelství Praha, karton 1470; NA, PMV, karton 324, 225-324-1; AB, 15. 7. 1922, str. 222; KRYNSKÁ, Jiřina; KRYNSKÝ, Dimitrij. Když pohlédneme zpátky... Jupos: Ostrava, 1997, str. 62; KABA, Ján. Příběh mého života aneb jak mne Pán vedl...Jupos: Ostrava, 2004, kap. 14.

³ Graf zpracován na základě údajů z: StS, ZW, AB a Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>.

Tuto žádost zaslal Richard Rühling, který tento rok vystřídal na předsednické funkci Československé unie CASD E. Frauchigera.¹ V této žádosti Rühling píše:

„Od jiných křesťanských náboženských společností rozlišují se Adventisté také tím, že místo obvyklé neděle světi biblickou sobotu podle čtvrtého přikázání Božího, od západu slunce v pátek do západu slunce v sobotu a že věří v druhý příchod Kristův.

Ostříhání mravního zákona jakož i přírodního zdravotního zákona je pro všechny naše členy věcí svědomí. Lze z toho snadno seznati, že členové naší misijní společnosti, která je složena ze všech společenských tříd a povolání a zejména ti, kteří jsou zaměstnáni ve státních službách jako na poště a železnici přicházejí do velkých nesnází ve svém svědomí, není-li jim svěcení soboty umožněno.

Proto byl jsem jako předseda Misijní společnosti požádán od různých místních sborů a od členů, kteří jsou zaměstnáni v dopravní službě, abych podal žádost na vládu, příp. na jednotlivá ministerstva, aby našim členům, pokud jsou státními zaměstnanci umožnila svěcení soboty. Byli jsme k tomu povzbuzeni od pana senátora Klofáče a i od Ministerstva železnic vyzváni, abychom v tomto smyslu podanou žádost rozšířili na všechna ministerstva.

Vzhledem k tomu, že v našem státě patří svoboda víry a svědomí k základním pilířům státu, prosí Adventní misijní společnost, aby její členové, kteří chtějí zůstat věrni svému přesvědčení a jsou ve státních službách a konají věrně své služby ať už ve službě poštovní, dopravní nebo jiné s ohledem na jejich svědomí byli sprostěni od vykonávání služby v sobotu.“²

Ministerská rada si hned 17. října 1923 vyžádala dobrozdání jednotlivých ministerstev, kterých se záležitost týkala, jmenovitě Ministerstva vnitra, Ministerstva pošt a telegrafů a Ministerstva železnic. Jako první zareagovalo MŽ, které již s pomocí dobrozdání MV tuto otázku vyřešilo po žádosti adresované přímo na ministerstva v červenci 1923. Odpověď je v tom smyslu, že v některých činnostech dráhy je přesun sobotních směn na nedělní možný, jinde by způsobil organizační potíže.

Do diskuse se záhy zapojila i jiná ministerstva a Ministerstvo školství a národní osvěty dne 15. listopadu 1923 poukázalo na skutečnost, že podobná žádost – podaná Židovskou náboženskou obcí, která je oproti adventistům státem uznána – již byla zamítnuta. Ministerstvo tedy ze svého pohledu, podobně jako MŽ, paušálně volnou sobotu umožnit nedoporučuje, ale tam, kde to nezpůsobí problémy, nevidí ve volné sobotě problém: „In concreto nebude jistě činiti se adventistům překážek,

¹ NA, PMR, karton 3206, svazek 724/78, rok 1923 a VÚA, MNO Presidium 1923-1927, karton 359, sig. 13/4/1. Žádost je zaslána ještě za Misijní společnost adventistů sedmého dne.

² Tamtéž.

aby splnili v sobotu svou náboženskou povinnost, pokud by služba tím netrpěla újmy.“¹ Podobné stanovisko zaujalo i Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo sociální péče.

Naopak zcela zamítavé stanovisko zaujalo dne 31. prosince 1923 Ministerstvo pošt a telegrafů, které zároveň navrhlo vyřešit celou záležitost pomocí nového zákona. Jako poslední uzavřelo tuto otázku 15. října 1924 svým stanoviskem č. 529/1924.³ Ministerstvo vnitra, které sdělilo, že „považuje každou úpravu, kterou by dosavadní zásady o nedělní službě a prázdninách byly modifikovány podle náboženského vyznání jednotlivých zaměstnanců, za neslučitelnou se zásadami, na kterých jest vybudována služební pragmatika.“² Adventisté si tedy svou peticí právo na volnou sobotu nevydobyli, na druhou stranu celá diskuse na tak vysoké úrovni poukázala na to, že se jedná o celospolečenskou záležitost dotýkající se základních občanských práv, kterou nelze vzít na lehkou váhu a jednoduše smést ze stolu. To také mohlo zaručit, že bude zmenšen možný prostor pro případnou administrativní šikanu.

Podobnou žádost pak jako vlastní iniciativu zaslal liberecký kazatel Josef Schor 9. května 1928 přímo prezidentu republiky.³ Žádá v ní volnou sobotu pro adventisty ve školách, státní správě a na vojně. Prezidentská kancelář předala tuto záležitost Předsednictvu ministerské rady, která však vydala po vzoru staršího rozhodnutí zamítavé stanovisko.⁴

Méně významné byly střety ohledně rozruchu vzbuzeného činností jednotlivých misionářů nebo kolportérů, kdy měly místní úřady tendenci řešit podobné záležitosti vykázáním dotyčné osoby z okresu.⁵ Tyto případy jsou však známy pouze z oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zde nevoli obyvatel poměrně často pociťovali i řadoví věřící, v jednom případě na Podkarpatské Rusi však tyto projevy náboženské nesnášenlivosti nabyly zločinných rozměrů: „Bylo to 10.dubna 1920, kdy starší sboru br. Kapitán z Irholce mohl 9 duší v Irholci pokřtít. Druhý den, v neděli, měli shromáždění v Bilovardu, kde celá vesnice, poštvaná farářem, na ně se vrhla

¹ Tamtéž.

² Tamtéž.

³ AKPR, Č.D 2993/28.

⁴ Josef Schor se na prezidenta obrací ještě jednou v roce 1933, když má jeho syn na gymnáziu problém s volnou sobotou. Tentokrát zasílá prezidentská kancelář Ministerstvu školství doporučení, aby H. Schorovi byla umožněna během studia volná sobota, viz AKPR, R 1855/33.

⁵ Např. NA, PMV, karton 541, 225-541-1, dále: KABA, Ján. Příběh mého života aneb jak mne Pán vedl. Jupos: Ostrava, 2004, str. 14nn a kap. 14.

a pronásledovala je jako divou zvěř. Doběhli až k řece Terešvě a protože byla řeka rozvodněná, nemohli dále. Jejich pronásledovatelé je schytali a do řeky naházeli, která byla místy až 4 metry hluboká. Bratří, kteří uměli plovat, doplovali do prostřed řeky na ostrov, provázeni jsou deštěm kamení od svých protivníků. Jednu z mladších sester nejprve holemi do krvava utloukli a potom z mostu do vody hodili; když se ještě zadržela zábradlí, uchopili kámen a byli ji do prstů, až se pustila, Tak pro pravdu Kristovu složila svůj život. Zástup na mostě radostí řval.- Tak vychovávají kněží své ovečky.“¹

Problémy se také vyskytovaly ve střetu se zákonem o povinné školní docházce, kdy adventisté odmítali posílat své děti v sobotu do školy.² Adventisté se na radu vedení odvolávali na výnos MŠNO č. 5125 z roku 1919, kde se píše: „Jednotlivým žákům, kteří se chtějí zúčastniti pobožnosti konaných v čase vyučování dne 25. dubna t. zv. Dnech křížových, neb přijetí svátosti biřmování, konfirmace a pobožnosti o zasvěcených svátcích jednotlivých konfesí, které nejsou na školách zároveň dny feriálními, budiž dána příslušným třídním učitelem na ten který půlden, po případě den vyučovací dovolená, požádají-li o to rodiče věrohodným způsobem.“³ Z formulace výnosu je však patrné, že se týkal konkrétní situace v roce 1919 a jeho trvalá aplikace na každou sobotu je sporná. Není tedy divu, že se školské úřady s takovou argumentací ne vždy ztotožnily a že někdy docházelo k pokutování rodičů za školní absence dětí.⁴

Školství se také týkal protest, který požadoval zrušení ustanovení MŠNO ze dne 8. března 1937, jež nařizovalo, že u státem neuznaných konfesí má být vyznání na vysvědčení žáků uvedeno jako „bez vyznání“. Proti tomu byla zaslána protestní rezoluce z konference církve v srpnu roku 1937.⁵

¹ HP, 1920, č. 6, str. 189; taktéž ZW, únor 1921, str. 18. Je však potřeba dodat, že se v podstatě jedná o zprávu z jednoho pramene, bylo by třeba ji ověřit v policejních archivech na Ukrajině. Autoři se odvolávají také na zprávy z novin rumunské Oradey (Velký Varadín), které údajně o tomto incidentu informovaly.

² StS, 1922, č. 1.

³ Tamtéž, str. 15.

⁴ NA, MSCJA, karton 8, dopis J. Popelky E. Frauenbergerovi ze dne 21. 1. 1947.

⁵ NA, PMV, karton 608, 225-998-1.

2.2.3.1. Adventistický pacifizmus

Adventizmus na evropské úrovni se musel s otázkou vojenské služby vyrovnat hned po ukončení první světové války. V rámci snah o dosažení smíru s reformovanými adventisty byli v roce 1922 bývalí představitelé německé unie a evropské divize přesvědčeni k odvolání promilitaristických postojů z roku 1914 a na evropské úrovni bylo na konferenci ve Švýcarsku na přelomu let 1922 a 1923 rozhodnuto o přenechání této otázky svědomí jednotlivých členů církve. K samotnému sjednocení obou adventistických skupinek sice nedošlo, toto stanovisko však dávalo vedením jednotlivých správních celků CASD doklad o tom, že antimilitarismus není oficiálním postojem církve, čehož například českoslovenští adventisté využívali.¹

Československá republika měla po svém vzniku s okolními státy komplikované vztahy. S Polskem a Maďarskem byly po vzniku vedeny krátké válečné konflikty, Německo a Rakousko bylo vnímáno jako potenciální nebezpečí v rámci možné obnovy velkoněmecké myšlenky a konec konců i kvůli separatistickým tendencím etnicky německého obyvatelstva v českém a moravském pohraničí. Vojenští spojenci (Francie, Rumunsko a Jugoslávie) byli relativně daleko a navíc byly v průběhu dvou poválečných desetiletí v sousedních zemích nastoleny autoritativní či (v případě Německa) přímo totalitní systémy. Pro velmi mladou a křehkou republiku tak byl do jisté míry vztah k antimilitaristicky orientovaným hnutím a komunitám zkouškou hloubky demokracie. Je pochopitelné, že v takto vyhraněné situaci nechtěl Československý stát připouštět v této otázce příliš velkou míru benevolence, a tak střety se zákonem o branné povinnosti končily zpravidla vězením, a to i u mezinárodně známých osobností jako tomu bylo například u Přemysla Pittera.

Když v únoru 1922 dochází k odsouzení jednoho odpírače vojenské služby z náboženských důvodů na 4 měsíce, stává se tento rozsudek podnětem pro první poradu ohledně otázky náboženského pacifizmu na ministerské úrovni. Ta se pod č. 2446/22 konala 5. května 1922 na Ministerstvu národní obrany za předsednictví gen. Škvora. Zástupci právního, duchovního, legislativního, politického a dalších odborů MNO se zde zabývali nábožensky motivovaným odmítáním vojenské služby,

a to hlavně ze stran Nového Jeruzaléma, nazarénů a také adventistů. Mluví se o tom, že za Rakouska využívala armáda služby pacifistů ve zdravotnictví a v zásobování. Závěr celé debaty byl takový, že se v podstatě počítalo s podobným postupem, jako za Rakouska-Uherska. Ve sporech se má hledat kompromisní řešení a nechodit ve střetu náboženství, filozofie a svědomí se službou vlasti do extrému. Vše se má řešit individuálně a nemá se hledat šablonovité řešení.²

Když otázku nábožensky motivovaného odpírání vojenské služby dne 25. února 1924 interpeluje senátor V. Klofáč, dostává se mu ohledně praxe v této záležitosti od ministerstva následující odpovědi: „Kdyby takový odsouzenec setrval po celou dobu své branné povinnosti v tomto odporu, pak musil by býti větší část svého života držán v trestu. Vojenská správa však stěží nechá věc dospěti k těmto koncům; pravděpodobně v příhodnou dobu buď: propustí vojína z branné moci pro nezpůsobilost jako duševně chorého, vycházejíc z předpokladu, že kdo nechá se věznit po větší část svého života jedině proto – aby nemusil konati vojenskou službu se zbraní, o tom lze právem pochybovat, že je duševně normální, anebo umožní mu odbytí presenční vojenské služby vojenskou službou beze zbraně.“³

Když se v říjnu 1925 po více než ročním předchozím šetření o vlivu antimilitaristických skupinek v republice⁴ poprvé na ministerské úrovni objevuje problematika adventistického pacifizmu, poznamenává MNO, že doposud bylo odsouzeno 12 adventistů,⁵ odvolávajících se jak obecně na své pacifistické náboženské smýšlení, tak na porušení sobotního klidu v případě služby ve zbraní.⁶ Zpráva je čistě informativní a na dosavadní problematice řešení střetů s náboženskými pacifisty se nic nemění. Mezi adventistickými duchovními se propagace antimilitarizmu podle zprávy neprokázala. Často v těchto případech dochází také k opakovanému odsouzení vojínů a navyšování trestů odnětí svobody. Tohoto prvku adventizmu si velice brzy povšimla také veřejnost a odmítání branné

¹ NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070.

² VÚA, MNO Prezidium 1918–1923, karton 36, p. č. 14. Nutno podotknout, že při vynášení rozsudků padaly v případech nábožensky motivovaného odpírání vojenské služby většinou tresty na dolní hranici trestní sazby, přestože § 149 vojenského trestního zákona umožňoval tresty podstatně vyšší, v době válečné za vyjimečných okolností dokonce trest nejvyšší.

³ VÚA, MNO Prezidium 1923–1927, karton 410, sig. 49/2/145.

⁴ Oběžník vybízející k šetření možného antimilitarizmu mezi adventisty byl vydán Presidiem zemské správy politické v Praze 22. 2. 1924, viz NA, PZÚ, 359, inv. č. 522; dále: NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070.

⁵ Není zcela jasné, kolik z nich patřilo k reformovaným adventistům.

⁶ VÚA, MNO Prezidium 1923–1927, karton 483, sig. 13/1/16 – 2, materiál MNO z 12. 10. 1925 č. j. 6906/34. odděl. ex 1925 a NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070. Další záznamy o trestním stíhání adventistických pacifistů např.: NA, PMV, karton 324, 225-324-1.

povinnosti je obecně za první republiky nejvíc akcentovaným prvkem adventizmu v českém tisku.¹

Šetření ohledně antimilitaristického postoje adventizmu samozřejmě nemohlo zůstat československým adventistům skryto. Vedení unie se na něj rozhodlo reagovat memorandem, které v roce 1925 zaslalo Ministerstvu vnitra.² Dokument podepsaný Josefem Šimonem, ředitelem Misijního ústavu a Josefem Popelkou, vedoucím činitelem v oblasti kolportáže, celkově představuje věrouku církve, ujišťuje o své loajalitě vůči vládě a předkládá také státním orgánům své oficiální stanovisko k pacifizmu: „Při tom bychom chtěli upozorniti na jednu věc: Někteří členové naší církve věří, že to nemohou srovnati se svým svědomím, aby vzali do rukou zbraně na vojně. Protože to není žádný článek víry naší církve, nemůžeme nějak na ně působiti. Snad smíme přednésti oddanou prosbu, aby takovým bylo dáno u vojska takové zaměstnání, v němž by zároveň mohli prokázati povinnou službu vlasti a při tom dbáti svého svědomí, aniž by se museli státi mučedníky své víry. To učinily na příkladný způsob za poslední války vlády Spojených států a Anglie. Kromě těchto zavedly to po válce i skandinávské země.“³ Dokument se také distancuje od reformovaných adventistů, kteří vojenskou službu apriori odmítají.

Šetření tedy, jak bylo řečeno výše, nemělo ve vojenské správě pro adventisty žádné konkrétní dopady,⁴ kdo však na vyšetřování ohledně antimilitarizmu v Československu reaguje, je překvapivě Ministerstvo zahraničí, které ještě v průběhu šetření instruuje v roce 1924 konzuláty v Německu, aby napříště adventistickým misionářům nebyla udělována vstupní víza.⁵ Výsledná zpráva o antimilitarizmu měla na adventizmus negativní dopady také ve školské správě, když v dubnu 1925 Ministerstvo školství a národní osvěty zasílá školským úřadům instrukce, které mají zabránit pronajímání školních budov adventistům, se zdůvodněním, že „...učení jmenovaného vyznání není podle získaných zkušeností se stanoviska státně bezpečnostního prospěšno, neboť svádí své stoupence ke kolizím

¹ Např.: Lidové listy 6. 7. 1924, Národní osvobození 11. 1. 1928 a Prager Tagblatt 11. 11. 1930.

² Dokument dataci neobsahuje, rok 1925 se dá vyvodit z kontextu, z údajů o početním stavu adventistů u nás a ze zmínek jiných úřadů, např.: NA, PMV, karton 607, 225-607-9.

³ NA, PZÚ, karton 359, inv. č. 511.

⁴ U některých dalších skupinek se však nabádání k odmítání vojenské služby prokázalo a došlo k několika trestním stíháním, viz NA, PMV, karton 607, 225-607-9.

⁵ NA, PZÚ, karton 359, inv. č. 522. V roce 1927 bylo z důvodů obavy ze špionáže toto opatření rozšířeno na všechny misionáře viz NA, PMV, karton 680, 225-680-6.

s právním řádem, jak zejména dokazují stále se opakující případy odpírání výkonu vojenské služby se zbraní nebo v určité dny...“¹

Podobné šetření jako v letech 1924–1925 se pak opakovalo ještě v roce následujícím, kdy se MNO v souvislosti s dalšími procesy s adventistickými pacifisty informuje o spolku Československá jednota a. s. d. v Brně² a rovněž v roce 1927,³ to už však oběžník Presidia zemské správy politické v Praze navazoval na skutečnosti zjištěné v předchozích letech a upozorňoval, že adventisté sice antimilitaristickou propagandu neprovozují, u příznivců adventizmu se však může vojenská služba dostat do střetu s jejich svědomím.⁴ V tomto roce také hrozilo na základě udání bývalého člena církve a zaměstnance Adventního nakladatelství představitelům spolku a nakladatelství trestní stíhání pro antimilitaristickou propagaci a finanční zpronevěru, ale státní zastupitelství nenašlo k trestnímu stíhání dostatečné důvody.⁵ Tímto se zdá být z pohledu státní správy celá záležitost uzavřena a obvinění z antimilitarizmu se již neobjevuje, ač se nálepka antimilitaristů adventistické komunity ve vnitřním úřadování drží i nadále.⁶

2.3. Růst a proměna adventizmu ve vztahu ke společnosti – 30. léta

Třicátá léta zastihla český, moravský a slezský adventizmus ve zcela jiné dějinné situaci než tomu bylo v dekadě předchozí. Ve dvacátých letech si komunita československých adventistů hledala svůj prostor ve společnosti, v prostředí, které doposud bylo vnímáno jako k adventizmu nepřátelské. Obtíže se získáním právního statusu a problémy členů se sobotou ve vojsku a státní službě k posunu této pozice příliš nepřispěly. Přesto se situace mění. Od roku 1918 se počet adventistů v českých zemích ztrojnásobil⁷ a roku 1931 se díky tomu Středočeské misijní pole stává sdružením.⁸ Také následkem tohoto početního růstu přestává být koncem dvacátých let adventistická komunita vůči společnosti pasivní. Doposud se ve svých střetech se společenskými institucemi pouze bránila, hájila své pozice a svůj prostor,

¹ NA, PMV, karton 324, 225-324-1.

² NA, MV I-NR, karton 9679.

³ NA, PMR, karton 185, sig. 37.

⁴ NA, PZÚ, AMV 207, karton 912, inv. č. 207-912-13/13, oběžník č. 4545 ze dne 20. 2. 1927.

⁵ NA, MV I-NR, karton 9679.

⁶ Např. MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51.

⁷ Platí v rámci konečných hranic Československé republiky (tedy bez započtení početních ztrát plynoucích z dělení Těšínska).

⁸ StS, 1930, č. 4.

aktivita byla vyvíjena pouze za účelem misie. Na přelomu druhé a třetí dekády se pod vlivem hospodářské situace a pod vlivem vyspělejšího německého adventizmu začíná utvářet nový prvek – institucionálně zakotvená dobročinnost, která svědčí o posunu v postoji ke společnosti.

Prvním signálem této změny je již zmíněný plán na zřízení sirotčince v Loděnicích u Berouna z roku 1928.¹ Ten sice nebyl realizován, ale byl nahrazen zřízením dětské ozdravovny ve Vojkovicích v Beskydech, která byla založena v roce 1929.² Ozdravovna byla spíše letním dětským stanovým táborem, prvního ročníku se zúčastnilo 18 dětí.³ Dne 26. června 1930 podává spolek Československá jednota adventistů s. d. v Brně žádost o povolení sbírky na zřízení ozdravovny ve Vojkovicích, která měla být pomocí této sbírky rozšířena. V dobrozdání spolku „Česká zemská péče o mládež na Moravě“ z 15. července 1930 se však povolení této sbírky nedoporučuje, s poukazem na skutečnost, že ČJASD je spolkem náboženským a ne sociálním, a proto vydává Zemský úřad v Brně k této žádosti v srpnu téhož roku negativní stanovisko.⁴ Přesto se však od následujícího roku ve Vojkovicích staví, roku 1936 jsou pak místní budovy ještě rozšířeny.⁵ Do ozdravovny nebyly děti přijímány podle konfesního hlediska. Od počátku 30. let spolupracovala ČJASD s vídeňským spolkem České srdce, který vybíral děti, jež pak byly poslány na prázdniny do Čech.⁶ Krátce po zahájení projektu ozdravovny ve Vojkovicích začala být k ozdravným účelům využívána také školní budova Misijního ústavu Loděnice.⁷ Kromě toho od roku 1937 provozovala ČJASD ještě i ozdravovnu v Jansperku u Jablonce n. Nisou.⁸

Skutečným počátkem humanitárních institucí v českém adventizmu však bylo zakládání dobročinných spolků s názvem Tabita v druhé polovině roku 1929.⁹ Tato činnost byla podněcována a podporována sociálně aktivní německou adventistkou Huldou Jostovou, která od roku 1926 začala v Německu budovat

¹ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51, zápis z konference konané ve dnech 23.–26. 8. 1928 v Brně.

² StS, 1929, č. 5.

³ HP, 1932, č. 7.

⁴ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č. 36/51.

⁵ NA, C-ADV, karton 17.

⁶ HP, 1932, č. 7.

⁷ Tamtéž; dále: AA, Dějiny adventního hnutí v Čechách a na Moravě, ev. č. 0130 2177.

⁸ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51, hlášení z listopadu 1937; dále: StS, 1937, č. 5 a MZA, Zemský úřad Brno, zn. B40, Presidium, karton 317, sig. 56987.

⁹ StS, 1930, č. 1.

adventistickou dobročinnou organizaci Adventwohlfahrtswerk. Spolky Tabita se rychle rozšířily po celé republice a začaly mezi hospodářskou krizí sužovaným obyvatelstvem Československa distribuovat šatstvo a obuv. Později začali adventisté poskytovat i finanční a potravinovou pomoc. V roce 1932 jsou při jednotlivých sdružení a také v rámci unie založena oddělení sociální péče. Do roku 1938 objem sociální pomoci nepřetržitě stoupá, takže v tomto roce může zpráva sociálního oddělení jednoty konstatovat, že za těchto několik let byla poskytnuta pomoc ve výši 1.582.953,75 Kč, jež se týkala 69 480 lidí.¹ Sbírkový šatstva a obuvi pořádané v rámci Tabity již úřady bez problému povolovaly.²

V sociální oblasti platí jedna zajímavá skutečnost, a to, že po celou dobu 30. let byla největší část sociální pomoci poskytnuta etnicky německým členstvem Severočeského sdružení. Zprávy z výnosů desátek sice vykazují v tomto sdružení nejvyšší hodnoty,³ přesto nikdy ne o tolik, aby tak podstatně výraznější aktivitu v dobročinnosti mohla vysvětlit pouze tato mírně vyšší životní úroveň německy mluvících československých adventistů. V prvních letech se toto sdružení na celkovém objemu sociální práce podílelo až 60 %, ⁴ a přestože tento poměr v následujících letech klesá, v počtu finanční částky darované na jednoho člena Severočeského sdružení vždy dominovalo.

Je otázkou, jak tento jev vyložit. Nepochybný vliv zde hraje právě sociální citlivost sousedních německých adventistů. Na druhou stranu je potřeba zmínit, že vůdčí osobnost adventistické sociální práce, H. Jostová, svou sociální aktivitou vyjadřovala do značné míry stále se prohlubující nadšené přitakávání nacistické ideologii. Obecná frustrace z politického vývoje po roce 1918 a z československé politiky vůči německé menšině je u sudetoněmeckého obyvatelstva zjevná. Je možné, že tradičně apolitický adventizmus vedl německy etnické členstvo, jež nepochybně nebylo imunní vůči národnostnímu zklamání z let 1918– 1919,⁵ k vědomé či nevědomé identifikaci s velkoněmeckou myšlenkou právě skrze akcentování sociálního rozměru stále hlasitější nacistické propagandy. Koneckonců právě díky zapojení německých adventistů do oficiální nacistické dobročinné

¹ NA, C-ADV, karton 1.

² Např. MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv.č.: 36/51, dokument z 5.1.1937.

³ Viz příslušné zprávy z AB a StS.

⁴ StS, 1931, č. 2 a StS, 1932, č. 2.

⁵ V těchto letech byly na území Čech a Moravy, osídleném převážně německým obyvatelstvem vyhlášeny samosprávné provincie. Tato území, u nichž se počítalo s připojením k Německu a Rakousku, byla obsazena československým vojskem a separatistické tendence byly potlačeny.

organizace Nationalsozialistische Volkswohlfahrt padli v roce 1938 českoslovenští adventisté do podezření ze sympatií k nacistickým myšlenkám a ocitli se pod drobnohledem Ministerstva vnitra.¹ Stále více souhlasný postoj představitelů německých adventistů vůči nacionálnímu socializmu také hrál roli (kromě oficiálních finančních důvodů) ve správním rozdělení Středoevropské divize CASD na dvě části, z nichž jednu tvořila Německá unie, zbytek ostatní organizační jednotky.

Předsedové správních uskupení adventizmu v českých zemích 1919–1938²			
Československá unie CASD	Moravsko-slezské sdružení	Severočeské sdružení	Středočeské sdružení ³
E. Frauchiger 1919–1923 R. Rühling 1923–1930 M. H. Wentland 1930–1935 J. Doubravský 1935–1938	E. Frauchiger 1919–1922 R. Rühling 1922–1926 J. Doubravský 1926–1935 J. Popelka 1935–1938	E. Frauchiger 1919–1920 H. Bischoff 1920–1923 M. H. Wentland 1923–1931 J. Schor 1931–1935 M. Gehann 1935–1937 M. Hartmann 1937–1938	H. Bischoff 1919–1920 M. H. Wentland 1920–1923 J. Doubravský 1923–1927 K. Poledník 1927–1935 J. Doubravský 1935–1938

¹ NA, PMV, karton 680, 225-998-1 a MZA, Zemský úřad Brno, B40, Presidium, karton 301, sig. 1104.

² Tabulka sestavena z údajů v ZW, AB a StS. Předsedou Polsko-slezského sdružení, které bylo v letech 1919–1920 součástí Čsl. unie CASD, byl L. Mathé.

³ Sdružení až od 1. 1. 1931, do té doby Středočeské misijní pole.

2.4. Adventizmus a společnost

Společnost prvorepublikového Československa trpěla přes již konstatovaný posun k demokratickým ideálům celou řadou nešvarů habsburského Rakouska. Změnou státnosti se samozřejmě nezměnila ze dne na den mentalita úředníků a soudců, kteří i nadále byli pod vlivem katolicizmu, konec konců se pomalu měnil i samotný legislativní systém. I v Československu, především v několika prvních letech existence republiky, tak dochází k odsuzování příslušníků nepovolených konfesí¹ za různé přestupky včetně urážky státem povolených konfesí a náboženství.²

Také školství muselo být postupně zbavováno dominujícího katolického vlivu.³ Rovněž postoj adventizmu ke společnosti se posouvá pozvolna. Ve dvacátých letech se v adventistických časopisech objevují témata společensko-osvětová, samozřejmostí je kritika alkoholu a tabáku, ale vyskytují se i káravá stanoviska vůči módním trendům,⁴ taneční zábavě⁵ a moderním účesům.⁶ To samo o sobě sice ještě neznamena, že by se adventizmus k společnosti přibližoval, ale nepochybně se jí začíná zabývat.

V meziválečném období také adventizmus, nejen československý, ale spíše obecně evropský, pocítil prudký vzestup nacionalizmu. V nově vzniklých státech bylo národní cítění nedotknutelným jevem a tato mentalita pohltila i náboženský život. Na evropské úrovni se snažil především Ludwig Richard Conradi svými spisy poukazovat na souvislosti adventizmu sedmého dne s reformátory a menšími náboženskými hnutími v Evropě. Také československý adventizmus nezaostával v hrdém hlášení se k husitským myslitelům. To vše bylo částečně motivováno misijním záměrem, snahou nebýt vnímán jako cizí, americká sekta, ale jako trvalá součást českého náboženského života. Vůči všudypřítomné idealizaci všeho národního však nebyli čeští, moravští a slezští adventisté imunní. Červencová čísla časopisu Hlasatel pravdy jsou tradičně věnována Janu Husovi. Nejvýraznější jsou

¹ NA, MS, karton 240.

² NA, PZÚ, karton 359; KJ, 29. 5. 1919.

³ NA, MS, karton 240.

⁴ HP, 1920, č. 4, str. 62.

⁵ HP, 1925, č. 2, str. 40.

⁶ HP, 1929, č. 1, str. 15.

historizující tendence – z pohledu historika značně neseriózní – v dílech či zmínkách adventistů o svých počátcích, jako například: „Učení CASD jest totožné s původním učením křesťanů v době apoštolské a v prvním století po Kristu... Na území Československa byly zakládány křesťanské sbory podle tohoto věrovyznání teprve asi před 300 lety, a to v rámci tzv. Habánů, Moravských a Českých bratří...“¹

Zdá se však, že tento přístup byl v nacionálním nadšení dvacátých a třicátých let 20. století vnímán jako do jisté míry oprávněný a tolerovala jej i odborná veřejnost, jak ukazuje recenze Ferdinanda Hrejsy na knihu předsedy Čsl. unie CASD R. Rühlinga *Um des Glauben willen*:

„Je to zajímavá knížka. R.Rühling, Němec rodem, adventista, píše tu náboženské a zvláště reformační dějiny našeho lidu s velkou láskou a vroucím nadšením pro německé čtenáře, zvláště z adventistických kruhů. Nebylo snadno sepsati tuto knížku. Ale autor si dal záležeti, aby z pramenů co nejhojnějších a nejspolehlivějších sestavil zajímavý a pěkný obraz. Radil se i českými odborníky. Snažil jsem se mu též poraditi, co by sloužilo k zdokonalení knížky... V díle samém pěkně líčí zvláště předchůdce Husovy, M.J. Husa, dobu husitskou a bratrskou a pak J.A. Komenského, a o jednotě ochranovské a jejím misijním dílu. Přitom si všímá arci zvláště toho, oč mají adventisté zvláštní zájem, totiž myšlenek chiliastických, zmínek o Antikristu a o příchodu království Kristova na zem a o novokřtěnectví, což dodává našim dějinám určitý tendenční ráz. S tím souvisí, že se o rozvoji církve evangelické od doby toleranční do dneška zmiňuje velice stručně, takže zmínka ta zapadá, zato celá kniha vyúsťuje ve zvěst adventní, t.j. v poselství adventistů, čímž celé reformační dějiny nabývají adventistický ráz. – Než to souvisí se zásadním stanoviskem autorovým a misijním účelem této knihy. Přes to vše, i přes některá pochybení, jež bude třeba v dalším vydání opravit, můžeme knihu jeho uvítati jako zdařilý a cenný přírůstek k rozšíření známosti o naši reformaci v kruzích německého lidu. Jsme autorovi povděčni za jeho vřelý zájem a živé líčení duchovního života našich otců i za pietní a pěkné zevní upravení jeho knihy.“²

Národnostní souznění bylo do značné míry faktorem posouvajícím adventizmus blíže ke společnosti a k jeho zařazení do ní, jež se nakonec realizovalo především v zapojení do již zmíněné sociální práce. Také společnost, především její protestantská část, projevila větší ochotu k naslouchání adventizmu, aniž by jej musela nutně parodovat. Příkladem toho je například prostor, který v Kostnických

¹ NA, C-ADV, karton 3, dokument z 11. 9. 1949. Tento dokument sice nepochází z 1. republiky, příkladně však demonstruje tendence, jejichž počátky v adventizmu první republiky jsou zjevné.

² KJ, 8.5.1930, č. 19.

jiskrách dostal pro představení adventizmu ředitel Misijního ústavu Loděnice Josef Šimon, který jej představuje následujícím způsobem:

„Jsme křesťanskou, protestantskou církví, přidržujeme se stěžejních pravd biblických, stojíme na Písmu a zasazujeme se o náboženskou svobodu a rozdělení církví od státu. Od většiny ev. církví lišíme se tím, že odmítáme některé tradiční obyčeje, které nejsou založeny na Písmu jako křest dítek a svěcení neděle, zato jak naše jméno „Adventisté sedmého dne“ jasně naznačuje, věříme v blízký příchod páně a světíme sobotu podle 4.přikázání Páně. Věříme, že pro křesťana jsou všechna přikázání Boží závazná, že nebyla dána jen pro židy, nýbrž, že jsou to věčně platné principy pro všechny lidi, které ani Pán Ježíš nezrušil, naopak potvrdil a oslavil. Snažíme se přikázání Boží ostříhat ne proto, abychom byli ospravedlněni ze skutků zákona, jak se někteří domnívají mylně, nýbrž jako výraz naší lásky a poslušnosti k Bohu. Věříme, že ospravedlnění docházíme vírou v Pána Ježíše, a že život ve shodě se zákonem Božím má být ovocem obrácení. Snažíme se o praktický křesťanský život ve smyslu II.Petr 3,11-15, zdůrazňujeme abstinenci od lihovin a jiných škodlivin a správnou životosprávu. Podle Mat 24,14 věříme, že před příchodem Páně musí být „evanjelium království“ hlášáno všechněm národům, a je tudíž náš úkol přispěti svými hřivnami k rozšíření evanjelia nejen v Československu, ale i na celém světě. Věříme, že máme své poslání a že jest naší úlohou vyzvednouti některé zanedbávané pravdy a že tedy máme své oprávnění v křesťanstvu. Chceme se tedy i v Československu rozšířiti, a vychováváme svou mládež kmisijní práci mezi pohany s misionáři jiných národů. Tolik snad stačí o našich úmyslech a plánech, cíl pak náš jest, abychom přišli Bohu blíž a abychom „postavili každého člověka dokonalého v Kristu Ježíši.“ K tomu má sloužit i náš misijní ústav...“¹

Většinová katolická společnost však i nadále vnímala adventizmus jako cosi cizorodého a zdůrazňovala především, jak již bylo poznamenáno v předchozích podkapitolách, odpírání vojenské služby ze strany adventistických vojáků. Objevují se také některá typická obvinění užívaná tradičně u herezí či nových náboženských skupinek na okraji společnosti, jako například pomluva z nabízení finanční odměny za přestup k církvi.¹ Nicméně stále zřetelnější institucionální angažování adventizmu ve společenském prostředí prvorepublikového Československa svědčí o vyprchání bezprostředního očekávání parúzie mezi adventisty sedmého dne. Tento prvek již plošně v druhé generaci adventistů nehraje roli a pokud se přece jen objevuje, tak pouze krátkodobě a místně.

¹ KJ, 10. 2. 1927, č. 6.

3. Období velkých změn (1938–1950)

3.1. Ztráty členstva v letech 1938–1939

Následkem soustavného tlaku nacistického Německa, které za pomoci Itálie, Francie a Velké Británie prosadilo na mnichovské konferenci v září 1938 své požadavky na odstoupení československého pohraničí Třetí říši, ztratilo Československo strategicky podstatnou část svého území. Během státní krize vyrukovalo s novými požadavky Polsko, které v říjnu získalo na základě ultimáta zbytek Těšínska, a Maďarsko, jež v listopadu obdrželo v tzv. vídeňské arbitráži jih Slovenska a Podkarpatskou Rus. Definitivní konec republiky pak znamenala německá okupace v březnu 1939, s níž byl spojen vznik satelitního klerofašistického Slovenského státu.

Pro adventizmus znamenaly tyto územní změny podstatné ztráty a také změny v oblasti správní struktury. První odhady početních ztrát se objevují v prosinci 1938 v materiálech Ministerstva vnitra a mluví o zhruba 1 500 členech církve v oblasti záboru;² citelná byla jak ztráta Sudet, severní Moravy a Těšínska, tak později realizované odstoupení Podkarpatské Rusi. Poslední početní zpráva Československé unie CASD za rok 1938 mluví o celkovém počtu 3 801 adventistů v prostoru bývalé republiky. Odhad MV ohledně početních ztrát se zdá být realistický. Severočeské sdružení, které záhy změnilo název na Sudetské sdružení a bylo včleněno pod Východoněmecký svaz Německé unie, mělo v roce 1938 necelých 900 členů,³ od roku 1940 se k němu připojily sbory z Opavska se svými 130 členy a třemi kazateli a do konce války vzrostlo na 1 011 členů.⁴ Podkarpatská Rus měla 10 sborů s více než 250 členy.⁵ Těšínsko pak mohlo mít oněch zhruba 200–300 dalších členů. První zpráva nově zřízeného Českomoravského sdružení, které pokrývalo od roku 1939 území Protektorátu Čechy a Morava, mluví o 1 500⁶ adventistech, což zhruba odpovídá další ztrátě více než 500 adventistů

¹ NA, MŠ, karton 3896, inv. č. 2070 a AB, 15. 7. 1922, str. 222, oba případy se staly na Slovensku.

² NA, PMV, karton 680, 225-998-1.

³ Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD, URL: <http://www.adventistarchives.org>.

⁴ AAE, karton Sudeten-Vereinigung, str. 0043, zápis ze zasedání výboru sdružení z 13. 1. 1940 a. č. 0113; AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936–1949, zápis ze dne 5. 12. 1939.

⁵ StS, 1938, č. 6.

⁶ Annual Statistical Report, vydáváno GK CASD. URL: <http://www.adventistarchives.org>.

na Slovensku.¹ Další sbory, které se nacházely v jižních Čechách a na jihu Moravy byly připojeny k Jihoněmeckému svazu Německé unie CASD. Do konce války vzrostl počet adventistů v prostoru Protektorátu na zhruba 1 900.² Správně bylo Českomoravské sdružení zařazeno pod Středoevropskou divizi se zvláštním statutem přidruženého sdružení, což znamenalo, že nepodléhalo žádnému z německých svazů.

3.2. Území mimo Protektorát Čechy a Morava (1938–1945)

3.2.1. Sudetské sdružení

Připojení etnicky německých oblastí stejně jako vznik Protektorátu vedení německých adventistů „polooficiálně“ přivítalo, když byl v německých časopisech dán prostor k oslavě německé expanzivní politiky: „Čechy a Morava s ostrůvky německého osídlení a pro německé dějiny tak významné město Praha patří teď k naší Říši. Zřízením Protektorátu, byla zničena předsunutá stanoviště nepřátelských mocností, jejichž pozice tak hluboko a nebezpečně zasahovaly do našeho životního prostoru.“³ Sudetské sdružení, jež v oblasti pohraničního záboru zahrnovalo kraj ústecký a karlovarský, bylo připojeno pod Východoněmecký svaz Německé unie CASD od roku 1939.⁴ V prosinci 1938 se také jednalo o sborech v oblasti Opavska, ty však byly připojeny k Slezskému sdružení a teprve v roce 1940 byly převedeny pod Sudetské sdružení.⁵ V oblasti sdružení se nacházely tři modlitebny, a to ve Vrchlabí, Ústí n. Labem a Jablonci n. Nisou. Ty byly majetkem spolku Československé (později Českomoravské) jednoty adventistů s. d. v Brně, s vedením Českomoravského sdružení však bylo dohodnuto jejich převedení pod Mitteldeutsche Grundstücksgesellschaft. Zmíněné modlitebny byly této adventistické společnosti prodány v březnu a dubnu 1941.¹

Přestože se německým adventistům podařilo dosáhnout v rámci nacistického totalitního režimu pro církve poměrně schůdného modu vivendi, byla to právě oblast Sudetského sdružení, která z míst bývalé Československé republiky jako první pocítila ze strany nacizmu pronásledování. Likvidační a prolongační komisař

¹ Tamtéž.

² NA, C-ADV, karton 11.

³ AB, 15. 4. 1939, str. 114.

⁴ AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936–1949, zápis ze dne 7. 12. 1938.

⁵ AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936–1949, zápis ze dne 5. 12. 1939.

v oblasti Sudetské župy vydal dne 27. června 1939 pod č. VI/5-6102 II C-32 A/1-29² výnos, který Sudetské sdružení ruší a jeho majetek prohlašuje za zabavený. Tato akce proti sudetským adventistům byla podniknuta i proti opačným dobrozdáním ze strany říšských ministerstev a také další vývoj událostí stále více začíná připomínat kompetenční rivalitu a soupeření mezi sudetskými a říšskými Němci, tak jak ji známe z jiných oblastí správy sudetské župy.³ Poté, co se do věci vložili němečtí adventisté a celou věc konzultovali s Říšským ministerstvem pro církevní záležitosti,⁴ bylo nakonec rozhodnutí o zákazu sdružení a zabavení jeho majetku dne 21. října 1939 odvoláno.⁵

O okolnostech tohoto spíše epizodického zásahu je známo jen velmi málo. Něco by se však přece jen dalo z pramenné základny vyvodit. V zásahu hrálo svou roli místní ředitelství gestapa v Liberci. To vykazuje podobnost s obdobným epizodickým zákazem z Německa v roce 1933, který také vycházel ze zemských centrál tajné státní policie. Ten byl odvolán po osmi dnech a rovněž o důvodech tohoto zákroku není příliš známo.⁶ Je tedy na místě se domnívat, že se gestapo snažilo církve pouze důrazně varovat a přimět ji touto hrozbou k loajalitě, nutno podotknout, že v případě německých adventistů sedmého dne velmi úspěšně. Snad mohl být zákaz Sudetoněmeckého sdružení v roce 1939 podobným varováním pro adventisty ze Sudet, uvyklé demokracii z dob Československé republiky, jako byl v roce 1933 pro adventisty německé.

Celkově se život pro adventisty pod panstvím Třetí říše pomalu, ale nezadržitelně zhoršoval. Jasně to lze pozorovat na ochromení pastorační práce ve sdružení, s postupně rostoucími brannými nároky Říše. Na počátku roku 1939 zaměstnávalo Sudetské sdružení se svými 29 sbory 20 kazatelů a biblických

¹ AAE, karton Mitteldeutsche Grundstücksgesellschaft, složky Vrchlabí, Jablonec a Ústí; NA, C-ADV, karton 17. Modlitebny byly převedeny do rukou německých adventistů poměrně pozdě, což bylo patrně způsobeno střety s úřady v letech 1939 a z toho vzešlou nedůvěrou k úřadům.

² AAE, karton Sudeten-Vereinigung, dokument č. 0130. Johannes Hartlapp ve své disertační práci *Die Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten in der Zeit des Nationalsozialismus vor dem Hintergrund der geschichtlichen Entwicklung von 1875 bis 1945 und unter besonderer Berücksichtigung des eigenen Weltbildes und der Beziehungen zu Staat und Kirchen* píše, že k tomuto zakazu došlo až 17. 7. 1939. Vzhledem k tomu, že příslušný komisař podnikal opatření proti adventistům již od května 1939, je možné, že jedno z těchto dat se váže k pouze jednomu z těchto částečných opatření.

³ Viz ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). Prostor: Praha, 2001.

⁴ Viz Hartlapp, Johannes, kap. 4.6.1.1.

⁵ AAE, karton Sudeten-Vereinigung, dokument č. 0128.

⁶ TRÄDER, E. Lothar. Der Nationalsozialismus und die Adventgemeinde. Adventistischer Wissenschaftlicher Arbeitskreis e.V.: Darmstadt, 1986, str. 86.

pracovníků.¹ Přestože v roce následujícím přibýlo v důsledku připojení sborů z Opavska přes 130 členů včetně tří dalších kazatelů, počet zaměstnanců se snížil a tento trend v dalších letech ještě nabral na síle. Přes rostoucí počet členů má v roce 1945 sdružení s více než 1 000 členy již pouze čtyři vysvěcené a čtyři pomocné kazatele, čtyři biblické pracovníky a jednu administrativní sílu.² V březnu 1943 oznamuje vedení Východoněmeckého svazu CASD povolání k pracovnímu nasazení sám předseda Sudetského sdružení Max Hartmann.³ Válečné ztráty sudetských adventistů byly podle dostupných zpráv spíše podprůměrné, ze zaměstnanců sdružení nepadl nikdo, jediná informace ohledně členstva informuje o 12 padlých či pohřešovaných k 1. lednu 1944.⁴

3.2.2. Ostatní oblasti

Specifické podmínky během války platily pro Těšínsko. Téměř jeden rok od října 1938 prožila tato oblast pod nadvládou Polska a také kvůli tomu bylo Těšínsko v roce 1939 po dobytí Polska připojeno přímo k Německu a Těšínsko se dostalo do Slezského sdružení se sídlem ve Vratislavi. V roce 1940 pak přišel místní zákaz scházení, který tentokrát zůstal v platnosti až do konce války. Těšínským adventistům tak zůstala možnost buď navštěvovat německé sbory ve Slezsku (např. Ratiboř) nebo pořádat domácí bohoslužby, které byly úřady tolerovány, pokud na ně nebyli zváni neadventisté.⁵ Místní sbory podle všeho nemohly být zkonfiskovány, neboť se jednalo o majetek Českomoravské jednoty adventistů sedmého dne v Brně. Přesto byla v roce 1943 modlitebna v Návsí na rozkaz starosty nabídnuta jako byt jedné rodině⁶ a v roce 1944 byla těšínská modlitebna zabrána pro potřeby SS.⁷ Také místní kazatelé s bývalým československým občanstvím, kteří byli převedeni pod Slezské sdružení a přihlásili se pod tlakem okolností k německé národnosti, neunikli povolání k Wehrmachtu.⁸

¹ AAE, karton Sudeten-Vereinigung, str. 0902 a 0903.

² AAE, karton Sudeten-Vereinigung, str. 0113. Nejvíce kazatelů, pět, bylo odvedeno v roce 1941, viz AAE, ODV – Zerstörte u. beschädigte Gebäude, Gefallene Mitglieder, Einberufene, str. 0086.

³ AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936–1949, zápis ze dne 3. 3. 1943.

⁴ AAE, karton ODV – Zerstörte u. beschädigte Gebäude, Gefallene Mitglieder, Einberufene, str. 0019.

⁵ Viz kronika sboru Jablunkov – Návsí; dále: ŠUSTEK, Miloslav. Moje slabost a Kristova síla. Jupos: Ostrava 1996, str. 83.

⁶ AAE, karton Tschechoslowakei.

⁷ NA, MSCJA, karton 15, Zagora – Počátky adventního hnutí na Těšínském Slezsku.

⁸ AAE, karton ODV – Zerstörte u. beschädigte Gebäude, Gefallene Mitglieder, Einberufene 1939–43, str. 0010.

Z Těšínska také pocházel Jan Biehaj (1902–1941), který se stal prvním adventistickým mučedníkem na území českých zemí. Byl zatčen v roce 1941 na základě udání a podezření ze sabotáže, neboť odmítal pracovat v sobotu. Krátce po svém zatčení v březnu 1941 byl transportován do Osvětimi, kde zemřel již v květnu 1941.¹

Pro slovenské adventisty byla situace ještě složitější, neboť se vznikem samostatného státu vzrostla prestiž a s ní i vliv katolicizmu. Slovenští adventisté byli v úzkém kontaktu s německými souvěrci a ti jim poradili jak angažovanost v Deutsche Partei a ve Straně lidové, tak přestupování na německou národnost.² Ani tato politika však nezabránila očekávanému zákroku, který slovenské Ministerstvo vnitra realizovalo dne 13. srpna 1940 pod č. 117.352/IIa-1940. Vedení slovenských adventistů (J. Lichý, J. Macko a T. J. Zigmund) se ještě pokusilo situaci zvrátit zasláním tzv. „pamätného listu“ z 10. září 1940 premiérovi V. Tukovi, kde se mimo jiné píše: „Sme Slováci od rodu, gardisti a naši nemeckí spoluvieraci sú členmi DP a ako takoví vykonávali sme vždy verne úlohu svedomitých občanov. V roku 1939, keď na východe ohrozený bol náš štát, dali naši mužovia všetky svoje sily, ba i životy na obranu štátu. Podobne i za vojenného tiahnutia do bývalého Poľska ani jeden z našich ľudí nevyhýbal sa občianskej povinnosti, ale statočne stál každý na jemu určenom mu mieste. Jednota adventistov sa zúčastnila finančnou podporou na hospodárskej obrode nášho štátu a vykonala svoju povinnosť, vezmúc podiel aj na zlatom poklade Republiky.“

V novinách sa objavila správa, ako by sme boli spojení s komunistami a podobnými živlami. S čistým svedomím prehlasujeme, že s týmito podvratnými prúdmi nemali sme nikdy – a z nás nikto – nič spoločného. A veď je to aj v rozpore s našimi zásadami lebo pracujeme v intenciách toho istého ducha ako aj adventisti v Nemecku.³ Ani to však situáciu adventistů na Slovensku nezměnilo a Slovenské sdružení zůstalo i nadále zakázané. Tamní adventisté se museli scházet tajně po domech nebo v přírodě, v této činnosti však nebyli příliš rušeni.⁴ Pro mnohé kazatele a řadové adventisty však mělo vážné důsledky rozhodnutí požádat o německé občanství, když byli odvedeni na frontu. I Slovensko zaznamenalo své

¹ Viz Ad 2002, č. 6, příloha a BALCAR, Michal. Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Sázava, 2001.

² AMV, V 2491 – Zigmund a spol. podsvazek; NA, MŠČJA, karton 13.

³ Tamtéž.

⁴ AAE, karton Tschechoslowakei; AMV, 302-588-1, biblické úkoly 1948.

adventistické mučedníky, v pramenech však nejsou podrobnější informace. Celkem se jedná o čtyři osoby, jeden adventista zemřel pro svěcení soboty, jeden pro účast na slovenském národním povstání.¹

3.3. Protektorát Čechy a Morava

V Protektorátu samotném zůstalo v roce 1939 asi 1 500 adventistů, koncem roku 1944 vzrostl počet členů církve na 1 848.² Prvním výraznějším zásahem, jež církev pocítila, bylo uzavření brněnského nakladatelství, sídla sdružení a modlitebny dne 9. května 1939.³ Důvod v dokumentech není uveden, podle vzpomínek pamětníků však pravděpodobným důvodem gestapa pro tento zásah byly články v adventistických časopisech.⁴ Když se podíváme na články z posledního roku existence brněnského nakladatelství, nabízí se jich hned několik, které mohly být pro gestapo trnem v oku.

V posledním čísle Stráže sionské srovnává Jindřich Marcolla v článku „Náš bezpečný vůdce“ situaci Československa po mnichovské konferenci se situací izraelského zajetí v Babylonu a dále píše: „Tato prorocká slova můžeme uvést také pro naši dobu a to bez nadsázky. Lidstvo uhoněno, uštváno v horečce, hledí do neurčité budoucnosti, ba do prázdna. V takovém prostředí šlehaném hroznou metlou mezinárodní nenávisti, vyděračství a sobectví žijeme také my, jako církev i jednotlivci. Vím, že mezi námi jsou tací, jimž je v nitru horko i v chladný den... Nedostává se zdravé moudrosti a klidu. Jsou velmi otřeseny základy důvěry člověka v člověka a národa v národ. Život je dnes v horečné podrážděnosti, která plane v ohních stranických vášní a národních nenávistí.“¹ Ještě více však mohl cenzory gestapa upoutat článek C. B. Haynese „Ťažké mraky neznášánlivosti nad svetom“ ve slovenské příloze Stráž pod Tatrami téhož čísla: „Len nedávno svet otriasol sa neopísateľnej hrôzy, keď cez mnohé storočia bol zaužívaný zvyk prenasledovania, mučenia a trýznenia menších národných i náboženských. Tieto mocnosti temnoty zas sa zjavujú medzi civilizovanými

¹ NA, C-ADV, karton 9.

² NA, C-ADV, karton 11.

³ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51, dokument ZÚ Brno č. 5954/I-3 ze dne 6. 6. 1942.

⁴ BALCAR, Michal. Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Sázava, 2001 str. 11.

národmi. Sú menšiny v mnohých krajinách, ktoré žijú v stálom strachu z väzení, nútených prac, koncentračných táborov, pogromov, čistiek a prelievania krvi.“² F. A. Ludwig ve svých vzpomínkách zmiňuje, že protinacistické citáty byly nalezeny také v časopise *Hlasatel pravdy*.³

Ludwig ve svých vzpomínkách také uvádí, že již v dubnu 1939 byli zaměstnanci nakladatelství vyšetřováni na základě udání bývalého adventisty Otmara Swateka. To se zdá být věrohodné, neboť Swatek byl autorem neúspěšného trestního oznámení na nakladatelství a spolek již v roce 1927.⁴ Udání se mělo stejně jako v roce 1927 opírat o skutečnost, že adventisté jsou antimilitaristicky zaměřeni a zřejmě obsahovalo i informaci o židovském původu Ludwigovy ženy Friedy. Nepochybně i tato skutečnost sehrála v uzavření nakladatelství svou roli. K osobě F. A. Ludwiga je také třeba poznamenat, že právě díky židovskému původu jeho ženy byl v obavě z podobného zákroku krátce po okupaci z pozice vedoucího zaměstnance odvolán.⁵ Koncem roku pak následovalo jeho propuštění z církevních služeb, to však potkalo všechny bývalé zaměstnance nakladatelství. Všem bylo vedením Středoevropské divize nabídnuto odstupné, u Ludwiga však bylo vázáno na uvolnění služebního bytu.⁶

Ve spolupráci s německými adventisty se vedení Českomoravského sdružení pokusilo celou situaci zvrátit a počátkem února 1940 je podán proti tomuto postupu protest na centrále gestapa v Berlíně.⁷ Tento krok však nevedl k revizi postupu, a tak od léta 1940 začalo fungovat nové nakladatelství v Praze.⁸ To se jmenovalo Nakladatelství Josefa Cepla a po povolení od Ministerstva obchodu ze dne 25. června 1941 obdrželo nakladatelství 6. srpna téhož roku zřizovací koncesi Magistrátu hl. m. Prahy na živnost knihkupeckou a nakladatelskou.⁹ Část majetku bývalého brněnského nakladatelství byla převezena do Prahy a použita jako inventář nového pražského nakladatelství.¹⁰ Také toto nakladatelství však bylo v roce 1942

¹ StS, 1938, č. 6, str. 65.

² Tamtéž, str. 71n.

³ Soukromá sbírka D. Heinze, Friedensau, dopis F. A. Ludwiga červenec 1949, Brno.

⁴ NA, MV I-NR, karton 9679.

⁵ Viz Hartlapp, kap. 6.6.

⁶ AAE, karton Protokolle – Ausschuss-Sitzung 1933–1942, Mitteleuropäische Division, Ausschuss Sitzungen der STA-Gemeinschaft in Deutschland, zasedání ze dne 14. 3. 1940, 26. 6. 1940 a 31. 12. 1940.

⁷ Tamtéž, zasedání ze dne 15. 2. 1940.

⁸ Tamtéž, zasedání ze dne 25. 6. 1940.

⁹ NA, C-ADV, karton 13. Časopis *Hlasatel pravdy* je však Ceplem vydáván ještě před obdržením této koncese.

¹⁰ AAE, karton Protokolle – Ausschuss-Sitzung 1933–1942, Mitteleuropäische Division, Ausschuss Sitzungen der STA-Gemeinschaft in Deutschland, zápis ze dne 31. 12. 1940 a 12. 3. 1941.

okupačními orgány uzavřeno a od tohoto roku až do konce války již žádné na území českých zemí neexistovalo.¹

Samotný spolek a Českomoravské sdružení zpočátku okupace žádné těžkosti nezažívali. Vedení sdružení se po zavření nakladatelství a dočasném obsazení budovy přesunulo do Prahy a sídlí tam dodnes. Dne 31. prosince 1939 se také Československá jednota adventistů s. d. v Brně musela na základě nařízení zemského presidenta v Brně č. 54.011 III-13 přejmenovat na Českomoravskou jednotu.² Proto přišlo oznámení o chystané likvidaci spolku v červenci 1942, kdy byl jednatel spolku B. Kober pozván v Brně na policejní ředitelství, zcela nečekaně.³ 30. srpna 1942 se tak spolek na valné hromadě podle zápisu dobrovolně rozpustil.⁴ K důvodu rozpuštění spolku se nedochovaly žádné materiály, jež by tento postup osvětlovaly.

Spolek si na poslední valné hromadě zvolil likvidační výbor, který měl rozprodat majetek spolku. Schůze spolku však byly záměrně odkládány a převod majetku zdržován, takže žádná z šestnácti budov, z nichž se osm nacházelo mimo území protektorátu,⁵ ani žádný z pozemků nebyl do konce války nikomu prodán.⁶ Církev i spolek celkem bez problému fungovali, i když byl spolek v likvidaci, a prameny neobsahují záznamy problémů, jež by byly způsobeny rozpuštěním spolku.

Také na území protektorátu docházelo ke střetům víry adventistů s požadavky nacistického režimu, jež končily vězením a také smrtí. V Osvětimi takto zakončil v roce 1942 svůj život Vlastimil Hlávka z Přerova,⁷ když byl udán, že nechodí v sobotu do učení a na směny, několik dalších adventistů bylo vězněno v koncentračních táborech.⁸ Obecně se vedení sdružení snažilo plnit příkazy protektorátní správy, aby neposkytovalo záminky k podobným zásahům. V roce 1940 tak muselo být úřadům poskytnuto potvrzení o čistě árijském původu kazatelů a o rok později byly všechny modlitebny opatřeny německými nápisy.⁹

¹ NA, C-ADV, karton 13.

² MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51. Stejně tak bylo změněno jméno Spolku pro péči o zdraví v Československé republice na Spolek pro péči o zdraví v Protektorátě Čechy a Morava, viz NA, C-ADV, karton 19.

³ Tamtéž.

⁴ NA, C-ADV, karton 2.

⁵ MZA, Policejní ředitelství Brno, fond B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51.

⁶ NA, C-ADV, karton 2.

⁷ NA, MSČJA, karton 13; dále: Ad 2002, č. 6, příloha a BALCAR, Michal. Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Sázava, 2001.

⁸ NA, C-ADV, karton 3 a 9. Podle NA, ZÚ, karton 1617, sig: 104/4 byl v roce 1943 zatčen plzeňský kazatel kvůli sobotní absenci jeho dětí ve škole.

⁹ NA, C-ADV, karton 2.

Problematické je cokoliv usuzovat o opatřeních mířících proti Židům. Existují doklady, že v modlitebnách byly umístěny nápisy zakazující vstup Židům,¹ písemné doklady ze sdružení o jakémkoliv postupu proti Židům se však nedochovaly. Otázkou zůstává také vztah, jež vedení Českomoravského sdružení zaujalo k souvěrcům židovského původu. V dokumentech je dochována pouze zpráva F. A. Ludwiga, jež sám měl ženu židovského původu. Ludwig zmiňuje, že v roce 1941 bylo z Prahy nařízeno vyloučit z církve všechny Židy a míšence. V Brně se mělo jednat o devět členů. Poté, co tento příkaz odmítl výbor sboru provést, bylo tak učiněno tajně bez vědomí výboru.² Sám také vzpomíná na sestru Friedu Redlichovou, jež byla před svým transportem do Polska vyloučena z církevního společenství. Jak již bylo řečeno, k těmto událostem se z pramenů církevní provenience nedochovaly žádné zprávy a ani ve vzpomínkách pamětníků žádné zmínky nenalezneme, na druhou stranu je však pochopitelné, pokud jsou informace F. A. Ludwiga správné,³ že k tomu byla jen pramalá vůle.

Jediná zmínka v oficiálních dokumentech, jež by mohla potvrzovat smrt většího počtu adventistů židovského původu v koncentračních táborech, je dopis J. Doubravského paní F. F. Osterové do USA v roce 1947, kde se zmiňuje, že „mnoho adventistů zemřelo v koncentračních táborech pro zachování soboty“.⁴ Adventistů nežidovského původu, jež by tomuto popisu odpovídali, nebylo v celém prostoru bývalého Československa mnoho. Prameny mluví o třech, je tedy možné, že předseda Doubravský pro obrázek československého adventizmu v cizině započítal do počtu zavražděných adventistů také souvěrce židovského původu,⁵ může se však jednat o pouhou literární nadsázku. Když se však podíváme na paralely v sousedním Německu,⁶ zdá se být postup vedení Českomoravského sdružení jak jej popisuje F. A. Ludwig pravděpodobný.

¹ Soukromá sbírka D. Heinze, Friedensau. Jistá je existence takového nápisu v Brně, ohledně Prahy se vzpomínky pamětníků liší.

² Soukromá sbírka D. Heinze, Friedensau, dopis F. A. Ludwiga, červenec 1949.

³ F. A. Ludwig psal tyto zprávy po dlouhém sporu s vedením Československé unie, je tedy možné, že se v jeho informacích zračí také jeho osobní zklamání. Viz NA, MSČJA, karton 5 a 7. Zprávy jiných zainteresovaných, jako např. Evy a Vladimíra Kralových naopak svědčí o osobní statečnosti vedení sdružení, když jejich rodině (s židovským otcem) byla během války poskytnuta všemožná podpora, viz. Ad, 2002, č. 3, str. 11.

⁴ NA, C-ADV, karton 4.

⁵ O tom, kolik jich bylo opět nejsou zprávy, nejspíše se však jednalo o desítky, viz Soukromá sbírka D. Heinze, Friedensau; VS, rozhovor s K. Špinarem.

⁶ Viz Hartlapp, kap. 6.6. V roce 2005 vydalo vedení německých adventistů prohlášení, ve kterém přiznává provinění, jichž se němečtí adventisté svým přitakávajícím postojem k nacismu v době Třetí říše dopustili, viz. AE Extra, 2005, č. 5, str. 31. Zajímavé je, že podnětem k tomuto činu bylo podobné vyznání, jež vydalo vedení

3.4. Poválečná doba 1945 – 1948

3.4.1. Obnova organizace

3.4.1.1. Spolek

Vedení Československé jednoty adventistů sedmého dne v Brně se poprvé po válce sešlo dne 24. června 1945 v Praze, kde bylo konstatováno, že rozpuštění spolku v roce 1942 bylo přijato na základě nátlaku okupačních orgánů, že vlastně nikdy nezankl a během války vyvíjel činnost pod hlavičkou likvidačního výboru spolku.¹ Předsedou byl opět zvolen Josef Doubravský. Zároveň se odsouhlasilo přejmenování spolku. Novým sídlem v názvu byla označena Praha, a to z praktických důvodů, neboť po zavření sídla Československé unie CASD v Brně se vedení církve přesunulo do Prahy. Právní zástupce církve ohlásil tuto změnu dne 17. července 1945 Ministerstvu vnitra. Úřady však oznámily, že změny ve stanovách spolku mohou být provedeny až po jeho úředním schválení a že do té doby bude fungovat spolek podle stanov starých. Zůstalo tedy v platnosti, že sídlem spolku je Brno. V listopadu 1945 se pak začalo jednat o obnovení spolku ČJASD v Brně.²

Dne 8. února 1946 dorazilo oznámení o tom, že obnovení spolku nebylo Zemským národním výborem v Brně vzato na vědomí, neboť podle církevního zápisu a policejního protokolu z roku 1942 se organizace rozpustila dobrovolně. Zemský národní výbor v Brně však neměl nic proti tomu, aby byl spolek založen znovu. Obnovení této organizace bylo vzato na vědomí 25. května 1946. V červenci nato došlo i k oněm změnám ve stanovách a sídlo se přesunulo do Prahy.³

Poněkud zdlouhavá anabáze ohledně povolení bývalého spolku však negativně ovlivnila právní postavení církve v hektické poválečné době, a tak byl v srpnu 1945 schválen Zemským národním výborem v Praze spolek stejného názvu, jen se sídlem v Praze.⁴ V měsících následujících po obnovení brněnského spolku se právní zástupce církve snažil obě jednoty sloučit, ale tento cíl se nepodařilo naplnit.⁵ Funkce

Česko-slovenské unie v roce 2001, v němž se vyjadřovalo k roli vedení Českomoravského sdružení za protektorátu, viz Ad, 2001, č. 6, str. 9.

¹ NA, C-ADV, karton 2.

² NA, ZÚ, karton 1637 sig. 1302/45.

³ Tamtéž.

⁴ NA, C-ADV, karton 2.

⁵ NA, C-ADV, karton 15.

obou spolků byla totožná – správa nemovitého majetku – brněnský spolek však spravoval majetek nabytý do roku 1945, pražský ten nabytý po roce 1945. Předsedou obou organizací byl předseda Československé unie Josef Doubravský.¹

Bývalý majetek církve spadající pod někdejší Sudetoněmecké sdružení byl během války převeden pod Mitteldeutsche Grundstücksgesellschaft m.b.H.,² což byla právnická osoba spravující nemovitosti německých adventistů. Adventisté získali tento majetek po válce bez větších problémů zpět, s výjimkou modlitebny ve Vrchlabí, která byla za války převedena pod jinou společnost³ a restituční řízení se pak táhlo ještě několik let.

Dne 16. prosince 1945 proběhla valná hromada Spolku pro péči o zdraví, na které bylo odsouhlaseno obnovení činnosti. K úřednímu povolení této organizace však došlo až při schválení jejích stanov 1. srpna 1947.⁴

3.4.1.2. Severočeské sdružení a vysídlení sudetoněmeckých adventistů

S obnovou správní struktury církve, která podléhala jen svým vlastním pravidlům, nebyly a nemohly být administrativní problémy. Jedinou výraznější změnou ve vnitřní správě církve byl přesun vedení Moravskoslezského sdružení z Brna do Ostravy, o němž bylo rozhodnuto na konferenci sdružení v roce 1948.

Výrazně komplikovanější byla situace kolem Severočeského sdružení. Vedení církve si bylo vědomo, že existence tohoto sdružení nemá budoucnost. Vyjádřil to také jeho nově pověřený předseda Pavel Šurman v oběžníku starším sborů a kazatelům ze dne 22. listopadu 1945.⁵ Obnovení sdružení v srpnu 1945 bylo totiž předpokladem k bezproblémovému znovunabytí pěti bývalých modliteben, a to v Karlových Varech, Děčíně-Podmoklech, Teplicích-Šanově, Jablonci n. Nisou a Ústí n. Labem. Kromě toho organizovalo sdružení osidlování pohraničí tak, aby v místech, kde byl za války německý sbor, vznikl nový český sbor. Avšak vzhledem k tomu, že v obou poválečných letech přišlo sdružení o téměř všechny

¹ V roce 1949 nahradil J. Doubravského v předsednické funkci Josef Balcar, viz MZA, Policejní ředitelství Brno, zn. fondu B 26, karton 3248, inv. č.: 36/51.

² NA, C-ADV, karton 17.

³ NA, C-ADV, karton 19.

⁴ NA, C-ADV, karton 19.

⁵ NA, C-ADV, karton 3.

německé členy,¹ ztratilo dělení českého prostoru na dva správní celky koncem roku 1946 svůj původní smysl a Severočeské sdružení tak definitivně zaniklo. Počátkem roku 1947 měla tedy Československá unie CASD pouze tři sdružení: Moravskoslezské, České a Slovenské.

Celkový počet vyhnaných a vysídlených československých adventistů německé národnosti se dá odhadnout jen v určitém číselném rozpětí; církevní statistiky se nikdy podrobně národnostní strukturou nezabývaly. Před válkou mělo Severočeské sdružení něco málo přes 800 členů. Poslední statistický údaj z válečné doby pochází z konce roku 1943 a mluví o 1011 členech,² tento údaj se však také vztahuje na německy mluvící sbory na Opavsku, které byly k Sudetskému sdružení přiřčleněny.

Otázkou však zůstává, kolik jich bylo v Moravskoslezském sdružení, v dalších jazykových ostrůvcích. Podle zpráv z konferencí MSS z doby první republiky žilo v celém sdružení zhruba 15 % členů německé národnosti,³ což by v roce 1945 mohlo být zhruba 100–200 adventistů. Jak již bylo řečeno, ne všichni adventisté německé národnosti v poválečných letech vlast opustili. V dnešní struktuře CASD je však nenalezneme, a tak lze předpokládat, že ona část, která se rozhodla v Československu zůstat, jej buď opustila v padesátých letech nebo se jednalo o starší jedince, kteří již zemřeli. Jediný zcela prokazatelný údaj týkající se počtu Němců je úbytek 750 členů v rámci Českého sdružení v roce 1946.⁴ S jistotou se však dá předpokládat, že také v roce 1945 docházelo k vyhánění a vysídlení.⁵ Jako nejpravděpodobnější cifra tedy z těchto úvah vychází rozmezí 900–1100 vysídlených československých adventistů německé národnosti.

Samotná poválečná situace dopadla na české Němce ještě tvrději než na obyvatelstvo české, slovenské či polské národnosti. Československé úřady povolovaly distribuci humanitární pomoci pouze mezi československé občany, což vylučovalo Němce a Maďary, kterým byla občanská práva odebrána. To platilo také pro pomoc, kterou posílali adventisté ze zahraničí, především z Dánska

¹ Např. dopis Anny Šatanové ze dne 10. 9. 1951 se zmiňuje o tom, že v Karlových Varech několik adventistů německé národnosti zůstalo, viz NA, MSČJA, karton 8.

² AAE, karton Sudeten-Vereinigung, 0113.

³ Poměr se však měnil, zpočátku byl vyšší, postupně klesal. Viz AA, ev. č. 0130 2177, dále: ZAO, Policejní ředitelství Moravská Ostrava, K 326, sig. 2450/1931a NA, Prezidium Ministerstva vnitra, karton 680, 225-998-1.

⁴ NA, C-ADV, karton 9.

⁵ Severočeské sdružení v září 1945 hlásilo pouhých 600 členů, viz NA, MSČJA, karton 5. To koliduje s číslem 750 členů, jež sdružení opustilo v následujícím roce, což je možno vnímat jako výraz celkově nepřehledné poválečné situace.

a Spojených států. O tom, že se církev snažila neoficiálně tyto předpisy obcházet, svědčí vzpomínky pamětníků, jako například Jiřiny Krynské: „V Ostravě bylo mnoho německých členů. Brali jsme je v těchto těžkých dobách do svých bytů, dávali jim stravu, psali žádosti, dávali potvrzení, že spolu s námi sociálně pracovali pro české postižené rodiny, které měly otce v koncentracích, a že nejsou nacisté. Tím jsme jen částečně zmírnili jejich nezáviděníhodnou situaci. Nosili jsme jim rovněž chléb do zajateckých táborů, dělali jsme zkrátka všechno, co jsme mohli...“¹

Řada kazatelů německé národnosti se snažila od vedení Československé unie získat potvrzení o národnostně bezúhonném chování během války, což jim poté umožnilo získat zpět občanství či zvýšilo jejich šanci na sehnání práce nebo potravinových lístků.² U některých kazatelů se tak podařilo zajistit, že se jim transport za hranice vyhnul.³ Ale i tak zažívali během své pastorační praxe potíže. Postupně opouštěli kazatelská místa a někteří později odešli i za hranice republiky. Jeden kazatel byl z pohraničí přeložen dokonce jen proto, že měl manželku Němku.⁴ Kazatelé, kteří republiku opustili, byli přiděleni sborům v některém z německých sdružení.⁵

U řadových členů německé národnosti měla výše popsaná pomoc také úspěch, ale jednalo se o podstatně menší část lidí. O tíživé sociální situaci těch, kteří se vysídlení nevyhnuli, vypovídá korespondence s vedením Moravskoslezského sdružení: „Má matka si přeje oněch několik hodin, které ji ještě zbývají, strávit ve své vlasti. Je jí 74 let, je nemocná a již toho hodně zažila, jistě by mi po tom trmácení zemřela... V sousedních vsích a ve městě posílají v dobytčácích jeden transport za druhým, brzy začnou i v Dolní Lípové, jde to strašně rychle... Všichni se upínáme ke spasení v Kristu, kdy už nebude bolesti a rozdělení; svět nám nemůže nabídnout, po čem touží srdce, utiší je až pokoj v Kristu, jež zůstane věčně...“

¹ KRYNSKÁ, Jiřina; KRYNSKÝ, Dimitrij. Když pohlédneme zpátky... Jupos: Ostrava, 1997, str. 42n.; KRAUS, Vladimír. Cesta k životu. Jupos: Ostrava, 2001, str. 126, podobně například VS, rozhovor s Karlem Špinarem.

² NA, C-ADV, karton. Korespondence vedení eviduje několik žádostí o toto povolení, mezi nimi je i předseda Severočeského sdružení, později Sudetoněmeckého Max Hartmann. Také on žádá J. Doubravského o potvrzení, že byl antifašista. Hartmannovo jméno však figuruje v seznamu členů NSDAP v SAO Liberec, Policejní ředitelství.

³ Z bývalých kazatelů Sudetského sdružení v Československu zůstal: A.Kunert, viz SOA Liberec, AML, MěNV Liberec, církevní oddělení, nekatalogizováno; F. Böhm, viz AMV, Č.j. B/4-V- 24847/54; H. Knobloch, např. NA, SUC, karton 13, inv.č. 93 a J. Richter, např. AMV, V-1118 Plzeň.

⁴ NA, MSCJA, karton 5.

⁵ AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936-1949, zápisy z: 12.6. 1946 (H.Rüstig), 30.6.1946 (M.Hartmann), 20.11.1946 (O.Gutwlad) a 22.10.1947 (B.Vietze). V zápisech poválečných statistických bulletinů s názvem *Adventist Yearbook* lze nalézt ještě A.Kunerta (který působil po válce i na

Nedostáváme žádné maso a vajíčka, jen trochu másla, proto jsou naše těla tak slabá. Jsme Bohu vděční za brambory se solí, které ještě máme.“¹ Složitě s přijímáním velkého počtu uprchlíků to měla i německá sdružení, která se snažila přesídlené německé adventisty podporovat.²

Takto tedy končí období čilých kontaktů s německým adventizmem, jež začal v 90. letech 19. století a který pomohl postavit zdejší adventistickou komunitu na vlastní nohy. Ještě několik let po vysídlení je sice možno zaznamenat v pohraniční oblasti jedince či skupinky německé národnosti, jejich úloha je však minimální. Po několika letech tak mizí německý prvek – ať již jako následek emigrace či počestění – z československého adventizmu nadobro.

3.5. Poválečný růst církve

Přestože se vyháněním a vysídlením etnicky německého obyvatelstva z pohraničí počet členů CASD v Československu drasticky snížil, díky vysokému růstu církve v prvních pěti poválečných letech se tato rána velmi rychle zacelila. Poslední údaj o počtu adventistů na území Protektorátu Čechy a Morava z konce roku 1944 mluví o 1 848 členech církve.³ Zhruba 600 etnicky neněmeckých adventistů na území bývalé Československé republiky však žilo ve Slezsku a v těch částech Moravy, které připadly pod přímou správu třetí říše. Na Slovensku mohlo být koncem války 600–700 adventistů. Vzhledem k nepřehledné poválečné situaci je pro rok 1945 nemožné zjistit přesnější statistické údaje. Koncem roku 1946 však již víme, že na území Čech, Moravy a Slezska žilo 2 950 adventistů, o rok později 3 258, v roce 1948 3 607 a následujícího roku již 3 929 členů církve.⁴ Lze tedy konstatovat, že v prostoru Čech, Moravy a Slezska se podařilo v roce 1947 nahradit ztráty z vysídlení Němců, pokud bychom započítali růst ve slovenské části republiky, pak ještě o rok dříve.

Liberecku) pracujícího pro ODV, A.Weinerta zařazeného do Hannoverského sdružení a M.Pöselta pracujícího pro Severosaské sdružení.

¹ NA, MSČJA, karton 8, dopis od Marthy Irmelerové ze dne 26. 3. 1946, vlastní překlad.

² AAE, karton Ostdeutscher Verband, Unionsausschuss Protokolle 1936-1949, zápis z: 13.5.1947.

³ NA, C-ADV, karton 11.

⁴ NA, C-ADV, karton 9.

Celkový rozvoj se projevil také nejdynamičtějším růstem kazatelského sboru v celé republice. V roce 1950 se stala CASD církví se čtvrtým největším počtem duchovních v českých zemích.¹

Podle vzpomínek pamětníků² stálo za tímto úspěchem velké nasazení převážně většiny členstva v misijní práci, především v kolportáži adventistické literatury a ve zvaní na veřejné přednášky, které byly po válce pořádány na mnoha místech. Svou roli však jistě sehrála i rozšířená a štedrá sociální pomoc jak z vlastních prostředků, tak z pomoci zasílané zahraničními adventisty, především ze Spojených států. Těžká poválečná situace napomáhala obecně k růstu adventismu, který v Evropě do poloviny padesátých let roste. V budovatelském duchu poválečné doby se členstvo zavazovalo k misijním úkolům, jako např. získat v roce 1947 tisíc nových členů.³ Tento cíl se sice naplnit nepodařilo, přesto se unijní konference konaná v Praze v červenci 1947, již se zúčastnilo na 4 000 lidí, stala jakousi manifestací nebývale velkého početního růstu církve.⁴

Tento nárůst měl celou řadu důsledků. Jako první se již v roce 1946 začalo intenzivně pracovat na otevření nového semináře CASD. Přípravnými pracemi byl pověřen T. J. Zigmund, bývalý tajemník Slovenského misijního pole a sdružení a zároveň bývalý vedoucí slovenské redakce Adventního nakladatelství. Se Zigmundem, který navázal na právní jednání o nové škole z let 1938–1939, se počítalo do funkce jejího ředitele.

O zřízení vzdělávacího institutu s názvem Škola biblických nauk⁵ (ŠBN) bylo zažádáno 27. března 1946. Škola byla prozatímně povolena 30. října 1946, a to výnosem Zemského národního výboru Praha č. I 6a-1241/4-1946. Definitivní schválení se však ještě pozdrželo kvůli technickým a hygienickým parametrům provizorních školních prostor v Praze na Londýnské 30.⁶ Ke konečnému schválení došlo 2. ledna 1947⁷ a prvních devatenáct žáků tak oficiálně zahájilo svá studia (neoficiálně však výuka probíhala již od provizorního povolení z října 1946⁸). ŠBN

¹ VÚA, Čepička, karton 10, arch. j. 58.

² VS, rozhovor s Jiřím Drejnarem, Karlem Špinarem a Josefem Doubravským.

³ NA, MSCJA, karton 5.

⁴ NA, C-ADV, karton 3. Podobně velkolepý byl sjezd unijní mládeže z celé republiky v roce 1946, kde se počítalo s přítomností 6–8 tisíc návštěvníků, viz NA, MSCJA, karton 15.

⁵ Později byla škola přejmenována na Biblický seminář, ale protože původní jméno figurovalo často i ve vnitrocírkevní komunikaci a ve styku s úřady, je v práci ponecháno i toto původní jméno.

⁶ NA, ZU, karton 808.

⁷ Tamtéž. Jinde se praví, že k povolení došlo až 24. 1. 1947, viz C-ADV, karton 3, korespondence s JUDr. Studničným.

⁸ AA, ev.číslo 0130 2178, časopis Hlas školy.

měla statut střední školy se zaměřením na adventistickou teologii¹ a byla navštěvována žáky obou pohlaví. V dalších ročnících zájem o studium neklesal, a tak se CASD zařadila počtem studentů hned za tři největší církve v Československu (Římskokatolickou, Československou a Českobratrskou evangelickou).²

Poněkud odlišně se vyvíjely události v jiné oblasti – ve vydavatelské činnosti církve. Ministerstvo informací, které měla pod svou kontrolou Komunistická strana Československa, nevycházelo vstříc vydavatelským potřebám církví a náboženských společností (stejně jako jiným institucím a hnutím, o nichž se dalo předpokládat, že budou komunizmu nepříznivě nakloněné) a na jejich žádosti o povolení k vydávání periodik odpovídalo zamítavě s odkazem na poválečný nedostatek papíru.³ Kvůli tomu se nepodařilo zajistit obnovení oficiálního církevního časopisu. Tiskla se samizdatová periodika, jako například list Naše škola, který vycházel pod dohledem ředitele ŠBN T. J. Zigmunda a Adventní oběžník mládeže, které jako oběžníky nepodléhaly schválení Ministerstva informací, svými parametry však tyto listy připomínaly spíše časopisy.⁴ Nakladatelství Josefa Cepla obnovilo svou činnost velmi záhy, podle pramenů nejpozději v červenci 1945,⁵ ale i přes rychlý zisk registrace byla z výše zmíněných důvodů situace ve vydavatelské činnosti nevalná. Přesto církve doufala, že se nepříznivá situace zvrátí a počítala s vybudováním vlastní tiskárny a nakladatelství.⁶

Poválečný růst členské základny umožnil vznik celé řady dalších ambiciózních plánů. Dne 27. května 1947⁷ schválil Magistrát hlavního města Prahy záměr nákupu pozemku pro výstavbu nových školních budov a sanatoria. V srpnu 1947 byl zakoupen pozemek v Praze-Krči o velikosti téměř 200 ha.⁸ K pozemku náleželo celé hospodářství a ovocný sad, kde si studenti po vzoru německé adventistické školy ve Friedensau prací vydělávali na školní výlohy. Již odsouhlasené plány na stavbu sanatoria však byly pozastaveny po změně politických poměrů v roce 1949 s poukazem na to, že stavba sanatoria nebyla zahrnuta do pětiletého plánu. Na tomtéž pozemku měl stát i starobinec, od tohoto záměru ale církve upustila na radu

¹ Viz Statuta školy v NA, C-ADV, karton 13.

² VÚA, Čepička, karton 10, arch. j.58, str.89.

³ NA, MI, karton 19, inv. č. 53.

⁴ AA, ev. číslo 0130 2178.

⁵ NA, C-ADV, karton 13.

⁶ NA, MSCJA, karton 7.

⁷ NA, C-ADV, karton 17.

⁸ NA, C-ADV, karton 4.

Generální konference ve Washingtonu.¹ V roce 1945 zakoupila CASD pozemek v Hluboké, kde se začala budovat dětská ozdravovna, druhá po obnovení předválečné ozdravovny ve Vojkovicích, další byla plánována v Tatrách, kde měla církev pozemek v Gerlachově. V roce 1947 byl místo toho zakoupen zámek v Šilhěřovicích, kde bylo zřízeno rekreační středisko.²

Ústava z roku 1948, která však nakonec nebyla státem uznána, ukazuje také rozsáhlé plány na vysílání misionářů mimo území Evropy. Správní struktura Československé unie CASD tomu měla být přizpůsobena a v ústavě bylo myšleno i na správu misijních polí v zahraničí. Miloslav Šustek, žák prvního ročníku Školy biblických nauk, byl vyslán na studium do adventistické školy ve Francii, aby se po ovládnutí jazyka mohl stát prvním misionářem unie na Madagaskaru.³ Také od tohoto záměru však muselo být nakonec upuštěno.

Vzhledem k rostoucímu počtu členů se církev snažila změnit svou organizační strukturu, a to rozdělením českých zemí ne na dosavadní dvě sdružení, ale na čtyři: Pražské (předsedou se měl stát Josef Cepl), Plzeňské (Josef Doubravský), Olomoucké (Antonín Pražan) a Ostravské (Dimitrij Krynský). Tento plán se nakonec rovněž neuskutečnil, a to kvůli odmítavému postoji nové komunistické vládní garnitury, které pro účel snazšího dohledu nad církvemi vyhovovala jednoduchá struktura s jedním vedením. Přesto začalo vedení CASD toto dělení používat alespoň pro svou vnitrocírkevní potřebu.⁴

V souvislosti s přibývajícím počtem členů se také množily problémy adventistických dětí se školní docházkou. Od roku 1947 byla vyvíjena jak ze strany vedení církve (i s pomocí vedení evropské divize)⁵ tak ze strany jednotlivců snaha o zajištění volných sobot pro děti adventistů. Tato snaha byla nakonec úspěšně završena, a to dvěma výnosy Ministerstva školství a osvěty. Dne 4. července 1947 vydalo MŠO výnos č. A-164.859/47-II/3, na základě kterého mohli rodiče žádat ministerstvo o uvolnění z výuky.⁶ Další výnos MŠO č. A-271.480/47-II/3 následoval 3. prosince 1947 a pravilo se v něm následující: „Přihlížejíc k důvodům v žádostech rodičů Adventistů sedmého dne o zproštění dětí od sobotní školní docházky,

¹ NA, MŠČJA, karton 5.

² AMV, 304-258-15.

³ ŠUSTEK, Miloslav. Světlo a prameny v údolích. Jupos: Ostrava, 1993, str. 17.

⁴ Např. NA, C-ADV, karton 2, zápisy ze zasedání Ústředního výboru CASD.

⁵ NA, MŠČJA, karton 8, dopis J. Popelky Frauenbergerovi z 21. 1. 1947.

⁶ NA, MŠČJA, karton 11.

zmocňují ředitelství měšťanských škol a správy obecných škol, aby omlouvaly dětem – Adventistům sedmého dne – zmeškané sobotní vyučování za těchto podmínek:

Rodiče podají žádost ředitelství /správě/ školy a doloží ji dokladem, že je dítě členem Mezinárodního misijního sjednocení Adventistů sedmého dne, III. část – československé pole.

V žádosti se výslovně zaváží, že budou dbáti, aby jejich dítě zvýšenou pílí a domácím učením plně nahradilo zameškané sobotní vyučování a tak dosáhlo předepsaného vyučovacího cíle a že se postarají, aby dítě jinak nezameškalo bezdůvodně žádnou vyučovací hodinu...“¹

Z textu je patrné, že i když velká část úsilí o vydání tohoto výnosu byla podniknuta ze strany CASD, bylo toto ustanovení vydáno pro odštěpeneckou skupinu třetinářů, jež se od církve odloučila, což členové sice nesli nelibě,² na druhou stranu se nezdá, že by tato záměna činila v praxi nějaké potíže.³

I přes úspěchy v této oblasti zažádalo vedení CASD v lednu 1948 ještě o vydání jiného výnosu, který by osvobodil děti adventistů od sobotní docházky automaticky a nevázal je na souhlas vedení školy.⁴ Tomuto návrhu však nebylo vyhověno, a tak zůstal v platnosti výše zmíněný výnos.

Podobný problém adventistů sedmého dne konajících vojenskou službu se církev pokusila řešit žádostí o uvolňování adventistických vojáků na sobotní bohoslužby. Žádost z ledna 1946 však byla Ministerstvem národní obrany zamítnuta a vojákům bylo doporučeno vybírat si v sobotu řádnou dovolenou.⁵

¹ NA, MSCJA, karton 9.

² NA, MSCJA, karton 10, dopis kazatele Gomoly z prosince 1947.

³ V oběžníku z 22. 8. 1949 informuje vedení CASD, že žádosti mají obsahovat přiznání členství v ČJASD. Také korespondence neobsahuje žádné záznamy o administrativních problémech v aplikaci výnosu, viz NA, C-ADV, karton 3. Naopak v dopise z 6. 6. 1950 J. Popelka píše: „*Staneli se, že ředitel nepovolí jsou to věci které jej nutí aby dítě chodilo do školy. Stává se, že ten žák anebo žákyně není průměrná ve své povinnosti ke škole a k tomu když své úlohy nevyplní za sobotu a nepřinese ani v pondělí. Proto je třeba aby rodiče dbali na plnění povinnosti dítěte ke škole. Máme zkušenosti, že ty děti které prospívají nemají žádné potíže ohledně soboty ve škole.*“ viz NA, MSCJA, karton 8.

⁴ NA, C-ADV, karton 4.

⁵ NA, C-ADV, karton 5.

3.6. Léta 1948–1950: Církev v době vznikající diktatury

3.6.1 Převrat v únoru 1948

Události února 1948, které nakonec vedly k demisi ministrů tří demokratických stran a k překotnému ustavování akčních výborů, které zajistily Komunistické straně Československa převzetí moci, zcela změnilly podmínky života v poválečném Československu. I když převrat nebyl událostí, která by podmínky fungování církví v ČSR změnila ze dne na den, všechny církve a náboženské společnosti tyto změny nakonec pocítily. Jedno z prvních prohlášení nově zřízeného Ústředního akčního výboru Národní fronty uklidňovalo obavy církví prohlášením o zásadnosti náboženské svobody.¹ Určitá nervozita však byla patrná již v prvních měsících po uchopení moci KSČ. Aby se předešlo nepříjemnostem, vydal předseda církve následující oběžník:

„Československá jednota adventistů V Praze dne 3. března 1948
V Praze XII, Londýnská 30.

Všem kazatelům a starším sborů čl. jednoty adventistů.

V různých projevech v minulém týdnu bylo dáno upozornění, aby lidé dávali pozor na kázání s kazatelen, která se používají k agitaci proti národní jednotě.

Jsem velmi potěšen, že jsem dosud žádnou stížnost na některého našeho kazatele neslyšel, ani nebyl upozorněn. Přesto ale dovoluji si Vás upozorniti, že povinností každého pravého kazatele jest, kázati čisté evangelium Kristovo, na základě přikázání lásky k Bohu a k bližnímu a působiti, aby se lidé snažili býti lidmi bohabojnými, kteří by se báli hříchu, lidmi poctivými, spolehlivými, pracovitými a vedli mravný, bezúhonný život, který by prospěl celému našemu národu.

Slovo Boží nás důtklivě napomíná, abychom se modlili za vládu, abychom měli pokojný život a přivedli mnoho duší na cestu pravdy, aby se z nich stali noví, šťastní lidé a dosáhli spasení a života věčného. 1. Tim 2,1-4.

Povinností každého kazatele jest míti v péči všechny sbory, které jsou mu svěřeny. 2. Kor 11,28.

Mnoho požehnání přeje Vám i Vaším rodinám

bratr v Pánu

Josef Doubravský²

¹ VÚA, Čepička, karton 5, arch. j. 34.

² NA, C-ADV, karton 2.

Dále píše Josef Doubravský v dopise z 22. března 1948: „Prosíme Pána, aby Bůh požehnal našemu národu a zachoval i nadále náboženskou svobodu...“¹ V dubnu se na poměry ptají adventisté z Belgie a předseda církve odpovídá, že církev požívá plné náboženské svobody.²

Zásahy, ač zpočátku jen drobné, však následovaly brzy po převratu. Prvním úředním počinem tohoto typu bylo nařízení č. 4 Generálního sekretariátu Ústředního akčního výboru Národní fronty z března 1948, který všem spolkům pod hrozbou ztráty registrace nařídil ustavit akční výbor a pověřit jej v rámci spolku „očistou“ tak, aby vyhovoval novému lidově-demokratickému směřování Československa.³ Tyto akční výbory se pak za svou práci zodpovídaly národním výborům. ČJASD nejdříve jmenovala do svého akčního výboru tři komunisty, jednoho sociálního demokrata a jednoho bezpartijního, poté však raději změnila složení na pět komunistů a dva bezpartijní. Tento výbor byl potvrzen 28. dubna 1948 akčním národním výborem pro Prahu 12 jako spolehlivý. Na tomto jednání bylo také vydáno prohlášení akčního výboru pražské ČJASD:

„Akční výbor Československé jednoty adventistů s. d. v Praze prohlašuje, že po prošetření činovníků a všech členů nebyl nalezen nikdo, kdo by svým postojem směřoval proti lidově-demokratickému zřízení v naší republice, naopak byly zjištěny okolnosti, které nasvědčují tomu, že činovníci i členové mají kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení. Dále bylo zjištěno, že snahou činovníků i členů této jednoty jest pěstovati lásku k vlasti a přispívati k blahu našeho národa. Jednota směřuje k výchově duchovně mravního povznesení a tím k vytvoření pevného a poctivého charakteru, který bude oporou našeho lidu.“⁴ Během jednání byl také zmíněn výše citovaný oběžník předsedy církve z 3. března 1948. Akční výbor byl pověřen vybráním podpisů všech zaměstnanců jednoty pod tento oběžník, čímž si svou povinnost splnil a další činnost již nevyvíjel.

Dne 8. dubna 1948 bylo vyvlastněno 187,5 ha bývalého velkostatku Dolní Krč, který tvořil hospodářské zázemí Školy biblických nauk.⁵ Církvi bylo ponecháno 12 ha z bývalého hospodářství a pozemek, na kterém stála škola a kde mělo vyrůst sanatorium. Dne 7. dubna 1952 bylo rozhodnuto o předání 8,77 ha zemědělské půdy

¹ NA, C-ADV, karton 4, dopis Karlu Skácelovi.

² NA, C-ADV, karton 4.

³ NA, C-ADV, karton 2, zápisy z jednání akčního výboru.

⁴ Tamtéž.

⁵ NA, C-ADV, karton 17.

a živého inventáře (mimo slepic) do správy Zemědělského podniku hl. m. Prahy, který za výše zmíněné církvi zaplatil. Malá část bývalého hospodářství ale i nadále církvi zůstala.

Celkově se vedení církve v této i pozdější době snažilo vystupovat při oficiálních příležitostech tak, aby nezavdalo nové komunistické vládě příčinu k zákrokům proti CASD. Součástí takové politiky byla nejrůznější povinná mírová a jiná prohlášení, stejně jako pořádání státem požadovaných sbírek a vydávání oběžníků.¹ Tato prohlášení byla následně cenzurována a popřípadě upravována.² Již od roku 1947 však byla církev pod drobnohledem orgánů Ministerstva vnitra,³ a tak si státní správa byla záhy vědoma chladného vztahu vedení CASD k novému lidově-demokratickému zřízení.⁴

3.6.2. První zásadní zkušenosti s totalitním režimem (1949–1950)

V nejbližších měsících po uchopení moci se nová komunistická garnitura soustředila v církevně-politickém sektoru na Římskokatolickou církev, zatímco svobodné církve nebyly pro nově zřízený církevní odbor ÚAVNF v centru zájmu. Zápisy z materiálů Církevní komise a nástupnického Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) poukazují na skutečnost, že Komunistická strana Československa neměla ve svém středu církevní odborníky a informace o menších nekatolických církvích teprve shromažďovala.⁵ Díky oběma těmto skutečnostem si CASD mohla v prvních dvou letech komunistické diktatury užívat relativní svobody.

Přesto církev zaznamenala ze strany státu celou řadu omezujících skutečností. Jednou z nich bylo vlastně navázání na poválečnou praxi Ministerstva informací (později Ministerstva informací a osvěty), kdy se z omezování církevních nakladatelských aktivit postupně přešlo k jeho úplnému zákazu. Již v roce 1948 dosazovala nová vláda do soukromých nakladatelství pověřence, jež dohlíželi nad obsahem vydávaných knih. Na jaře 1949 byla zvolena při MI Národní ediční rada česká, která se stala orgánem dohlížejícím nad vydavatelskou činností v celém

¹ NA, C-ADV, karton 3.

² VÚA, Čepička, karton 6, arch. j. 39.

³ AMV, OB a. č. 93 Brno; Svazek s názvem „Adventisté sedmého dne“.

⁴ Tamtéž. Hovoří se zde o tom, že vedení CASD vede své členy k apolitičnosti. Dále: AMV, 302-588-1; hlášení pro MV z 11. 5. 1948 mluví také o tom, že adventisté nabádali k vhazování bílých lístků do urn během parlamentních voleb. To tehdy byla jediná varianta proti komunisty sestavené kandidátce Národní fronty.

⁵ NA, ÚAV NF, karton 33, inv. č. 13; dále NA, C-ADV, karton 3 a NA, SÚC, karton 28, inv. č. 95.

státě. Soukromá nakladatelství byla likvidována a několik zbylých postaveno pod přísnou kontrolu cenzorů.¹ V únoru téhož roku adventisté ještě jednou zažádali o povolení vydávat církevní časopis, a úřadům byl dokonce zaslán exemplář prvního připraveného čísla, ale i tato žádost byla zamítnuta s poukazem na protisocialistický duch některých článků.²

Nový tiskový zákon č. 94/49 z 24. března 1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací vyžadoval novou registraci nakladatelství, a tu Nakladatelství Josefa Cepla od Ministerstva informací a osvěty nezískalo.³ Nakladatelství se změnilo na „Výdejnu náboženských pomůcek“, čímž bylo určeno, že publikační činnost se má omezit pouze na tisk sobotních úkolů (studijních materiálů pro první část bohoslužby) a modlitebních přednášek, ale i s tím byly problémy. Církev se snažila řešit krizi požadavkem na vydavatelské oprávnění přímo pro ČJASD, o které požádala dne 21. dubna 1949. To bylo Ministerstvem informací a osvěty 8. září 1949 zamítnuto. Totéž se opakovalo v roce 1950, kdy byla podána obdobná žádost. Jednota se měla podle MŠO obrátit na některé ze schválených církevních nakladatelství.⁴

Po rozhodnutí SÚC o tom, že veškerou vydavatelskou činností bude pověřeno nakladatelství Kalich, byl ukončen provoz i této „výdejny“.⁵ Nový tiskový zákon podřídil povolení MIO také kolportáž, místní souhlas musel být vyžádán také u krajských národních výborů. To vedlo CASD k ilegálnímu postupu při zajištění vlastních vydavatelských potřeb. Díky zakoupení tiskařského stroje, který byl původně určen pro plánovanou církevní tiskárnu a který byl umístěn v budově Školy biblických nauk, mohla být vytištěna celá řada publikací. Tato tajná tiskárna byla v provozu několik let až do zabavení posledního zbytku pozemku v Krči v roce 1952.⁶ Tato tiskařská aktivita mohla být také důvodem, proč bylo v budově školy na počátku roku 1950 nalezeno odposlouchávací zařízení,⁷ neboť StB si byla „přílišně“ vydavatelské činnosti církve velmi dobře vědoma.¹

Výraznou změnu představovaly tzv. církevní zákony, o kterých pojednává příští kapitola. Po jejich vydání proběhla dne 13. října 1949 na ÚAV NF schůzka,

¹ NA, MI-Dodatky, karton 86, inv. č. 343.

² NA, C-ADV, karton 13.

³ NA, C-ADV, karton 3.

⁴ NA, C-ADV, karton 5.

⁵ NA, C-ADV, karton 6.

⁶ DREJNAR, Jiří. Na cestách a objížďkách mého života. Luxpress: Praha, 2001, kapitoly 3, 5 a 8.

⁷ Tamtéž, kapitola 3.

na kterou byli pozváni zástupci svobodných církví, jmenovitě baptistů, metodistů, adventistů, Jednoty bratrské, Jednoty českobratrské, Armády spásy a také zástupci mormonů. Zde jim bylo oznámeno, že církevní zákony zavádějí praxi státem placených duchovních a tak tomu bude i v jejich případě.² Navzdory protestům byly kazatelům těchto denominací, které vnímaly svou finanční nezávislost jako součást celkové svobody církve, v prosinci 1949 poprvé zaslány „státní“ platy. Částka však stát zatížila natolik, že se vedení SÚC rozhodlo celou záležitost pozastavit a přikročit k plnému financování těchto církví až po systematizaci kazatelských míst (tedy po výrazném snížení jejich počtu).³ Do té doby byla vyplácena pravděpodobně jen část kazatelů, ostatní byli placeni církví.⁴ Pravděpodobně to byla finanční hlediska, která nakonec ovlivnila skutečnost, že Armáda spásy a mormoni byli z této skupiny vyřazeni a neobdrželi pro své organizace státní uznání.

Další zásah navazoval na rozhodnutí předsednictva UV KSČ ze dne 19. června 1950,⁵ které bylo realizováno vládním nařízením o bohosloveckých fakultách z 14. července téhož roku. Tímto nařízením se rušily dosavadní vzdělávací ústavy jednotlivých církví a veškeré teologické vzdělávání bylo soustředěno na státem povolených fakultách. Studenti mohli pokračovat ve studiu na nich, ale nové přijímací zkoušky umožnily straně podrobit dosavadní studenty bohosloví kádrovým požadavkům.

Toto opatření dopadlo na CASD obzvláště tvrdě, neboť poslední seminář církve byl zrušen v roce 1936 a z 62 studentů v roce 1950 jich mohlo na Komenského bohosloveckou fakultu přestoupit pouze pět,⁶ zatímco např. z ústavu Jednoty českobratrské (dnešní Církev bratrská), kde studovalo 25 žáků, bylo umožněno pokračovat ve studiu sedmi z nich.⁷ Tento účinný zásah ze strany státní správy byl veden v zájmu omezení dynamického růstu CASD. Církev se snažila alespoň část studentů „zachránit“ tím, že je zaměstnala v pastorační práci i bez dokončeného vzdělání.

¹ AMV, OB a. č. 93 Brno, objektový svazek s názvem „Adventisté sedmého dne“.

² VÚA, Čepička, karton 16, arch. j. 106.

³ ZAO, KNV Ostrava, karton 170, Zápisy o schůzích církevních tajemníků KNV, zápis ze schůze konané dne 14. 12. 1949.

⁴ Viz NA, C-ADV, karton 2, zápisy z ústředního výboru CASD, zápis ze dne 1.11.1950 a NA, MSČJA, karton 5, výplatní listiny zaměstnanců církve; dále NA, SÚC, karton 42, inv.č.102, KNV Olomouc, zn. VII-2-6-1950 a zn. 370-27/12-1950; karton 43, inv.č. 102, KNV Ostrava, str. 314; karton 45, inv.č.102, KNV Praha, zn. 195/19-4.4.50-I/5-K/Na.

⁵ NA, ÚV KSČ, předsednictvo 1945–54, sv. 20 arch. j. 228/6.

⁶ Oficiální údaje z NA a VÚA mluví pouze o třech studentech, titi studenti samotní však ve svých pamětech a vzpomínkách uvádějí, že se jednalo skutečně o pět studentů, viz DREJNAR, Jiří. Na cestách a objížďkách mého života. Luxpress: Praha, 2001, str. 29 a VS, rozhovor s Radomírem Drobným.

⁷ VÚA, Čepička, karton 10, arch. j. 58, str. 183.

Pozemky a budovy bývalé Školy biblických nauk byly kromě modlitebny a přilehlé budovy pronajaty Ústavu pro choroby oběhu krevního (později Institut klinické a experimentální medicíny).

Vedle uvedených zásahů ze strany státních orgánů je třeba zmínit také kumulující se problémy adventistů pracujících ve státních podnicích. Problémy s volnými sobotami sice nebyly přímým důsledkem rozhodnutí některých z úřadů, od roku 1949 však nabíraly na vážnosti a nepochybně byly důsledkem nové politiky KSČ vůči církvím. O této problematice bude v širším kontextu pojednávat další kapitola.

3.6.3 Státní uznání církve

Nové poměry v Československu a proklamovanou náboženskou svobodu a rovnost všech církví před zákonem využilo vedení CASD k žádosti o státní uznání církve. Ta byla sepsána dne 18. dubna 1948 a odeslána Ministerstvu školství a osvěty.¹ Dokument byl postoupen církevní komisi ÚAV NF a později SÚC. Žádost však byla projednávána v rámci teprve se utvářející politiky vůči menším církvím, a proto byla neustále odsouvána. Úřady pak vyžadovaly novou ústavu CASD, o níž se vedla zdlouhavá jednání.²

Prvním dílčím úspěchem bylo uznání církve na Slovensku, které vydalo Poverenectvo školstva, vied a umení výměrem č. 203.714/1949-VIII/2, kterým uznalo organizační statut adventistů sedmého dne na Slovensku, což se rovná státnímu uznání konfese.³ Dne 15. července 1950 vydal nakonec SÚC výnos č. j. 2018/50-I/2 následujícího znění: „Státní úřad pro věci církevní osvědčuje na vaši žádost ze dne 19. dubna, 24. května a 30. května,⁴ že Církev adventistů sedmého dne je církví, na kterou se vztahují ustanovení zákona č. 218/49 Sb. Její působnost se vztahuje na celé území republiky Československé. Jmenovaná církev jest tudíž od 1. listopadu 1949 jako celek právníckou osobou. Zastupuje ji výbor církve, za který jsou oprávněni jednati na venek předseda výboru a pokladník, kteří podepisují právní listiny společně.

¹ NA, C-ADV, karton 3.

² Žádosti o státní uznání byly podány minimálně ještě čtyřikrát, viz NA, SÚC dodatky, karton 16.

³ NA, C-ADV, karton 2 a 3 a NA, MV I-NR, karton 9679.

⁴ Ve zmíněných třech žádostech byla žádost o uznání doplněna o žádost o právním nástupnictví doposud fungujících církevních spolků, viz NA, SÚC dodatky, karton 16.

Všichni funkcionáři výboru musí být napřed potvrzeni státem...“¹

Z výše jmenovaného textu vyplývá několik skutečností. Stát tímto uznáním církve zároveň stanovil nová pravidla pro vnitřní správu církve a definitivně zrušil jednotlivá sdružení i nové připravované rozdělení Československé unie CASD na pět sdružení, se kterým se ještě na jaře 1950 v církvi počítalo.² V návrhu ústavy CASD z listopadu 1951 již zmínku o sdruženích nenalezneme, v interních církevních dokumentech však staré dělení na sdružení či oblasti v rámci ČSR přetrvává.

Stejně tak, a je to dále v textu implicitně vyjádřeno, byly následkem uznání církve zrušeny dosavadní spolky, které po právní stránce uznávaly její fungování. Tímto rozhodnutím se tedy CASD stává právním nástupcem obou jednot (Československé jednoty ASD v Brně a Československé jednoty ASD v Praze), dále Náboženské obce ASD se sídlem v Bratislavě a Spolku pro péči o zdraví v Československé republice. Představenstva zmíněných organizací se sešla k mimořádné schůzi, na které bylo rozhodnuto o rozpuštění výše jmenovaných spolků. Stát uznal dosavadní vedení církve, tedy Josefa Doubravského jako předsedu unie, Josefa Cepla jako tajemníka, Oldřicha Wagenknechta jako pokladníka a Františka Šumberu, do jehož kompetence spadala sociální a publikační činnost.

3.7. Adventisté a společnost

Společenské změny desetiletí od mnichovské dohody až po únorový mocenský převrat Komunistické strany postavily adventizmus v Československé republice před zcela novou situací. Tradičně apolitický a misijně orientovaný adventizmus, který se v období první republiky pozvolna začal zbavovat nedůvěry ke společnosti a začal hledat své společenské zakotvení, se příchodem vypjaté mezinárodní situace a pod útlakem okupačních orgánů pomalu vrací k eschatologickým důrazům a od společnosti se izolující mentalitě katakomb.

Vztah k nacistickému totalitnímu systému byl do jisté míry pro český adventizmus nedůležitý. Byl totiž vnímán jako vojenský import, způsobený specifickými zahraničně-politickými okolnostmi. V adventistické komunitě se neobjevila potřeba promýšlet vztah církve ke státní moci v podmínkách této

¹ NA, C-ADV, karton 4.

² Ačkoliv fondy Moravskoslezského sdružení vypovídají o tom, že činnost tohoto sdružení zcela neutichla, a ač neoficiálně, přesto fungovalo svým způsobem až do roku 1952, viz NA, MSČJA. O chystaném rozdělení unie na nová sdružení viz NA, C-ADV, karton 4.

totalitní nadvlády, což se poté projevilo v tápavém vztahu k dalšímu režimu, jež nacizmus brzy vystřídal. Ani problém československých adventistů židovského původu, o kterém není mnoho známo, k tomuto etickému zvažování nevedl.

Částečně můžeme vidět důvod absence sebekritického přístupu k vlastní minulosti v adventizmu obecně v jeho eschatologické orientaci. V adventistické komunitě se mnohem výše cení orientace do budoucnosti ve smyslu očekávání parúzie než promýšlení společensko-etických problému, které se váží k světské existenci církve. V konkrétním případě adventizmu v českých zemích je patrná horečná misijní aktivita, která je v životě církve na prvním místě. Tematizaci chování církve za okupace, problematiky moderního nacionalizmu nebo třeba problematiky vyhánění a vysídlení německého obyvatelstva Československa tak u adventistické komunity nenalezneme, ačkoliv jednotlivé případy osobní statečnosti potvrzují, že v obou případech pociťovali někteří adventisté potřebu se svým vlastním chováním vyjádřit k sociální nespravedlnosti. V obecné rovině však východiskem k eticko-teologickým úvahám o vztahu křesťana k vrchnosti zůstává 13. kapitola listu Římanům vedoucí k nekritické lojalitě vůči státní moci.

O samotném vztahu adventistů na bývalém československém území k nacistické ideologii se toho mnoho říci nedá. Z doby války se nedochovalo příliš materiálů. Dá se předpokládat, že mezi německým obyvatelstvem byl vztah srdečnější. Nicméně, přesto například výroky německého předsedy v době zákazu o věrnosti sudetských Němců Třetí říši a o jejich boji za odtržení ještě za Československa¹ je třeba vnímat spíše jako pózu snažící se odvrátit nařízení o zákazu bohoslužeb než jako skutečný popis událostí a politického smýšlení sudetských adventistů. Také jméno předsedy Severočeského a později Sudetského sdružení Maxe Hartmanna figuruje na mezi libereckými příslušníky NSDAP.²

Protesty vůči různým nařízením a proti ideologickým zásadám německého nacionálního socializmu se však nevyskytovaly ani mezi etnicky českým adventistickým obyvatelstvem protektorátu a říše. Dochovaly se naopak zprávy o jednotlivých, ač třeba vynucených, projevech lojality, jako například vložení oznámení o smrti R. Heydricha do časopisu Hlasatel pravdy v červnu 1942.³

¹ Hartlapp, kap. 4.6.1.1.

² SOA Liberec, AML, Policejní ředitelství. V torzu tohoto fondu je však uveden pouze ročník narození a jméno, je tedy čistě teoreticky možné, že se jedná o shodu jmen a doby narození a o jiného M. Hartmanna.

³ Soukromá sbírka D. Heinze, Friedensau, dopis F. A. Ludwiga, červenec 1949.

Na druhou stranu osobní příklady jednotlivých členů církve, kteří dali přednost věznění před uspáváním vlastního svědomí, neušli pozornosti jiných spoluvězňů, a tak se do tisku dostávají první pozitivní hodnocení adventizmu: „Znal jsem jednoho, byl jsem s ním v Dachau. Pan arcibiskup pražský jej také dobře zná odtamtud. Ten se tam dostal právě proto, že i za němců slavil svou sobotu, nepracoval, což bylo vyloženo jako sabotáž a byl tedy za to koncentrák. Adventisté následkem svého otrockého lpění na Starém zákoně nejí na př. vepřové maso. V Dachau byl, jak známo, hlad. Pracující dostávali kousek salámu ke svačině. Bylo to mnohdy jediných několik soust, které bylo možno sníst trochu s chutí. Kdykoliv se však o tomto salámu dalo předpokládat, že obsahuje vepřové maso, náš adventista jej nejedl a vyměnil jej za kousek suchého chleba. A to, jak opakuji, při všem tom hladu. Kdo z nás by to dovedl?“¹

Období po druhé světové válce bylo obecně pro adventizmus obdobím překotného růstu, u nás se dostává CASD mezi jednu z nejaktivnějších církví a v některých oblastech se zařadila za tři početně největší církve v Československu. To umožnilo prosazení celé řady pozitivních skutečností pro adventizmus, jako například zřízení vlastní školy, které v letech 1938–1939 narazilo na administrativní překážky, ale také vyřešení dlouhotrvajícího problému s dětskou školní docházkou v sobotu, což také vzbudilo nelibou pozornost jiných církví.²

¹ Katolík, 25. 1. 1948, čl. Ještě k adventistům.

² Tamtéž, čl. Nedůslednost svátkové politiky.

4. Střet s režimem (1951–1967)

4.1. Proticírkevní politika KSČ

Jak již bylo řečeno v předešlé kapitole, rok 1948 a období okolo uchopení moci komunistickým režimem nebyl pro CASD stejně jako pro většinu církví a náboženských společností okamžitým přelomem, co se svobodného prostoru pro praktikování náboženství týče. Komunističtí pohlaváři vzali otěže státní správy pevně do svých rukou a postupně, co nejméně okatě, vyřazovali jednoho, ať už domnělého nebo skutečného politického či ideového protivníka za druhým.

Dobrou výchozí pozici k zahájení útoku proti církvím si stát zajistil výnosem Ministerstva vnitra z 9. května 1949 č. j. 260/20-3-5/5-1949-VB-3a,¹ jež nařizoval hlášení všech schůzí, bohoslužeb a shromáždění, ať už se konají kdekoliv, třeba i v soukromých domech či venku. Tím si stát získal potřebný přehled o veškerém dění v církvích. Vše se mělo hlásit na ONV. Podobně musely být na úřadě ohlášeny i veškeré sbírky. Stejně tak se Ministerstvo informací a osvěty stalo díky novému tiskovému zákonu z 24. března 1949 vrchním dozorcem nad kolportáží a v praxi také nad vydavatelskou činností.²

Za symbolický počátek hlavní vlny útoků proti církvím, namířených nejdříve proti římskokatolické církvi, můžeme považovat 19. červen 1949, kdy byl arcibiskup Beran po státní bezpečností řízené provokaci na svátek Božího těla internován ve svém sídle v Arcibiskupském paláci. Tomuto incidentu předcházelo krátké období sondování a hledání modu vivendi, kdy se nová vládnoucí garnitura přesvědčila, že chce-li pokořit největší církev v Československu, musí začít u biskupského sboru. Po neúspěšném pokusu vyvolat v římskokatolické církvi rozkol iniciací vzniku kolaborantského hnutí s názvem „Katolická akce“, se komunisté soustředili na představitele odporu v biskupském sboru, které postupně izolovali, internovali či věznili.

Společně s tímto zákrokem se komunistický režim zajistil také po právní stránce a na podzim roku 1949 se objevily zákony, které vymezily církvím hranice existence v rámci lidově demokratického Československa na téměř čtyři následující desetiletí. Jednalo se o Zákon o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) – později

¹ NA, C-ADV, karton 3.

² NA, MSCJA, karton 13.

doplněný také Slovenským státním úřadem pro věci církevní v Bratislavě a Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem ze 14. a 18. října 1949, nazývané také „církevní zákony“. Byly to právě tyto dva právní úkony, jež představovaly zásadní zásah do života církví v Československu a položily právní základ pro realizaci církevní (či lépe proticírkevní, jak dnes někteří historici píší) politiky KSČ.

Cílem této politiky bylo konečné vítězství marxizmu-leninizmu nad křesťanstvím, hlavním světonázorovým konkurentem. Prostředkem k tomu mělo být vytlačení církví z veřejného života a omezení náboženské aktivity jen na bohoslužebné úkony. Církev byly pomocí zákonů a dalšího administrativního postupu vykázány pouze do prostor kostelů a modliteben k tomu určených. Zákony vázaly platnost všech důležitých rozhodnutí v církvi na státní schválení, stejně jako personální obsazení jak vedení církví (jejich volba podléhala schválení vlády), tak jednotlivých far a kazatelských postů (ti zase podléhali souhlasu NV). Duchovní všech církví a náboženských společností museli složit slib, v němž podepsali tuto formuli:

„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé (později dodáno socialistické) republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.“¹

Kromě toho se církve měly dostat, a také většinou dostaly, do hospodářské závislosti na státu. Ten podle svého uvážení vyplácel dotace na církevní akce, hradil mzdy duchovním (výše platů byla stanovena velice nízko), schvaloval rozpočty a dohlížel na veškeré finanční toky uvnitř církví. Zakázány byly rovněž speciální vnitrocírkevní fondy a jakákoliv sociální podpora, jež byla nahrazena celostátním systémem sociálního zabezpečení. SÚC dohlížel na veškeré dění uvnitř církví, na jejich mezinárodní kontakty a samozřejmě také na tisk.

Složení slibu bylo jedním z hlavních střetů mezi římskými katolíky a státní správou. Následovala tvrdá perzekuce, kromě výše zmíněného postupu proti arcibiskupovi a biskupům uveďme alespoň nucený přestup řeckých katolíků k pravoslaví, a tím likvidace řeckokatolické církve provedená podle sovětského

vzoru z roku 1946 a zrušení mužských řeholních řádů a internace řeholníků v několika kláštorech – obě akce proběhly v dubnu 1950. Tímto razantním postupem se nakonec v roce 1951 podařilo přimět biskupy k složení slibu, a tím k faktické rezignaci na dosavadní konfrontační postoj vůči státní správě. Složení slibu ze strany představitelů a duchovních ostatních církví buď nepředstavovalo problém vůbec nebo se uskutečnilo po prvních výhrůžkách perzekucí ze strany úřadů.

Postup státních orgánů byl podpořen pečlivě připravenou propagandistickou tiskovou a rozhlasovou kampaní, řízenou od roku 1949 Ústředním akčním výborem Národní fronty,² v níž média výše zmíněné zákroky veřejnosti prezentovala jako kroky směřující k plné náboženské svobodě³ či alespoň jako kroky ve prospěch obyčejných věřících, jak tomu bylo například ve střetu s římskokatolickým episkopátem.

Další zásahy postupně oklešťovaly i ty zbytky prostoru, ve kterém mohly církve svobodně působit. Dne 19. června 1950 odsouhlasilo předsednictvo ÚV KSČ balíček církevních opatření, mezi nimiž dominovalo rozhodnutí o reorganizaci teologického studia.⁴ Veškeré dosavadní semináře měly být zrušeny a nahrazeny třemi bohosloveckými fakultami v Čechách (katolická, evangelická a československá) a dalšími třemi na Slovensku (katolická, evangelická a pravoslavná). Tato koncentrace teologického studia měla zajistit nejen lepší kontrolu, ale také zamezit přísunu nových duchovních do církví, které v tomto ohledu nedokázaly doposud zacetit škody vzniklé v posledních deseti letech.⁵ Zároveň též umožnila politické prověrky studentů, jež byly podmínkou pokračování ve studiu na těchto fakultách.

Dne 26. dubna 1951 vydalo Ministerstvo vnitra ve spolupráci s SÚC výnos pod značkou 4 taj-1951.II/2 o postupu vůči církevním a náboženským spolkům a náboženským sektám.⁶ Hlavním obsahem nařízení mělo být potírání sekt,

¹ NA, SÚC, dodatky, karton 16.

² NA, UAV NF, karton 34.

³ Například důvodová zpráva zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, jež ve skutečnosti církvím zaškrtil přísun peněz, uvádí: „*Lidová demokracie jím [zákonem] osvobozuje církve i kněžstvo z pout zastaralých feudálních a kapitalistických poměrů.*“ NA, ÚV KSČ, předsednictvo 1945–1954, sv. 12 arch. j. 187/5, str. 52. Dále se argumentuje tím, že státní financování veškerých výdajů církví umožní plně rozvinutí činnosti církví a soustředění se na jejich náboženské a mravní poslání. Zákonem prý zanikají sociální rozdíly jak mezi duchovními různých církví, tak mezi duchovními v rámci jedné církve. Zavádí se tak skutečná náboženská svoboda.

⁴ NA, ÚV KSČ, předsednictvo 1945–54, sv. 20 arch. j. 228/6.

⁵ Tamtéž.

⁶ NA, SÚC, karton 24 inv. č. 94. V tomto postupu lze spatřit zajímavou paralelu se zákrokem NSDAP proti tzv. sektám v Třetí říši v roce 1935, viz HARTLAPP, Johannes. Die Lage der Gemeinschaft der Siebenten-Tags-

důležitější dopad tohoto usnesení však spočíval v omezování charitativní činnosti církví. Výnos ve svém důsledku znesnadňoval veškerou činnost církví s výjimkou vykonávání církevních obřadů. Výnos zrušil všechny spolky,¹ jež zastřešovaly církve dříve státem neuznané (některým denominacím bylo umožněno sloučit se s těmi církvemi, které státní úředníci považovali za jim příbuzné, jako tomu bylo například s Rozhodnými křesťany – letniční denominací přinucené k začlenění se do Jednoty československé) a vedlejší církevní organizace, tedy především dobročinné a misijní spolky (výjimečně byly některé zachovány – např. Kostnická jednota a Česká katolická charita). Spolky mohly být převedeny přímo pod církve, ale jejich dobročinná činnost byla i nadále administrativně tlumena. Je nade vše pochybnost, že okleštění církví o charitativní činnost, jež hrála v dějinách křesťanských církví a jejich institucí klíčovou roli a byla od samotného počátku neodmyslitelnou součástí křesťanského společenství, bylo zásahem, jež byl z pohledu stranického aparátu KSČ ve snaze o vytlačení církví z veřejného života jedním z nejúčinnějších.

Dne 20. února 1951 byli na sekretariát ÚAV NF sezváni zástupci církví, mezi nimi také předseda CASD Josef Doubravský, a Československého svazu mládeže (ČSM).² Na této schůzce bylo církvím sděleno, že nebudou nadále udržovat mládežnické organizace, které přejdou pod ČSM. Církevní mládež se směla napříště angažovat pouze v oblasti mravně náboženské činnosti a její výchovu směl provádět jen státem uznaný duchovní. V praxi se státní orgány staraly o to, aby církevní mládež nebyla organizována vůbec či co nejméně.

Dne 11. června 1951 rozhodlo Předsednictvo ÚV KSČ o úpravě vyučování náboženství tak, že dosavadní praxe přihlašování na výuku náboženství byla obrácena. Děti, které od následujícího školního roku nebyly svými rodiči výslovně přihlášeny, byly automaticky považovány za nepřihlášené. Hodiny náboženství byly navíc přesunuty na nejméně atraktivní odpolední termíny a počet přihlášek na náboženství měla minimalizovat také mediální kampaň o bití dětí na hodinách náboženství.

Adventisten in der Zeit des Nationalsozialismus. Studienarbeit am Predigerseminar Friedensau: Friedensau, 1979, str. 79.

¹ V praxi však byly církevní spolky rušeny již od roku 1950, viz např. NA, SÚC, karton 21, dále MZA, KNV Brno, I/II man., karton 1, kde se dochovalo rozhodnutí SÚC konzultované s MV, které informuje o tom, které spolky se přetvoří v církve a které zaniknou již 24. 2. 1951.

² NA, ÚAVNF, karton 37, inv. č. 13.

V říjnu 1951 rozhodl SÚC o koncentraci bývalých církevních vydavatelství jen do několika (např. Kalich se stal jediným nakladatelstvím pro nekatolické církve),¹ což byl krok navazující na pokus Církevní komise ÚAV NF z roku 1949 přimět menší protestantské církve a církevní spolky méně direktivní formou ke koordinaci vydávání své náboženské literatury.² V srpnu 1952 bylo rozhodnuto o zřízení státního církevního nakladatelství, které mělo být s působností od prosince 1952 jedinou institucí oprávněnou k vydávání publikací náboženského charakteru. Dodejme, že v hierarchii distribuce papíru bylo toto nakladatelství na nejnižších pozicích žebříčku.³ Instituce, jež nakonec nesla jméno Ústřední církevní nakladatelství, byla zřízena vládním usnesením 23. prosince 1952.¹ Že veškerá tato snaha o centralizaci vydávání náboženské literatury byla motivována zjednodušením cenzury, není potřeba nějak zvlášť zdůrazňovat.

Výčet zakončíme ještě dvěma usneseními SÚC. První z nich vešel v platnost 25. června 1952 a týkal se vydávání pastýřských listů, oběžníků, instrukcí, pastoračních dopisů a jiných projevů a systematizoval v pastorační praxi cenzuru. Druhý výnos z 30. května 1955 pojednával o udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské služby, který omezil působnost dosavadního státního souhlasu pouze na jedno konkrétní místo. Veškerá mobilita duchovních tak podléhala státnímu dozoru.

Tyto právní úpravy a zejména skutečnost, že totalitní režim si veškeré zákony vykládal podle vlastní potřeby a podle své libovůle je také překračoval, vytvořily v prvních letech komunistické nadvlády církvím v Československu velmi nepříznivé prostředí. Jejich existence se pomalu stávala živořením, neustálým bojem o poslední možnosti realizace svého poslání a někdy i o vlastní přežití. Církve a náboženské společnosti konfrontované poprvé s nadvládou natolik nepřátelskou, neboť o tom, že život církví za okupace nacistickým Německem byl mnohem svobodnější, není pochyb, zažívaly šok, se kterým se ještě velmi dlouho vyrovnávaly. Tedy alespoň ty církve, jimž nebylo právo na existenci zcela upřeno.

¹ Další nakladatelství byla: Blahoslav pro Československou církev, Česká katolická charita pro římskokatolickou církev a Exarchát moskevské patriarchie pro pravoslavné. Tato nakladatelství fungovala jako jediná oprávněná pro vydávání náboženské literatury již od roku 1950, viz NA, MI-Dodatky, karton 86, inv. č. 343.

² NA, ACASD, karton 9.

³ NA, MI-D, karton 96, inv. č. 363, dokument SÚC č. j. 376.5/52-III-dr.H. v koncepci fungování ÚCN praví: „Příděl papíru jednotlivým církvím nebude určován celoroční kvotou, abychom se nezbavovali možnosti věc politicky využít.“

4.2. Církev čelí prvním ranám (1951)

Prvním skutečně zásadním a systematickým zásahem proti CASD bylo rozhodnutí o podstatném snížení počtu kazatelů od 1. ledna 1951.² Bylo to součástí akce, jež postihla především duchovní menších křesťanských denominací a jejímž cílem bylo pod záminkou potřeby jejich zařazení do výroby ochromení pastorační správy těchto církví.³ Tato zpráva byla na SÚC sdělena Josefu Ceplovi koncem října 1950 a ten o tom informoval výbor církve na nejbližším zasedání, které se uskutečnilo 1. listopadu. J. Ceplovi bylo také oznámeno, že kazatelé, kteří zůstanou v duchovenské činnosti, budou nadále placeni už pouze státem.

Církevní výbor se pokusil proti argumentu potřeby více sil ve výrobě postavit organizováním zaslání rezolucí, v nichž se ohrožení kazatelé zavazovali k vykonání určitého, poměrně vysokého počtu brigádnických hodin. Spolu s těmito žádostmi byly úřadům zaslány stovky potvrzení o skvělých pracovních výsledcích jednotlivých členů církve.⁴ Úřady, aby si zachovaly tvář, nejdříve reagovaly odmítavě s tím, že je potřeba přesně uvést, kde a jak bude ona brigáda vykonána. Když to ještě v prosinci kazatelé napravili a poslali na jednotlivé KNV i tyto údaje, zůstaly žádosti již nezodpovězené a jedinou reakcí bylo oznámení o odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské služby od 1. ledna 1951.

Před tímto zásahem zaměstnávala církev 83 kazatelů, 12 katechetek a 14 dalších administrativních pracovníků.⁵ K 1. lednu 1951 bylo propuštěno 21 kazatelů (mezi nimi například budoucí předseda Moravskoslezského sdružení a člen Ústřední rady Alois Bárta či budoucí předseda církve Oldřich Sládek), jež byli nadále vedeni jako laičtí kazatelé, což církvi dávalo alespoň možnost hradit jim cestovní náklady, a 4 kancelářské síly. Hned 2. ledna 1951 dostaly sbory oběžník, který sděloval, že mohou mít alespoň laické kazatele za předpokladu, že předloží

¹ Tamtéž.

² NA, C-ADV, karton 2, zápisy ze zasedání ÚR.

³ O tom svědčí mimo jiné samotné provádění akce, např. ZAO, KNV Ostrava, karton 170, církevní pětka, zápis porady z 23. 3. 1951 str. 4: „*Naproti tomu u církve adventistů s.d., která má v kraji Ostrava asi 1.200.-věřících a má 5 státem placených duchovních jest žádoucí, aby počet těchto duchovních byl snížen o polovinu.*“ Zpráva se vůbec nezmiňuje o potřebě pracovních míst, odmítá také uznat adventistům, stejně jako dalším menším protestantským denominacím, laické kazatele.

⁴ NA, C-ADV, karton 12.

⁵ NA, C-ADV, karton 5.

SÚC návrhy jmen se žádostí o jejich schválení.¹ Kromě propuštěných kazatelů bylo navíc 15 kazatelů doporučeno do důchodu (například bývalý předseda Moravskoslezského sdružení Josef Popelka). Kromě toho si úřady vyžádaly také slib věrnosti od laických kazatelů a starších sborů, jež byli povinni zaslat příslušnému ONV podepsaný text následujícího znění:

„Prohlášení:

Prohlašuji tímto, že jsem ochoten pomáhati ustanovenému kazateli ve výkonu duchovenské činnosti a to jako laický kazatel sboru v Zavazuji se, že moji činnost budu vyvíjet dle zásad a věrouky církve adventistů s. d. a nepodniknu nic, co by bylo proti zřízení republiky československé. Toto jsem i ochoten slíbit předsedovi O.N.V.“²

To však byl pouze začátek snižování počtu kazatelů. Na rok 1951 byla připravena tzv. systematizace, jež zasáhla také další církve a pomocí níž chtěla státní správa snížit počet sborů a celkově církevní správu centralizovat. To mělo sloužit k lepšímu ovládnutí církve. Konkrétně pro CASD bylo určeno, že v každém kraji bude pouze jeden systemizovaný sbor a ostatní sbory budou nadále vedeny jako jeho diaspory. Nakonec se počet ustálil na 16 sborech v Čechách a na Moravě a 6 na Slovensku³ (před systematizací 89, v roce 1948 dokonce 114). Pouze systemizované sbory měly mít svého kazatele, a tak v první polovině roku 1951, především v červnu, dochází k dalšímu bolestnému propouštění kazatelů. Dne 1. srpna 1951 si provizorní vedení CASD stěžuje v dopise bývalému kazateli Gomolovi, že církev byla přinucena propustit více než 80 % kazatelů.⁴ A skutečně, připočteme-li také nucené výpovědi katechetkám z května téhož roku, pak je toto číslo správné, neboť církvi zbylo po drastickém propouštění pouhých 26 kazatelů a 9 jiných zaměstnanců.⁵

Od poloviny roku 1951 byli definitivně zaměstnanci a kazatelé CASD stejně jako duchovní jiných církví placeni pouze KNV,⁶ což se církev opakovaně pokoušela změnit svými žádostmi a argumentací, že stát převedením financování zaměstnanců

¹ Tamtéž.

² NA, MSCJA, karton 8.

³ NA, C-ADV, karton 2.

⁴ NA, C-ADV, karton 6, inv. č. 26/5. Toto tvrzení se objevuje v korespondenci se členy církve také na dalších místech.

⁵ Pro srovnání uvedme, že v roce 1942 mělo zhruba stejný počet kazatelů (25) Českomoravské sdružení, které mělo cca 1 600 členů. Na konci roku 1951 však měla CASD 5 994 členů.

⁶ NA, MSCJA, karton 7.

zpět na církve ušetří.¹ Tento postup znamenal také konečný zánik jednotlivých sdružení,

kteřá byla de iure zrušena již v předešlém roce, od kdy byla ÚR brána jako jediná oficiální instituce pro zastupování církve před úřady. Také tento krok likvidace efektivnější a osvědčené organizační struktury na regionálně-zemském základu byl z pohledu státních orgánů důležitým krokem k utlumení hektického růstu církve a v budoucnu se postaral o silnější napětí mezi regiony a vedením CASD v Praze.

Kromě tohoto zásahu následovalo několik dalších opatření, znepříjemňujících církvi život. V únoru 1951 zrušilo Ministerstvo školství, věd a umění výnos o sobotním volnu pro děti adventistů² a nic na tom nezměnily ani následné protesty a intervence.³ Plný dopad měl tento krok až od školního roku 1951/52, ale na některých místech byl tento výnos uveden v praxi ihned a v této době začalo docházet k prvním vyloučením adventistických žáků ze škol.⁴

Dne 1. srpna 1951 bylo provizorní církevní radě oznámeno, že nadále nesmí vyplácet svým studentům, jež po uzavření Školy biblických nauk přešli na Komenského bohosloveckou fakultu, stipendia. Studenti si mohou o tato stipendia zažádat přímo na KBF.⁵

Vzhledem k tomu, že literatura směla být vydávána jen ve státem kontrolovaných nakladatelstvích a že od roku 1949 nedostala církve ani jednou povolení k vydávání vlastní literatury (jednalo se o biblické úkoly sloužící v CASD jako pomůcka při první části bohoslužby a o každoročně vydávané modlitební přednášky), oznámilo dne 1. října 1951 vedení církve úřadům, že uzavírá činnost Výdejny náboženských pomůcek.⁶ V tomto roce také státní úřady zamezily distribuci korespondenčních misijních materiálů, jež v minulých letech napomohly k rychlému početnímu růstu církve.

Druhým zásadním a hlubokým zásahem do života církve byla výměna vedení na jaře 1951. Přestože církve vždy plnila požadavky úřadů, byly si státní orgány již dlouho vědomy chladného vztahu vedení CASD k lidově demokratickému zřízení. Odstup církevní administrativy byl patrný na řadě věcí, jako například

¹ NA, C-ADV, karton 6.

² NA, MSČJA, karton 8 a AMV, V 2491 – Zigmund a spol., podsvazek, str. 196.

³ SAMK, 49d – Adventisté, 0/1954.

⁴ NA, MSČJA, karton 8, dopis předsedy sdružení z 4. 10. 1951.

⁵ NA, C-ADV, karton 6.

⁶ Tamtéž.

na zdlouhavém jednání ohledně znění nové církevní ústavy. Již v říjnu 1949 doporučil SÚC „vzhledem k postoji této církve k práci a k dnešnímu dění“¹ neodpovídat na pozdrav zasláný prezidentu republiky z konference adventistů vůbec nebo odpovědět co nejstručněji. Také později mluví prameny státní správy o chladném postoji k nové politické situaci v zemi. Tento fakt samotný však není nikterak překvapivý, neboť napětí mezi vedením církví a státní správou bylo v době prvních zásahů do svobod církví a náboženských společností na místě a lze je pozorovat napříč denominačním spektrem. Také v případě vedení CASD státní orgány tiše vyčkávaly, monitorovaly situaci a hledaly sebemenší podnět, jež by se mohl stát záminkou k výměně starého vedení.

Tímto podnětem se kupodivu stal dopis jedné členky církve. Tato „politicky uvědomělá“ žena zaslala koncem dubna na SÚC dopis obsahující stížnost ohledně vystupování vedení církve a některých kazatelů. Členka pražského sboru označila některé kazatele jako nespolehlivé, stěžující si před členy církve na postup státní správy a nové povinnosti od ní uložené, a jiné naopak za ty, kteří chtějí „jít s lidem“, ale současné vedení jim v tom brání.² SÚC jednal překvapivě rychle. Hned na dalším červnovém zasedání výboru CASD bylo konstatováno, že kazatelům Ceplovi a Wagenknechtovi byl odebrán státní souhlas.³ SÚC však tlačil na církev i nadále, dokud staré vedení církve nerezignovalo ve dnech 13.–17. června jako celek a neuvolnilo místo provizornímu výboru.⁴ Státní orgány totiž nechtěly povolit novou řádnou volbu, dokud nebude vypracována nová ústava církve. Proto byl zvolen provizorní výbor s následujícím obsazením: Tobiáš Josef Zigmund, Dimitrij Krynský, Jan Gajan a František Šumbera, mezi dalšími 11 členy výboru figuruje 5 dělníků a jeden rolník.⁵ Jako neoficiální prozatímní předseda byl vnímán právě Tobiáš J. Zigmund, bývalý ředitel Školy biblických nauk, známý svými sympatiemi ke KSČ (sám byl do roku 1950 členem strany)⁶ a především ochotou k podstatnějším ústupkům v jednání se zástupci státu. Od tohoto okamžiku se také Ústřední výbor CASD měl nazývat Ústřední rada.

¹ NA, UAV NF, karton 37, denní zpráva z SÚC z 21. 10. 1949, str. 6.

² NA, SÚC, dodatky, karton 16.

³ NA, C-ADV, karton 2, zápisy ze zasedání ÚR, dále NA, C-ADV, karton 6.

⁴ Ve fondu C-ADV se nachází dopis Josefa Doubravského z 17. 6. 1951, ve kterém oznamuje svou rezignaci ze zdravotních důvodů. Přestože byl skutečně vážně nemocen, hlavní důvod jeho odchodu bylo odebrání státního souhlasu, jak na několika místech v protokolech dochovaných v AMV prohlašuje Tobiáš J. Zigmund. Viz AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466.

⁵ NA, C-ADV, karton 4.

⁶ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 16154, str. 38 a NA, MŠK, karton 50 – CASD.

Státní správa se snažila sesazení vedení CASD zahalit do pláštíku jakéhosi vnitrocírkevního převratu a vysvětlit jej jako důsledek nespokojenosti řadových adventistů s nedostatečně vstřícným postojem bývalého výboru církve pod vedením Josefa Doubravského k státním orgánům, jak celou událost popisuje například zápis z porady náměstků u ministra Fierlingera, předsedy SÚC, ze dne 1. srpna 1951: „V církvi adventistické vrcholí v těchto dnech napjatá vnitrocírkevní situace tím, že došlo v podstatě k sesazení starého vedení, representovaného reakčními církevními představiteli, a k vytvoření čtyřčlenného provizorního vedení, které navrhne novou církevní ústavu a provede podle ní řádné volby nových představitelů církve.“¹ Tlaku ze strany státu na takovouto interpretaci událostí podlehl také nový provizorní výboru církve, který dne 18. června 1951 ve svém prvním oběžníku oznamuje následující:

„Milí bratři a sestry v P.J.!

Pokoj, láska a milost Boží budiž s Vámi!

Oznamujeme Vám, že dnem 13.června 1951 nastaly značné změny ve vedení církve Páně v naší vlasti. Stalo se tak v postu a ve vroucí modlitbě v zájmu klidného rozvoje díla Božího, jeho dobré pověsti, a na mnohé žádosti členů, sborů, kazatelů a nadřízených úřadů...“²

Vzhledem k velmi dobře zachované korespondenci se sbory i kazateli z dob předsednického období Josefa Doubravského lze zodpovědně prohlásit, že taková tvrzení neodpovídají skutečnosti a běžní členové tento krok rozhodně neiniciovali. Naopak je možno vyčíst z korespondence bezprostředně následující sesazení církevního vedení, že minimálně jedna část členstva se nenechala oběžníkem zmást a vnímala tento krok jako další zásah státu do církevního života.³

Tento velmi necitlivý krok měl za následek definitivní názorové rozdělení církve na dva proudy, státními úředníky nazývané „pokrokový“ a „ortodoxní“ proud, – zastánce shovívavějšího postoje vůči nové vládní garnituře, zastoupené novou ÚR, a příznivce neústupného postoje zastávaného v prvních letech starým vedením z roku 1947, jež své odvolání nikdy plně neuznalo, neboť nevycházelo z vůle církvi

¹ NA, SÚC, karton 24, inv. č. 94.

² NA, C-ADV, karton 19.

³ NA, MSČJA, karton 8, dopis J. Heczka D. Krynskému z 24. 6. 1951; dále: VS, pozůstalost po D. Krynském, Kimlerův dopis Brodovi z 20.10.1960 a ACASD, Karton 22/I. Zápisy UR 1959-1989, zápis z 29.11.1959. Že výměna byla provedena státní mocí potvrzuje i T.J. Zigmund dopisem z 16.1.1954 viz SAMK, SAMK, 0/1954.

pověřených delegátů na řádné konferenci, ale z vůle státních úředníků.¹ Tyto dva tábory se vykryštovaly také u adventistů v ostatních státech socialistického bloku (někde vedl státní útlak a odpor konzervativního křídla církve k organizačnímu rozdělení, jak tomu bylo například v SSSR či v Maďarsku) a samozřejmě také v ostatních denominacích.

Asi nejlépe lze sledovat názorové střety těchto dvou táborů na podobném příkladě v rámci Českobratrské církve evangelické, kde se později vyprofilovalo hnutí Nová orientace, jehož zájmem bylo mimo jiné posílení křesťanské zodpovědnosti za svět a tedy i politické angažovanosti. V období krátkého, ale velmi důležitého uvolnění politické situace v roce 1968 se vliv tohoto hnutí, či spíše vliv myšlenek Novou orientací ražených, vyšvihl až na nejvyšší stupně církevní správy ČCE a udržel se tam až do počátku roku 1972. V rámci sporů o směřování této církve v počátcích normalizace lze nejvýrazněji vysledovat morální východiska a cíle obou skupin:

- snaha o neústupnost vůči jakékoli nespravedlnosti, nepřijatelnost jakýchkoli ústupků v oblasti morální a věroučné, ochota ke křesťanskému mučednictví a sebeobětování a odhodlání bojovat vůči zlu bez ohledu na výhledy na úspěch na straně jedné
- a zdůraznění potřeby zajištění duchovních potřeb věřících jako prvotního úkolu církve, odmítání mučednického a morálního exkluzivismu a ochota k pragmatickým ústupkům jako menšímu zlu v dané situaci na straně druhé.²

Tyto zásady platí i pro oba proudy v rámci CASD. V důsledku stále se stupňujícího státního tlaku se toto rozdělení v CASD bohužel ukázalo jako trvalejšího charakteru. Oba tábory se v průběhu let samy sobě vzdalovaly a stále zřetelněji přecházely věcné a názorové spory do roviny osobní. Celou věc ještě zhoršovala skutečnost, že kazatelé, kteří nebyli tolik nakloněni spolupráci se státními orgány či nebyli ochotni k morálním ústupkům, nedostávali prostor k působení v církvi. V dalších 17 letech se tyto dva názorové proudy identifikovaly také s rozdílnými pozicemi v oblasti praktických dopadů některých věroučných zásad, především v otázce školní sobotní absence dětí adventistů.

¹ AMV, V 2491 – Zigmund a spol., podsvazek, str.49–50.

² Viz PFANN, Miroslav. Nová orientace v Českobratrské církvi evangelické. Zdeněk Susa: Středokluky, 1998.

Od roku 1951 jsou také definitivně přetřhány užší vazby na vyšší mezinárodní organizační struktury CASD, což se konkrétně projevilo ukončením finanční podpory Československé unie ze strany Jihoevropské divize.¹

4.3. Vývoj směřující k zákazu církve (1952)

Ač o problematickém vztahu CASD k státní správě nemůže být sporu, dostupné materiály budí dojem, že jeho vyústění v tak radikální administrativní zákrok vůči církvi, jako je její zákaz, bylo do značné míry zásluhou snahy jednoho muže, náměstka SÚC pro nekatolické církve Vladimíra Ekarta,² bývalého kněze Československé církve. Ta se již před rokem 1948 profilovala velmi prokomunisticky (dalším náměstkem na SÚC byl František Hub, jež byl před rokem 1948 na nejvyšších správních místech CČS).³ Když pečlivě porovnáme materiály, které administrativní, tedy nikoli legislativní, zákaz církve vysvětlují a obhajují, dojdeme k závěru, že k němu došlo především z následujících důvodů:

- absence při sobotních směnách v závodech, jež i přesto, že hodiny jsou napracovány v jiné dny, snižují pracovní morálku v kolektivech
- sobotní absence dětí adventistů ve škole, jež narušuje učební plány
- odmítání některých adventistů chovat brav, koně a králíky
- někdy se přidávají i argumenty o nespolehlivosti adventistů při výkonu vojenské služby, o rozvratech ve smíšených rodinách, o lákání na privilegium dvou volných dnů, o zneklidňování hrozbou konce světa či o vedení k nezájmu o věci veřejné, apolitičnosti či tlaku na členy, aby vystoupili z KSČ

Všechny uvedené argumenty byly z pohledu státních orgánů více či méně opodstatněné, podívejme se však nejdříve, jak se vyvíjel pohled komunistických úředníků na CASD v těchto oblastech.

¹ AAE, SED, 14.4.3. - Jährliche Finanzberichte 1943-1959.

² Lze uvažovat i o jeho určité předpojatosti vůči CASD, např. v roce 1947, ještě jako náměstek na Ministerstvu informací, zrušil pro CASD vysílací čas, který byl již pro tento účel Československým rozhlasem vyhrazen, viz NA, MI, karton 46, inv. č. 86.

³ SÚC si vedl interní záznamy o tom, kolik duchovních v jednotlivých církvích je členem KSČ. Zatímco CČS suverénně dominovala s 56 takovými faráři, v ostatních církvích se jednalo o jednotlivce – CČE měla čtyři, ostatní nejvýše po jednom. Seznam je z roku 1955 a nachází se v NA, SÚC, karton 4, inv. č. 53.

První zásadní zprávu o střetu se státní správou ohledně adventistických specifik nalezneme v zápisu z porady na SÚC 27. března 1950, jež konstatuje žádosti adventistů o zastání ohledně jejich sobotního volna a zároveň dotazy závodů, jak v těchto případech postupovat. SÚC odpověděl 30. března s tím, že absenci z důvodu náboženského přesvědčení je potřeba trestat stejně jako jakoukoliv jinou.¹

Církev, která již od prvních měsíců roku 1949 zaznamenala narůstající problémy svých členů s volnou sobotou, zaslala jen o 10 dní dříve, tj. 20. března 1950, apel na předsednictvo vlády s žádostí, aby předseda vlády ředitelům podniků vysvětlil, že se u sobotní absence adventistů, jež je navíc nahrazována prací v jiné dny, nejedná o sabotáž, ale o otázku náboženského cítění.² ÚPV pověřil odpovědí SÚC, jež rozhodl tak, jak je uvedeno výše, ale neustálé apely a jednání s úřady měly za výsledek, že další komplexní odpověď na tuto otázku byla pro církev příznivější. Byla schválena na poradě SÚC dne 16. října 1950, kde byla projednána další zpráva o problémech se sobotní prací a sobotní službou na vojně. Zpráva byla vzata na vědomí s poukazem, že SÚC nebude adventisty chránit, ale zároveň nic nenamítá proti výměně služeb a jejich přesunu ze soboty na neděli.³

Bulletin z 25. listopadu 1950, který byl zasílán SÚC na jednotlivé církevní odbory Krajských národních výborů, však informoval církevní tajemníky poněkud v jiném duchu, když sděloval, že „Adventisté sedmého dne se všude dožadují pracovního volna v sobotu a nabízejí, že budou pracovat v neděli a pod. V zásadě není možné tuto změnu povolit, v ojedinělých případech, kde by tím nebyl narušen plán a pracovní morálka ostatních zaměstnanců, je možno vyjít adventistům vstříc /zařazením do noční směny a pod./.“⁴

Za zmínku rovněž stojí zpráva místních církevních tajemníků z Ostravska zasláná novému ministrovi SÚC Fierlingerovi, která byla projednána na poradě 20. listopadu 1951: „Pokud se týká adventistů, projednáme s vedením církve způsob veřejného vystupování adventistických kazatelů ve věcech, které jsou proti státním zájmům. Současně s průmyslovými ministerstvy a MŠVU projednáme otázku sobotního volna adventistů, při čemž u školních dětí budeme trvat na přísném dodržování ústavy, u dospělých dohodneme se zástupci rezortů, jak použití výhod, které adventistům jsou umožňovány /přesunutí sobotních směn/ tak, aby to vedlo

¹ NA, SÚC, karton 29, inv. č. 96 a SAMK, 49d – Adventisté, 0/1954.

² NA, C-ADV, karton 5.

³ NA, SÚC, karton 23, inv. č. 94.

⁴ ZAO, KNV Ostrava, karton 170, sig. 290.2, bulletiny pro předsedy KNV, bulletin z 25. 11. 1950, str. 10.

k postupnému odcizení se církevním příkazům.“¹ Od listopadu začalo tedy SÚC shromažďovat podrobné informace o aktivitách adventistů ve všech krajích republiky a o jejich případných problémech v zaměstnání. To jim však pravděpodobně neposkytlo ucelený obraz, neboť přišly zprávy, které adventistické zásady v pracovním procesu problematizovaly, ale i takové, které je představily jako vzorné pracující.²

Materiály z další porady na SÚC z dubna 1952 konstatují pouze úspěšné omezení rozbujele misijní činnosti CASD a informují o tom, že sobotní volno nezpůsobuje v pracovním zařazení adventistů žádné větší problémy.³ Shrňme tedy výše řečené tak, že zprávy, přestože ze strany vedení podniků nepochybně docházelo od roku 1949 k diskriminaci adventistů v otázce volných sobot, ukazují na schopnost státní správy vzít sobotní absence u adventistů na milost. Kromě zpráv ohledně problémů se sobotním volnem adventistů a jejich dětí se v informačních materiálech objevují i zprávy, v nichž je CASD stavěna do pozitivnějšího světla, například v souvislosti s mírovou prací či sbírkami na válkou sužované země.

Vraťme se však nyní k aktivitám náměstka Ekarta, který začal od počátku roku 1952 shromažďovat podklady k argumentům, jež nakonec vedly k zákazu církve. Prvním důležitým bodem na této cestě byla příprava mezirezortní porady, která se uskutečnila 29. února 1952 na SÚC a navazovala na usnesení SÚC z 20. listopadu 1951. Porada se zabývala právě fenoménem sobotního volna adventistů a byli na ni pozváni zástupci ministerstva pracovních sil, národní bezpečnosti, paliv a energetiky, těžkého strojírenství, hutního průmyslu (zástupce se však nedostavil), všeobecného strojírenství a ministerstva školství. Vladimír Ekart shromáždil na schůzce záznamy výše uvedených ministerstev o jednotlivých případech narušujících z pohledu státních orgánů chod hospodářství a výuky a sestavil je do mozaiky celkového obrazu, který měl přesvědčit o tom, jak je sobotní volno v plánovaném hospodářství problematické (pouze zástupce Ministerstva všeobecného strojírenství dr. Baron neviděl ve výměně sobotních směn adventistů problém). Závěrem celé porady bylo usnesení o tlaku na adventisty, aby se volných sobot vzdali.⁴

¹ NA, SÚC, karton 24, inv. č. 94, materiál pro 56. poradu u s. Ministra, str. 8 a ZAO, KNV Ostrava, karton 171, sig 290.2.

² Např. MZA, KNV Brno, I/II man., karton 1, hlášení z 26. 11. 1951.

³ NA, SÚC, karton 24, inv. č. 94.

⁴ SAMK, 47d – Adventisté, 0/1954.

K realizaci přistoupil náměstek Ekart velice brzy, a to na schůzce se zástupci provizorního vedení církve – F. Šumberou a T. J. Zigmundem dne 17. března 1952. Ti byli šokováni, když na jednání ohledně konkrétní podoby již dlouho připravovaného znění nové církevní ústavy padl tento nový požadavek:

„Ekart: ...A nyní to nejhlavnější. Jde o tu Vaši sobotu, o tu Vaši zvláštnost. Především musíte ihned nařídit a zařídit, aby jste pobožnosti měli v odpoledních hodinách a nikoli v sobotu dopoledne. Může to být po denní směně, t.j. od 15.hod. Toto musíte zařídit ve všech Vašich sborech. Dále musíte dát příkaz Vaším pracujícím, že nesmí narušovat v sobotních směnách pracovní proces, ale se podřídít státním zákonům, jak to všichni ostatní dělají. Při posledních jednáních meziministerských bylo zdůrazňováno, že sobotné volno Vašich členů narušuje pracovní morálku a tento stav nadále nelze trpěti.“¹

Zástupci církve se snažili poukázat na to, že soboty jsou adventisty napracovány v jiné dny a že ze zkušeností členů církve je zřejmé, že problém sobotního volna se dá řešit i jiným způsobem. Když náměstek Ekart pohrozil v případě neústupnosti zákazem církve a nařídil vložit větu o umožnění sobotní práce dokonce do prvního paragrafu nové církevní ústavy, reagoval Tobiáš Zigmund následovně: „My Vám rozumíme dobře, co si od nás přejete. Ale musím Vám říci, promiňte mi, že Vy nechápete vůbec nás. Nechcete vzít vůbec na vědomí, že sobota je zásadní věc naší církve, z níž nemůžeme nic zleviti. Kdybychom našemu lidu tlumočili Vaší vůli, náš lid by pohrdl s námi a s každým kazatelem, který by se pokusil o narušení sobotního přikázání. Doufám, že nestojíte o to, aby jste z našich lidí udělali mučedníky, ale tento Váš způsob by je určitě udělal.“² Dodejme, že ve víru těchto překotných událostí ztratil Tobiáš J. Zigmund důvěru státních orgánů, a přestože zůstal nadále neoficiálním předsedou provizorního vedení církve, až do zákazu církve již na seznamu potenciálních budoucích členů výboru nefiguroval.

Jedinou další reakcí vedení církve byl dopis zasláný na SÚC 20. března 1952, v němž byla ještě jednou zopakována parafrázovaně slova, jež padla na SÚC o tři dny dříve. K hrozbě zákazu církve se zde praví: „Dovolujeme si připomenouti, že kdyby v naší lidově demokratické republice – v zemi plné náboženské svobody – došlo k rozpuštění církve adventistů sedmého dne, pak by to byla po frankistickém

¹ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466 Osobní spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Zigmundovi Tobiášovi, str. 18.

² Tamtéž, str. 20.

Španělsku druhá země světa, v níž by byla odeprána svoboda naší církvi.“¹ Od tohoto okamžiku se již státní orgány nezadržitelně připravovaly na zásadní střet s CASD. Podobně silný tlak, jaký byl vyvíjen na vedení církve, pocítili také někteří kazatelé, jímž bylo vyhrožováno odebráním státního souhlasu k výkonu duchovenské služby a trestním stíháním, nebudou-li členové jejich sborů chodit v sobotu do práce a nebudou-li své děti posílat do školy. Například sbor v Praze – Holešovicích byl přechodně na krátkou dobu státními orgány uzavřen.²

První návrh ohledně dalšího postupu vůči CASD vypracoval Vladimír Ekart 10. července, ale tento dokument nebyl Fierlingerem schválen – předlohu mu vrátil k přepracování.³ O pět dní později byl přeformulovaný návrh schválen a 20. srpna 1952 byl tento dokument pod názvem „Postup proti církvi adventistů“ na jednání Politického sekretariátu ÚV KSČ ve složení K. Gottwald, V. Široký, A. Čepička, J. Dolanský a V. Kopecký na zámku v Lánech schválen. V důvodové části dokumentu se praví: „Adventisté zdržují se některých pokrmů, zvláště vepřového, koňského a králíčího masa. Tento náboženský předpis vedl v některých případech k odmítání pěstování vepřového dobytka. Adventisté ve svých členech tlumí soustavně zájem o veřejné otázky, vedou věřící k apolitičnosti a zřejmě pod vlivem svých církevních vedoucích vypověděli někteří adventisté své členství v KSČ...”

Činnost adventistů jest v rozporu s některými ustanoveními naší květnové ústavy, jako například odpírání občanských povinností z důvodu náboženského vyznání, dále že výkon práva svobody vyznání je u adventistů v neshodě s veřejným pořádkem /svěcení sobot/, zneklidňování tvrzením o blížícím se konci světa atd.“⁴

Sekretariát schválil tyto navrhované body v postupu vůči CASD:

- 1) odebrat kazatelům a vedení církve státní souhlas a zastavit státní plat k 1. říjnu 1952
- 2) odebrat souhlas všem sborům
- 3) dohlížet na nevykonávání duchovní činnosti osobám s odebraným souhlasem
- 4) zabavit majetek a předat ho jiným církvím či institucím
- 5) vypracovat seznam všech adventistů k dalším opatřením
- 6) nadále netrpět sobotní absenci ve školách

¹ SAMK, 47d – Adventisté, 0/1954.

² ŠUSTEK, Miloslav. Světlo a prameny v údolích. Jupos: Ostrava, 1993, str. 27n.

³ SAMK, 47d Adventisté, 996/1969 – rehabilitace.

⁴ NA, ÚV KSČ, politický sekretariát, sv. 36, arch. j. 110/3.

- 7) nepřipouštět v pracovních smlouvách zmínku o pracovním volnu adventistů v sobotu
 - 8) umístit kazatele do civilních povolání v místech, kde nejsou žádní věřící
- a bod č. 9), přidaný politickým sekretariátem: SÚC rozhodne, zda bude potřeba izolovat kazatele a lidi z bývalého vedení církve

K úloze osoby náměstka Ekarta v celé záležitosti dodejme, že necelých pět dní po schválení výše popsaného dokumentu, 25. srpna 1952, vyšel z jeho pera další dokument, který vyvozoval z rozhodnutí Politického sekretariátu ÚV KSČ o zákroku proti CASD použití stejných postupů proti dalším malým denominacím – Bratrské jednotě Chelčického a Evangelické církvi metodistické,¹ a to pouze na základě toho, že v rozhodnutí Politického sekretariátu ÚV KSČ z 20. srpna bylo nařízeno sledovat činnost dalších náboženských sekt. Vladimír Ekart ani nevypracoval novou důvodovou zprávu pro takovýto zákrok, tato dvoustránková zpráva jen stručně charakterizuje zmíněné církve a navrhuje použít vůči nim stejný postup jako proti adventistům. Dokument byl podrobněji rozpracován začátkem října 1952 a k seznamu společností určených k likvidaci přibyla ještě Náboženská společnost Československých unitářů. Po konzultaci ministra Z. Fierlingera s Ministerstvem zahraničních věcí² byl sice tento návrh odložen a po změnách v roce 1953 upadl zcela v zapomnění, tato skutečnost však názorně ukazuje, jak iniciativní V. Ekart byl, pokud se jednalo o možnost likvidace malých denominací. To, že pro zákaz oněch dalších tří denominací nepotřeboval žádné skutečné důvody, navozuje společně s výše řečeným silné podezření, že také argumenty z hospodářství či školství v důvodové zprávě pro zákaz CASD byly spíše záminkou a hlavní roli v celém procesu hrála pouhá vůle zlikvidovat malou církev, jež se snažila v realitě komunistické totalitní nadvlády hájit svůj životní prostor. Vladimír Ekart se tak stal pro CASD personifikací tvrdé stalinistické linie proticírkevní politiky komunistické strany.

Okresní církevní tajemníci byli ještě před rozhodnutím Politického sekretariátu ÚV KSČ vyzváni Státním úřadem pro věci církevní, aby si od adventistických sborů vyžádali seznam všech členů a co možná nejméně nápadně se pokusili zajistit také

¹ SAMK, 49d Adventisté, 0/1969.

² AMZV, GS – A, kabinet 1945–1954, krabice 80.

soupis majetku.¹ Také krajská velitelství StB, která již od počátku roku věnovala CASD zvýšenou pozornost, byla vyzvána Hlavní správou StB k asistenci na chystaném zásahu proti církvi a k zajištění důležitých materiálů použitelných pro další „...operativní postup proti adventistům. Jde o kompromitující materiál na vedoucí osoby církve, nebo jiné význačnější osoby ve Vašem kraji, které by mohlo být použito v agentuře, popřípadě k podání trestního oznámení.“² Úředníci se ještě v září pokusili na zástupce CASD tlačit, aby se svého pohledu na sobotní klid vzdali, ale bez úspěchu.

Církev, přestože měla jasné náznaky, že se proti ní podobný zákrok chystá, se nechala ukolébat zdánlivým klidem, proto byla následně akcí zaskočena. To, že s tímto vyústěním situace nepočítala, ukazují nejen vzpomínky hlavních aktérů celého dění (T. J. Zigmund například očekával, že státní správa potrestá nepoddajné adventisty tím, že pošle všechny kazatele do výroby a církvi zůstanou pouze laičtí pracovníci),³ ale i skutečnost, že ještě v roce 1952 nakoupila církev, která po válce prožila obrovský růst, nové nemovitosti (např. Praha – Bubeneč)⁴ a žádala o státní souhlas pro nové laické pracovníky.⁵ Dne 23. září, jen několik málo dní před zákazem, se dokonce v Brně konala konference, která zvolila nové vedení církve v čele s kazatelem Františkem Šumberou jako předsedou. Tobiáš J. Zigmund se stal místopředsedou s dohledem nad slovenskými sbory, tajemníkem byl zvolen Jindřich Marcolla a pokladníkem Josef Balcar.⁶ Konference předložila také znění nové církevní ústavy – všechny tyto výsledky pak byly potvrzeny valným shromážděním církve v Praze 28. září 1952.⁷

Varovný hlas se ozval teprve dva dny před zákazem církve, pravděpodobně na výše zmíněném valném shromáždění v Praze, když kazatel Antonín Pražan⁸ informoval provizorní vedení, že obdržel zprávy z důvěryhodných zdrojů o zásahu proti církvi.⁹ Vedení v čele se Zigmundem se rozhodlo, že to prověří na samotném

¹ NA, SÚC, karton 27, inv. č. 94, 37. porada u s. Ministra konaná 22. 10. 1952, Zpráva o přípravách a průběhu akce „A“.

² AMV, OB arch. č. 93, Brno, Svazek s názvem „Adventisté sedmého dne“, str. 146.

³ AMV, V 2491 – Zigmund a spol., podsvazek, Zigmundův dopis kazateli Žurkovi z 23. 9. 1952, str. 9.

⁴ NA, C-ADV, karton 17.

⁵ NA, C-ADV, karton 6.

⁶ AMV, V 2491.

⁷ Podle některých svědectví však byli kandidáti pro SÚC pouze navrženi, a ne zvoleni, viz AMV, č. j. B/4-V-24847/54; stejně tak NA, SÚC, karton 93, inv. č. 118.

⁸ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466.

⁹ Pravděpodobně se to dozvěděl díky svým kontaktům na místní stranické struktury, viz VS, rozhovor s J. Drejnarem. Podobné podezření o úniku informací skrze stranické struktury vyjádřil i krajský církevní tajemník v Ostravě: „*Jest jisté, že byla akce shozena. Podle mého mínění /nebylo-li to shozeno záměrně/, stalo se to asi*

SÚC, kam byli na 1. října 1952 pozváni. Jako protiopatření však přece jen bylo pro jistotu převezeno několik desítek knih ze sídla ústředí církve do areálu bývalé Školy biblických nauk v Praze – Krči. Navzdory jejich ukrytí v jedné z hospodářských budov byly později StB objeveny a zabaveny. Na poslední chvíli bylo také zachráněno z bytu studenta KBF Jiřího Drejnara, kde byl ukryt také tiskařský stroj, celé nákladní auto naplněné tiskovinami,¹ další knihy schoval u sebe a členů církve plzeňský kazatel Adolf Šlosárek.² Sám kazatel Pražan ukryl na svém působišti v Brně materiály korespondenčního kurzu, jež státní orgány nepovolily v roce 1951 distribuovat.¹ Přestože takových případů, o nichž prameny mlčí, bylo jistě mnohem více, nemění to nic na skutečnosti, že církvev tak radikální postup, jakým byl zákaz církve 1. října 1952, nečekala.

neopatrností některých soudruhů ze stranického aparátu, jelikož po stranické lince bylo již koncem srpna a začátkem září známo, že činnost adventistů bude zastavena. Vlastní akce však shozena nebyla, jelikož podle poznámek adventistů, kteří o možnosti zastavení činnosti věděli, resp. s ní počítali, neznali asi ani přibližně datum, jelikož se vyslovovali v tom směru, že to tak brzo nečekali.“ ZAO, KNV Ostrava, karton 171, sig. 290.2, situační zpráva KNV, zpráva ze 7. 10. 1952, str. 2.

¹ DREJNAR, Jiří. Na cestách a objížďkách mého života. Luxpress: Praha 2001, kapitola 8.

² AMV, č. j. B/4-V-24847/54.

5. Církev v době zákazu (1952–1956)

Dne 1. října 1952 byli na SÚC pozváni zástupci provizorního vedení církve, kteří se domnívali, že se bude jednat o schválení nově zvolených církevních představitelů a konferencí přijaté církevní ústavě. Namísto toho jim však bylo předloženo rozhodnutí o odebrání státního souhlasu vedení CASD. Samotný dekret SÚC z předchozího dne předložený jak administrátorům církve, tak v drobné úpravě všem kazatelům a sborům, byl velice prostého znění:

„Vzhledem k tomu, že činnost ústředí církve adventistů se nevyvíjela v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, odnímá Státní úřad pro věci církevní v Praze dnem 1. října 1952 tomuto ústředí souhlas, který byl získán při jednání v církevní komisi Ústředního akčního výboru na základě nových církevních zákonů. Stejným dnem odnímají příslušné krajské národní výbory státní souhlas, který byl vysloven se zřízením všech náboženských obcí církve adventistů s. d. Movitý i nemovitý majetek církve adventistů přechází do správy státu.“²

Státní orgány s předvolanými kazateli ihned vypravily soupisovou a odhadní komisi složenou ze zaměstnanců SÚC a finančních referátů jednotlivých ONV, jež sepsala majetek, který tímto dnem přešel do správy státu a jím pověřeného likvidátora.³ Objem zabaveného majetku převyšoval 200 milionů Kčs ve staré měně.⁴ V komisi byli inkognito přítomni také příslušníci StB, kteří zabírali písemnosti a archivy, nepodařilo se jim však nalézt nic kompromitujícího. V rámci zabavování majetku bylo provedeno také několik domovních prohlídek u členů církve, většinou členů výborů či kazatelů. Nejbližší sobotu, 4. října, pak ještě církevní tajemníci vysvětlovali členům církve, kteří přišli na bohoslužbu, že církev byla zakázána a jakékoliv další pořádání bohoslužeb by bylo nelegální.

Zpráva z porady u ministra Fierlingera z 22. října 1952 hodnotí celou „akci A“ jako úspěšnou a její průběh jako „hladký a bez závad“.⁵ Z jednotlivých zpráv církevních tajemníků o průběhu akce vyplývá, že adventisté přijali zákaz odevzdaně,

¹ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466.

² SAMK, 47d Adventisté, 0/1954. Dekrety rozeslané sborům a kazatelům se nacházejí v NA, SÚC, dodatky, karton 16.

³ AMV, OB arch. č. 93 Brno, Svazek s názvem „Adventisté sedmého dne“.

⁴ NA, SÚC, karton 27, inv. č. 94, 37. porada u s. Ministra konaná 22. 10. 1952, Zpráva o přípravách a průběhu akce „A“.

⁵ Tamtéž, str. 2.

pokud oznámení o zákazu církve provázely emoce, pak spíše lítost než hněv: „Krajský kazatel Antonín Pražan po celou dobu průběhu akce od 1. 10. 1952 se choval slušně, z počátku velmi dojatě, prý po 30. letech po prvé plakal.“¹ Příslušníci adventistické církve také často vyjadřovali přesvědčení, že se jedná o nedorozumění či politováníhodné pochybení státní správy a církev bude opět brzy povolena.

Se zákazem církve byli z Komenského bohoslovecké fakulty propuštěni i adventističtí studenti. Bývalým kazatelům byla přidělena nová dělnická zaměstnání, volena co nejdál od místa jejich posledního působení a pokud možno v místě, kde nebyl žádný adventistický sbor, někteří byli povoláni k armádě. Církev přijala toto rozhodnutí odevzdaně a nezmohla se na nějaký větší odpor. Ani memorandum sepsané spisovatelkou a členkou církve Höfnerovou Žlábkovou, pod něž někteří kazatelé sháněli podpisy členů, ani protesty jednotlivých adventistů na SÚC či jiných úřadech nevnímala státní správa jako výraznější odpor.² Jistou roli v této nápadné absenci odporu vůči tomuto rozhodnutí mohly hrát i důsledky zásahů státních orgánů do struktury vedení církve, které do určité míry církev rozjitřily a zbavily ji nesporné legitimní autority. Tobiáš J. Zigmund dva roky po zákazu církve zpětně hodnotí tuto situaci následujícím způsobem:

„Keď boli títo traja funkcionári ústredia³ pozbavení funkcii Štátným úradom pre veci cirkevné, toto pokladali za nespravodlivosť a považovali sa i naďalej za pravoplatných funkcionárov cirkvi adventistov... Doubravský se k tejto veci vyjadroval, že on nebol z funkcie predsedu ústredia pozbavený konferenciou a preto se považoval naďalej predsedom ústredia, celoštátneho združenia adventistov. Cepl sa pokladal za predsedu ústredia preto, lebo počas nemoci zastupoval Doubravského i po ich zbavení funkcie a tiež i preto, že nebol zbavený konferenciou predsedu českého združenia. Naproti tomu, sa tak isto zase Šumbera pokládal za celoštátneho predsedu adventného hnutia, keďže tento v septembri 1952 bol konferenciou riadne zvolený. Z tohoto bolo jasne vidieť, že aké boje sa zvädzali medzi funkcionári v ústredí celoštátneho združenia adventistov, nakoľko každý chcel z tejto svojej funkcie ťažiť a obohacovať sa.“⁴

¹ MZA, KNV Brno, I/II man., karton 1. Přesto se našly i opačné případy, jako tomu bylo v případě kazatele Teplého ve Frýdku a MUDr. Turoně v Jablunkově, viz ZAO, KNV Ostrava, karton 171, sig 290.2, Situační zprávy církevního tajemníka, zpráva ze 7. 10. a 6. 11. 1952.

² SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

³ J. Doubravský, O. Wagenknecht a J. Cepl – v červnu 1951.

⁴ AMV, V 2491 – Zigmund a spol., podsvazek, str. 49–50.

Církev, zbavená své správy a majetku, však žila dál. Členové sborů utvořili skupinky, scházeli se v soukromých bytech a kazatelé sloužili bohoslužby i ve svém novém zaměstnání.¹ Zpráva pod názvem „Opatření proti bývalým adventistům“, jež byla na SÚC projednána 24. prosince 1952, konstatuje pokračování adventistických aktivit i přes zákaz a navrhuje přísnější sledování bývalých kazatelů a zostření postihů sobotní pracovní a školní absence u adventistů.²

Další zpráva z 10. února 1953 hovoří o pokračujícím trendu aktivizace adventistů, kteří se rychle adaptovali na nové podmínky a dokonce o početním růstu v některých okresech.³ Stejně zprávy pak v roce 1953 podává také Hlavní správa StB, jež konstatuje, že činnost adventistů v podstatě odpovídá rozsahu aktivit CASD před zákazem.⁴ Zpráva z července zaznamenává také vybírání desátků v církvi a také první křty v ilegalitě.⁵ Státní správa kontrovala domovními prohlídkami a zabavováním literatury při nich zajištěné,⁶ ale utlumit činnost adventistů se jí nepodařilo.

Jak církev fungovala v otázkách správy se dá z pramenů zjistit jen v hrubých rysech. V následujících měsících se členové CASD vyrovnávali s šokem, jakým pro ně zákaz církve byl. Kazatelé byli posíláni na tvrdou práci čím jak nejdále od svého kazatelského působiště, a přestože byly bohoslužby v malých skupinkách v bytech věřících pořádány ihned po zákazu církve, trvalo několik měsíců, než kazatelé mezi sebou navázali kontakt a začali budovat efektivnější správu zakázané církve. Nejlépe je v pramenech zachycena činnost adventistů v době zákazu na Slovensku, kde byla 22. března 1953 svolána utajená schůzka do Trenčína,⁷ na níž bylo zvoleno tajné vedení Slovenského sdružení v čele s Tobiášem Zigmundem, tajemníkem Františkem Murínem a pokladníkem Jánem Čížem. Byly zde položeny základy pro správu adventistických sborů na Slovensku a především pro funkční finanční správu (slovenští adventisté si kromě členů výboru sdružení vydržovali ještě minimálně osm kazatelů). Bylo zde také rozhodnuto o započítání snah směřujících k povolení církve. Tajné vedení pravidelně svolávalo

¹ VS, rozhovory s K. Chlebkiem, K. Špinarem a R. Jurou.

² NA, SÚC, karton 32, inv. č. 97, zpráva č. 14.

³ NA, SÚC, karton 32, inv. č. 97, zpráva č. 2.

⁴ AMV, OB arch. č. 93 Brno, „Adventisté sedmého dne“.

⁵ NA, MV II, karton 129, zpráva č. Z-460 „Závadná činnost zakázané církve Adventistů 7. dne“.

⁶ Někteří členové se snažili řešit nedostatek literatury jejím objednááním z ciziny (Vídeň, Curych), StB však tuto literaturu zachytila a proti těmto snahám zakročila, viz AMV, OB arch. č. 93 Brno.

⁷ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 16154.

nejen schůze, ale minimálně dvakrát se uskutečnilo také soustředění slovenských kazatelů, kde byla podrobně konzultována situace ve sborech na Slovensku a také postup v jednání s úřady.

V Čechách se první známá organizační schůzka konala v květnu 1953.¹ Jako vedoucí českých adventistů byl na ní uznán poslední předseda František Šumbera, který také od zákazu vykonal několik pastoračních cest. Dále zde byly ustanoveny základní správní mechanismy (byli zvoleni krajší kazatelé, kteří byli v kontaktu s vedením v Praze, sbory samotné se rozdělily do skupinek o 5–15 členech, za každou byl zodpovědný jeden člen) a také základní mechanismy finanční správy. Po svém návratu z Bíliny, kam byl na jeden rok přidělen na práci v povrchovém dole Svoboda, se stal pro adventisty v Čechách klíčovou osobou kazatel Miloslav Šustek, který projevil od podzimu 1953 v církevní správě značný organizační talent. Naopak František Šumbera byl pro neuspokojivou činnost v září 1954 nahrazen Josefem Kutým,² čímž se do vedení adventistů v Čechách dostal před zákazem opoziční proud blízký bývalému vedení Josefa Doubravského, se kterým své kroky Šustek a Kutý často konzultovali.³ Tímto se stala opozice v Československu dominantní, neboť také na Moravě byl zvolen tajným předsedou Dimitrij Krynský, kterého v době jeho vojenské služby u PTP zastupoval do jara roku 1954 brněnský kazatel Pražan. Především Praha však byla klíčová pro jednání o obnově církve.

Od podzimu 1953 dochází také ke koordinačním schůzkám vedoucích adventistů z celé republiky, a to většinou v Praze, výjimečně v Brně. Na první z nich v listopadu 1953 bylo rozhodnuto o vyslání společné delegace na SÚC, a také ostatní se zabývaly především koordinací snah o obnovení CASD.⁴ Vzhledem k názorovým rozdílům i snahám využít tohoto období k zisku zásluh však byla skutečnost taková, že se několik skupin, především okolo Miloslava Šustka a Tobiáše J. Zigmunda a také několik jednotlivců – např. Josef Cepl,⁵ František Bureš⁶ a František Šumbera,⁷ snažilo vyjednat povolení církve na vlastní pěst, a tím si získat bezprecedentní autoritu v církvi. Tyto snahy však z důvodů, jež budou zevrubně

¹ AMV, č. j. B/4-V-24847/54.

² Tamtéž.

³ Viz AMV, arch. č. 599440 MV, hlášení z 15. 2. 1956; podobně KRYNSKÝ, D. Když pohlédneme zpátky... Jupos: Ostrava, 1997, str. 141.

⁴ AMV, V 2491 č. j. B/4-V 9473.

⁵ SAMK, 49d Adventisté, 0/1954, AMV, V 2491 – Zigmund a spol., podsvazek a AMV, č. j. B/4-V-24847/54.

⁶ AMV, č. j. B/4-V-24847/54.

⁷ AMV, arch. č. 599440 MV.

popsány dále, nevedly k úspěchu a jen poskytly StB potřebné informace k trestnímu stíhání. Intenzivní činnost adventistů na Slovensku a především očividnější činnost tajného Slovenského sdružení, někdy skutečně velmi naivní¹ (např. v říjnu 1953 zaslalo vedení sdružení na SLOVÚC žádost o povolení sjezdu bývalých adventistických kazatelů v Tatrách),² způsobila, že pozornost StB se upřela především na východní polovinu Československa. Následkem toho mimo jiné bylo, že v konečné statistice vězněných kazatelů v době zákazu je 14 slovenských z celkového počtu 21.³

Státní správa si samozřejmě byla aktivizace církve v ilegalitě velmi dobře vědoma⁴ a reakce na sebe nenechala dlouho čekat. K soustavnější trestní perzekuci adventistů začíná docházet od roku 1954. V lednu byl proveden policejní zásah proti schůzce adventistů v Liberci, po výslechu však byli její účastníci propuštěni.⁵ V dubnu byl k podmíněnému trestu za činnost i přes zákaz církve odsouzen karvinský kazatel Drápal.⁶ Od března téhož roku byl vyšetřován bývalý kazatel Alois Žurek a další tři členové na Kladensku, v září je Lidový soud v Praze podmíněně odsoudil za trestný čin nepřátelského jednání proti republice.⁷

Skutečně propracované soudní stíhání, které rozkrývalo podzemní církevní struktury, však teprve následovalo. Prvním z nich byl proces proti Adolfovi Šlosárkovi vedený od listopadu 1954 a dále proces proti skupině kazatelů okolo Pavla Rašky (Vladimír Kořenský, Jindřich Marcolla a Jiří Gomola) z téhož měsíce. Tyto a další procesy již byly vedeny pro trestný čin sdružování proti republice, definovaný takto: „Kdo se s někým spolčí v úmyslu podvracet samostatnost, ústavní jednotu nebo územní celistvost republiky anebo její lidově demokratické zřízení nebo společenský řád, které jsou zaručeny ústavou, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až pět let.“⁸ Tento paragraf navíc vylučoval podmíněčné odsouzení.

¹ Případ T. J. Zigmunda, který odmítl nastoupit na přidělené místo tak jako ostatní kazatelé, posílal oficiální žádosti úřadům, i když církev byla zakázána a rozesílal po skupinkách adventistů oběžníky a následně se sám postaral o to, aby skončily u církevního tajemníka, vzbuzuje otázku, zda se ještě jednalo o naivitu, či zda se už nemohlo spíše jednat o určitý kalkul s vězněním a charismatem mučedníka do budoucna. Mohlo však také jít o nevědomé motivy, jež jej do pozice mučedníka pudily, motivy, jež ztotožňují perzekuci s tím nejryzejším křesťanstvím a mnohokrát v dějinách křesťanství vedly přímo k vyhledávání mučednictví.

² SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

³ ACASD, karton 18.

⁴ AMV, A 2/1 inv. j. 569, str. 31.

⁵ SAMK, 49d Adventisté, 0/1954; NA, SÚC, karton 41, inv.č. 102, KNV Liberec, situační zpráva z 7.1.1954.

⁶ SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

⁷ AMV, V-1689 MV.

⁸ Sbírka zákonů republiky Československé, ročník 1950, vydáno 18. 6. Trestní zákon ze dne 12. 7. 1950, str. 225.

Adolf Šlosárek byl nejdříve odsouzen Krajským soudem v Plzni k trestu odnětí svobody v trvání 18 měsíců a po odvolání prokurátora mu pak byl tento trest 9. června 1955 prodloužen Nejvyšším soudem v Praze na tři roky se ztrátou práv čestných a občanských.¹ Skupina okolo Pavla Rašky byla 1. dubna 1955 odsouzena Krajským soudem v Karlových Varech k trestům v rozmezí 7–20 měsíců, na tyto tresty se však vztahovala květnová amnestie prezidenta republiky, a tak byli odsouzení z tohoto procesu záhy propuštěni.²

Největším a nejdůležitějším soudním stíháním proti CASD byl proces, který začal v říjnu 1954 zatýkáním členů tajného Slovenského sdružení. Takto byli zatčeni a intenzivně vyslýcháni Tobiáš J. Zigmund, František Murín, Ján Číž, Ondřej Messerschmidt, Gašpar Lovaš, Jozef Broda a Ján Gajan. Ještě než se proces dostal k soudu, byli na Slovensku odsouzeni další kazatelé (např. Ondruška či Lichý). Výše zmíněných sedm slovenských adventistů bylo nakonec Nejvyšším soudem v Praze, jež zasedal ve dnech 7.–11. července 1955, shledáno vinnými v trestném činu sdružování se proti republice a byli odsouzeni k trestům od pěti (Číž, Messerschmidt, Broda, Gajan) do sedmi (Zigmund) let odnětí svobody.³ Jako vedlejší trest bylo vyřčeno propadnutí majetku zabaveného při domovních prohlídkách (šlo především o literaturu, u T. J. Zigmunda se jednalo o zhruba 500 knih a brožur),⁴ nebyl však vyřčen reálně hrozící trest propadnutí veškerého majetku obžalovaných. Na všechny se vztahovala květnová amnestie promíjející odsouzeným třetinu trestu. Odsouzení měli štěstí, že generální prokuratura odstoupila od svého záměru soudit obviněné kazatele pro velezradu, za níž hrozil trest nejvyšší.⁵

Tobiáš J. Zigmund a Ján Číž si svůj trest odpykávali v pracovním nápravném táboře ve Rtyni v Podkrkonoší a ve Valdicích u Jičína (Zigmund ke konci výkonu trestu pracoval také v NPT Seliec u Bánské Bystrice),⁶ Ján Gajan ve vězeňském ústavu v Bánské Bystrici a poté v Plzni. Ostatní odsouzení kazatelé byli umístěni do vězeňského ústavu Ostrov u Karlových Varů.⁷ Toto zařízení však bylo nadřazeno

¹ AMV, č. j. B/4-V-24847/54.

² AMV, V-574 KV.

³ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 16154.

⁴ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466.

⁵ NA, SGPt, 14/55, věc: Tobiáš Zigmund a spol., dokument z 23.5.1955.

⁶ Několik svědectví o něm zaznamenal ve svých pamětech jeho spoluvězeň Martin Ostrolucký, viz OSTROLUCKÝ, Martin. Spomienky. A-Alef: Ostrava, 2005, str. 62n.

⁷ NA, Nejvyšší soud, 1T 20/55.

pracovním táborem u uranových dolů na Jáchymovsku a každý schopný této náročné práce byl zařazen právě do této věznice.¹

Vzhledem ke skutečnostem zjištěným při výsleších v tomto procesu a na základě zabavených dokumentů při domovních prohlídkách byli podle stejného trestního paragrafu odsouzeni také tito kazatelé: Jozef Štrba, Augustín Štefanec, Pavel Styk, Ján Lichý, Jozef Javor a Adam Gomola. Kromě nich bylo odsouzeno minimálně šest dalších kazatelů, tak vysoké tresty jako v procesu proti T. J. Zigmundovi a spol. však již nikdy nepadly. Církev byla perzekucí z let 1954–55 ochromena především pastoračně (zejména na Slovensku), přesto však i nadále pokračovala v rámci stejné činnosti jako před započítáním této série trestních stíhání, ačkoli byla řada sborů po těchto soudních procesech odkázána sama na sebe. Jako velmi podstatný bod církevní správy přibyla finanční podpora rodin odsouzených kazatelů a členů církve.² Celkově bylo během doby zákazu církve odsouzeno k různým trestům 26 adventistů, v době opětovného povolení činnosti církve, kdy bylo rozhodnuto také o propuštění vězňů a zastavení probíhajících trestních stíhání, bylo ve vězení 11 z nich.³ Do této statistiky jsou však zahrnuta pouze odsouzení civilními soudy, velké počty odsouzených, s největší pravděpodobností vyšší než u soudů civilních, lze předpokládat také u vojenských soudů, kde se přesné statistiky nedochovaly.⁴ Není zcela jasné, proč se orgány Ministerstva vnitra nerozhodly k podobnému kroku v Čechách, kde se prosadil proud více nepřátelský KSČ. S největší pravděpodobností za tím vězí skutečnost, že do blízkosti tajného adventistického vedení v Čechách se podařilo agentům StB proniknout mnohem více než na Slovensku, takže by se tím MV připravilo o cenný zdroj informací.

Dalším způsobem perzekuce adventistů byly tresty za sobotní nepřítomnost jejich dětí ve školách. Absence na vyučování v sobotu byly hlášeny ze všech koutů republiky a v jejich potírání udělovaly NV nejdříve pokuty. Ve dvou případech však

¹ Viz Petrášová Ludmila, Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech, Sborník archivních prací, roč. 44, č. 2, str. 345; dále VÚA, fond Čepička, karton 30, arch. j. 194, Materiály k eskortám trestanců v rámci akce „OSTROV“.

² Ta byla skutečně velmi potřebná. O tíživé existenciální situaci rodin vězňů kazatelů z procesu proti T. J. Zigmundovi a spol. vypovídá skutečnost, že jim po soupisu majetku společně s udělenou milostí byla prominuta úhrada nákladů na soudní proces a vazební pobyt, viz NA, Nejvyšší soud, 1T 20/55.

³ NA, GP, OZZ 295/55.

⁴ Např. 16.5. 1952 vydal nejvyšší vojenský prokurátor pod čj. 00 416 – OS/52 návrh na řešení odpírání vojenské služby, kde mimo jiné navrhuje trestní stíhání 14 adventistů, viz VÚA, MNO poválečné, karton 451, inv.č. 1589, sig. 21/2/8.

zašla věc tak daleko, že soud bezprecedentně¹ rozhodl o odebrání dětí rodičům a o jejich umístění do ústavní péče. Jednalo se o tři děti manželů Samcových z Prahy, jež byly přemístěny do ústavu ve Strážnici na Moravě. Soud své rozhodnutí zdůvodnil přímo náboženskou výchovou, což interní zpráva MŠK kritizuje, neboť takovéto zdůvodňování soudních rozsudků ničilo již tak chatrný plášť náboženské svobody, do níž se státní správa snažila svou církevní politiku zahalit. Druhý případ se stal v roce 1957 v Prostějově, a to již v době povolení církve.² Tyto případy však vzbudily nežádoucí pozornost, a tak byla koncem roku 1957 uspořádána mezirezortní porada zástupců Ministerstva školství a kultury, Ministerstva vnitra, Ministerstva spravedlnosti a Generální prokuratury, kde se tito úředníci usnesli na zabránění podobných případů do budoucna.³

Přes veškerou výše zmíněnou perzekuci se státním orgánům nepodařilo docílit zamýšleného cíle, tedy přimět adventisty k sobotní práci a sobotní docházce jejich dětí. Konstatuje to zpráva SÚC z května 1955, která se zmiňuje o tom, že opačné případy se vyskytly jen výjimečně.⁴ Je třeba však také poznamenat, že adventisté, vzhledem k tomu, že byli vnímáni jako velmi pracovití pracovníci,⁵ byli často kryti při své sobotní absenci řediteli podniků (a někdy i jejich děti řediteli škol), což někteří církevní tajemníci hodnotili jako hlavní příčinu neúspěchu zavedených opatření proti CASD.⁶

Postoj adventistů sedmého dne v ČSR a neúspěch perzekuce byl nepochybně důležitý jak pro adventisty v ostatních zemích socialistického bloku, tak pro ostatní malé denominace v Československu. V roce 1953 se například vyhrotily vztahy mezi státními orgány a církví baptistů, ale chování adventistů během zákazu odradilo SÚC od podobně tvrdého postupu: „Po skončení procesu proti baptistům byl SÚC postaven před otázku, jaká opatření učinit proti církvi a jejím příslušníkům. Řešení,

¹ Takové případy se však objevily u odštěpeneckých skupinek adventizmu sedmého dne. Jsou známy dva případy odebrání dětí reformovaným adventistům v nacistickém Německu, viz SCHULZE, Harald; KURSCHAT, Adreas. „Ihr Ende schaut an...“ Evangelische Märtyrer des 20. Jahrhunderts. Evangelische Verlagsanstalt: Leipzig, 2006, str. 366 a 395. Totéž se odehrává později, v 60. letech v SSSR, viz SAPIETS, Marite. True Witness, The Story of Seventh-Day-Adventists in the Soviets Union. A Keston College Publication: Keston (England), 1990.

² NA, MŠK, karton 50.

³ Tamtéž.

⁴ NA, SÚC, karton 19, inv. č. 93. O případu posílání dětí do školy svědčí zpráva církevního tajemníka z Ostravy viz ZAO, KNV Ostrava, karton 171, sig 290.2, situační zprávy KNV, zpráva z 4. 12. 1952, o sobotní práci: NA, karton 41, inv.č. 102, KNV Liberec, zpráva z 5.4.1953 a 6.5.1953.

⁵ Např. NA, SÚC, karton 41, inv. č. 102, KNV Karlovy Vary, Situační zpráva z 4.11.1953.

⁶ NA, SÚC, karton 44, inv.č.102, KNV Plzeň, situační zpráva z 2.1.1953; NA, SÚC, karton 44, inv.č. 102, KNV Pardubice, situační zpráva z 6.6.1953.

aby celá církev byla úředně rozpuštěna, její kazatelé zbaveni státního souhlasu a majetek církve, aby propadl ve prospěch státu, nemůžeme doporučit, po neblahé zkušenosti s církví adventistů, která v podzemí žije dále a dokonce ještě sílí.“¹ Situace v baptistické církvi byla nakonec vyřešena dosazením nového vedení církve a odebráním státního souhlasu těm kazatelům, kteří neměli důvěru státní správy a vůči žádné jiné církvi v Československu nebylo již nikdy použito tak radikálního postupu jako vůči CASD.

Můžeme tedy konstatovat, že církev adventistů ve svém prvním zásadním střetu se státní mocí uspěla a uhájila si v lidově demokratickém Československu své právo na existenci. Na druhou stranu jsou romantické představy o církvi, která jako skalisko odolá i sebezúřivější bouři a která vyšla z pronásledování ještě silnější než byla před ním, v tomto případě skutečnosti na hony vzdálené. Jak se ale zdá, církev, co do počtu členů, nikterak výrazně neutrpěla. Spolehlivé statistické údaje končí rokem 1952 a začínají až v roce 1967.² Je sice možné, že v době po povolení církve až do stabilizace v roce 1962 docházelo k poklesu členstva, pokud však ano, nejednalo se o pokles významný. Přesto byla vnitřní struktura adventistů narušena, a to především u kandidátů na členství a jiných neadventistických návštěvníků bohoslužeb. Těžko zjištělný počet návštěvníků adventistických bohoslužeb v celé republice se v roce 1952 odhaduje v církevních i státních pramenech na 9–14 tisíc, a to při počtu 6 179 členů. Pokud bychom brali v úvahu maximální hranici, která se ve světle některých jiných skutečností nezdá být až tak nereálná,³ nezbyvá než konstatovat, že tento počet se již do pádu komunistického totalitního režimu nikdy nepodařilo překročit (odhady z konference v roce 1985, kdy CASD měla cca 7 750 členů, mluví o 12 tisících).⁴ Zcela s jistotou však můžeme konstatovat, že administrativní zákrok proti CASD definitivně zabrzdl prudký poválečný nárůst členské základny. Tomuto ochromení růstu církve „napomohla“ jistě i omezující opatření z let předcházejících zákazu.

¹ AMZV, GS – A, kabinet 1945–1954, krabice 80, T 718/53 – S, str. 2. Tentýž dokument v NA, SÚC, karton 4, inv. č. 54.

² V období po povolení církve nebyla vedena statistika o počtu členů, a to především v důsledku událostí při zákazu v roce 1952, kdy státní orgány podle vyžádaných seznamů členů prováděly domovní prohlídky a zabavovaly literaturu a majetek sboru. Data z let 1953–1967 obsažená v Annual Statistical Report, ročenek vydávaných GK, jsou fiktivní. Nedůvěra ke statistikám se v CASD v ČR v důsledku zákazu drží do určité míry dodnes. Např. údaje o počtu adventistů při sčítání obyvatel vykazují dlouhodobě nižší čísla než statistiky církevní.

³ Například při unijním sjezdu mládeže v Beskydech v roce 1946 se při přípravě počítalo s až 8 000 účastníků, viz NA, MSČJA, karton 15.

⁴ NA, MK, SPVC, karton 190.

Trauma zákazu však zanechalo mnohem hlubší rány. Tento zásah výrazně vyhrotil vztahy obou táborů uvnitř církve a vzniklé těžkosti názorově jen utvrdily obě skupiny a vyostřily osobní antipatie. Takže v letech následujících jsme opakovaně svědky odstraňování oponentů s pomocí tvrdé ruky církevních úřadů či jejich kompromitování, a to na obou stranách znesvářených proudů uvnitř církve. Poprvé se také v CASD objevil problém spolupráce s StB, ať již skutečné či jen domnělé. Nedůvěra a podezření se na nějakou dobu zakořenila hluboko v mnohých sborech a také na vyšších správních pozicích a dlouho bránila dalšímu zdravému vývoji církve v Československu. Nebylo moc takových, kteří zhodnotili své počínání jako nemorální, přiznali svou spolupráci s orgány MV a poprosili o odpuštění, jak to učinil slovenský kazatel Ján Kaba.¹

Tento otřes také udělal z pomyslné stavby církevní správy pouhé ruiny, a to především zabavením veškerého majetku, což definitivně posunulo stranu odmítající ústupky vůči státní správě hluboko do opozice. Ta však získala dominantní vliv na Moravě, především severní, a ve Slezsku. Rozdělení v církvi se tak začalo projevat v určitém regionálním rozložení, které vždy zavánělo hrozbou možného schizmatu. Mezi negativními následky zákazu lze také vypočítávat určitý pocit odcizení členů vůči vedení církve, které spolupracovalo se státní správou nad představy členů, jejichž sympatie patřily spíše pronásledovaným, charismatickým kazatelům v opozici, což opět platilo především pro Moravu a Slezsko. Toto odcizení je patrné i v platební morálce členů církve a ve skoku výběru desátků v letech 1968–1969, kdy se skupina opozičních kazatelů opět vrátila do služby a zásahy státu do vnitrocírkevních záležitostí ustaly.²

5.1 Cesta k opětovnému povolení církve (1953–1956)

5.1.2. Nové vedení SÚC

Přestože věrnost adventistů svým zásadám v době zákazu a perzekuce na státní správu nepochybně zapůsobila, povolení CASD v roce 1956 je zásluhou v první řadě nového vedení SÚC. Když se Karel Kaplan ve své knize Stát a církve v Československu v letech 1953–1956 zamýšlí také nad změnou přístupu k církvím

¹ AMV, arch. č. 599440 MV, hlášení z 15. 12. 1955.

² ACASD, karton 19. Příjmy z desátků se mezi lety 1958 a 1963 neustále snižovaly, viz tabulka na str. 135. 17. 5. 1968 si pokladník Václav Kysilko stěžuje, že Moravskoslezské sbory přispívají přes svou početnost desátky nejméně, viz ACASD, karton 7/Ia.

v letech 1953–1956, interpretuje ji jako kosmetické úpravy dosavadní politiky vůči církvím ve snaze získat si sympatie věřících. Pečlivý rozbor pramenů z této doby však ukazuje, že se jednalo o změny daleko hlubšího charakteru a ve zmíněném období o sobě poprvé dává vědět liberální křídlo KSČ, tak jak jej známe z polednového vývoje roku 1968.

JUDr. Jaroslav Havelka a ing. Josef Plíhal jako jeho hlavní opora byli u církevní politiky od samého počátku. Oba pracovali v Církevním odboru ÚAV NF a po zřízení SÚC také zde v pozici náměstků. J. Havelka pak v letech 1951–1953 působil na pozici Ministra pracovních sil. Poté se na SÚC vrátil, tentokrát jako jeho předseda. V tomto období se u nich nepochybně vyvinula představa jiného způsobu aplikace církevní politiky v lidově demokratickém Československu, a tak je možné interpretovat jmenování Havelky do čela SÚC, který však zároveň ztratil svou dosavadní pozici úřadu na úrovni ministerstva, jako krok, jež měl působit jako naplňování avizovaného uvolnění a demokratizace v době následující po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda.

Přímé personální pouto s liberální církevní politikou KSČ prováděnou v letech 1968–1969 pak představují Ladislav Prokůpek a Jaroslav Hranička, kteří byli v krátkém období předsednictví Josef Plíhala na Církevním odboru MŠK, kompetenčního nástupce SÚC, v roce 1956 spolupracovníky odboru (Hranička byl zaměstnancem SÚC již od roku 1954). Tito dva vědci se v roce 1968 společně s Erikou Kadlecovou stali hlavními realizátory a spolutvárci církevní politiky v krátkém období demokratizace politického života v roce 1968. Za zmínku také stojí, že se v tomto období podařilo z úřadu vypudit Vladimíra Ekarta a Františka Huba, zastánce tvrdé církevní politiky, kteří za své hospodářské prohřešky z minulých let skončili před prokuraturou.

Prostor pro novou tvář církevní politiky podle představ dr. Havelky a ing. Plíhala vznikl po vládním prohlášení a výročních prezidenta republiky v září 1953, reagujících částečně na podobné podněty ze SSSR a částečně na krizovou hospodářskou situaci v ČSR. Konkrétně pro církevní politiku vyhlásily tyto projevy porážku reakčního kléru a začátek boje o důvěru věřícího člověka v lidově demokratické zřízení, a tím o jeho zapojení do budování socialismu.

Zcela nový duch církevní politiky je patrný již z programového dokumentu projednaného již druhý týden po nástupu J. Havelky do čela SÚC dne 26. září 1953. Mezi hlavní důrazy tohoto dokumentu s názvem Nejdůležitější úkoly v církevní

politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15.9.53 se řadí: zamezení neoprávněným či necitlivým administrativním zásahům proti církvím, jakými bylo zakazování poutí a procesí, násilné odstraňování křížů ze škol, úplná svoboda kultu uvnitř kostelů a „dbát na socialistickou zákonnost v naší církevní politice a přísně stíhat každé porušování ústavy a církevních zákonů, potírat všechny levičácké přehmaty, kterých jsme byli svědky v uplynulých letech a vést k zodpovědnosti ty, kteří je zavinili.“¹ Dokument zdůrazňuje potřebu důvěry církevních představitelů i obyčejných věřících ve státní správu a také v tomto směru vydává řadu opatření (církevní tajemníci se např. neměli nadále podílet na protináboženské propagandě, neměli zneužívat církevní prostory k sekulárním akcím apod.).² Dokument však zároveň nebyl určen jen pro debatu o budoucím směřování církevní politiky, ale dne 20. listopadu 1953 byl zpracován a rozeslán krajským církevním tajemníkům jako příkaz předsedy SÚC č. 112. Některé body z něj jsou zde předloženy k okamžitému zařazení do praktické aplikace církevní politiky. Body v něm uvedené důsledně prosazují socialistickou zákonnost, respektování náboženské svobody a směřují k minimalizaci zásahů do vnitrocírkevních záležitostí (včetně např. církevního tisku).³ Nástup nové církevní politiky ze strany SÚC se projevil i v personálních obměnách církevních tajemníků.⁴

Že tento dokument neměl být pouhým prázdným textem, ale byl programovým prohlášením skutečně nového pokusu o demokratizaci církevní politiky, lze pozorovat kromě výše řečeného především ve střetech SÚC s ÚV KSČ, kde jeho nová politika narážela na tuhý odpor a vedení KSČ v konečném důsledku realizaci této politiky zabránilo. Z předložených návrhů, které na ÚV KSČ neprošly, jmenujme jen některé: návrh na propuštění řeholníků internovaných v kláštorech předložený Politickému byru ÚV KSČ 20. září 1954,⁵ návrh na obnovení finanční nezávislosti církví po postupném snižování státních příspěvků, vypracovaný na SÚC 15. října 1954,¹ směrnice pro další postup práce mezi duchovenstvem (dokument snažící se zavést demokratičtější principy v dohledu nad duchovenstvem předložený

¹ NA, SÚC, karton 3, inv. č. 51, *Nejdůležitější úkoly v církevní politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15.9.53*, str. 5.

² Nicméně nelze opomíjet, že se jednalo o dokument marxistické strany, který počítal také s řadou kroků směřujících k postupnému, ač nenásilnému omezení náboženských obřadů a religiozity vůbec.

³ MZA, KNV Brno, I/II man, karton 1.

⁴ Např. NA, SÚC, karton 43, inv.č. 102, KNV Ostrava, dokument 231/53-S z 9.11.1953.

⁵ Tento bod byl nakonec schválen v září 1956, ale vykonávání tohoto usnesení bylo opět v prosinci zablokováno. Viz NA, ÚV KSČ, Politické byro 54–62, sv. 14 arch. j. 20/23; NA, ÚV KSČ, Politické byro 54–62, sv. 115 arch. j.138/6 a NA, ÚV KSČ, Politické byro 54–62, sv. 124 arch. j.159/3.

Sekretariátu ÚV KSČ 5. prosince 1955)² a návrh na obnovení jednání s arcibiskupem Beranem, propuštění internovaných biskupů a převedení vězněných do internace, který byl Politickému byru ÚV KSČ předložen 21. května 1956.³

Posledním dokumentem, jež reformní vedení SÚC, respektive Církevního odboru MŠK jako nástupce SÚC, předložilo, byly nové zásady církevní politiky, které měly odrážet změny započaté XX. sjezdem KSSS, zatím patrné v Československu pouze v rétorice státních představitelů. Dne 13. května 1956 přednesl J. Havelka na 13. poradě kolegia SÚC své teze o dopadech sjezdu a posledního zasedání ÚV KSČ na církevní politiku. Havelka zde vyjadřuje názor, že „Poslední významné události směřují především k tomu, ještě více uplatnit v praxi demokratismus, socialistický společenský systém, odstraniti mezi pracujícími lidmi všechny zjevy útlaku a zvlůle, prosaditi do důsledku socialistickou zákonnost, vytvořiti poměry skutečné lidovlády v socialistických zemích.“⁴ Následný vývoj však ukazuje, že ač mohlo být Havelkovo vyhodnocení situace jakkoli pravdivé, tvrdými stalinisty ovládané ÚV KSČ si žádné změny v tomto kurzu nepřálo. Dokument s názvem „Zásady naší církevní politiky po XX.sjezdu KSSS a po celostátní konferenci KSČ“ předložený Politickému byru ÚV KSČ 12. října 1956, který svým obsahem výrazně nepřekračoval myšlenky, jež lze najít již v programovém prohlášení nového vedení SÚC ze září 1953, se na ÚV KSČ setkal s odporem a zděšením.⁵ Členové ÚV KSČ označili v diskusi záměry dokumentu za naprosté nepochopení církevní politiky strany a kladli si otázku, zda navrhovatelé jsou na straně KSČ či na straně církví. Výsledkem tohoto zasedání pak bylo zadání nového vypracování zásad církevní politiky a provedení politické prověrky vedoucího Církevního odboru MŠK Josefa Plíhala a jeho propuštění z vedoucí pozice. Plíhal byl poslán na dovolenou a dne 22. května 1957 byl Politickému byru předložen výsledek prověrky jeho osoby.¹ Zpráva navazující zčásti na zprávu inspektora z Ministerstva pro státní kontrolu z roku 1953, našla zásadní nedostatky v hospodaření SÚC a usnesení bralo na vědomí, že materiál byl postoupen generální prokuratuře. Spis konstatuje, že Plíhalova pochybení lze spatřit

¹ NA, SÚC, karton 3, inv. č.51.

² NA, ÚV KSČ, Sekretariát 54–62, sv. 89, arch. j. 97/2.

³ NA, ÚV KSČ, Politické byro 1954-1962, sv. 103, arch.j. 119.

⁴ NA, SÚC, karton 13, inv. č. 93, Zpráva o dopadu XX. sjezdu KSSS a posledního zasedání ÚV KSČ na církevní politiku, str.3.

⁵ NA, ÚV KSČ, Politické byro 54–62, sv. 120 arch. j. 148/4.

nejen v jeho liberalistickém řízení hospodaření směřujícím ke sladění finanční podpory církví s jejich reálnými potřebami,² ale také v politické oblasti: „Je třeba připomenout, že u s. Plíhala se neprojevila jen nesprávná praxe v hospodářských otázkách, ale i v politických, což mimo jiné nacházelo výraz v některých návrzích, které podrobilo kritice politické byro ÚV KSČ.“³

Poněkud složitější postup byl zvolen vůči Jaroslavu Havelkovi, jež měl daleko těsnější styky se špičkou KSČ a dva roky zastával post ministra vlády. Jeho jméno bylo zmíněno v diskusi Politického byra nad předloženou koncepcí církevní politiky, ale okamžitě bylo rozhodnuto pokračovat v diskusi bez úředního záznamu. V roce 1958 byl přece jen vyšetřován, a výsledek tohoto šetření byl na schůzi ÚV KSČ předložen, ale opět jen ústně. Nicméně tento krok a také fakt, že byl nakonec jmenován československým velvyslancem ve Švédsku, lze – zvláště přihlédneme-li k podobným případům – vyložit tak, že ztráta důvěry se týkala i jeho osoby.⁴ Přestože hlavní důrazy nového vedení SÚC se tedy nikdy neprosadily, měl tento úřad přece jen určitý prostor k realizaci alespoň některých svých záměrů. Určujícím pro tuto studii je snaha nového vedení SÚC opět povolit administrativně rozpuštěnou CASD, již budeme zevrubně sledovat v následující podkapitole.

5.2.2. Snaha o povolení CASD, boj o vliv a budoucí směřování církve

Možnost povolení CASD se objevila již ve zmíněném dokumentu Nejdůležitější úkoly v církevní politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15.9.53 z 26. září 1953. V konkrétních opatřeních, jež tento dokument navrhuje, figuruje v odboru nekatolických církví také tento: „Bude třeba uvážit, zda by nebylo vhodné povolit opět činnost adventistů a za jakých okolností. Nekatolický odbor provede průzkum v této sektě a podá návrh na povolení činnosti za předpokladu, že nebudou

¹ NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 140, arch. j. 183/8. Komplettní materiály k prověrce ing. Plíhala viz NA, SÚC, karton 12, inv. č. 91.

² „Příčiny vzniku těchto chyb mají své kořeny v nesprávném liberalistickém řízení hospodářských věcí, za které soudruh Plíhal plně zodpovídal jako náměstek pro hospodářské věci. Proto je třeba též zamítnout jeho snahu na svalování odpovědnosti na druhé, zejména podřízené pracovníky. Je nepopiratelnou skutečností, že se státními prostředky nebylo disponováno šetrně, naopak benevolentně k prospěchu církvím“ NA, ÚV KSČ, Politické byro, sv. 140 arch. j.183/8, str.5.

³ NA, ÚV KSČ, Politické byro 54–62, sv. 140, arch. j. 183/8, str. 6.

⁴ Na podzim 1956 a na počátku roku 1957 byly vypracovány také posudky podřízených institucí bývalého SÚC, jež také poukazují na jednotlivá pochybení, konstatují posun SÚC doprava od nástupu Jaroslava Havelky a nepochopení pracovníků SÚC významu závěrů XX. sjezdu KSSS, viz NA, SÚC, karton 36, inv. č. 100, zprávy: „K politické práci vedení bývalého Státního úřadu pro věci církevní“ a „Posudek činnosti bývalého Státního úřadu pro věci církevní“.

porušována zákonná ustanovení.“¹ Právě od října je také patrná určitá aktivizace v rámci bývalých adventistických kazatelů. Již předtím někteří jednotlivci či sbory zaslali žádosti o povolení CASD, ale teprve od této doby, kdy dorazila na SÚC rezoluce podepsaná řadou českých kazatelů, jeví takovéto pokusy známky organizovanosti. Od podzimu 1953 také chodí na SÚC první delegace adventistů orodující za brzké povolení církve, několik žádostí o opětovné povolení církve a navrácení zabaveného majetku zaznamenal také Úřad předsednictva vlády ČSR.²

SÚC na tyto první kontakty reaguje poměrně vstřícně. Dne 19. listopadu byl na poradě na SÚC projednán dokument Situační zpráva o adventistech a návrh dalšího postupu, kde se mluví o pokračujícím životě adventistů i přes státní zákaz. Zpráva konstatuje: „Máme za to, že administrativní zákaz činnosti církve adventistů není v souladu s náboženskou svobodou, ústavně zajištěnou a rozhodně není v souladu s naší církevně politickou koncepcí, zvláště po vládním prohlášení z 15.9. t.r. Je proto nutné náš postup vůči adventistům zrevidovat.“³ Zpráva dále navrhovala povolit okamžitě adventistům bohoslužby v oblastech s jejich velkou koncentrací, což bylo přijato, a později rozšířit toto opatření na celou republiku.

Bývalí adventističtí kazatelé, kteří zaznamenali první zprávy o změně situace přímo ze státních orgánů, začali svou práci pro povolení církve stupňovat. V listopadu 1953 se na tajné schůzce v bytě Miloslava Šustka v Praze sešli zástupci českého, moravskoslezského i slovenského vedení církve a dohodli se na vyslání první společné delegace na leden 1954, do jejíhož čela byl jmenován slezský úderník Przywara. Těchto delegací však bylo v následujících měsících více, přesný počet není znám, byly však minimálně čtyři. V pozdější době využívali vyjednávači také zprostředkování osobností z jiných církví, jako tomu bylo u J. L. Hromádky,⁴ celkově však byl vliv jiných křesťanských denominací na proces povolení CASD minimální.

Již 1. prosince 1953 zpracoval SÚC pod názvem Návrh na další postup vůči církvi adventistů první návrh na povolení CASD a odeslal jej na ÚV KSČ. Zpráva hodnotí dosavadní postup proti adventistům za neúspěšný a konstatuje, že: „Dnešní stav, kdy církev dále v plné aktivitě žije v podzemí, je velmi nebezpečný a trvale

¹ NA, SÚC, karton 3, inv. č. 51, *Nejdůležitější úkoly v církevní politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15.9.53*, str. 12.

² NA, ÚPV-T, karton 1609, inv.č. 12/4.81.1 a inv.č. 12/4.81.3.

³ NA, SÚC, karton 14, inv. č. 93, Situační zpráva o adventistech a návrh dalšího postupu, str. 2.

⁴ AMV, a. č. 599440 MV; dále VS, rozhovor s J. Drejnarem.

neudržitelny, neboť dnes, kdy církev pracuje bez naší kontroly a za vrůstající nedůvěry adventistů ke státu, mohou snadno do tajných obcí proniknout vyslovení nepřátelé, rozšiřovat zde politickou protistátní propagandu a vytvořit z celé církve nebezpečnou základnu pro podzemní protistátní boj. Takové jevy se již začínají vyskytovat. Orgány ministerstva vnitra již zjistili podobnou protistátní činnost v některých adventistických obcích.“¹ Dokument považuje za prospěšnější církev povolit a dostat ji tak zpět pod kontrolu státu. V konkrétních bodech pak byl tento návrh vůči CASD mnohem vstřícnější než konečné dokumenty, jež stanovovaly podmínky pozdějšího povolení církve a počítal mimo jiné s navrácením majetku: „...Náboženským obcím adventistů budou dány finanční prostředky z účtu vzniklého likvidací jejich majetku, který vede SÚC, jehož stav k dnešnímu dni činí 885,527 Kčs nové měny. Pokud jim nebude možno vrátit jejich bývalé objekty, bude věcí adventistů, aby si zajistili používání jiných místností. Bude věcí adventistů vyjednávat si v závodech, kde jsou zaměstnání, sobotní volno. Bude ponecháno školským úřadům vyžadovat a zabezpečit docházku dětí adventistů v sobotu do škol a vojenské správy zajistit službu adventistů se zbraní.“²

Tento návrh byl ještě podrobněji rozpracován v polovině prosince a od té doby se již čekalo na vyjádření ÚV KSČ, respektive na vyjádření MV, jehož dobrozdání si ÚV KSČ před svým konečným rozhodnutím vyžádal.

Především po návštěvě společné delegace českých, moravských a slovenských adventistů na SÚC v lednu 1954 a po ujištění ze strany tamních úředníků, je mezi adventisty patrný optimizmus. Církevní tajemníci z některých okresů hlásí, že se místní adventisté již těší na oficiální povolení církve. Dobré zprávy z nejvyšších míst také povzbudily k větší činnosti jednotlivé aktéry v dosavadní snaze o povolení církve, mezi nimiž začal vyčnívat T. J. Zigmund. Když se Zigmund po návratu slovenských členů delegace dozvěděl o dobrých výhledech, zaslal na SÚC 16. ledna 1954 dopis, v němž se snažil úřady přesvědčit, že on je ten pravý pro případné jednání o budoucím uspořádání církve:

„Když jsem se přesvědčil, cestujíc po sbořích, že někteří naši členové nemají kladný postoj ke státu a projevují nedůvěru k titl.SÚCu, vzal jsem si závazek navštívit všechny sbory v ČSR a vysvětlit jim správný postoj křesťana – občana k našemu stát. zřízení, což mne trvalo přes 8 měsíců. Toto přesvědčování vyvolalo příznivou ozvěnu na našich lidech a důvěra

¹ NA, SÚC, karton 4, inv. č. 53, Návrh na další postup vůči církvi adventistů, str. 1–2.

² Tamtéž, str. 2. Je zajímavé, že v rozporu s materiály vypracovanými V. Ekartem v roce 1952 za Fierlingerova předsednictví v SÚC návrh uvádí, že volné soboty a nedělní práce adventistů podnikům většinou vyhovuje.

ke stát. zřízení se značně napravila. Na těchto mých cestách jsem měl okolo 500 veřejných i poloveřejných mírových proslovů, při nichž jsem poukázal na rozdíl tábora míru od tábora, který připravuje novou krvavou lázeň, aby nakrmil Molocha vojen. Za tuto svoji mírovou a vysvětlující činnost byl jsem některými kazateli a členy nazván komunistickým propagandistou, a na základě toho pak americkým ústředím r. 1952 exkomunikován; bojoval jsem však i nadále slovem i pérem za vítězství spravedlivé věci.. Přiznávám, že se bude muset lecos s naší strany napravit- sám o to dnes usiluji- jsa ochoten Vás podrobněji informovat o nejaktuálnějších záležitostech naší církve, jež budou vyžadovat spolupráci obou stran. Stojím proto k dispozici Vám, soudruhu ministře, kdykoliv toho bude zapotřebí.“¹

V zájmu svého zviditelnění rozeslal Zigmund několika jednotlivcům výzvu, v níž nabádal k účasti na komunálních volbách. Také v rámci této výzvy se pokusil sebe a adventismus obecně představit v co nejpříjemnějších barvách, sám se také postaral o to, aby se onen dopis dostal do rukou úředníkům SLOVÚC. V onom dopise, který se tváří jako oběžník, T. J. Zigmund mimo jiné píše:

„K nášmu ludovedemokratickému štát. zriadeniu chovajte sa hodné kresťanom. Vieme, že keby sa nepriateľom mieru podarilo rozpútať tretiu svetovú vojnu a v nej zvíťaziť, vznikli by nám adventistom teprve veľké ťažkosti. Nepriateľské živly, americko-vatikánsky imperializmus by zaviedol proti nám nové inkvizície, a to nie len proti nám, lež proti všetkému, čo nezaváňa imperialistickým vatikánskym parfumom. Preštudujte si dôkladne Zjavenie 13. a 17. kapitulu

K nadriadeným úradom prejavujte dôveru, ak si ju aj Vy u nich chcete získať. Dňa 16.máj t.r. sa riadne zúčastnite na voľbách do NV. Dajte jasne na vedomie pochybovačom, že chcete tu zbožne žiť a v budovateľskom diele pôsobiť.“²

K oběma citovaným pasážím je potřeba podotknout, že se snažily především rozptýlit ve státních orgánech podezření vůči adventistům a skutečnosti v nich uvedené spíše vypovídají o této snaze, než o skutečném poměru adventistů k režimu a skutečných událostech uvnitř církve. To, že se ze strany T. J. Zigmunda jednalo o pragmatický postoj ke straně a ne o jeho vnitřní, marxizmu blízké přesvědčení, je zřejmé například z jeho naprosto opačných vyjádření v období Slovenského státu a potvrzují to také jeho blízcí spolupracovníci.¹ Podobná prohlášení a další činy loajality vůči státu byly spíše snahou prosadit koncepci bližší spolupráce se státními orgány, která měla církvi zajistit co možná největší prostor pro život v rámci totalitního režimu, než že by byla výrazem sbližování církve s jakoukoliv ideologií.

¹ NA, SÚC, dodatky, karton 16.

² SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

Poté, co začal v tajném vedení v Čechách ztrácet vliv Zigmundův blízký spolupracovník z provizorní ÚR z let 1951–1952 František Šumbera, pokusil se Zigmund svou pozici v jednání se státními orgány zajistit ještě tím, že se mu na další koordinační schůzce zástupců adventistů z celé republiky na jaře 1954 podařilo odvrátit české zástupce od vyslání dalších delegací. Odůvodnil to tím, že by bylo nevhodné, kdyby SÚC pocíťoval při této záležitosti příliš silný tlak ze strany adventistů.

Konečné rozhodnutí však již neleželo na bedrech SÚC, ale na Politickém sekretariátu ÚV KSČ, tedy na instituci, která o necelé dva roky dříve činnost CASD zakázala. Jednání na Politickém sekretariátu ÚV KSČ o adventistech se uskutečnilo až 7. dubna 1954, neboť se delší dobu čekalo na posudek Ministerstva vnitra, který si Politický sekretariát vyžádal. Zde byly projednány oba návrhy: návrh na opětovné povolení CASD z SÚC i opačný návrh MV. Za povšimnutí stojí skutečnost, že protinávrh MV operuje vlastně na základě stejných skutečností jako materiál z SÚC: adventisté i nadále v sobotu nepracují a neposílají své děti do školy a navíc se mezi nimi objevují případy vystupování proti režimu, jen z těchto skutečností vyvozují úředníci MV zcela opačné závěry: „Z těchto důvodů ministerstvo vnitra nepovažuje za účelné obnovení činnosti sekty Adventistů na legálním základě a prostřednictvím svých orgánů bude dále zjišťovat konkrétní protistátní činnost vedoucích této sekty za účelem další likvidace.“²

Jako jeden z dalších důvodů k nepovolení CASD uvádí Ministerstvo vnitra také obavu z podobných požadavků od dalších zakázaných denominací. Co se ve zprávě neuvádí, je, že MV již delší dobu připravovalo stíhání adventistických kazatelů a jiných aktivních členů,³ a tak motivace k opětovnému povolení činnosti církve byla na tomto úřadě velmi nízká. Politický sekretariát dal MV za pravdu, návrh na legální obnovení CASD neschválil a dal MV volnou ruku v trestním zákroku proti podzemní organizaci adventistů i proti jednotlivcům.

V řadách adventistů zavládlo zklamání. Od roku 1954 také začíná trestní perzekuce aktivních kazatelů, a tak adventisté reagují zastavením pokusů o povolení CASD a také utlumením či lepším maskováním svých aktivit. I nadále se však v části adventistické komunity udržuje naděje na brzké obnovení církve.⁴ V roce 1954

¹ VS, rozhovor s J. Drejnarem.

² NA, ÚV KSČ, politický sekretariát, sv. 81, arch. j. 208/33, str. 6.

³ AMV, A 2/1 inv. j. 569, str. 31.

⁴ NA, SÚC, karton 43, inv.č. 102, KNV Ostrava 1955-1956, zpráva z 23.4.1955, str.40; zpráva z 9.9.1955, str.95.

vystupují do popředí dvě osoby: Josef Cepl, jež dochází na SÚC konzultovat možný další postup¹ (jeho jednání však žádný větší efekt nepřinesla) a František Šumbera, který navázal někdy v druhé polovině roku spolupráci s StB. Šumbera se tím očividně snažil posílit svou pozici po zatčení Tobiáše J. Zigmunda a poté, co byl místo něj zvolen do tajného vedení v Čechách Josef Kutý. Vsadil tak na spolupráci s orgány MV jako na způsob, jakým lze prosadit svou vizi vedení církve a také svou osobu do vedení.²

Dlouhou dobu stála záležitost povolení CASD na mrtvém bodě. SÚC po neúspěchu ve snaze o opětovné povolení církve ve svých materiálech alespoň prezentuje adventisty např. krajským církevním tajemníkům v příznivém světle a škodolibě poznamenává, „že zatím selhala všechna opatření, která adventisty měla přiměti k tomu, aby od sobotních absencí upustili“,³ tedy že selhala dosavadní politika MV. Teprve na podzim roku 1955 se SÚC pokusil znovu prosadit svou vizi a předložil tentokrát svůj návrh přímo Politickému byru ÚV KSČ. Stalo se tak 25. října 1955. Společně s povolením CASD předložil SÚC také povolení dvou menších denominací – jednalo se o Novoapoštolskou církev a Křesťanské sbory bratrské (tzv. darbisty – dnešní Křesťanské sbory), které nezískaly státní uznání a byly tudíž zrušeny výnosem MV v roce 1951. Návrh byl schválen a počítalo se s povolením od 1. února 1956. Pro CASD byla stanovena podmínka, „že děti příslušníků této sekty budou v sobotu docházet do školy.“⁴ O majetku se v návrhu konstatuje, že propadl státu.

Zároveň s usnesením o povolení těchto tří denominací bylo rozhodnuto o propuštění stíhaných a odsouzených adventistů a darbistů na svobodu. Nejdříve byli podniknuty kroky právě v této záležitosti, a již 8. listopadu 1955 proběhla schůzka na Ministerstvu spravedlnosti za přítomnosti zástupců SÚC, MV, Nejvyššího soudu a Generální prokuratury.⁵ Byl zde koordinován postup v této záležitosti a padlo rozhodnutí o pozastavení trestního stíhání dvou adventistů a prominutí zbytku trestu tam, kde to bylo možné. U zbývajících 11 vězněných adventistů bylo navrženo 7 milostí a 4 podmíněčná propuštění, což bylo Politickým byrem ÚV KSČ 2. ledna následujícího roku schváleno. Bylo také usneseno,

¹ SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

² AMV, a. č. 599440 MV.

³ MZA, KNV Brno, I/II man., karton 1, Činnost sekt – informace a další opatření.

⁴ NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 68 arch. j. 84/11, 1. bod usnesení.

⁵ NA, GP, OZZ 295/55.

aby napříště „nedocházelo k paušálnímu trestnímu stíhání členů sekt „Adventistů 7.dne“, „Křesťanských sborů bratrských- Darbistů“ a „Novoapostolské církve Nejdek“, kteří se nedopouští trestních činů.“¹

Tato skutečnost se dlouho neutajila a mezi adventisty byla opět započata horečná činnost k obnovení církve. Nejdříve byl pravděpodobně informován orgány MV František Šumbera. Již 9. prosince 1955 zde předložil svou koncepci fungování CASD po obnovení, založenou na církevní ústavě schválené těsně před zákazem církve v roce 1952. Vedení církve se měla ujmout poslední Ústřední rada, jíž by předsedal sám Šumbera, místo zatčených Zigmunda a Marcolly navrhuje Kabu, Kantora a Richtera. Podle jeho návrhu měli být navrženi také ostatní členové (Krynský, Turoň, Škrla, Štefan, Špinar, Novák, Štauer, Holm).

Jeho další návrh ukazuje, nakolik byl boj o vliv a pozice v CASD nevybíravý: „Podotýkám, že v případě povolení činnosti by byla nesmírně podpořena autorita vedení církve Adventistů tím způsobem, že by příští vedení podalo formální žádost státním úřadům o udělení milosti zajištěným členům církve, t.j. Zikmund a spol... Soudím, vzhledem k tomu, že jsou propuštěni někteří členové, jako např. v poslední době Šlosárek z Plzně, což jsem zjistil při rozhovoru s jednou naší členkou, je možné, aby i Zikmund a spol. byli propuštěni. Bylo by proto vhodné, aby s jejich propuštěním bylo posečkáno do doby požádání o milost.“² Usnesení z této zprávy schvaluje podporu Šumberovy vize a jeho návrhy. Později zase Šumbera navrhuje nucené vystěhování skupiny okolo bývalého předsedy Doubravského do různých krajů a touto decentralizací jim ztížit odpor vůči jeho osobě.³

Jak se však později ukázalo, vsadil František Šumbera svou spoluprací s orgány MV na špatnou kartu, a to především z důvodu, že nebyl vůbec vhodným člověkem pro spolupráci s StB a jeho spolupráce se stala brzy očividnou, kvůli čemuž byl ostatními zástupci v jednání o CASD svorně odmítán. Je otázkou, nakolik to bylo právě jeho přičiněním, že oněch sedm kazatelů, odsouzených k odnětí svobody v červenci 1955, strávilo několik dalších měsíců v drsných podmínkách pracovních táborů na Jáchymovsku a v dalších věznicích. Spisy Generální prokuratury⁴ sice nejeví v celém administrativním procesu udělování milosti prokazatelnou snahu protahovat celý proces ze strany MV, avšak časová shoda jejich propuštění

¹ NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 79 arch. j. 97/6.

² AMV, a. č. 599440 MV, str. 40.

³ Tamtéž str. 46n.

⁴ NA, GP, Spisy Generální prokuratury, SGPt 14/55.

po skončení jednání se skupinou okolo M. Šustka a J. Kutého je velmi nápadná. Navíc ze spisu kanceláře prezidenta republiky k udělení milosti vyplývá, že vzhledem k tomu, že milost bylo vyjednávána na základě administrativního podnětu a ne na základě žádosti odsouzených, mohlo být řízení zjednodušeno a nebylo třeba si vyžádat posudek soudů.¹ To se však ve skutečnosti dělo, a navíc pro každého odsouzeného zvlášť, ač soudní spis (a z velké části také vyšetřovací) měli společný.

Také skutečnost, že začátkem června byla milost předložena prezidentu republiky s velkým spěchem a byla vyřízena během několika málo dní, zatímco například v mezidobí od 10. února do 21. dubna se podle spisu GP² ve věci udělení milosti vůbec nepostupovalo dál, poukazuje na pravděpodobné záměrné zdržování celé záležitosti. Písemný doklad o tom, že za tím stály orgány podřízené MV, se však nepodařilo dohledat (pokud vůbec záměr zdržovat rozhodnutí ÚV KSČ měl šanci se na psaný dokument dostat). Poslední skutečností, jež tuto hypotézu potvrzuje, je datum udělení milosti odsouzeným kazatelům a členům Křesťanských sborů bratrských. Ti byli odsouzeni na základě stejného paragrafu a o jejich propuštění bylo rozhodnuto společně s vězněnými adventisty na počátku ledna 1956. V jejich spise se opět uvádí, že řízení k udělení milosti bylo podáno z moci úřední a „Proto také nebylo konáno obvyklé šetření a k návrhu na udělení milosti se nevyjadřovaly ani soudy ani prokuratury.“³ Narozdíl od adventistických odsouzených však podle toho bylo i postupováno. Milost byla ministrem spravedlnosti navržena již 24. ledna a byla schválena prezidentem republiky 10. února, díky čemuž se Jan Siracký, Daniel Žarnonický a Martin Ostrolucký dostali z vězení již tento měsíc.⁴ Zdá se tedy nepochybné, že Šumberův zákrok a jeho spolupráce s StB skutečně prodloužily vězněným slovenským kazatelům dobu pobytu ve věznicích a pracovních táborech téměř o 4 měsíce.

V prosinci 1955 byli na SÚC pozváni Josef Kutý a Miloslav Šustek, zástupci tajného vedení církve z Prahy. Tam jim bylo sděleno, že povolení CASD se opět zdá být pravděpodobnější a byli vyzváni k zpracování koncepce fungování církve po jejím obnovení. Tato skupina odmítala navázat na rok 1952 (jak to Šustek jako

¹ AKPR, T 1828/56.

² NA, GP SGPt - 14/55.

³ AKPR, T 00295/56.

⁴ Tamtéž, dále: OSTROLUCKÝ, Martin. Spomienky. A-Alef: Ostrava, 2005, str 65.

její zástupce konzultoval s Šumberou, o němž věděl, že je v kontaktu s MV)¹ a hlásila se spíše ke kurzu sesazeného vedení z roku 1951. Personální obsazení by podle návrhu tajného vedení českých adventistů mělo kopírovat tajné volby v církvi z dob zákazu církve, s výjimkou T. J. Zigmunda, jehož stejně jako Šumberu do vedení zařadit odmítali. Přesto se státní orgány snažily po celou dobu Františka Šumberu jako svého kandidáta do nejvyšších postů vedení církve prosadit, jak ukazuje již první návrh na personální obsazení ÚR, který byl projednán na 35. schůzi kolegia SÚC dne 29. prosince 1955.²

Koncem ledna 1956 si již SÚC i vyjednavací za církev (Krynský, Kutý, Šustek, Kantor, Pražan a Kaba) vyjasnili své pozice a Miloslav Šustek je mohl prezentovat na setkání osmnácti kazatelů z Čech, Moravy a Slezska v jeho bytě někdy okolo 20. ledna. Během schůzky se debatovalo o pozicích, jež mají zástupci nadále zastávat. Po delší diskusi bylo dohodnuto, že kazatelé jsou ochotni přenechat otázku školní docházky dětí na rozhodnutí rodičů, odmítají se ale za zmenšení absencí v sobotu zaručit. V otázce majetku však kazatelé odmítli vyhovět požadavkům státu a požadovali jeho navrácení církvi. Na tomto setkání byla rovněž sestavena rezoluce pro SÚC zaslaná úřadu dne 26. ledna a žádající návrat zabaveného majetku, respektování sobotní školní absence dětí adventistů, obnovení činnosti církve do února 1956 a finanční nezávislost církve na státu. Zároveň obsahoval tento dopis návrh na obsazení Ústřední rady (předseda Dimitrij Krynský, tajemník Josef Kutý, dále Miloslav Šustek a Gašpar Lovaš).³ Od původního termínu určeného pro povolení církve, tedy 1. února, jsou na některých místech trpěny bohoslužby a některá další činnost,⁴ k oficiálnímu povolení církve však prozatím nedochází.

Další zápisy ze schůzek vyjednaváčů na SÚC ukazují, že se kazatelé i nadále zdráhali zaručit za omezení sobotní absence dětí adventistů s obavou, že kdyby k tomu své členy vedli, ztratili by u nich autoritu. SÚC tedy v březnu 1956 konstatuje ztroskotání rozhovorů. Je třeba dodat, že k tomu také přispělo někdy až příliš sebevědomé vystupování některých vyjednaváčů (především Krynského),⁵ které ukazuje na nepochopení situace, v níž se církev nacházela.

¹ AMV, a. č. 599440 MV.

² NA, SÚC, karton 13, inv. č. 93; dále AMV, a. č. 599440 MV, str. 61.

³ SAMK, 49d Adventisté, 0/1969.

⁴ AMV, a. č. 599440 MV, hlášení z 20. 2. 1956.

⁵ Tamtéž, pohovor Krynského s krajským církevním tajemníkem pro Ostravu.

SÚC se pokusil v prosazení své vize učinit adventistům ústupek a předložil 5. května 1956 Polickému byru ÚV KSČ zprávu o tom, nakolik se daří plnit přijaté usnesení o povolení církve. Zpráva dosavadní jednání popisuje následujícím způsobem:

„Jednání s mluvčími této náboženské společnosti nebylo zatím skončeno úspěšně proto, že vedoucí kazatelé církve se zdráhají dát záruku na to, že všechny děti rodičů-adventistů budou v sobotu navštěvovat školu. Adventisté dle doslovného výkladu bible uznávají za den odpočinku sobotu a nikoli neděli a někteří z nich důsledně vztahují toto biblické přikázání i na své děti. Vedoucí církve však slibují, že nebudou vyžadovat od členů církve, aby své děti v sobotu do školy neposílali. Bylo by tedy věcí ředitelů škol a učitelů, aby jednali individuálně s rodiči- adventisty a vedli je k tomu, aby děti v sobotu do školy posílali.

Domníváme se, že pro otázku dílčího významu, jakou je školní docházka dětí adventistů v sobotu, bychom neměli ustoupiti od legalisace činnosti Církve adventistů. Dnešní stav, kdy činnost církve není povolena, nám působí daleko větší politické škody, poněvadž vháníme příslušníky Církve adventistů do opozice vůči našemu zřízení.“¹

Spolu se zprávou navrhl Jaroslav Havelka změnu původního znění usnesení z „za podmínky, že děti příslušníků této sekty budou v sobotu docházet do školy“² na „aniž bude uložena podmínka, že děti příslušníků této sekty budou v sobotu chodit do školy.“³ Podle zápisu ze schůze tato podmínka členy ÚV KSČ popudila a ti nakonec přijali změnu usnesení ve formulaci: „s podmínkou, že vedení církve nebude působit na své členy, aby neposílali své děti v sobotu do školy“.⁴

V dalším jednáním se zástupci adventistů však nedošlo k potřebnému průlomu, kazatelé i nadále odmítají nabádat členy církve, aby posílali své děti do školy a nadále žádají navrácení majetku. Miloslav Šustek na postoj tehdejších vyjednávačů vzpomíná následovně: „Nezákonně odňatého majetku jsme se nemohli zříci. Zdůrazňovali jsme, že jsme se jako církve vždycky vydržovali sami, od státu jsme nebrali žádné subvence, že taková je naše celosvětová praxe. Modlitebny byly postaveny z prostředků našich věřících, kteří kromě toho dopracovali na nich tisíce dobrovolnických hodin.“¹ Když v květnu zaslali Krynský, Kutý, Šustek a Kaba pod hlavičkou prozatímní Ústřední rady CASD rezoluce na Předsednictvo vlády, ÚV KSČ a KPR žádající navrácení majetku a umožnění volby řádného vedení

¹ NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 103 arch. j. 119/8, str. 6.

² NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 68 arch. j. 84/11, 1. bod usnesení.

³ NA, ÚV KSČ, politické byro 54–62, sv. 103 arch. j. 119/8, str. 3.

⁴ Tamtéž.

na konferenci církve a ÚPV předal tuto rezoluci zpět na SÚC, ukončili zástupci SÚC počátkem června další jednání s tím, že adventisté nejsou ochotni k ústupkům a jednají nátlakově.²

Zasílání rezolucí vládě, stranickým špičkám a prezidentu republiky však nebylo ve skutečnosti pro úředníky Státního úřadu pro věci církevní v otázce ukončení rozhovorů s touto skupinou vyjednávačů klíčové. Vyslanci státních orgánů kontaktovali již v květnu 1956 Tobiáše J. Zigmunda, o němž se z minulých zkušeností domnívali, že by mohl mít umírněnější postoj, a jednali s ním o jeho případné pozici, kdyby byl pověřen vyjednáváním o povolení církve.³ O samotném obsahu tohoto jednání není známo vůbec nic, jen z následných událostí lze vyvodit, že Zigmund se se zástupci státní správy dohodl a prezentoval ze své strany vyjednávací zásady, jež byly pro státní správu přijatelnější.

To tedy byla hlavní příčina, proč SÚC přerušil jednání s původní skupinou vyjednávačů, která mu 2. června na základě rozhovorů z konce května zaslala návrh na provizorní ÚR⁴ a konec jednání pro ni přišel jako blesk z čistého nebe právě v době, kdy v následujícím týdnu měli osobně přijít pro schválení této provizorní rady.⁵ K tomu je však také potřeba dodat, že původní skupina vyjednávačů nedokázala, především v otázce majetku, strážlivě zhodnotit politickou situaci a protahováním jednání konečné povolení církve ohrožovala. Již na podzim téhož roku bylo liberální vedení SÚC a nástupnické instituce CO MŠK sesazeno a je oprávněné se domnívat, že nové vedení by již povolení CASD neprosazovalo.⁶

Je také otázkou, jakou roli v překotném dění okolo vyjednávacích týmů na počátku června sehrála StB. V návrhu na personální obsazení provizorní ÚR z 2. června totiž nefiguruje František Šumbera, o němž je zde konstatováno, že se kandidatury vzdal z vnitrocírkevních důvodů. StB o tom byla nepochybně informována a je možné, že se přeorientovala na skupinu okolo T. J. Zigmunda,

¹ ŠUSTEK, Miloslav. Světlo a prameny v údolích. Jupos: Ostrava, 1993. str. 54.

² SAMK, 47d Adventisté, 996/1969 – rehabilitace.

³ Sběrka dokumentů Jiřího Drejnara, spis T. J. Zigmunda s názvem Souhrn událostí o činnosti Církve adventistů sedmého dne v ČSSR za roky 1946 až 1962; dále: VS, pozůstalost po D. Krynském, zápis ze zasedání ÚR ze dne 27.6.1960.

⁴ Sběrka dokumentů J. Drejnara.

⁵ Viz ACASD, karton 9, ŠUSTEK, Miloslav a spol. Vývoj událostí v díle adventním v ČSR od r. 1951, dále: NA, SÚC, karton 43, inv. č. 102, KNV Ostrava 1955-1956, zpráva z 8.6. 1956, str. 202.

⁶ Příští hodnotící zpráva pro oblast sekt, schválená Politickým byrem ÚV KSČ na 50. zasedání 12. května 1959 vyzněla v tom smyslu, že se již žádné další sekty povolovat nebudou, viz NA, ÚV KSČ, 05/3 ideologické oddělení, sv.10, ar.j. 54.

kteřá byla ohledně možného naverbování pro spolupřáci nadějnějši než skupina okolo Krynského, Kutého a Šustka. Tomu napovídá také skutečnost, že se T. J. Zigmund a A. Žurek nejpozději v druhé polovině roku 1956 stali informátory StB.¹ V té době zároveň rozjela StB plán na diskreditaci Miloslava Šustka, který měl hlavní zásluhu na odhalení Šumbery jako spolupřacovníka StB, a tím na ztrátě jeho důvěřehodnosti v cířkevních kruzích.²

Není ani zcela jasné, kdo se Zigmundem začal ve vězení jednat, spíše je pravděpodobnějši, že to byli zástupci Ministerstva vnitra než SÚC. Tomu by také odpovídal urychlený postup v procesu udělení milosti posledním vězněným kazatelům, která byla po oficiální žádosti Ministra vnitra z 1. června udělena za tři dny.³ Tuto hypotézu také podporuje překvapivě liknavé jednání SÚC, když zástupcům jednajícíím o povolení cířkve byl udělen slib povolení cířkve a místo toho na jednání 29. května byla celá věc pozdržena kvůli neochotě jmenovat do ÚR Františka Šumberu, což implicitně zmiňuje dopis zástupců CASD z 30. května 1956: „Členstvu není doposud dopřáno rozhodovat svobodně a demokraticky o vedení cířkve. Nebylo dopřáno sluchu opětnému volání členstva po řádné konferenci delegátů, kteří by svobodně provedli volby. Na druhé straně jsou tu snahy SÚC o zasahování do vnitřních záležitostí cířkve navrhováním nevhodných lidí, kteří nikdy neměli pochopení pro kolektivní vedení a spolupřáci v cířkvi a nepovažují žádné důvěřы členstva.“⁴ StB tedy očividně instruovala o postupu i SÚC, a tak se stala onou příslovečnou šedou eminencí tahající v celé záležitosti za nitky, jež celé dění spouštěly.

S propuštěním sedmi vězněných kazatelů odsouzených v procesu proti tajnému adventistickému vedení na Slovensku počátkem června 1956 (milost prezidenta republiky jim byla udělena 4. června) se tak prolomila patová situace v jednání o obnovení cířkve. SÚC začala navštěvovat nová vyjednávací skupina složená například z T. J. Zigmunda, A. Žurka, F. Murína, B. Špinara, G. Lovaše a dalších. Hlavní kolo jednání se uskutečnilo v polovině července v Praze na SÚC. Dohoda s touto novou skupinou byla uzavřena za necelý měsíc, 13. srpna, a obsahovala následující body:

¹ AMV, a. č. 599440 MV, zápis z 22. 1. 1957.

² AMV, a. č. 599440 MV, zápis z 16. 12. 1955.

³ AKPR, inv. č. T 1828/56.

⁴ AA, Různé dokumenty, ev. č. 0130 2175.

- 1) Sobotní absence dospělých, jež bude odpracována jindy, nebude považována za neomluvenou.
- 2) Majetek propadl státu, ale při snaze o získání místností stát vyjde adventistům vstříc.
- 3) Kazatelé nebudou placeni státem, jen předseda ÚR a její tajemník.
- 4) Sbory budou ustaveny Krajskými národními výbory.
- 5) Do schválení nové ÚR bude za církev jednat prozatímní ÚR.

Nejspornější bod o sobotní školní docházce dětí adventistů byl následujícího znění: „sobotní absence dětí ve školách: zde jsme mluvčím adventistů jasně prohlásili, že děti adventistů /děti nejsou dle učení církve řádnými členy církve, kterými se mohou státí jen dospělé osoby po pokřtění/ musí v sobotu školu navštěvovati. Jinak se rodiče vystavují nebezpečí trestu. Duchovní musí před povolením činnosti církve prohlásiti, že při své duchovenské činnosti si budou počínat tak, aby časem všichni adventisté posílali děti v sobotu do školy. V žádném případě nebudeme intervenovat u národních výborů ve prospěch adventistů, kteří pro neposílání dětí v sobotu do škol budou postihováni tresty.“¹

O dva dny později rozeslalo MŠK oběžník všem krajským církevním tajemníkům v českých krajích a také církevnímu odboru při Pověřenectvu školství a kultury v Bratislavě, v němž informovalo o úspěšném zakončení rozhovorů s adventisty ohledně povolení církve a o výše uvedených podmínkách. Celý proces povolení byl zakončen 18. září 1956, kdy Jaroslav Havelka přijal slib členů prozatímní ÚR, T. J. Zigmunda jako provizorního předsedy a Aloise Žurka jako tajemníka. Byl jim také předán povolovací dekret datovaný k témuž dni, adresovaný „T.J.Zigmundovi a společníkům“: „K vaší žádosti ze dne 19.7. 1956 ministerstvo školství a kultury ve smyslu § 2 zákona číslo 217/1949 Sb.povoluje dnem 18.9.1956 činnost ústředí církve adventistů sedmého dne a jejích sborů a zakladatelských stanic a to za předpokladu, že náboženský život církve se bude vyvíjeti v souladu s ústavou ze dne 9.května 1948 a se zásadami lidovědemokratického zřízení.“²

Ještě týž den byla z SÚC „respektive z Církevního odboru MŠK, na který byl v létě 1956 SÚC přeměněn, zaslána všem Odborům pro věci církevní na KNV informace o úspěšném zakončení jednání. V tomto oznámení je zároveň řečeno, že ministerstvo nemá nic proti spoluužívání bývalých modliteben adventisty.

¹ SAMK, 49d Adventisté, 0/1969.

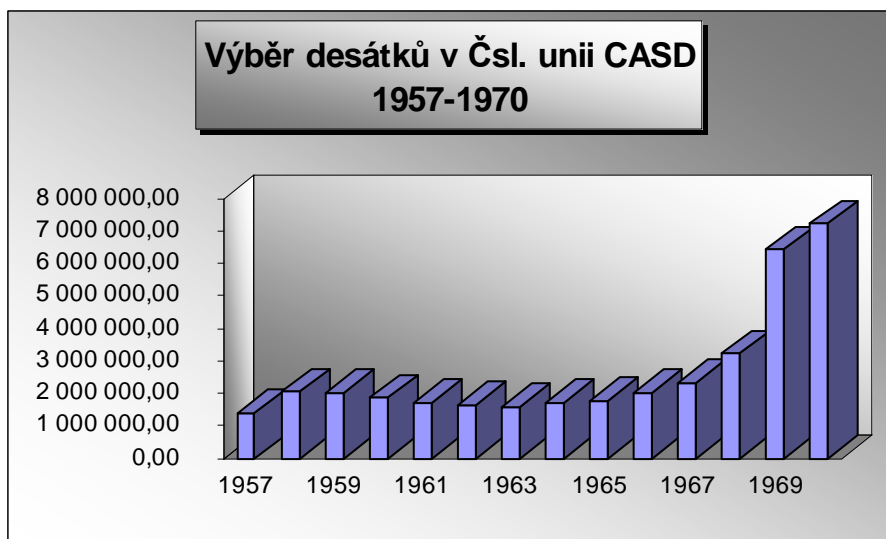
² SAMK, 49d Adventisté, 996/1969 – rehabilitace.

6. Krize v církvi (1956–1962)

6.1. Obnovování struktury

Povolení CASD bylo nepochybně vnímáno jako velký úspěch a provizorní Ústřední rada, ve které jako předseda zasedal T. J. Zigmund, jako tajemník Alois Žurek, dále Jiří Drejnar a Josef Kutý, obdržela ze sborů řadu dopisů vyjadřujících radost z dosažení tohoto vytouženého cíle. Sbory byly bez větších problémů obnoveny v rozsahu před zákazem v roce 1952. Velmi nepříznivé důsledky však vyplývaly z pozbytí veškerého majetku, což postihlo nejen jednotlivé sbory, ale také vedení církve, které mělo pro administrativu k dispozici jen jednu malou místnost. Církev také neměla žádné finanční rezervy na nákup, popřípadě pronájem místností k bohoslužebným účelům či bytů pro kazatele.

Kvůli problémům v církvi existovala také reálná hrozba, že část členstva nebude platit desátky. To se sice nenaplnilo, výběr desátků však v letech po povolení nebyl nijak zvlášť velký. Až do roku 1963, kdy předsednickou funkci opustil T. J. Zigmund, výběr neustále klesal; nejméně efektivní byl v oblasti Moravy a Slezska.¹ To také velmi ztěžovalo obnovu struktury církve, především co se týká výstavby a pronájmu modliteben. Tato finančně krizová situace trvala až do let 1967–1969, kdy výběr desátků v CASD prudce vzrostl a odstartoval tak horečnou stavební činnost.

2

¹ ACASD, karton 19; dále Archiv Českého sdružení CASD.

² Graf sestaven na základě dat z: ACASD, karton 19 a Archiv Českého sdružení CASD. Morava a Slezsko, která tehdy zahrnovala 60 % členstva, se na celkovém výběru podílela zhruba 40 %, v krizovém roce 1961 klesl tento podíl pod 40 %.

Co se však při jednání nezdařilo, bylo usmíření obou skupin v rámci církve. To, že skupina okolo Krynského, Kutého a Šustka byla při vyjednávání o povolení církve vystřídána skupinou, do jejíhož čela se postavil z vězení propuštěný Zigmund, vzbudilo silné podezření ohledně podmínek povolení církve a animozitu obou znesvářených stran to jen prohloubilo.¹ Odstavená skupina kazatelů, která si při svém jednání rovněž zajistila podporu členstva, se cítila podvedena a vstup nové skupiny vyjednávačů na scénu vnímala jako zradu.² Z předchozí kapitoly je také zřejmé, že jeden z přijatých bodů vylučoval z možnosti udělení státního souhlasu ty kazatele, kteří nesouhlasili s posíláním dětí adventistů do školy, a byl tedy namířen přímo proti opozičnímu proudu v církvi, který chtěla státní správa zbavit veškerého vlivu.

Jako první přišel v roce 1956 o souhlas k výkonu duchovenské služby Miloslav Šustek, který byl trnem v oku Státní bezpečnosti již od roku 1953, kdy se projevil jako organizačně schopný správce zakázané církve. Když se mu v letech 1955–1956 podařilo zdiskreditovat Františka Šumberu, kandidáta MV na post předsedy či alespoň tajemníka ÚR, vypracovala StB v dubnu 1956 plán na jeho diskreditaci v očích adventistů; to se však nezdařilo.³ StB se tedy postarala alespoň o rychlé odebrání státního souhlasu pro Prahu a o to, aby toto povolení nedostal také nikde jinde. Podobné případy následovaly, a tak se opozice dostávala stále více mimo kazatelské posty. O to více však vůči provizorní ÚR pod vedením T. J. Zigmunda zatrpkla.

Nová ÚR pod vedením T. J. Zigmunda zároveň aktivně spolupracovala se státními orgány při zajišťování dominance pro svou vizi vedení církve. Prameny svědčí o případech, kdy orgány státní správy odstranily z kazatelských pozic nepohodlné kritiky vedení církve prokazatelně na přání předsedy ÚR,⁴ či na doporučení vedení nedostali pro ÚR nepřijatelní kandidáti možnost studovat teologii.¹ To samozřejmě ještě prohloubilo vzájemnou averzi obou skupin uvnitř církve a znesnadnilo věcný dialog nad nelehkou situací, v níž se CASD nacházela.

Personální otázky nebyly jednoduché ani pro samotnou ÚR. Alois Žurek byl z pozice tajemníka odvolán kvůli rozsáhlé kritice členů pražských sborů již na jaře 1957. Jan Kantor, který jej nahradil, byl záhy kritizován ze strany státní správy

¹ Např. VS, rozhovor s J. Drejnarem.

² ACASD, karton 9, ŠUSTEK, Miloslav a spol. Vývoj událostí v díle adventním v ČSR od r. 1951, 32/1; VS, rozhovor s K. Chlebkem.

³ AMV, a. č. 599440 MV.

⁴ NA, MŠK, církev, karton 2, Zpráva o činnosti sekt z 8. 5. 1958, str. 3, případ odstranění kazatele P. Rašky.

a také v ÚR dlouho nevydržel. Tento jev se stal v letech 1956–1962 téměř pravidlem a ÚR se v období mezi konferencemi hekticky proměňovala zejména kvůli osobním, ale i dalším problémům jednotlivých členů vedení.

6.2. „Konečné“ rozhodnutí o majetku církve

Přestože při procesu znovupovolení církve bylo zástupcům církve naznačeno možné jednání o zpětném získání části majetku, na ÚV KSČ, nejvyšší stranické úrovni, bylo o tom, že majetek zůstane v rukou státu, již dávno rozhodnuto a zástupci ÚR o tom byli několikrát ze strany SÚC zpraveni. Pouze se musel najít potřebný právní postup, pomocí něhož by zabavení majetku byl dán punc legislativně oprávněného postupu. Církvi sice byla při snaze o získání místností vhodných pro bohoslužby slíbena podpora, ale na podzim 1956 byli z CO MŠK odstraněni jak Jaroslav Havelka, tak Josef Plíhal se svými liberálními spolupracovníky a na jejich místo nastoupil Karel Hruža, který razil zcela jinou představu církevní politiky než jeho předchůdci.

Úspěšnost ve snaze získat nové shromažďovací prostory se regionálně značně lišila. Samotná ÚR sídlila více než rok v budově bývalého vedení Československé unie CASD v Londýnské ulici, ve skladu, který byl svými rozměry zcela nevyhovující. Budovu bývalého vedení CASD v Londýnské stát po zákazu postoupil Československému rozhlasu, který část těchto místností vedení adventistů a později také sboru pronajímal. Sbory byly většinou odkázány na dohodu s jinými denominacemi ve svém okolí a snažily se v jejich kostelech a modlitebnách pronajímat si prostory pro vykonávání sobotních bohoslužeb. Ještě v roce 1962 žádá kazatel Martásek z Frýdku-Místku o pomoc, neboť v patnácti jím spravovaných sborech a kazatelských stanicích jen čtyři měly vlastní modlitebnu, jeden byl v pronájmu u CČS, jeden v hudební škole a zbylých devět bylo nuceno scházet se v bytech členů církve.²

Záležitost samotná znesnadňovala do značné míry novému vedení také správu církve. Na prvním shromáždění kazatelů a starších sborů od povolení církve v Brně ve dnech 27.–28. října 1957 se ukázalo, jak velká nedůvěra mezi některými regiony (především Ostravsko a části Slovenska) a vedením církve panovala. Zčásti také

¹ ACASD, karton 7/I, dopis D. Pražana z 29. 3. 1968.

² ACASD, karton 7/I. Korespondence.

proto, že nová ÚR nedokázala dostatečně vysvětlit členům podmínky povolení církve, a tak především v otázce zabavení majetku a docházce dětí do školy v sobotu panoval u řady členů pocit, že církev byla při vyjednávání o povolení soudobým vedením zrazena. K této nedůvěře zpočátku přispívali také samotní úředníci CO MŠK, kteří pod heslem „rozděl a panuj“ rozpory v církvi podporovali,¹ aby adventistickou komunitu neustále udržovali ve vnitřní krizi, která do značné míry paralyzovala její činnost.

Definitivní vyjádření státu k otázce majetku CASD padlo na MŠK dne 7. února 1958, kdy bylo rozhodnuto následujícím způsobem: „Veškerý majetek movitý i nemovitý, který jmenované církvi k uvedenému dni náležel, připadl tímto dnem do vlastnictví Československého státu.

Důvody:

Výnosem býv. SUC z 30. září 1952 č. 291.1-A-II/L byl církvi adventistů sedmého dne odňat státní souhlas k další činnosti a tím tato církev jako státem povolená náboženská společnost zanikla. Poněvadž stanovy církve neměly žádné ustanovení, komu její majetek připadá při zániku církve, bylo rozhodnuto se zřetelem k ustanovení §119 obč.zák. tak, jak shora uvedeno.

Proti tomuto rozhodnutí není dalšího opravného prostředku.“²

Tento dokument tak po právní stránce zpečetil osud bývalého majetku CASD až do roku 1989. Ke skutečnostem v tomto výnosu je třeba dodat, že paragraf o připadnutí majetku po případném zániku církve existoval v první ústavě z roku 1948, již vypracovalo ještě vedení v čele s předsedou Josefem Doubravským. Právilo se zde, že majetek má přejít na jinou adventistickou instituci (tehdejší spolky) v případě, že by církevní instituce byly „rozpuštěny, likvidovány nebo jakýmkoliv jiným způsobem přestaly nebo měly přestat existovat.“³ Tato ústava však nebyla schválena a církvi byla nakonec v roce 1952 vnucena ústava zcela jiná, která byla jen pouhým zlomkem té původní.⁴

¹ NA, Fond MŠK, karton 50 – CASD, zápisy z jednání s J. Kantorem a T. J. Zigmundem z listopadu 1957. Podobně byli O. Kimlerovi ukázány značně kompromitující dopisy T.J. Zigmunda, jež zasílal na SÚC a které svědčí o jeho nadměrné snaze o získání předsednického křesla, viz VS, pozůstalost do D. Krynském, Kimlerova varianta zápisu z mimořádného zasedání ÚR ze dne 27.6. 1960.

² SAMK, 47d Adventisté, 996/1969 – rehabilitace.

³ SAMK, 47d Adventisté, 0/1969.

⁴ Původní ústava z roku 1948 měla 46 stran, zatímco ústava z roku 1952 měla pouhé tři strany.

6.3. Školská otázka

Při popisu událostí v předchozích kapitolách byla z různých pohledů zmíněna problematika školní docházky dětí adventistů. Školní absence, trestané někdy pokutami, se vyskytovaly již za první republiky, pouze v krátkém poválečném období v letech 1946–1951 platila pro děti adventistů výjimka ve školní docházce. V prvních měsících po povolení církve se nová ÚR musela vyrovnat nejen s následky zákazu a zabavení majetku, ale čekal ji také úkol představit církevní veřejnosti podmínky, za kterých byla církev povolena. To však, jak správně církevní představenstvo pod vedením T. J. Zigmunda tušilo, nemělo být jednoduché. V předchozí podkapitole byl zmíněn výnos MŠK, který budil dojem, že rozhodnutí o majetku padlo až po povolení církve. Vedení církve tak ze sebe odstranilo oprávněné podezření, že o propadnutí majetku vědělo už od počátku jednání se státními zástupci v létě roku 1956. Podobné domněnky však již nešlo vztáhnout na další problematiku přijatých podmínek povolení církve, a to na sobotní docházku dětí adventistů.

Ústřední radě se evidentně do řešení tohoto problému příliš nechtělo, odkládala jej a soustředila se na jiné problémy. Teprve na již zmíněném setkání kazatelů a starších sborů v Brně ve dnech 27. a 28. října 1957 se tato otázka dostala na pořad jednání, neboť v té době již byli rodiče absentujících dětí postihováni a také stát v tomto roce jedno dítě rodičům pro zanedbávání povinné školní otázky odebral.¹ Případy odebírání dětí byly řešeny též na interní poradě CO MŠK dne 18. října 1957, kde byla mimo jiné konstatována nedostatečná podpora vedení církve v potírání školní absence.²

Na kazatelském shromáždění v Brně se do velké míry projevila nedůvěra členů k vedení církve vycházející z výše zmíněných okolností. Neústupnost ze strany státu ohledně majetku a pokuty rodičům absentujících dětí vzbuzovaly v členech CASD velké rozhořčení, které na prvním místě pocíťovali přítomní kazatelé a starší sborů. Ti však byli vůči vedení v podivné pozici, neboť si nebyli jisti, zda vedení církve právě tyto podmínky neschválilo. Proto probíhalo toto první větší rokování

¹ Na kazatelském shromáždění v Brně v květnu tohoto roku o podobných stížnostech není zpráva, tehdy se také nejednalo o celorepublikové shromáždění, viz MZA, Krajský národní výbor Brno, III. man, karton 2585, inv. č. 1812 cír/3.

² NA, Fond MŠK, karton 50 – CASD.

církevních zaměstnanců po povolení církve ve velmi vypjaté atmosféře, navíc znásobené skutečností, že vedení církve bylo jmenováno státem a doposud neschváleno členstvem. Roztrpčeně reagovali kazatelé také na to, když se teprve od zástupců CO MŠK dověděli, že rezignace na majetek a dodržování povinné školní docházky byly podmínky přijaté provizorním vedením, které doposud nenašlo odvahu toto přiznat.¹

Ani církevní administrátoři však nebyli v záviděníhodné situaci. Poté, co byli nuceni naslouchat podezřením a stížnostem kazatelů z celé republiky, si je na CO MŠK povolal 14. listopadu jeho předseda Karel Hrůza. Ten zase vyjádřil rozhořčení nad tím, že ÚR v církvi toleruje kritiku ze strany opozice a nedokáže ji umlčet.² Stejně tak bylo Zigmundovi vyčítáno, že nedokáže prosadit v církvi dodržování slíbených podmínek fungování církve.

Státní správa tedy nepředstavovala v tomto období pro vedení církve příliš velkou oporu, nicméně zajistila, aby se neopakovaly případy odebírání dětí adventistickým rodičům. K dohodě došlo na mezirezortní poradě zástupců Ministerstva školství a kultury, Ministerstva vnitra, Ministerstva spravedlnosti a Generální prokuratury 22. listopadu 1957.³ Zde bylo dohodnuto, že se soudy touto otázkou již nebudou zabývat. Kritizováno bylo především rozhodnutí pražského soudu z roku 1957, protože jako důvod k odebrání byla uvedena náboženská výchova. Pražský církevní tajemník se ve své zprávě zmiňuje, že „podobný postup vede k nespokojenosti občanů a veřejnost ho odsuzuje.“⁴

Na tomto zasedání a také na kazatelském shromáždění v Brně se objevují první statistiky absentujících dětí adventistů. V jednom případě se mluví o 1 500 dětech v druhém o 1 500–2 000. Na této mezirezortní poradě padají opětovné stížnosti na nedostatečnou snahu ze strany nového vedení církve v celé záležitosti. Z jednání vyšla nová metodika pro zacházení úřadů s problematikou adventistických školních sobotních absencí, která se dá shrnout do následujících bodů:

1) Na děti má působit pionýrská organizace, ČSM a školní kolektiv, děti samotné pak nemají být trestány zhoršeným prospěchem.

2) Na rodiče pak mají působit školské orgány (ředitel), nepomůže-li to, pak NV s podporou kazatele či staršího sboru.

¹ ACASD, karton 7/I., Korespondence 1956–1970, zápis z jednání 27. 10. 1957.

² NA, Fond MŠK, karton 50 – CASD.

³ Tamtéž.

⁴ NA, MŠK, karton 2, str. 8.

3) Nebudou-li úspěšní, přijde pohovor před prokurátorem, taktéž s pomocí církevních představitelů.

4) K odnímání dětí z náboženských důvodů se nemá přistupovat, jen byl-li by v rodině nějaký další problém, jako např. zanedbaná výchova, pohoršlivý život rodičů apod.¹

Tento metodický pokyn byl rozeslán církevním odborům KNV, přesto se i v nadále podobné zákroky opakovaly, jako například v případě odebrání dvou dětí manželům Heczkovým rozhodnutím Krajského soudu v Ostravě ze dne 4.10. 1960.²

Církevní odbor MŠK koncem roku 1957 začal vyvíjet větší tlak na nově vedení. To nakonec vydalo 20. února 1958 k problematice školské otázky následující oběžník, který vznikl 9. února na jednání ÚR a Poradního sboru, kde byli přítomni i zástupci MŠK. V oběžníku se praví:

„...Dnešní stav ukazuje, že většina dětí adventistů sedmého dne do školy v sobotu chodí.³ Církev nevyklučuje ze svého svazku ty rodiče, jejichž děti se zúčastňují sobotního vyučování ve škole, poněvadž děti nejsou plnoprávními členy církve. Jelikož státní správa požaduje dodržování zákona o povinné školní docházce a tento zákon platí pro všechny děti, došli jsme k přesvědčení, že se nemůžeme stavět proti docházce dětí našich členů v sobotu do školy.

Věříme, že členové naší církve, kterých se řešení této vážné otázky týká, správně pochopí naše stanovisko a upraví docházku svých dětí do školy v souladu se zákonnými předpisy.

Ústřední rada a Poradní sbor se obrátily též se žádostí na Ministerstvo školství a kultury o shovívavý postup vůči těm rodičům, kteří otázku posílání dětí v sobotu do školy posuzují dosud za otázku svého náboženského přesvědčení.“⁴

Důležité je, že se v této otázce podařilo získat souhlas také Dimitrije Krynského, posledního předsedy Moravskoslezského sdružení a tajného předsedy pro tuto oblast z dob zákazu, který ve Slezsku a na Moravě požíval velké autority.⁵ To do značné míry signalizuje určité uklidnění a jistou míru shody v církvi, neboť bylo zřejmé, že tento problém by církvi mohl opět způsobit velké potíže. Podpis Krynského pod tímto dokumentem byl začátkem určitého zklidnění situace, které trvalo

¹ NA, MŠK, karton 50 – CASD.

² VS, korespondence s Emilií Bartošovou a Libuší Dobešovou.

³ Tato skutečnost není pravdivá, jak ukazují interní materiály CO MŠK, viz NA, MŠK, karton 50 – CASD, zpráva z 6. 3. 1958.

⁴ ACASD, karton 13.

⁵ Podle některých pamětníků však Krynský prohlašoval, že původní dokument, který také podepsal, byl jiného znění, viz VS, rozhovor s Radomírem Drobným. Je však otázka, zda tato interpretace nebyla ze strany Krynského reakcí na jeho nucený odchod z ÚR v následujícím roce. V každém případě písemné prameny neobsahují stížnosti na to, že by text oběžníku před odesláním byl pozměněn.

do konce roku 1959. Důsledkem tohoto kompromisu bylo také Krynského zvolení místopředsedou církve na konferenci koncem roku 1958.

Také státní orgány nahlížely na vydání oběžníku jako na velký úspěch a považovaly tím roli vedení CASD za víceméně splněnou. Zpráva CO MŠK o problematice ze 6. března 1958 praví:

„Za 1 1/2 roku obnovené činnosti církve adventistů se však snížení absence dětí v sobotním vyučování neprojevalo. Když se začala v poslední době posuzovat ve školách tato sobotní absence přísněji, docházelo postupně k ostrému postihu rodičů – adventistů pokutami a dětem byly snižovány známky z chování. V jednotlivých případech došlo na výběrových školách k vyloučení žáků – adventistů pro sobotní absenci. Dokonce byly případy, kdy rodičům – adventistům byly děti odebrány z jejich péče a dány do státního ústavu. Ve většině případů se těmito tresty nedosáhlo kladného výsledku.

Tyto zásahy naopak vyvolávaly často v církvi i veřejnosti nežádoucí pozornost. Byly podnikány intervence o zmírnění trestů a nebo upuštění od postihu adventistů pro absenci jejich dětí ve škole. Využili jsme této situace k jednání s představiteli církve o postupu, jak by měla církev účinně přispět k odstraňování sobotní absence dětí adventistů při vyučování na škole.

Závěrem tohoto jednání jsme schválili prohlášení k věřícím, kterým vyjadřuje ÚR církve adventistů s.d. své stanovisko k otázce účasti dětí adventistů na sobotním vyučování. Za dané situace je to značný krok dopředu a jsou zde předpoklady, že mnozí adventisté své děti budou posílat v sobotu do školy.“¹

Situace se výrazně změnila až v následujících dvou letech, kdy tlak státních orgánů a jejich organizací přiměl většinu adventistů, aby své děti v sobotu do školy posílali. Přesnější čísla a statistiky jsou k dispozici z počátku roku 1960, kdy školu v sobotu navštěvuje již 70 % dětí adventistů.¹ Tlak nebyl vyvíjen jen pomocí výše zmíněných trestů, převážně v podobě pokut, státní správa také postupně odebírala státní souhlas těm kazatelům, kteří odmítali své děti do školy posílat, či schvalovali podobný přístup u členů svých sborů. Podobně byly ve sborech rušeny dopolední programy pro děti, tzv. „sobotní školky“. Přesto se od šedesátých let počet absentujících dětí ustálil na oněch zhruba 30 %, přičemž největší počet jich byl tradičně ve Slezsku (především na Ostravsku a Frýdecku) a na Moravě (zde hlavně Brněnsko a Zlínsko), nejméně jich bylo naopak v Čechách.

Tímto se přístup státních orgánů k celé problematice v podstatě ustálil a nadále se řešily spíše jen jednotlivé případy a problematické regiony, kde byli často měněni

¹ NA, MŠK, karton 50 – CASD.

kazatelé. Další výraznější diskuse k problematice školské otázky vznikla v důsledku reflexe celkové církevní politiky v polovině 60. let. Ta našla své vyjádření ve schválené zprávě pro Předsednictvo ÚV KSČ zasedající 7. prosince 1965. Zpráva s názvem „Otázky církevní politiky a rozvoj vědecko-ateistické výchovy v ČSSR“ předkládala na tomto zasedání zhodnocení dosavadní církevní politiky a její pokračování bylo Předsednictvem odsouhlaseno. Ve zprávě se také zmiňuje problém absentujících dětí adventistů a navrhuje postupovat proti tomuto jevu následovně: „Vést vedení CASD k tomu, aby počet absencí dětí při sobotním vyučování ve školách byl co nejmenší. Aby byl sjednocen postup a nedocházelo k administrativním zákrokům, které jsou stejně neúčinné, vydá ministerstvo školství a kultury pro školské orgány směrnice, jak v řešení těchto případů postupovat při zachování našich všech zákonných předpisů.“²

V souvislosti s tímto ustanovením byl dne 26. února 1966 zaslán na ideologické a školské oddělení ÚV KSČ dokument s názvem „Pokyn pro jednotný postup při odstraňování sobotních absencí dětí adventistů s.d. ve škole“.³ Dokument zmiňuje, že i přes oběžník vedení církve je v této době asi 800 dětí, které v sobotu do školy nechodí, a navrhuje následující postup:

- 1) Více rodiče přesvědčovat na úrovni škol
- 2) Nepomůže-li to, pak na úrovni národních výborů
- 3) Dalším krokem je přestupkové řízení na okresním národním výboru podle §11 zák. 60/1961 Sb.

4) A teprve na posledním místě (s ohledem na dobrou pracovní morálku adventistů a kladný poměr ke státnímu zřízení) je trestní stíhání podle §15 zák. č.38/61 Sb., kde §20 definuje, že „provinění proti rodinným vztahům a zájmům zdravého vývoje mládeže“ se dopustí ten: „kdo se náležitě nestará o hmotné zabezpečení svých rodinných příslušníků, o které je povinen podle zákona pečovat, anebo kdo zanedbává svou povinnost pečovat o řádný vývoj a výchovu nezletilých osob svěřených jeho péči“.⁴ Zákon umožňuje udělení pokuty až ve výši 500 Kčs a snížení platu o 15 % na dobu tří měsíců.

Toto ustanovení však dobovou praxi v podstatě vůbec nemělo. Celkově je také třeba zdůraznit, že velkou roli v prosazení školské docházky dětí adventistů

¹ Tamtéž.

² NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1962–66, sv. 124 arch. j. 132/5, str. 86.

³ NA, MŠK, karton 50 – CASD.

⁴ Sběrka zákonů republiky Československé, Praha 1961, str. 108.

i v sobotu hrálo vyměňování jednotlivých kazatelů. V tomto napomáhala orgánům zabývajícím se dohledem nad církvemi StB, která vedla od 20. února 1959 operativní svazek č. 313 s názvem SOBOTA, jež sloužil právě k dohledu nad kazateli CASD.¹ S pomocí tohoto dohledu, k němuž přispívali i tajní spolupracovníci a agenti uvnitř církve,² byli až do roku 1967 ze svých míst odstraňováni kazatelé s jiným než oficiálním názorem na školskou docházku adventistických dětí, či kteří jinak vystupovali proti ÚR podporované státními orgány. Tito kazatelé se pak zpravidla angažovali v opoziční skupině kazatelů okolo Miloslava Šustka a Dimitrije Krynského. Výjimečně byla zmíněna také hrozba rozpuštění celého sboru.³

6.4. Kulminace problémů (1959–1962)

Krátké období smíru v církvi mezi oběma znesvářenými proudy vyvrcholilo při konferenci, která se konala 21. a 22. listopadu 1958.⁴ Konference potvrdila v předsednické funkci prozatímního předsedu T. J. Zigmunda, místopředsedou se stal představitel opozičního proudu Dimitrij Krynský, tajemníkem Jan Kantor.⁵ Tobiáš J. Zigmund rok po konferenci vzpomíná,⁶ že se již o pozici předsedy nechtěl ucházet, ale byl přesvědčen ostatními, mimo jiné i Krynským. To by nasvědčovalo, že skutečně došlo k jakémusi uklidnění situace a dohodě obou těchto mužů, jež zastupovali dvě znesvářená křídla uvnitř církve.⁷

Tento nadějný náběh na smíření obou proudů v církvi však začal trpět pod pokračujícím tlakem státní správy. Úředníci Církevního odboru MŠK tlačili na důraznější prosazování školní docházky dětí v jednotlivých okresech a podle jejich představ se do tohoto úsilí měla také více zapojit ÚR. Výsledkem byla návštěva předsedy církve Zigmunda a místopředsedy Lovaše ve sboru Ostrava-

¹ AMV, sv. č. 755247 a AMV, a. č. 583 Č.b.

² Např. AMV, a. č. 599440 MV, hlášení agenta MAŘENKY, r. č. 4277 (T. J. Zigmund) z roku 1962.

³ ACASD, karton 22/I., zápisy UR 1959–1989, zápis z 15. 3. 1961.

⁴ Co je velmi zvláštní, nezachoval se v církevních ani státních informacích žádný zápis z této konference.

Konference nebyla ani inzerována v církevním tisku. Tato absence pramenů pro událost v tak nedávné minulosti vyvolává otázky. O tom, že se uskutečnila, víme z oběžníků ÚR, z jejich vzpomínek a vzpomínek T. J. Zigmunda a D. Krynského, ale žádní další pamětníci si na tuto konferenci nevzpomínají. Svědčí to zřejmě o tom, že onoho období smíru bylo využito k uspořádání bezproblémové konference a s tímto záměrem se zřejmě přistoupilo také k technickému zajištění celé akce.

⁵ ACASD, karton 13.

⁶ ACASD, karton 22/I. Zápisy UR 1959–1989, zápis z 29. 11. 1958.

⁷ Ačkoliv sám Krynský podporu Zigmunda před konferencí na tomto rokování popírá. To však mohlo být dáno zorným úhlem probíhajícího opětovného vzdalování obou mužů.

Radvanice dne 30. května 1959. Zde oba pronesli za přítomnosti místního církevního tajemníka kázání, v němž nabádali k posílání dětí v sobotu do školy. Promluva na text L 6,9 zdůrazňovala, že vzdělání patří mezi dobré věci, jimž bychom se neměli stavět na odpor.¹

Toto kázání však na tradičně konzervativním Ostravsku narazilo na odpor. K tomu se přidalo odsouzení Dimitrije Krynského a jeho manželky za absenci jejich dětí ve škole. Po sborech Moravy a Slezska začaly kolovat výroky vedoucích představitelů o sobotní otázce z kázání v Radvanicích a byly dány do protikladu k obhajobě D. Krynského před lidovým soudem, jež jej nakonec odsoudil ke dvěma týdnům vězení.

Dne 29. listopadu pak došlo k definitivnímu odstranění Dimitrije Krynského z ÚR, neboť ten se otevřeně postavil proti vydávání seznamů dětí, které nechodí v sobotu do školy, jež si vyžádala státní správa.² Na zasedání ÚR byl ze své funkce odvolán, na MŠK však přišli zástupci ÚR intervenovat, aby mu byl ponechán státní souhlas.³ Tomu všemu předcházela pohovor na MŠK 26. listopadu, kde byl Zigmund důrazně vyzván, aby se s opozicí v čele s Krynským vypořádal. Na jednání ÚR předložil Zigmund k celé záležitosti memorandum, ve kterém situaci prezentoval jako ohrožení existence církve: „A jelikož některým osobám je lhostejno, zda církev bude nebo nebude existovat jen proto, že sami nestojí v čele církve, prohlašuji jménem všech upřímných bratří a sester v celé republice, že se nevzdáme naděje učinit si ve vlastních řadách takový pořádek, který zabezpečí další existenci církve, překazí strůjčům zmatků a nepořádků uvnitř v církvi a tím i katastrofu, která by následovala v opačném případě.“⁴

Do funkce místopředsedy byl namísto Krynského jmenován František Šumbera a hned byl také vypracován oběžník, který o celé výměně místopředsedů informoval členy církve.⁵ Krynský podle textu oběžníku podřýval autoritu ÚR a nebránil kolování nelegálních oběžníků v jemu svěřených sborech.¹ Následkem tohoto rozhodnutí opustil v prosinci téhož roku ÚR také tajemník Jan Kantor a tato personální smršť na nejvyšších místech vedení CASD rázně ukončila krátké a křehké

¹ Viz soukromá sbírka J. Drejnara.

² Také pod jeho vlivem z Moravy a ze Slezska nebyly tyto seznamy zaslány, s výjimkou tří sborů. Naopak v Čechách všechny sbory, opět až na tři, tyto seznamy odeslaly, viz ACASD, karton Ministerstvo.

³ ACASD, karton 22/I. Zápisy UR 1959–1989.

⁴ Sbírká J. Drejnara, Memorandum T. J. Z. z 19. 11. 1959, str.4.

⁵ Volba Šumbery, který byl mezi opozičně laděnými členy vnímán jako denunciant, vzbudila odpor viz např. soukromá sbírka J. Drejnara, dopis z Plzně z 8. 3. 1960.

příměří mezi oběma proudy v církvi.² Situace se natolik vyhrotila, že byly provedeny pohovory s kazateli a dalšími zaměstnanci církve, při nichž byl postup vedení vysvětlován a zjišťován jejich postoj jak k aktuálním událostem, tak obecně k problematice sobotní školní docházky.³

V lednu 1960 několik sborů z Ostravska zaslalo ÚR prohlášení, v němž vyzývají ÚR, „aby Zigmund a Lovaš dostavili se do Ostravy a před celým sborem aby nastala konfrontace, kdo jakého ducha je... Do doby vyřešení neuznáváme Zigmunda a Lovaše za členy církve a odmítáme důvěru ve vedení církve a ÚR.“⁴ ÚR se tímto zabývala na zasedání 31. ledna 1960 a výsledkem jednání byl dopis zaslaný výborům zmíněných sborů, ve kterém je jejich jednání kritizováno jako nebiblické, porušující ústavu církve a ve kterém se ÚR nadále vzdává zodpovědnosti za činy těchto sborů.

Vše se ještě více zkomplikovalo, když k zmíněné návštěvě Zigmunda v Ostravě-Radvanicích přece jen došlo. Členové výboru sboru nechali v rozjité atmosféře odhlasovat, že na jednání nemá být přítomen zástupce státní správy. Na to byl rozhodnutím KNV zbaven funkce celý dosavadní výbor sboru a byl zvolen nový výbor. Dne 18. února také definitivně přišel o státní souhlas Dimitrij Krynský, za kterého se ale jeho sbor v prohlášení postavil. ÚR reagovala obviněním členů sboru, že odmítají nastolení pořádku v církvi.⁵ Dne 30. dubna 1960 nastoupil do Ostravy jako kazatel Oldřich Sládek,⁶ pod jehož vedením se situace v průběhu několika měsíců zklidnila a byla tak odvrácena bezprostřední hrozba schizmatu v CASD.⁷ Školská otázka však nadále zůstala předmětem rozepří a emocí, o čemž referují například oběžníky z června 1960, ledna 1961 a pozdější z roku 1967, které se vyjadřují k anonymům a hanopisům zasílaným v této napjaté době na adresu ÚR.⁸

¹ ACASD, karton 13.

² ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989, v červnu 1960 pak opouští ÚR ještě J. Turoň.

³ ACASD, karton 7/I., korespondence 1956–1970, dokument *Pohovor s pracovníky ústředí* z 24. 1. 1960.

⁴ Sbírka J. Drejnara, dopis Zigmunda Obornému ze dne 10. 2. 1960.

⁵ Tamtéž.

⁶ NA, MŠK, karton 50 – CASD.

⁷ ACASD, karton 22/I. Zápisy UR 1959–1989, zápis z 11. 9. 1960.

⁸ ACASD, oběžníky, karton 13.

6.4.1. Případ Kimler

V květnu 1960 byl pardubický kazatel Ondřej Kimler pozván krajským výborem KSČ na jedno ze svých zasedání. Z malé, krátce trvající schůzky se vyvinula složitá záležitost, svým způsobem však pro církve adventistů tohoto období zcela typická. Na schůzce byl Kimlerovi předložen stranický materiál, který podle jeho interpretace prohlašuje, že vedení adventistů při povolení církve slíbilo, že adventisté budou v sobotu pracovat. Od této schůzky začal kazatel Kimler obviňovat při návštěvách sborů a pomocí korespondence ÚR, že při vyjednávání o povolení církve v roce 1956 zradila adventistické zásady a přislíbila, že adventisté budou v sobotu pracovat.¹

Ústřední rada o tom neprodleně informovala státní orgány, které si Kimlera začátkem června pozvaly na CO MŠK k pohovoru.² Kimler zde prohlásil, že mu důvěryhodné stranické orgány ukázaly dokumenty, které z výše zmíněného ústupku usvědčují T. J. Zigmunda jako vedoucího vyjednávání o povolení církve. Dodal, že tento dokument sice nemůže předložit, byl mu však ukázán za přítomnosti více než dvaceti stranických funkcionářů, u nichž je možné celou věc doložit. Záležitost byla za přítomnosti zástupců ÚR vyřízena tím, že Kimlerovi byly ukázány povolovací dekrety, ve kterých se nic takového neobjevuje a věc byla smetena ze stolu s tím, že kazatel Kimler si špatně vysvětlil stranickou informaci. Byl varován před dalším rozséváním rozkolů v církvi, jež by vedlo k odebrání jeho státního souhlasu pro výkon duchovenské služby, jako tomu bylo nedávno například u Dimitrije Krynského. Informace o rozruchu způsobeném touto záležitostí zdánlivě nepatrného významu se dostala také na nejvyšší stranická místa.³

Pardubický kazatel se však tímto nenechal přesvědčit a nadále pokračoval mezi adventisty v šíření informace o slibu sobotní práce. ÚR si kazatele Kimlera pozvala na mimořádné zasedání 27. června 1960, kde se Zigmund proti tomuto obvinění opět ohradil a stěžoval si na nedostatek podpory a jednoty v církvi.⁴ Zápisy z mimořádného zasedání ukazují, že se diskuse neustále vracela k období zákazu církve a Zigmundově činnosti v době, kdy o povolení CASD vyjednávala jiná

¹ NA, MŠK, karton 50 – CASD, podobně i řada fondů v ACASD.

² NA, Fond MŠK, karton 50 – CASD.

³ NA, ÚV KSČ, ideologické oddělení, sv. 38 arch. j. 309.

⁴ ACASD, karton 22/I. Zápisy, UR 1959–1989.

skupina.¹ To ukazuje, že i přes určité uklidnění situace v letech 1957–1958 tato záležitost neustále členy a kazatele znepokojovala. Celá kauza nakonec skončila přeložením Ondřeje Kimlera do Jihlavy a nakonec 20. listopadu 1960 vyslovením nedůvěry ze strany ÚR,² po kterém následovalo odebrání státního souhlasu a tím konec Kimlerovy kazatelské činnosti. Kimler se po těchto událostech, během nichž zcela ztratil důvěru ve vedení církve, začlenil do opoziční skupiny a také jeho zásluhou se důvěra ve vedení CASD mezi řadovými členy ještě více snížila.

Celý tento případ ukazuje, jak velká nedůvěra, plynoucí z toho, že v roce 1956 nebyla CASD schopna vyjednávat jednotně, a především z toho, že nová ÚR nebyla ochotna včas a otevřeně o podmínkách povolení církve mluvit, panovala mezi oběma tábory v církvi. Vykazuje také podobnost s jinými případy, kdy se jednotliví aktéři obou křídel snažili zkompromitovat své konkurenty přes církevní veřejnost. Přece jen se však tato kauza od ostatních něčím lišila. Ukažme si to na rozboru pramenů, jež se k ní váží.

Ve zprávě z 13. června 1960 informuje Ideologické oddělení ÚV KSČ, že onen dokument byl vlastně bulletin ÚV KSČ a zároveň se podivuje nad nedostatkem vnitrostranické disciplíny, neboť tyto bulletiny byly tajným materiálem.³ Zpráva hodnotí celou záležitost tak, že kazatel Kimler zprávu v bulletinu překroutil a konstatuje, že církev při povolení slíbila, že bude vyvíjet svou činnost v souladu s květnovou ústavou. Samotný bulletin ÚV KSČ č. 15 z 26. května 1959 „Usnesení orgánů ÚV KSČ“ přináší pouze zprávu o usnesení ÚV KSČ k činnosti náboženských sekt, která vzešla z jednání politického byra ÚV KSČ dne 12. května 1959.⁴ Text sice velmi otevřeně hovoří o slibu tehdejšího vedení církve ohledně dodržování povinné školní docházky dětí adventistů, o rezignaci na navrácení majetku a o podpoře státních orgánů včetně Ministerstva vnitra při prosazování „pozitivního vlivu“ vedení CASD na řadové členy, ale o slibu sobotní práce adventistů nehovoří.⁵ Zdálo by se tedy, že kazatel Kimler skutečně špatně vyhodnotil tento stranický materiál. Podrobný rozbor pramenů dostupných k tomuto tématu však celou záležitost ukazuje jako mnohem složitější.

¹ Dvě verze zápisu tohoto zasedání, Zigmundova a Kimlerova, se nacházejí v pozůstalosti D. Krynského.

² ACASD, karton 22/I. Zápisy, UR 1959–1989.

³ NA, ÚV KSČ, ideologické oddělení, sv. 38 arch. j. 309. Pardubickým funkcionářům to bylo zřejmě vytýkáno, neboť později litovali, že tento tajný materiál Kimlerovi ukázali, viz Zápis T. J. Zigmunda z mimořádného zasedání ÚR ze 27. 6. 1960, str. 1., v pozůstalosti po D. Krynském.

⁴ NA, ÚV KSČ, ideologické oddělení, sv. 10, arch. j. 54.

⁵ NA, ÚV KSČ, bulletiny, sv. 14/1-3, arch. j. 69.

Další informaci k tématu slibu sobotní práce nám podává o pět let mladší dokument s názvem „Otázky církevní politiky a rozvoj vědecko-ateistické výchovy v ČSSR“, který byl předsednictvem ÚV KSČ projednáván 7. prosince 1965. Zde je o CASD podána překvapivá informace, že se „při legalizaci [se] zavázala, že bude vykonávat maximální vliv na své stoupence, aby posílali děti v sobotu na vyučování a rovněž dospělí dodržovali sobotu jako pracovní den.“¹ Je tedy patrné, že ve státní exekutivě byl někdo, kdo byl přesvědčen, že takovýto slib byl skutečně zástupci církve dán, ale nepřál si, aby tato skutečnost vyšla na veřejnost. Představa takového slibu mohla tehdy a také dnes adventistům připadat absurdní, ale nezapomínejme, že existoval podobný precedens z nacistického Německa, kde adventisté při tlaku na zintenzivnění válečné výroby v některých oblastech podlehlí a konali své bohoslužby až v sobotu odpoledne či večer po pracovní směně. Období tvrdého stalinizmu, kdy jednání o povolení církve probíhala, bylo s touto dobou velmi dobře srovnatelné.

Vraťme se tedy podrobně k pramenům z těchto let. Při konečném jednání o povolení církve se žádná zmínka o případném slibu či dokonce tlaku na sobotní práci nevyskytuje, jak dokládají zápisy z vyjednávacích schůzek.² Oficiální dokumenty z SÚC a ÚV KSČ z let 1953–1956, které byly podrobně popsány v kapitole 5.2.2., žádný takový příslib nebo tlak na vynucení závazku neuvádějí. Jednu zmínku k této záležitosti lze ale přece jen nalézt. Je to zápis z hovoru vedených na SÚC s Josefem Ceplem, bývalým předsedou Českého sdružení CASD, ze září roku 1954, tedy z doby, kdy Politický sekretariát ÚV KSČ zamítl návrh na opětovné povolení CASD.

Josefu Ceplovi byla položena otázka, jak by se díval na případnou sobotní práci adventistů a přesunutí bohoslužeb na večerní hodiny. Prameny jeho odpověď popisují takto: „Uvádí, že by nemělo cenu, kdyby jménem adventistů sliboval, že se budou o sobotách modlit až k večeru, když by nemohl zaručiti, že v sobotu půjdou do práce. Žádný správný adventista by prý podobný slib stejně neplnil a proto nemá cenu, něco podobného slibovati. S podobným návrhem totiž přišel na SÚC před časem bývalý předseda adventistů Zigmund. Cepl, který je švagrem Zigmunda, tvrdí, že je pokrytectvím slibovati něco co by nemohli plnit. Z jeho řeči je patrné,

¹ NA, ÚV KSČ, předsednictvo 62–66, sv. 124 arch. j. 132/5.

² Viz SAMK, 49d Adventisté.

že o volné soboty nehodlají adventisté ani hovořit, natož jednat.“¹ Tento druhý pramen se zdá být vcelku důvěryhodný. Jak bylo ukázáno v kapitole 5., bylo v zájmu tehdejšího SÚC Církev adventistů sedmého dne opět povolit a jakýkoliv pokus o dezinformaci ze strany úředníků SÚC je velice nepravděpodobný.

Posledním pramenem, který potvrzuje Kimlerovu verzi o nabídce sobotní práce adventistů je výpověď samotného Tobiáše J. Zigmunda zachycená při jeho vyšetřování v prvních měsících roku 1955 a během soudního procesu v červenci téhož roku. Inkriminovaná pasáž se vrací k požadavku náměstka SÚC z února 1952, který Zigmundovi a Šumberovi nařídil: „Především musíte ihned nařídit a zařídit, aby jste pobožnosti měli v odpoledních hodinách a nikoli v sobotu dopoledne. Může to být po denní směně, t.j. od 15.hod. Toto musíte zařídit ve všech Vašich sborech.“² Na otázku, zda se tímto chtěli řídit, odpověděl, že zastáncem ústupku v tomto směru byl pouze on a Šumbera. Potvrzuje to také ve výpovědi o jednání s SÚC z roku 1954:

„Chtěli jsme jednat se Státním úřadem pro věci církevní /SÚC/ a podle dohody jsme měli v úmyslu ze svých adventistických zásad učinit ústupky a pokračovat v činnosti tak, abychom nepřišli do sporů se zákony. Počítali jsme s tím, když nám bude činnost povolena, tak proti dřívějšímu bude omezena. Rovněž jsme měli v úmyslu, v zájmu povelení, v podstatě snížit počet systemizovaných sborů, rovněž i snížit počet „kazatelů“, jejichž činnost jsme chtěli omezit tak, že by pět dní v týdnu byli zaměstnáni ve výrobě a dva dny se zabývali pastorální prací. Dále pak přeložením našich shromáždění v sobotu dopoledne na odpoledne...“³

Podobně se vyjádřil v samotném soudním procesu, kdy prohlásil, že by si přál „aby zde byli zástupci Státního úřadu pro věci církevní, kteří mi sdělili, že jsem jeden z těch, se kterými se dalo dohodnout. Sám jsem dovoloval, aby pobožnosti byly v sobotu odpoledne.“⁴

O skutečné podobě onoho slibu či návrhu nic nevíme. S největší pravděpodobností se spíše jednalo o návrh, který svým způsobem vyjadřoval spíše zoufalství T. J. Zigmunda po nečekaném ztroskotání snahy o povolení CASD v dubnu 1954, než jeho skutečnou vizi možného fungování církve po jejím obnovení.

¹ SAMK, 49d Adventisté, 0/1954.

² AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 9466, str. 18.

³ Tamtéž, str. 75.

⁴ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 16154, str. 38. Přesun bohoslužeb na sobotní odpoledne potvrzují pouze zprávy církevního tajemníka z Olomoucka, viz. NA, SÚC, karton 42, inv.č.102, Zn:I/3-290-1952-Č. ze dne 1.8.1952.

Proč s takovým návrhem přišel a nakolik ho mínil vážně se dá jen spekulovat. Je však pravděpodobné, že se takto snažil udržet v zorném úhlu státních orgánů jako vhodný, kompromisům otevřený kandidát na případné přední pozice ve vedení církve. Jisté je jen, že tento návrh sice byl součástí snahy o obnovení jednání ohledně povolení církve, nikdy však nebyl konkrétně uplatněn a ze strany vedení církve ani vrcholných státních orgánů nebyl po roce 1956 vyvíjen žádný souvislý tlak na zavedení sobotní práce mezi adventisty. S největší pravděpodobností, jak o tom vypovídají všechny dostupné prameny, nebyla tato otázka tematizována ani při konečné fázi jednání o obnovení CASD v roce 1956. Sobotní práce adventistů přislíbená T. J. Zigmundem byla tedy pouhou iniciativou jednotlivce, ke které navíc neměl od své církve žádné pověření a která v dalším vývoji jednání o povolení církve nehrála žádnou roli.

Svým způsobem však tento návrh zůstal v povědomí jedné části státní exekutivy či stranického aparátu. To byl také důvod, proč se několikrát objevil v oficiálních stranických dokumentech, které se následně dostaly v roce 1960 do rukou kazatele Kimlera a vzbudily jeho podezření. V samotném sporu Kimlera s ÚR tak byla část pravdy na obou stranách. Vedení v definitivní dohodě o povolení církve na takovou podmínku nepřistoupilo a nejspíše se o tomto bodu nejednalo ani mimo protokol, kazatel Kimler ovšem oprávněně pojal podezření ohledně témat, o kterých bylo jednáno v celém procesu povolení CASD, a o hranicích, ve kterých se po obnovení své činnosti bude moci církev pohybovat. Oprávněně také nastolil otázku, zda se zástupci jednající o tomto obnovení nezpronevěřili mandátu církve, která od nich vyžadovala věrnost adventistickým zásadám.

Není také zcela jasné, jak se Kimler k zprávě o Zigmundově slibu sobotní práce adventistů dostal. Výše již bylo konstatováno, že v bulletinu samotném se tato informace nevyskytovala a také interní materiály ÚV KSČ hovoří o dezinterpretaci zde uvedených tvrzení.¹ Je možné, že někdo z pardubické krajské organizace KSČ tento bulletin poupravil a vložil do něj informace o tomto slibu, které měl z důvěryhodných zdrojů státní exekutivy. Mohl to být také pokus o oživení starší politiky vyvolávání rozbrojů uvnitř církve, kterou v krátkém období po povolení CASD státní správa používala k udržování církve v permanentní krizi. Tato politika byla záhy opuštěna a někdo vlivný ze stranických orgánů se ji mohl pokusit tímto způsobem opět aplikovat. V každém případě se nezdá,

že by kazatel Kimler nabyt tak silného přesvědčení jen nepochopením textu. Vzhledem k tomu, že mu byl text prezentován v přítomnosti několika desítek stranických funkcionářů a také jeho syna,² muselo jít o záměrnou manipulaci a falzifikaci s tím, že původce tohoto činu do stranického materiálu vložil nepřesné, ač z pravdivého základu vycházející informace, které původně měly zůstat utajeny.

Tento případ je zde uveden právě jako ukázka toho, jak hluboké byly v této době v církvi rozpory a jak se na jejich prohlubování nevědomky či úmyslně podílely obě strany. Nedůvěra, tak jak se to ukazuje v případě kazatele Kimlera, byla mezi zastánci obou proudů uvnitř církve natolik velká právě proto, že se neodrážela pouze v osobní či názorové rovině, ale proto, že se dotýkala také základních bodů adventistické věrouky. Boj, který je veden ve jménu čisté církve a věrouky, lze jen obtížně usmířit u jednacího stolu.³ A protože církevní opozice tento boj právě takto chápala, nebyl a snad ani nemohl být tento spor mezi vedením církve a opozicí v tomto období adventistických dějin v Československu nikdy vyřešen.

6.5. Církev v letech 1963–1967

6.5.1. Konference v roce 1963

Celostátní konference byla příležitostí pro členy církve, jak se bezprostředně vyjádřit k problémům v krizové situaci církve. Byla si toho vědoma i skupina kazatelů, jimž byl odebrán státní souhlas a upřela své naděje k volbě nového vedení CASD. To byl také jeden z důvodů, proč byla konference dvakrát odložena, nejprve na duben 1963 a poté na prosinec téhož roku. Opoziční kazatelé, kteří měli podstatně větší vliv mezi členstvem než soudobé vedení, získávali v nespokojených sborech podporu pro vlastní kandidáty.⁴

Státní správa se společně s ÚR pokoušela kontrovat schůzkami s kazateli koncem listopadu 1962 a počátkem února 1963,¹ kde se snažila vysvětlit a podpořit postoje státu a ÚR ke školské otázce. Dalším opatřením proti vlivu opoziční skupiny kazatelů bylo nepřiměřené uspořádání kandidátů ze sborů tak, aby opozičně naladěni

¹ NA, ÚV KSČ, ideologické oddělení, sv. 38 arch. j. 309.

² Pozůstalost po D. Krynském, zápisy ze zasedání ÚR z 27. 6. 1960.

³ Např. Dopis O. Kimlera z 3.12.63 novým administrátorům církve: Sládkovi, Drejnarovi a Kloudovi, zmiňuje, že kompromis ve školské otázce je jen první krok k sobotní práci adventistů. VS, pozůstalost po D. Krynském.

⁴ NA, MŠK, karton 50 – CASD; ACASD, karton 7/I. korespondence I (1956–1970), dokument ze 4. 4. 1963 *Záznam o jednání mezi zástupci CASD a zástupci církevního odboru MŠK*. Agenturně získané informace hovoří o nadějích, které kazatelé bez souhlasu vkládali do XII. sjezdu KSČ, viz AMV, a. č. 599440 MV.

zástupci Moravy a Slezska měli co nejmenší zastoupení: Morava měla na konferenci pouhých 32 zástupců, zatímco Čechy 35 a Slovensko 25,² a to vše při tomto početním stavu církve: Morava a Slezsko 3 400, Čechy 1 700 a Slovensko 1 300.³ Konečně také státní správa nepřipustila kandidaturu zástupců opozičního směru a tak se naděje kazatelů bez státního souhlasu na změnu vnitrocírkevních poměrů zcela rozplynula.

Jedno se však opozičnímu proudu v církvi přece jen zdařilo. Tobiáš Josef Zigmund se rozhodl pod tlakem a soustředěnou kritikou svých odpůrců neobhajovat post předsedy, v říjnu 1963 na svou pozici dokonce ze zdravotních důvodů rezignoval a zcela se stáhl do ústraní.⁴ Po několika letech zasílá 1. února 1966 svým bývalým farníkům dopis, ve kterém se vrací ke své, částečně zidealizované, minulosti přesto si však s odstupem času uvědomuje, že se stal postavou kontroverzní a při svém odchodu na odpočinek píše: „Pokorně také vyznávám, že jsem se jako člověk klesající mohl mýlit a tudíž pochybit. Bůh je mi svědkem, že pokud se tak stalo, stalo se to nedopatřením, v horlivosti pro spravedlivou věc nebo pod vlivem jiných. Nese tedy i mé dílo na sobě patinu lidské nedokonalosti a slabosti. Zarmoutil-li jsem někoho z Vás, byl-li jsem někomu předmětem pohoršení, nebo domnívá-li se někdo, že jsem s ním jednal nespravedlivě, pak Vás prosím pokorně, odpuste mi to tak, jako Bůh v Kristu odpustil i nám naše hříchy.“⁵

Proč se T. J. Zigmund rozhodl rezignovat může být dnes pouze otázkou spekulací. Odchod ze zdravotních důvodů se stal v CASD (a nejen zde) určitým koloritem, přestože nikdy ne bez skutečného podkladu. Sám Zigmund se však dožil vysokého věku 94 let. V jeho rezignaci však jistě hrálo roli několik dalších skutečností. Sám oznámil koncem března, že nebude svůj post obhajovat kvůli tlaku na jeho osobu a častým anonymním dopisům. Je však třeba také zmínit, že při volbě konferenčních kandidátů dostal více hlasů pro opozici přijatelnější Oldřich Sládek, jež ze Slezska přímo pocházel.⁶ Dřívější zprávy Zigmundovu vůli kandidovat potvrzují, podle agenturně zjištěných informací by rád na předsednickém postu

¹ NA, MŠK, karton 50 – CASD.

² ACASD, karton 6/I, konference unijní 63–89.

³ Počty jsou pouhé odhady podle početního stavu v roce 1967 viz ACASD, karton 19. Přesné statistiky počtu členů se nedochovaly.

⁴ ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989, zápis z 10. 10. 1963.

⁵ Soukromá sbírka J. Drejnara.

⁶ ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989, zápis ze dne 17. 2. 1963.

vydržel až do svého důchodu¹ a snahu o udržení se na postu předsedy vyvíjí od roku 1961. Po volbě konferenčních kandidátů na post předsedy si však pravděpodobně uvědomil, že by v konfrontaci se Sládkem, který se nepodílel na vyjednávání o povolení církve a nebyl spojován s bolestivými ústupky státu, neuspěl, a proto rezignoval.

Není také jisté, zda v jeho rezignaci nesehrály svou roli státní orgány. Od roku 1961 se StB poohlíží po vhodném kandidátovi na předsednický post a v září 1961, více než dva roku před konferencí, StB konstatuje, že byl vhodný kandidát již nalezen.² Zmíněné anonymní dopisy snažící se Zigmunda zkompromitovat byly adresovány také státním orgánům³ a na stranu soudobého vedení CASD se státním orgánům nepodařilo získat ani zástupce Jihoevropské divize.⁴ Je možné, že se státní orgány rozhodly prosadit na předsednické křeslo méně kontroverzní osobu a T.J. Zigmund tak ztratil potřebnou podporu i ze strany státu.

V každém případě se od Zigmundovy rezignace stává jediným skutečným kandidátem na post předsedy Oldřich Sládek,⁵ který až do června 1963 sám své děti do školy neposílal.⁶ V roce 1963 však na nátlak státních orgánů v tomto ohledu rezignoval a ještě před konferencí v prosinci 1963 se přesunul jako kazatel do Prahy.⁷

Přes všechny výše zmíněné skutečnosti neměla konference, která se uskutečnila od 11.–14. prosince 1963, příliš poklidný průběh.⁸ Opozičně naladěni delegáti si sice nemohli zvolit své kandidáty, neboť tito nedostali souhlas státní správy, mohli však vyjádřit svůj nesouhlas se stavem v církvi tím, že předložené kandidáty odmítnou. Z navržených administrátorů církve tak byli

¹ AMV, sv. č. 755247, str. 38 (stránkování podle digitalizované verze svazku).

² Tamtéž, str. 32. Zpráva ze 7. 9.1961. Nepochybně se jednalo o Oldřicha Sládku, který je od července 1961 registrován jako agent StB.

³ NA, MŠK, karton 50 – CASD, dopis z 11. 5. 1962.

⁴ NA, MŠK, karton 50 – CASD, návštěva proběhla až v červnu 1963, takže samotnou možnou kandidaturu Zigmunda ovlivnit nemohla. Švýcarským adventistům z divize státní úředníci nabídli i léčebný pobyt v lázních. Zástupci Jihoevropské divize, přestože oficiálně nikdy proti dění v ČSSR neprotestovali, sympatizovali spíše, jak dosvědčují zápisy z některých schůzek s ÚR, s perzekuovanými kazateli bez souhlasu, s nimiž byli v písemném styku. To potvrzují také vzpomínky T. J. Zigmunda viz Soukromá sbírka J. Drejnara, T. J. Zigmund - *Souhrn událostí o činnosti Církve adventistů sedmého dne v ČSSR za roky 1946 až 1962*.

⁵ Ostatně, na všechny pozice byl státem schválen pouze jediný kandidát. Obsazení ÚR tak ve skutečnosti určovaly státní orgány, konference de facto neměla jinou možnost než státem schválené kandidáty odhlasovat. To, že však jen jeden z navržených kandidátů měl schválení státní správy, delegáti nevěděli.

⁶ NA, MŠK, karton 50 – CASD, Zpráva o průběhu výroční konference CASD ze dne 11.–14. 12. 1963.

⁷ ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989.

⁸ Informace o dění na konferenci v ACASD, karton 6/I, konference unijní 63–89 a NA, MŠK, karton 50 – CASD, Zpráva o průběhu výroční konference CASD ze dne 11. –14. 12. 1963.

odmítnuti místopředseda pro Slovensko Gašpar Lovaš a tajemník Hvězdoslav Petr. Když chtěli účastníci konference iniciovat volbu jiných kandidátů, vystoupil zástupce Ministerstva školství a kultury, který toto odmítl a vyčetl zástupcům sborů, že kandidátku sestavenou sbory neschválili a práce na přípravě konference tak vyjde vniveč. Nahrazení Lovaše a Petra ze strany státem schválených a konferencí odhlasovaných členů unijního výboru bez specifické pozice odmítl referent MŠK Jaromír Jon s tím, že by v ÚR bylo příliš mnoho nových lidí a složitě by se zaučovali.

Další průběh volby pak degradoval konferenční jednání na křečovitou snahu přesvědčit delegáty, aby státem připravenou kandidátku odhlasovali. To se nezdařilo ani na druhý pokus a kandidátka prošla až na třetí pokus, kdy bylo rozhodnuto, že o místopředsedovi pro Slovensko budou rozhodovat pouze delegáti ze Slovenska. Státní správa celkově hodnotí konferenci jako posílení vlivu opozice v církvi, přestože její kandidáti nedostali státní souhlas pro klíčové funkce v ÚR.¹

6.5.2. Léta 1964–1967

Státní správa od konference 1963 soustředila své síly na minimalizaci vlivu opozice v církvi. To se projevovalo i při okrajových záležitostech, např. když v únoru 1964 bylo při vysvěcení nových kazatelů nabídnuto místo mezi kazateli i těm, jimž byl v letech minulých odebrán státní souhlas. Státní správa proti takovému postupu zakročila.² I nadále však byl v církvi patrný vliv kazatelů bez státního souhlasu a i nadále docházelo k propuštění dalších kazatelů kvůli jejich postoji ke školní docházce v sobotu.

Celkově takto v českých zemích přišlo o kazatelské místo minimálně 22 kazatelů, kteří pak byli přijati v dubnu 1968 zpět do služby církvi.³ V šedesátých letech se díky tomuto neustálému poklesu počtu kazatelů dostala církev do stálého pastoračního deficitu a nespokojenost členů s tímto vývojem rostla, jak ukazují desítky dopisů od jednotlivých sborů z let 1965–1967, jež žádají návrat

¹ NA, MŠK, karton 50 – CASD, Zpráva o průběhu výroční konference CASD ze dne 11.–14. 12. 1963.

² ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989; NA, MŠK, karton 50 – CASD, VS – rozhovor s K. Špinarem.

³ ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989, zápis z 17. 4. 1968. Další nejméně tři kazatelé přišli o státní souhlas na Slovensku viz NA, MŠK, karton 50 – CASD. Je pravděpodobné, že celkový počet kazatelů bez souhlasu byl ještě vyšší. Materiály MŠK pro konferenci v roce 1967 udávají v celé republice: 25 činných kazatelů, 12 kazatelů na zkoušku a 35 kazatelů mimo službu, není však jisté, zda mezi tyto nebyli počítáni i kazatelé na odpočinku.

kazatelů na svá místa působnosti.¹ Přece jen však dokázalo nové vedení CASD více naslouchat tomuto směru v církvi a bylo schopné se za své souvěrce přesvědčivěji postavit. Když v roce 1965 kazatelé bez souhlasu zaslali z podnětu Miloslava Šustka ÚR rezoluci žádající nejen svůj návrat, ale i ukončení státních zásahů do vnitrocírkevních záležitostí,² tlumočilo nově vedení v čele s Oldřichem Sládkem tyto požadavky státní správě.³ Ta sice jakékoliv jednání s touto skupinou odmítla, ale výsledkem této iniciativy bylo jednání na ministerské úrovni o zvýšení objemu tiskovin pro potřebu církve.

Z toho je patrné i jisté uvolnění ve vztahu k církvi, jež nastalo v šedesátých letech. Z něj vplynulo i povolení kazatelského kurzu pro řádné studenty bohosloví, který jim měl zprostředkovat adventistická specifika v teologii. Kurz byl povolen ještě před konferencí v roce 1963, a to výnosem Ministerstva školství a osvěty čj. 24. 258/63 VI. ze dne 30. května 1963.⁴

Otazník visí také nad formou protestů a organizace opozičního proudu v CASD. Dimitrij Krynský a Miloslav Šustek byli počátkem roku 1957 agenty StB označeni jako členové tajného vedení církve, které se snaží získat podporu u Generální konference⁵ a zasílá do zahraničí materiály kompromitující soudobé vedení. Zdá se však, že tyto informace StB mohly být částečně zveličené⁶ a pravděpodobně nedošlo přímo ke zvolení ilegálního vedení CASD. O tom, že se opoziční proud vycházející ze skupiny kazatelů, kteří vyjednávali o povolení církve před propuštěním T. J. Zigmunda, scházel a podílel na zmíněných stížnostech do zahraničí, však není pochyb.⁷

Zdá se, že počátek užší spolupráce kazatelů bez souhlasu je třeba hledat až v době kulminující krize v církvi v roce 1960. Tehdy, jak vzpomíná M. Šustek, „staří i mladí zaujali jednotný postoj k vedení církve. Byl to postoj moudrý, opatrný a přece nekompromisní, co se týká zla a nepravostí.“⁸ Společných rezolucí a protestů však bylo minimum, opoziční proud, jak již bylo poznamenáno dříve, se úspěšně snažil získat sympatie v zahraničí a snažil se v jednotlivých sporech v církvi

¹ ACASD, karton 7/I., korespondence 1956–1970.

² NA, MŠK, karton 50 – CASD.

³ ACASD, karton 22/I., zápisy UR 1959–1989, zápisy z let 1965–1966.

⁴ NA, MK ČSR-církev, karton 192.

⁵ AMV, a. č. 599440 MV.

⁶ Částečně proto, že předními informátory byli právě Zigmund a Žurek z Ústřední rady.

⁷ Jeden z takových dokumentů určených pro zahraničí pod názvem „Vývoj událostí v díle adventním v ČSR od r. 1951“ od Miloslava Šustka je uložen v ACASD, karton 9.

⁸ Pozůstalost po M. Šustkovi, dopis z 2. 4. 1965.

kritizovat postoje a konání ÚR. Vnímání oficiálních představitelů církve je přitom ze strany kazatelů bez souhlasu pozoruhodně podobné jako vztah ÚR k nim.¹ D. Krynský o vedoucích CASD v roce 1960 píše: „Přáli bychom si, abychom mohli žít v klidu a pokoji a být k požehnání našemu národu. Bolí nás, že ve vedení církve jsou lidé, kteří svým jednáním působí rozkol, rozsévají nedůvěru a tím působí zmatek v církvi.“² Pro potřeby koordinace si mezi sebou kazatelé bez státního souhlasu volili také mluvčí.³ Přes veškerou averzi k Zigmundovi si představitelé opozice uvědomovali nebezpečí rozkolu v církvi a nepodnikali a nepodporovali takové tendence.

Od roku 1966 začíná na Ostravsku následkem misie získávat první příznivce odštěpenecká skupina adventizmu nazývaná podle zakladatelů Alfreda a Pavla Kube „kubovci“. Skupina se vzdala některých specifík adventizmu, především tradičních výkladů biblických apokalyptických knih a popírá také autoritu vidění E. G. Whiteové. Spor končí po sérii vylučování z ostravských sborů roku následujícího, když se z vyloučených adventistů vytvořil v květnu 1967 v Ostravě samostatný sbor.⁴ Ten pod názvem „Křesťané sedmého dne“ funguje dodnes.

6.6. Adventisté a společnost⁵

Tvrdý postup komunistického režimu proti CASD a vnitřní rozdělení církve na základě státního tlaku na sobotní školskou docházku dětí utvořil mezi církví a společností zející propast. Příznačné pro apolitický a eschatologicky orientovaný adventizmus je, že v církvi nevznikla ani tolik nedůvěra vůči komunizmu a totalitnímu systému, jako spíše vůči společnosti jako takové. Život v katakombách a pronásledování, které v mírnější formě pokračovalo i po opětovném povolení církve, svádí k izolaci od perzekuujícího světa a k ztotožňování jej s dílem ďáblovým. Zcela logické je v době pronásledování také oživení eschatologických nálad a tendencí směřujících k celkovému zpřísnění osobního morálního života, tak jak v křesťanských dějinách v době pronásledování vždy ožívají charismatické

¹ Viz např. citace v podkapitole 6.4 na str. 145.

² Pozůstalost po D. Krynském, dopis Kimlerovi z 2. 11. 1960.

³ Pozůstalost po M. Šustkovi, dopis z 2. 4. 1965.

⁴ Viz ACASD, karton 7/I., korespondence a karton 22/I., zápisy UR 1959–1989.

⁵ Tato podkapitola se věnuje společenským aspektům adventizmu období popisovaného v třech posledních kapitolách.

formy moci a eschatologický aspekt křesťanství: „Bůh nás postavil do velikého boje mezi Kristem a satanem. Rok 1953 leží před námi, 365 dnů tohoto roku si ponechal Kristus pro sebe. Bude to rok nejbohatší na události od doby, kdy P. Ježíš byl na této zemi. Duševní boje, jež mají být v tomto roku vybojovány, budou patřit k největším střetnutím se světem a satanem, jaké jsme kdy vůbec podstoupili. V naší snaze, abychom mohli získat ještě ty poslední duše, musí býti přineseny ty největší oběti, nakonec však čekají nádherná vítězství.“¹

Radikalismus v oblasti etické je patrný například v prohlášení sboru Vad'ovce z počátku roku 1953.² V něm členové sboru prohlašují, že úpadek církve je způsoben hříchy členů a kazatelů, a mezi různé poklesky je zde řazeno např. nošení mužského oděvu ženami (5. M 22,5), sportování a hry, stříhání a ondulace vlasů, oblékání podle módních trendů, nošení manželských prstenů, nesnášenlivost mezi kazateli, stavění vánočních stromečků apod.

Přesto se ve společnosti pod vedením komunistické strany udály i kladné posuny směrem k adventistické komunitě, když např. v roce 1960 rozhodlo Ministerstvo národní obrany výnosy čj. 004570-OMS-1960 a V2VO čj. 0056100-OMO/1960³ zavést alternativu k vojenské službě. Podle těchto ustanovení se vyhnul vojenské službě ten branec, který podepsal závazek k desetileté práci v dolech. Toto rozhodnutí dalo adventistům možné řešení dlouholetého problému s vojenskou službou, který každoročně vedl k trestnímu postihování adventistických vojínů.

V období padesátých a šedesátých let se také utvořily zásadní rysy postoje adventistů vůči komunistickému režimu. Přestože perzekuce kazatelů a členů církve byla prováděna plošně po celém území republiky, nelze konstatovat, že by se mezi adventisty utvořil radikální protikomunistický postoj. Spíše se obnovila izolacionistická mentalita a sbory se uzavřely do sebe ve snaze přežít těžké období. Objevuje se však nový, silný a do jisté míry překvapivý prvek v adventizmu, a to spolupráce s režimem a jeho institucionální nástroji moci.

Jedno z možných vysvětlení této zřejmé ochoty řady lidí k úzké spolupráci s totalitním režimem je možno nalézt v adventistickém chápání eschatologie. Podle výkladu apokalyptických biblických knih a některých vizí E. G. Whiteové bude v době předcházející parúzii (Mt 24) pronásledován lid Boží náboženskou mocností,

¹ AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 18907, dok. č. 4, Cena posvěcení, str. 3.

² AMV, V 2491 č. j. B/4-V 18909.

³ VÚA, MNO 1961, karton 650, inv. č. 1605, sig 0635.

která bude překrucovat Boží zákon (Da 7,25; Zj 13). Je zajímavé, že v řadě případů byl pod tímto zorným úhlem útlak ze strany ateistického komunistického režimu vnímán jako nedorozumění. Již z dob nacistické nadvlády je znám případ, kdy vzhledem k tomu, že útlak nebyl veden ze strany náboženské moci, se adventisté domnívali, že se nejedná o dobu eschatologického pronásledování a není třeba vůči nárokům nacistického totalitního systému hájit adventistická specifika včetně svěcení soboty.¹

To, že řada adventistů nevnímala komunismus jako svého úhlavního eschatologického nepřítele, je patrné i z některých výroků v době zákazu církve: „Laický kazatel Konečný /kazatelská stanice Boskovice/ prohlásil během soupisu: „kdyby zákrok prováděli katolíci, bylo by to horší, z orgánů lidové správy nemáme obav, jsou slušní v zacházení.“² Podobné tendence jsou patrné v jednání a slovech T. J. Zigmunda, jako např. v oběžníku tajného vedení Slovenského sdružení na jaře 1954: „Vieme, že keby sa nepriateľom mieru podarilo rozpútať tretiu svetovú vojnu a v nej zvíťaziť, vznikli by nám adventistom teprve veľké ťažkosti. Nepriateľské živly, americko-vatikánsky imperializmus by zaviedol proti nám nové inkvizície, a to nie len proti nám, lež proti všetkému, čo nezaváňa imperialistickým vatikánskym parfumom. Preštudujte si dôkladne Zjavenie 13. a 17. kapitulu.“³

K politické nezkušenosti a někdy až naivitě jistě přispěl i adventistický tradiční nezáměr o politické dění. Tato skutečnost a absence etického zvažování způsobu vlády také zřejmě přispěla, jako tomu bylo v případě německých adventistů za nacizmu, k snazší identifikaci či alespoň k smíření se s novým režimem. Spolu se zmíněnými eschatologickými předpoklady tak československý adventizmus zřejmě vytvořil pro mnoho adventistů ve vyšších správních pozicích prostor pro užší spolupráci s režimem včetně zapojení do Státní bezpečnosti. Přestože nelze podcenit obecně platné skutečnosti provázející získávání spolupracovníků v udržování režimu, v nichž hrála roli celá řada dalších aspektů, jako např. psychologický nátlak či strach o existenční zajištění rodiny, podle dochovaných svazků se zdá, že výrazná většina důvěrníků StB spolupracovala s orgány Ministerstva vnitra dobrovolně. Zdá se tedy, že úplné vyřazení politických a politologických úvah ze systému náboženských hodnot pomohlo v adventizmu pod nadvládou totalitního systému

¹ BALCAR, Michal. Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Sázava, 2001, str. 35.

² MZA, KNV Brno, I.a II. man., karta 1, dokument č. j. I/3-290.2-6/10-1952.

³ SAMK, 0/1954.

vytvořit poměrně široký a využívaný prostor pro kariérismus a mnohdy bezohledný boj o vliv a moc.

Proč toto dogmatické vidění budoucnosti převládlo nad střízlivým zhodnocením okolní reality, či zda toto vidění nesloužilo pouze jako vědomá či nevědomá záminka pro spolupráci s režimem, z níž poté plynuly různé výhody, je otázka směřující hluboko do podstaty náboženství i lidské mysli. Nepochybně v tom hrál roli i ztížený přístup adventistů ke vzdělání, který mohl podpořit vyšší míru tolerance vůči totalitnímu systému. Celkově je však tento jev, který nebyl pouze specifikem českých, moravských a slovenských adventistů sedmého dne, příliš málo prozkoumaný, než aby o něm bylo možno seriózně říci více.

7. Období svobody i přizpůsobení se poměrům (1967–1969)

7.1. Konference v roce 1967

Přestože v druhé polovině šedesátých let zažívala Československá republika období určitého uvolnění – především v oblasti kulturní – církevní politiku toto uvolnění příliš nezahrnovalo. Státní dohled na církvemi řídil svou pevnou rukou Karel Hruza, neostalinistický komunist, který v roce 1956 vystřídal ve vrcholné pozici na církve dohlížejících institucí liberální křídlo komunistů. Konkrétně v případě CASD se nesmlouvavá linie církevní politiky ukázala v přípravách na unijní konferenci v prosinci 1967, na níž chtěli státní úředníci zabránit negativním jevům z minulé konference.

SPVC a StB provedly před konferencí pohovory s řadou kazatelů mimo službu, kteří byli opozičně naladěni.¹ Pohovory měly zajistit umírněnější chování opozice na konferenci, což se zdařilo, ale měly také zaručit absenci opozičních kandidátů na místa v ÚR a výboru církve. To se nezdařilo zcela a kazatelé Šustek, Šlosárek, Bárta a Adame byli stánými úředníky z kandidátky vyškrtnutí s poukazem na to, že „jmenování nesplňují předpoklady k zodpovědnému vystupování v celostátní funkci pro svůj ortodoxní postoj k sobotní docházce dětí do školy.“²

Celkově však byla konference v několika ohledech průlomová. Z jejího průběhu vyplývají první významné znaky smíření obou proudů uvnitř církve. Miloslav Šustek jako jeden z předních představitelů opozice a člen bývalého opozičního vedení se i přesto, že byl vyškrtnut státním dozorem z kandidátky, postavil za současné vedení církve.³ Při této konferenci se zúročily diplomatické schopnosti Oldřicha Sládka a také skutečnost, že se mezi oběma proudy pomalu dostávala do popředí druhá generace, která se přímo nepodílela na událostech z let 1951–1956 a neidentifikovala události z těchto let tolik s jednotlivými funkcionáři ve vedení jako generace předchozí. Podstatným faktorem také byla všeobecně známá skutečnost chystaného přechodu na pětidenní pracovní týden, který měl vyřešit hlavní bod sváru mezi oběma křídly v církvi.

¹ NA, MK ČSR-církev, karton 190.

² Tamtéž.

³ AMV, a. č. 599440 MV.

Druhou důležitou změnou byly návrhy, které vycházely od účastníků konference. Zástupci sborů, kteří neměli většinou přímý kontakt s úředníky institucí vykonávajícími dohled nad církevním životem, vnímali společenskou situaci jako příhodnou ke krokům směřujícím ke zkvalitnění církevního života. Vedení církve se snažilo předcházet nepředvídaným návrhům alespoň úpravou poměru zástupců na konferenci tak, že opoziční Morava a Slezsko, početně silnější než ostatní části republiky dohromady, byla na konferenci v menšině (českých zástupců bylo 32, moravských a slezských 37 a slovenských 24),¹ přesto však tato konference pověřila ÚR několika úkoly, jež by si ona sama pravděpodobně nikdy nedovolila státním úřadům předložit. Trojice těchto návrhů zavázala staronovou ÚR (personálně zůstala totožná) k jednání se státními orgány o zvětšení počtu vydávaných tiskovin pro potřebu církve, o vrácení státního souhlasu kazatelům, jimž byly odebrány pro jejich trvání na přítomnosti dětí adventistů na sobotních bohoslužbách a nakonec měla ÚR vyjednat obnovení církevních sdružení, tak jak fungovala před omezujícími zásahy státních orgánů do života církve na přelomu čtyřicátých a padesátých let.²

Především druhý požadavek postavil ÚR do těžké situace, neboť na jedné straně byla pověřena konferencí a jí byla také zodpovědná, na druhé straně byla vůči státním orgánům zavázána plněním podmínek dohody o povolení církve, mezi nimiž bylo i postupné odstranění sobotních školních absencí dětí adventistů. ÚR se navíc sama v minulosti na určité diskriminaci opozice ve větší či menší míře spolupodílela. Vedení CASD tento ošemetný bod nechalo zatím stranou a soustředilo se na obnovu sdružení.

Již v lednu bylo státními orgány povoleno zřízení funkce místopředsedy ÚR pro Moravu a Slezsko,³ a protože se zdálo, že je příznivá doba, byla v následujícím měsíci podána samotná žádost o obnovení sdružení. To však již byly v pohybu události „Pražského jara“, které také v církevní oblasti otráslly dosavadní politickou linií a zcela změnily společenskou situaci v Československé socialistické republice.

¹ ACASD, karton 6/I. Konference unijní 63–89.

² Tamtéž, dále: ACASD, Ministerstvo a NA, MK ČSR–církev, karton 190.

³ ACASD, karton 22/I. Zápisy UR 1959–1989 a NA, MK ČSR–církev, karton 190.

7.2. Polednová církevní politika KSČ

V lednových dnech se v ÚV KSČ prosadil sílící liberální proud československých komunistů, který dosadil do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka a jal se realizovat svůj politický program celospolečenské demokratizace, jež vešel ve známost pod heslem „Socialismus s lidskou tvář“. Uvolňování v tehdejší společnosti se samozřejmě nemohlo vyhnout ani československým církvím, které k procesu samotnému také přispěly.

Nejdříve se k demokratizaci přihlásila Církev československá evangelická, jmenovitě Svaz československého evangelického duchovenstva, který již minulosti prokazoval snahu vyjadřovat se k politice státu vůči církvím. Dopis Svazu je datován k 8. únoru a adresován Národnímu shromáždění. V dopisu je požadováno jednání, které by vedlo k odstranění křivd z minulých období. Následně se začínají k demokratizaci veřejného života v Československu hlásit i katoličtí věřící a biskupové. Kolaborantské Mírové hnutí katolického duchovenstva v březnu zaniká. Postupně vydávají svá prohlášení k posledním událostem i ostatní církve.

ÚV KSČ pod vedením Alexandra Dubčeka si brzy uvědomil, že bude-li chtít pro svůj politický program získat celospolečenskou podporu, bude muset změnit také svou politiku vůči církvím, neboť stále minimálně polovina obyvatel Československa byla věřící.¹ Základní dokument signalizující změny v oblasti církevní politiky se objevil 20. března a následující den byl předsednictvem Ústředního výboru KSČ schválen. Dokument s názvem „Připomínky ke koncepci církevně politické práce, vztahu naší společnosti k věřícím a návrhy na nejbližší postup“ charakterizuje soudobou situaci v církevní oblasti následujícím způsobem: „Předkládaný materiál je aplikací zásad obsažených již v akčním programu a ničím je nepřekračuje; bylo by neúnosné, aby politický kapitál z iniciativy komunistů si přisvojilo duchovenstvo nebo lidová strana. V současné situaci již došlo k nástupu v tomto směru ze strany církví i ČSL a nechopí-li se KSČ okamžitě iniciativy,

¹ Zatímco v době komunistického převratu se ke křesťanství hlásilo zhruba 95 % obyvatel ČSR, v roce 1968 mluví materiály ÚV KSČ o 53 % obyvatel hlásících se k některé z církví. Viz dokument „Připomínky ke koncepci církevně politické práce, vztahu naší společnosti k věřícím a návrhy na nejbližší postup.“ NA, ÚV KSČ, Předsednictvo, sv. 65, arch. j. 73/14. Jiný dokument se zmiňuje o tom, že asi 30 % obyvatel je plně religiózních, 30 % je ateistů a zbytek je nevyhraněný, viz Informace o církevně politické situaci v českých zemích, NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 76, arch. j. 106/6a, příloha III.

její vedoucí roli na tomto úseku nebude již možno zabezpečit demokratickými metodami.“¹

Autor dokumentu J. Špaček navrhuje jako řešení, aby do akčního programu KSČ byla zařazena následující formulace: „V dalším vývoji naší společnosti musíme počítat s aktivitou a účastí na našem veřejném životě i v budovatelském úsilí se všemi vrstvami našeho obyvatelstva. Otevřeně říkáme, že počítáme i s lidmi věřícími, se všemi, kteří se chtějí na základě své víry jako rovní s rovnými, jako plnoprávní budovatelé socialistické společnosti účastnit plnění všech našich náročných úkolů.“² Dále je navrženo zahájení rehabilitací, přijetí představitelů církví A. Dubčekem,³ odstranění některých restriktivních předpisů, personální výměna na Sekretariátu pro věci církevní a některá další opatření. Dlouhodobě bylo navrženo nastolení zcela nové politiky strany vůči věřícím a ustanovení komise, která by vypracovala nový model vztahu mezi státem a církvemi na základě odlučky církve od státu.

Přijatá opatření byla velmi rychle provedena. Do vedení Sekretariátu pro věci církevní byla již 25. března dosazena Erika Kadlecová, dosud působící na Sociologickém ústavu AV ČR. Spolu s ní se do instituce dostala reformní skupina vědců z Akademie věd, jako např. Ladislav Prokůpek a Jaroslav Hranička, kteří již měli zkušenosti s realizací liberální církevní politiky z padesátých let podle představ tehdejších liberálních komunistů Jaroslava Havelky a Josefa Plíhala. S touto změnou ve vedení SPVC se mění i zahraniční orientace této instituce, která, jak jí bylo v roce 1969 vyčítáno, přestává svou politiku koordinovat s ostatními socialistickými státy a orientuje se na dosud nepřístupný demokratický svět.⁴

V červenci 1968 byly přijaty Ústředním výborem KSČ dva významné dokumenty: „Církevně politická situace v českých zemích“⁵ z 9. července a „Některé aktuální otázky vztahu strany k náboženství“⁶ z 12. července. Na základě těchto dokumentů bylo rozhodnuto např. o zřízení rehabilitační komise, dále komise, která se bude věnovat připravovanému obnovení jednání s Vatikánem, a o vypracování nové koncepce přístupu k církvím, která zohlední historicky

¹NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 65, arch. j. 73/14. str. 17.

²Tamtéž, str. 22.

³Tento bod dokumentu však nebyl jako jediný přijat.

⁴NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 126 arch. j. 203/4.

⁵NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 76 arch. j. 106/6.

⁶Tamtéž.

podmíněné Leninovy názory na církev, neodpovídající soudobé situaci křesťanství v Československu.

Dokumenty jmenují i další problémy, které budou muset být v budoucnu řešeny; např. zrušení protiprávní směrnice Státního úřadu pro věci církevní o způsobu udělování státních souhlasů duchovenstvu,¹ zrušení předběžné cenzury u vnitrocírkevních tiskovin, řešení situace řeholníků a povolení malých církví, není-li k tomu zákonných překážek. Tyto dokumenty názorně demonstrují obrat v církevní politice KSČ, jejíž dopad na každodenní život církví v Československu byl opravdu enormní. V církvích dochází k obnovení činnosti s mládeží, velkého rozmachu se po změnách v redakčních radách dočkal církevní tisk,² vzrostl zájem o vyučování náboženství ve školách a i v řadě dalších oblastí se demokratizace pozitivně promítla do života církví. Také ekumenické kontakty mezi jednotlivými církvemi se prohloubily, konají se ekumenické bohoslužby a také biblické hodiny jsou vyučovány ekumenicky. Realizaci řady dalších zamýšlených opatření však zabránil mezinárodní vývoj a okupace československé republiky pěti státy Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968.

Den okupace však nebyl ostrým předělem, co se církevní politické situace týče. Sekretariát pro věci církevní rozeslal 25. srpna dopis všem církvím, v němž nabádal k jednotě, věrnosti legálním představitelům Československa a nekompromisnímu postoji vůči okupaci, kterou nazval „hanebnou, ponižující a protiprávní“.³ Tato výzva byla rovněž vysílána Československým rozhlasem. Reformní vedení SPVC se tak překvapivě stalo po srpnu 1968 prvkem snažícím se mezi československými církvemi udržet jednotný odpor proti okupaci a i přes politické změny uskutečňující zásady polednové církevní politiky.⁴ I po okupaci reformní SPVC uskutečnila řadu demokratizačních změn. V říjnu vstoupila v platnost nová úprava výuky náboženství a 4. prosince zrušilo Ministerstvo kultury starý výnos SÚC z roku 1952, podle něhož bylo možné

¹ Bylo tak učiněno metodickým výkladem pro udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti ze dne 29. 7. 1968, který zrušil výnos SÚC z roku 1955. Viz CUHRA, Jaroslav. Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, 1998.

² Například náklad Katolických novin vzrostl z 31 tisíc výtisků v roce 1966 na 170 tisíc výtisků v roce 1969. Viz Informační zpráva o církevně politické situaci v ČSSR, NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 126, arch. j. 203/4.

³ NA, ÚV KSČ, Předsednictvo 1966–1971, sv. 126, arch. j. 203/4, str. 86-7.

⁴ Například dne 4. 12. 1968 byl výnosem MKI čj. 16484/68 C zrušen výnos čj. 3763-II/52, který povoloval vydávání pastýřských listů, oběžníků, instrukcí a jiných pastoračních dopisů jen, byly-li státem schváleny. Texty měly být pouze zaslány k archivaci na SPVC MKI.

vydávat pastýřské listy a oběžníky jen se souhlasem státních orgánů.¹ Od prosince měly církve tyto texty zasílat pouze k evidenčním a archivním účelům.

Dne 2. září pak byla na podnět generálního dozorce A. Žiaka, člena generálního presbyterstva Slovenskej evangelickej cirkvi a.v., jež vedl v Ekumenické radě církví odbor pro mezinárodní otázky, svolána porada většiny československých církví v sídle ERC, z níž vzešel společný dopis křesťanů vyjadřující podporu československým ústavním činitelům.² Od radikálních prohlášení ostře odsuzující okupaci však měl daleko: „Podle svého křesťanského svědomí hlásíme se k uskutečňování pravdy, spravedlnosti, svobody a lidské rovnosti v demokratickém socialismu. To je důvod naší solidarity a věrnosti socialistickému zřízení. Prosíme Vás, abyste v zájmu normalizace života svou rozvahou, odpovědností, obětavostí a pracovní horlivostí byli kvasem dobra v naší zemi, příkladem pro všechny lidi. Zůstaňte upřímní. Buďme strážníky svých bližních před každým mravním pokušením a politickým scestím. Zkoušky, to jsou situace, které ukáží hrdiny nebo zbabělce.“³

Sekretariát to vnímal jako úspěch a prezentoval tento dokument jako společný protest všech křesťanských církví. Ve skutečnosti se však na něm z českých náboženských společenství nepodílely tyto legálně fungující církve: Církev adventistů s. d., Starokatolická církev, Církev Ježíše Krista a čerstvě povolená Řeckokatolická církev. Reformní vedení SPVC, které se snažilo církve udržet v rozhodné věrnosti reformnímu vedení a v odporu vůči okupaci, bylo odvoláno až v červenci 1969. S návratem původního vedení SPVC v čele s Karlem Hružou polednová církevní politika KSČ končí a symbolicky právě v polovině roku 1969 také ustávají rehabilitace v minulosti soudně stíhaných duchovních a laiků.

¹ ACASD, karton „Ministerstvo“.

² Jak uvádí ve své knize Jaroslav Cuhra, jedná se o první dokument v Československu, pod nějž se podepsali nejvýznamnější představitelé římskokatolické, pravoslavné i protestantské tradice. Viz CUHRA, Jaroslav. Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972. Ústav pro soudobé dějiny: Praha, 1999, str. 23.

³ Katolické noviny, rok 1968, č. 35.

7.3. CASD v nové realitě společenských změn

Konec direktivního přístupu státu vůči církvím znamenal pro CASD začátek konce krizového stavu v církvi, na jehož počátku byly právě necitlivé zásahy státu do vnitrocírkevních záležitostí, dosazení a preferování jednoho názorového proudu v církvi na úkor ostatních. Že to však nebude jednoduché, ukázaly již první pokusy nové ÚR o realizaci programu prosincové konference z předchozího roku.

Jak již bylo zmíněno, byl v lednu 1968 Sekretariátem pro věci církevní schválen Jiří Drejnar do nově zřízené pozice místopředsedy pro Moravu a Slezsko. Tento krok byl schválen ještě starým vedením SPVC napojeným na stranický aparát a byl vnímán jako krok směřující k zefektivnění státního dohledu nad CASD a nad jejím početně největším a nejproblematičtějším regionem: „Vhodným obsazením této funkce získá i státní správa možnost účinnější usměrňování činnosti církve adventistů s.d. na Moravě, kde má církev největší počet věřících. Aby bylo možno udělit státní souhlas J. Drejnarovi, který je pro státní správu přijatelným kandidátem a to jako jedinému kandidátu, je třeba dále jednat v této věci s vedením církve.“¹

Dne 6. března 1968 byl Jiří Drejnar do této funkce Ústřední radou CASD jmenován² a 10. března potvrzen volbou zástupců sborů, jednalo se však o hlasy delegátů z Čech a ze Slovenska.³ Tento krok ale v církvi, jejíž členstvo začínalo vnímat hloubku probíhajících společenských změn, narazil na odpor. Jiří Drejnar byl jedním z žáků a blízkým přítelem Tobiáše J. Zigmunda, zasedal spolu s ním v první ÚR po povolení církve v roce 1956 a zcela logicky byl tedy v otázce školní docházky dětí v sobotu zastáncem kooperativnějšího přístupu k požadavkům státní správy. To, že byl do pozice místopředsedy jmenován právě on, bylo na Moravě a ve Slezsku vnímáno jako upevnění tohoto směru v církvi, a tedy jako krok sledující přesně opačný záměr než jaký měla usnesení prosincové konference.

Od poloviny března do počátku dubna byla ÚR zaplavena dopisy téměř všech moravských a slezských sborů, které zasílaly protesty proti volbě Jiřího Drejnara, proti neumožnění nominovat vlastního kandidáta a vyjadřovaly celkovou nespokojenost s politikou ÚR, tak jak to učinil například sbor ve Frýdku: „Cítíme,

¹ NA, MK ČSR-církev, karton 190.

² Tamtéž.

³ ACASD, karton 7/I, a) korespondence 1956–1970.

že menšina členstva vedená skupinou nezásadních kazatelů se snaží za pomoci orgánů státní správy vnutit nezásadní kazatele většině členstva, která slušným způsobem žádala o kazatele zásadního.“¹ V stížnostech sborů se také objevuje frustrace z toho, že vedení církve je poplatné spíše státním orgánům než členům církve, jak to vyjádřili členové brněnského sboru svým dopisem z 23. března: „Jsme rozhořčení nad tím, že jste požadavek sborů moravských nerespektovali, ale raději jste se podvolili protiprávnímu „doporučení“ nadřízených orgánů a způsobem, který nese stopy buď slabosti, nebo spíše chytré diplomacie, jste náš požadavek prostě nevzali v úvahu.“²

V březnu bylo již zcela zřetelně možné sledovat společenské změny také na církevním poli, a tak byla zahájena jednání o návratu kazatelů mimo službu. Následujícího měsíce byla na kazatelské místo přijata většina z 23 kazatelů, jež dosud nemohli vykonávat své povolání.³ Probíhající změny začala vnímat také ÚR, která svolala na 7. dubna své plenární zasedání, kde se měla rada novou situací a jejími dopady na církve zabývat. Na tomto zasedání, které se protáhlo až do následujícího dne, projednala ÚR řadu žádostí došlých z jednotlivých sborů. Výsledkem zasedání byly především dva dokumenty: první s názvem „Rehabilitace“ a druhý byl nazván „Prohlášení“.

První dokument byl určen Prezidiu nejvyššího soudu a požadoval rehabilitaci jednotlivých kazatelů, církve jako celku a jako následek tohoto i navrácení majetku. „Prohlášení“, které mělo napomoci obrodnému procesu v Československu, po krátkém úvodu: „Vítáme progresivní úsilí, k němuž dal podnět UV KSČ a prohlašujeme, že je budeme všemi silami podporovat, neboť jako věřící jsme také občany tohoto státu a leží nám na srdci jeho blaho. Při všem radostném, co nás naplňuje, nemůžeme se ubránit bolestným vzpomínkám na minulost“,⁴ pokračuje stížnostmi na minulost a seznamem požadavků: rehabilitace církve i jednotlivců, návrat majetku, obnovení biblického semináře, možnost práce s mládeží, možnost vydávat vlastní náboženskou literaturu a bez zásahů cenzury, možnost užšího kontaktu s GK v zahraničí a dodržování Deklarace lidských práv vůči církvi. Tento dokument byl zaslán prvnímú tajemníku ÚV KSČ Alexandrovi Dubčekovi,

¹ Tamtéž.

² Tamtéž.

³ ACASD, karton 22/I. Zápisy UR 1959–1989.

⁴ Tamtéž.

Národnímu shromáždění, ministru kultury a informací a byl zveřejněn také v církevním tisku.¹

Většina požadavků obsažených v těchto dokumentech pocházela z dopisů ze sborů, jež od února 1968 vedení CASD zaplavovaly. Kromě toho žádaly některé sbory také vnitrocírkevní rehabilitaci, která již částečně proběhla tím, že se opoziční kazatelé, kteří o to požádali, vrátili do služby. Hned na zasedání ÚR dne 8. dubna byli rehabilitováni kazatelé Krynský, Kutý, Kaba, Šustek a Kimler a byla ustavena rehabilitační komise, v níž zasedali kazatelé Kaba, Krynský, Šlosárek, Lovaš, Šustek, Kimler a Sládek, jež měla řešit případy diskriminace z minulosti. Komise například zrušila oběžník z 20. února 1958 vybízející k omezení školní absence dětí ve škole a také další oběžníky, které většinou oznamovaly propuštění jednotlivých kazatelů. Dne 29. dubna vydala rehabilitační komise složená hlavně z bývalých opozičních kazatelů své nejdůležitější, k smíření směřující prohlášení:

„Minulé zkušenosti a doba, kterou jsme prožili, nás učí mnohým věcem. Zamýšleli jsme se nad příčinami mnohých bolestí a problémů v církvi a došli jsme k závěru, že hlavní příčinnou bylo nepochopení, neúcta a nedůvěra a nejednotný postoj ke 4. přikázání ve školské otázce. Proto doporučujeme ústřední radě, aby ze své strany vykonala všechno, co slouží ke vzájemnému sblížení členů kazatelského sboru a k jednotnému postoji vůči zákonu Božímu, aby v co nejkratší době mohly být překonány všechny překážky. Nyní, kdy nám Pán otvírá nové dveře možností, nemůžeme si dovolit dopouštět se starých chyb, jako např. bezdůvodného vzájemného podezřívání, osočování a pomlouvání. Je třeba vzájemně si vyznat své hříchy, odpustit je a zanechat jich, ať se to týká přikázání čtvrtého, devátého nebo kteréhokoli jiného. V tomto duchu bude třeba pracovat i ve sborech a ve vzájemném vztahu mezi členy.“²

Členové usmíření mezi oběma směry v církvi přivítali, i když na ÚR dorazily také stížnosti na složení rehabilitační komise a na přijatá opatření. Výzvy, jakou zaslaly sbory z Olomoucka 4. května 1968, však byly spíše ojedinělé: „Nemohou se spokojit (členové výboru sboru Olomouc) s vaším laciným pokáním, jak říkáte „uznáním chyb rozumu“, protože toto v žádném případě nedává záruku, že v dobách, které jsou před námi, budete šetřiti zájmy stádece adventního lidu. Spíše mají obavy z opaku. Doporučují Vám, abyste uvolnili svá místa těm, kteří pravdu Boží a adventní praxi biblických zásad dokazovali na prvním místě.“³

¹ V dubnu 1968 v Kostnických Jiskrách.

² ACASD, karton „Ministerstvo“.

³ ACASD, karton 7/I.

V dubnu vyzvalo vedení sbory, aby započaly s dlouho zapovězenou prací s mládeží,¹ jež byla brzy organizována na celorepublikovém základě. Rovněž byly zahájeny přípravy na zřízení nového adventistického časopisu a na obnovení církevního semináře. Poté, co SPVC schválil dodatek ústavy CASD o sdruženích,² proběhly v květnu ustanovující konference jednotlivých sdružení, které již byly plně svobodné a bez zásahů státních orgánů do kandidátek.³ Předsedou Českého sdružení byl zvolen Otomar Klouda, předsedou Moravskoslezského Dimitrij Krynský a slovenským předsedou se stal Gašpar Lovaš. Tím se také vyřešil problém s Jiřím Drejnarem na postu místopředsedy pro Moravu a Slezsko. Tato pozice stejně jako pozice místopředsedy pro Slovensko zanikla.

SPVC vzal dopisem z 22. července na vědomí a předběžně schválil záměr obnovit Biblický seminář.⁴ Přípravou semináře byl pověřen Miloslav Šustek, který sám studoval na adventistickém semináři v Collonges sous Salève ve Francii. S tímto ústavem také zpočátku Biblický seminář v Praze úzce spolupracoval. Pro seminář byly zamýšleny místnosti bývalé Školy biblických nauk v Praze – Krči, kde se po zrušení školy usídlil Ústav pro choroby oběhu krevního (později Institut klinické a experimentální medicíny - IKEM). Rehabilitační řízení, jež mělo tento majetek navrátit zpět do rukou církve, bylo již v plném běhu a provizorně se podařilo zajistit smlouvu o spoluužívání objektu. Již na podzim roku 1968 se i přes okupaci armádami zemí Varšavské smlouvy rozběhl první ročník dálkového studia a roku následujícího, po zajištění internátních prostor, začalo fungovat také denní studium. Do prvního ročníku se přihlásilo přes 60 uchazečů a téměř všichni byli přijati. V pozdějším denním studiu studovalo téměř 20 studentů. Škola byla koncipována poněkud jinak než bývalé semináře CASD, které byly spíše střední školou se zaměřením na teologii. Seminář z let 1968–1973 byl spíše vyšší školou podobnou dnešnímu semináři CASD. Denní studium v tomto vzdělávacím ústavu absolvovalo celkem 18 studentů.⁵

¹ ACASD, karton 13, oběžníky. Žádosti o započetí práce s mládeží však již předtím eviduje ÚR v několika dopisech ze sborů.

² Žádost byla ÚR podána 8. dubna, viz NA, MK ČSR-církev, karton 191.

³ Komentář úředníka SPVC ke konferencím sdružení zněl: „*Je zde však nový přístup oproti minule a sice v tom, že neuvádím, zda jmenovaný funkcionář posílá své dítě v sobotu do školy. Nedání státního souhlasu duchovním, který neposílá své dítě v sobotu do školy stejně věc neřešilo a zavinilo řadu nepříznivých kritik a stesku vůči státu.*“ NA, MK ČSR-církev, karton 190.

⁴ NA, MK ČSR-církev, karton 192.

⁵ Tamtéž.

Rychlá novelizace tiskového zákona v roce 1968 umožnila vcelku bezproblémové povolení pro vydávání vlastního církevního časopisu s názvem Znamení doby. První řádný výtisk byl redakcí pod vedením Jiřího Drejnara naplánován na počátek roku 1969. Vzhledem k tomu, že hlad po církevním časopisu, který byl v církvi naposledy vydáván před německou okupací, byl velký, rozhodla se redakce vydat v říjnu 1968 mimořádné číslo. Číslo bylo připraveno a vytištěno, ale realita okupačního Československa byla plná strachu, a tak státní orgány zastavily jeho distribuci a muselo se znovu jednat o registraci pro nový časopis. SPVC vydal své kladné vyjádření k nové registraci časopisu již 23. prosince 1968,¹ ale na ostatních úřadech vládly větší obavy z budoucích poměrů, a tak byla definitivní registrace udělena až v červnu následujícího roku. Od té doby vychází časopis Znamení doby již pravidelně. V letech 1968–1969 bylo také vydáno velké množství neperiodických publikací, jednalo se především o překlady knih Ellen Gould Whiteové.² V demokratizační atmosféře na jaře 1968 byla dokonce pozastavena příprava trestního stíhání několika lidí okolo Josefa Hurty pro nelegální šíření náboženské literatury.³

Stejně jako v případě chystaného vydávání časopisu komplikovala okupace řadu právě se rozvíjejících aktivit. Kvůli složité situaci se ÚR sešla až 25. srpna a rozhodla o odložení chystaného sjezdu adventistické mládeže (konal se až o celý rok později). Byl zde také pravděpodobně zkoncipován oběžník, jež byl čten v adventistických sborech v sobotu 31. srpna. V něm se ÚR vyjadřovala k nové realitě a vybídla členy a kazatele ke klidu a modlitbám: „Nejsme již na konci, ale teprve na počátku velkých událostí. Máme na mysli vznešené ideály jako je svoboda, humanita, demokracie, důstojnost člověka. Ze všeho nám leží na srdci nejvíce náboženská svoboda a bojíme se o její osud. Uvědomujeme si, že nebudeme svobodni jako křesťané, nebudeme-li svobodni jako občané. Leží nám na srdci osud naší vlasti, která je nám domovem a ve které chceme žít životem důstojným, čestným a svobodným podle slova Písma: „abychom střízlivě, spravedlivě a pobožně živi byli na tomto světě, očekávající té blahoslavené naděje a příští slávy velikého Boha a Spasitele našeho Jezukrista“. Titus 2,12.13...“⁴

¹ SAMK, 47d Adventisté.

² DREJNAR, Jiří. Na cestách a objížďkách mého života. Luxpress: Praha, 2001, kapitoly 29–31.

³ NA, MK ČSR-církev, karton 192, podobně DREJNAR, Jiří. Na cestách a objížďkách mého života. Luxpress: Praha, 2001, kapitola 28.

⁴ ACASD, karton 13, oběžníky.

K protestu církví sdružených v ERC se však CASD nepřipojila, stejně jako k žádné další akci namířené proti okupaci. Trauma ze zákazu církve, jež způsobil rozvrat v církvi, který se jen před několika málo měsíci podařilo urovnat, podnítilo ve vedení CASD opatrnost v jakýchkoliv akcích s politickým charakterem a ÚR se snažila vyhnout střetům s budoucí vládnoucí garniturou za každou cenu.¹

V řadách členstva CASD, která se tradičně profiluje apoliticky, také nevznikla žádná větší snaha o rázné a důsledné odmítnutí okupace a všech jejích následků, jak tomu bylo například v ČCE pod vlivem členů hnutí „Nová orientace“. Přitom se rozhodně nedá říci, že by členové CASD neprožívali obavy z budoucnosti své církve a země. Koncem roku 1968 provedlo reformní vedení Sekretariátu pro věci církevní ve spolupráci se Sociologickým ústavem ČSAV ojedinělý průzkum mezi duchovenstvem v ČSSR. Z odpovědí na dotazy, které se zaměřily na obavy duchovních, vyplývá, že zatímco návratu předlednových poměrů se v celorepublikových poměrech obávalo 20 % dotazovaných, u duchovních CASD tak tomu bylo u 33 % respondentů.²

7.4. Rehabilitace

Dokument, který ÚR zaslala Prezidiu nejvyššího soudu, žádal rehabilitaci na třech úrovních: 1) rehabilitaci církve – tedy uznání neoprávněnosti postupu státu v roce 1952, 2) návrat majetku – tedy uznání neoprávněnosti opatření likvidátora církve v letech 1952–1956 a 3) rehabilitaci odsouzených kazatelů v době zákazu.³ Nejvyšší soud na žádost odeslanou 8. dubna odpověděl vyrozuměním z 3. května, v němž upozorňuje, že nemůže první dva požadavky přezkoumat, neboť se jednalo o postup administrativní a nikoli o rozhodnutí soudních orgánů.⁴ Soud tedy mohl rehabilitovat pouze vězněné kazatele, požádají-li o to. V pramenech se nedochovala žádná statistika, kolik z více než 20 odsouzených kazatelů v letech 1952–1956 požádalo o soudní očištění, ani kolik jich u soudu uspělo. Zmiňme tedy alespoň

¹ Pouze v létě 1969 na generální poradě pořádané GK v Laussane mluvil předseda československých adventistů Oldřich Sládek o roku 1968 jako o morálním vítězství československého národa. To se však zřejmě k státním orgánům nedoneslo. Viz ACASD, karton 7/VI.

² NA, MK SPVC, karton 18.

³ ACASD, karton 18.

⁴ ACASD, karton „Ministerstvo“.

soudní dohru procesu proti T. J. Zigmundovi a spol., jehož průběh byl vylíčen v jedné z předchozích kapitol.

T. J. Zigmund dosáhl nejprve dne 1. března 1965 u okresního soudu v Žiarci nad Hronom „zahľadenie odsúdenia“, protože od výkonu trestu vedl příkladný život.¹ Po schválení zákona o rehabilitaci v roce 1968 požádal o rehabilitování své osoby. Společně s ním tak učinili i další odsouzení ve společném procesu. Dne 1. ledna 1969 zrušil senát krajského soudu v Banské Bystrici výnos Nejvyššího soudu v Praze ze dne 11. července 1955 a rehabilitoval odsouzené s poukazem na to, že obvinění popřeli, že by nabádali k neposílání dětí do školy a nepěstování bravu či neúčasti na veřejném životě.² Zabavené tiskoviny pocházely z doby před administrativním zákazem a vzhledem k tomu, že obžalovaní docházeli pravidelně na SÚC, nelze jejich čin kvalifikovat jako trestný, a to ani jako pokus o maření dozoru nad církví. Soud překvalifikoval jejich konání jako pouhý přestupek s tím, že jediným motivem nelegálních schůzek obviněných bylo povolení církve. Krajský prokurátor se odvolal, a tak musel rozsudek potvrdit 28. května 1969 ještě Nejvyšší soud v Bratislavě. Prokurátor se mimo jiné odvolával také na skutečnost, že Ministerstvo kultury a informací v Praze doposud považuje zastavení činnosti CASD v roce 1952 za oprávněné.³

Tím však celá věc neskončila. Rozhodnutí zvláštního senátu Nejvyššího soudu z 28. května 1969 bylo napadeno stížností generálního prokurátora, který argumentoval tím, že obžalovaní naplnili svým chováním znaky trestného činu maření dozoru nad církvemi. Nejvyšší soud tuto stížnost projednával 18. února 1970 a zamítnutí odvolání bylo zrušeno. Krajskému soudu v Banské Bystrici bylo znovu přikázáno celou věc projednat. Až 5. května 1971 tedy tento soud definitivně zrušil rozhodnutí z 11. července 1955 v plném rozsahu a konstatoval, že na případné překvalifikování trestného činu jako maření dohledu nad církvemi se vztahuje amnestie prezidenta republiky ze dne 1. prosince 1957.⁴

Rehabilitace v problému samotného zákazu církve se ÚR pokusila dosáhnout podáním podnětu u Rehabilitační komise Ministerstva kultury při SPVC dne 26. listopadu 1968.⁵ Komisi vedl dr. Ladislav Prokůpek, jenž spolu s dalšími

¹ NA, Nejvyšší soud, 1T 20/55.

² AMV, V 2491 MV č. j. B/4-V 16154.

³ Tamtéž.

⁴ NA, Nejvyšší soud, 1T 20/55.

⁵ ACASD, karton „Ministerstvo“.

představiteli SPVC důsledně zastával zásady polednové církevní politiky KSČ i přes okupaci republiky. Dokument se konkrétně snažil napadnout dvě klíčová rozhodnutí, a to rozhodnutí SÚC o odebrání státního souhlasu všem sborům CASD ze dne 30. září 1952 a rozhodnutí MŠK o převzetí bývalého majetku církve do rukou státu ze 7. února 1958. Získat svůj majetek zpět se pokusilo v rámci jiné žádosti na KNV Ostrava také Moravskoslezské sdružení CASD, a to dopisem z 24. března 1969.¹ Sdružení se snažilo obejít zdlouhavé rozhodování v celorepublikovém rámci tím, že požádalo o návrat pouze těch budov, které byly v té době v užívání CASD a kde existovala reálná naděje, že by vyřízení žádosti mohlo proběhnout rychleji. KNV i MNV žádost doporučily ke kladnému vyřízení, ale celý proces nebyl uzavřen, neboť v létě 1969 bylo reformní vedení SPVC odvoláno a soudní i administrativní rehabilitace byly pod politickým tlakem zastaveny.

Rehabilitační komise při SPVC, která byla podobnými žádostmi zavalena, se začala podnětem CASD zabývat až relativně pozdě a o právní rozbor celé záležitosti požádala Generální prokuraturu až v lednu 1969. Ta se vyjádřila dobrozdáním ze dne 7. srpna 1969. Dokument tak byl posledním v celém rehabilitačním procesu, jež byl krátce nato zastaven, aniž by dospěl k nějakému závěru. Rehabilitace tak byla ukončena v nadějně fázi, neboť dobrozdání Generální prokuratury bylo pro CASD příznivé: „Rozhodnutí Státního úřadu pro věci církevní ze dne 30. září 1952 lze rozumět buď tak, že stát jím odňal souhlas „církví“, což by podle tehdejšího právního stavu nebylo možno považovat za zákonné, neboť souhlas lze odnět jen konkrétním individuálně určitým duchovním, nebo připouští ten výklad, že odnětím souhlasu ústředí církve bylo vlastně zamýšleno odnětí souhlasu všem tehdy existujícím duchovním této církve.“² Generální prokuratura si pro konečné rozhodnutí vyžádala další potřebné dokumenty, na jejichž základě by bylo možno vyřknout konečný posudek. Jak již však bylo řečeno, toto dobrozdání bylo vzhledem k politickým změnám v republice v celém procesu posledním počinem.

Dalším počinem v rámci rehabilitací byla žádost z července 1968 zaslaná ústředím CASD na Ministerstvo zdravotnictví. V dopise požadovala ÚR uvolnění prostor v Praze 4 – Krči na adrese Zálesí 60, kde sídlil poslední seminář církve. Rehabilitační komise Ministerstva zdravotnictví vyzvala ohledně této záležitosti

¹ SAMK, 47d Adventisté, 996/1969 – rehabilitace.

² Tamtéž.

6. prosince 1968 k vhodným opatřením „směřujícím ke kladnému vyřízení žádosti představitelů církve adventistů o uvolnění prostorů nutných k zahájení internátní seminární činnosti v objektech, které původně byly vlastnictvím této církve.“¹ Toto rehabilitační řízení bylo dalším mimosoudním pokusem o navrácení zabaveného majetku a co se týče alespoň provizorních rozhodnutí v rámci procesu to byl první, i když jen částečný, rehabilitační úspěch CASD. Výsledkem dalšího jednání byla smlouva s IKEMem podepsaná 19. února 1969 o užívání místností. Ve smlouvě se zmiňuje, že zde může začít také seminární činnost CASD. Podle smlouvy bylo možné místnosti podle potřeby adaptovat, což také církev velice rychle učinila. Celková výše tehdejších adaptačních úprav dosáhla 283 235,33 Kčs.²

Do budoucna se však toto vítězství ukázalo jako Pyrrhovo. Církev sice zrekonstruovala prostory určené pro Biblický seminář a také je využívala, ale ani tento rehabilitační precedens ani samotná existence adventistického semináře nebyla pro novou normalizační vládní garnituru žádoucí, a tak byl nakonec v roce 1973 Biblický seminář zrušen stejně jako nájemní smlouva s IKEMem. A tak veškeré investice CASD do tohoto objektu vešly vniveč.

Jiným nadějně se rýsujícím pokusem byla snaha o navrácení domu v pražské Londýnské ulici, kde se nacházela bývalá modlitebna, byty a kanceláře vedení CASD. Jednání o navrácení tohoto domu zpět do vlastnictví církve se vedlo na Odboru bytového hospodářství pražského Národního výboru a bylo nakonec úspěšně zakončeno dne 18. července, kdy bylo tímto odborem rozhodnuto, že ke dni 1. října 1968 zanikne užívací právo pro Československý rozhlas. Ten měl dostat k dispozici náhradní prostory a dům se měl navrátit zpět do vlastnictví církve.³ Také tato dohoda však po okupaci a změněné společenské situaci padla pod stůl a nakonec byla 13. prosince podepsána s Československým rozhlasem pouze smlouva o spoluužívání místností v Londýnské ulici.

¹ NA, MK ČSR-církev, karton 191.

² Tamtéž.

³ Soukromá sbírka dokumentů J. Drejnara.

7.5. Církev v době normalizace (70. a 80. léta)

S nástupem nové vládní garnitury a výměnou obsazení vrcholných pozic ÚV KSČ se postupně obnovil také dohled na církvemi. Návrat před rok 1968 v plném rozsahu však již nebyl bez drastických zásahů proti církvím možný, a tak řada výdobytků pražského jara vydržela i po okupaci a politických změnách, jež následovaly. Na prvním místě to byl počet sborů, který stoupl na zhruba šest desítek v českých zemích a okolo této cifry se pohyboval i počet kazatelů.¹ Co se týče církevní organizační struktury, tak byla zachována obnovená sdružení. Velkým výdobytkem bylo rovněž vydávání církevního časopisu *Znamení doby*. Ten byl ve své době díky svému rozsahu a barevnému provedení zcela výjimečný a jeho distribuce přesahovala hranice CASD. Toho si byla redakce velmi dobře vědoma a v časopise převažovaly články s obecně křesťanským obsahem. Časopis *Znamení doby* tak napomáhal pozvednout prestiž adventizmu mezi ostatními církvemi a určitým způsobem vytvářel prostor pro ekumenické sblížení.

Z pohledu státní správy se adventisté během let 1968–1969 neprovinili proti budování socialismu, a naopak se zdá, že v očích komunistické vládní moci získali na důvěryhodnosti: „Zatímco u některých církevních představitelů, zvláště malých protestantských církví, lze uvažovat, že loajalita je upřímná, u jiných, zpravidla velkých církví, a to především u katolických a československé evangelické, jde většinou pouze o prohlášení z důvodů taktických.“² To s sebou přineslo řadu výhod, postupně se snižuje počet zásahů státní správy do kandidátek na církevní funkce a na místa kazatelů.³ V sedmdesátých a osmdesátých letech nedochází již k preventivnímu odebrání státního souhlasu pro výkon duchovenské služby, a když k odebrání souhlasu přece jen došlo, jednalo se spíše o přestupek kazatele vůči zákonům či požadavkům režimu.⁴

¹ NA, MK ČSR-církev, karton 191. Počet kazatelů se z počátku 70. let pohyboval okolo 40, velmi brzy však stoupl, viz NA, ÚV KSČ, předsednictvo 1971–1976, sv. 46, arch. j. 46/5. Dá se říci, že počet členů na jednoho kazatele zhruba odpovídal stavu před nuceným propouštěním kazatelů v padesátých letech a tedy že odpovídal pastoračním potřebám církve.

² NA, ÚV KSČ, předsednictvo 1971–1976, sv. 46, arch. j. 46/5.

³ ACASD, karton 6/I., konference unijní 63–89 a NA, MK ČSR-církev, karton 190, konference. V roce 1971 jsou na funkci unijního hospodáře poprvé povoleni dva kandidáti, od roku 1975 je pak kandidátka povolována celá. Do konferencí jednotlivých sdružení státní správa zasahuje výjimečně, jako např. při konferenci Moravskoslezského sdružení v roce 1977.

⁴ V roce 1982 se předseda církve zmiňuje o sedmi kazatelích bez státního souhlasu v celé Československé republice, viz ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989.

Počátkem 70. let musela církev řešit dva zásadní teologické spory v církvi, a to jak s již zmíněnými kubovci, jejichž působení mezi adventisty bylo teprve počátkem 70. let utlumeno, a na druhé straně s hnutím hlásícím se k tzv. „hamburským prorokům“. V tomto německém městě v roce 1966 konvertovala k adventizmu na základě vizí čtveřice nových členů. Později se jejich vize opakovaly, nejprve v duchu adventistické ortodoxie, ale následovala i poselství s novým obsahem, jako např. výzva k angažovanosti za práva zvířat. To však již církev na úrovni Generální konference odmítla a hnutí se dostalo do opozice, kde začalo svou kritikou vedení lákat konzervativně založené členstvo.¹ To se zdařilo také v Československé republice. V lednu 1973 je ÚR zaslán protest, který poukazuje na poklesky Generální konference a obecně kritizuje řadu věcí v adventizmu. Pod dokumentem je 22 podpisů, z nichž tři patří kazatelům.² Tento problém byl řešen jak vydáním polemického spisu vůči tomuto hnutí,³ tak později vylučováním členům a propouštěním kazatelů, kteří s myšlenkami zmíněnými v protestu sympatizovali.

Koncem 70. let se také začala plošně objevovat u členů církve nespokojenost se stavem a počtem modliteben.⁴ Na základě toho se od roku 1978 začalo intenzivně jednat se státní správou o možné změně tohoto stavu. Iniciativa se setkala s úspěchem a během dvou let bylo postaveno osm modliteben a dalších více než dvacet bylo zrekonstruováno.⁵ V roce 1980 je pak ustavena Komise pro výstavbu a rekonstrukci modliteben a stavební činnost pokračuje po celá 80. léta. Církev adventistů sedmého dne je tak dnes majitelem řady architektonicky zajímavých sakrálních objektů.⁶

Co se střetů se státní správou týče, lze konstatovat, že 70. a 80. léta byla téměř bezproblémová. Státní správa sice převážně úspěšně tlumila misijní aktivitu a práci s mládeží, hlavní bod sváru – tedy sobotní školní docházka dětí – díky zavedení

¹ Viz ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989 a Výkonného výboru 1975–1989, zápisy z let 1972–1976; dále SAMK, 49d Adventisté, Miloslav Šustek - Informace o „učeních rozličných a cizích“. Podle těchto materiálů jedna z akterek později přiznala, že se jednalo o připravený podvod.

² ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989.

³ SAMK, 49d Adventisté, ŠUSTEK, Miloslav. Informace o „učeních rozličných a cizích“.

⁴ NA, MK ČSR-církev, karton 190, konference. Na konferenci Moravskoslezského sdružení byla tato skutečnost kritizována i z oficiální pozice.

⁵ ACASD, karton 22/I, zápisy UR 1959–1989.

⁶ V Encyklopedii moderních sakrálních staveb z roku 2004 s názvem. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, vydané autorským kolektivem pod vedením Jiřího Vaverky, je CASD věnován ze všech církví na našem území třetí největší prostor, viz VAVERKA, Jiří a kolektiv autorů. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Jota: Brno, 2004.

pětidenního školního týdne ustupuje do pozadí. Pokud se objevovaly problémy s absencí během pracovních sobot, nejsou již řešeny na celorepublikové úrovni.¹ Hrozby odebrání státního souhlasu pro výkon duchovenského povolání se v této souvislosti objevují již jen výjimečně.²

Jsou dokonce případy, kde se stát církve zastává, jako například v roce 1974, kdy bylo redaktorovi časopisu Znamení doby Jiřímu Drejnarovi ze závodu Severografie Liberec oznámeno, že zde nadále nebude možno časopis tisknout. Úředník Sekretariátu pro věci církevní při Ministerstvu kultury České republiky se zde snažil intervenovat ve prospěch církve na ONV v Liberci.³ Podobné stanovisko zaujala státní správa například v roce 1989 při stížnosti předsedy Jiřího Veselého na šíření materiálu v organizaci SSM v Brně, v němž je CASD označena za sektu. V roce 1978 dokonce na přímluvu předsedy Oldřicha Sládka není zahájeno trestní stíhání proti bývalému členu ÚR Jiřímu Drejnarovi kvůli podezření z připravované emigrace.⁴

7.5.1. Vztah církve k režimu

Všechny záznamy ohledně postoje státní moci k CASD v 70. a 80. letech mluví o velmi dobrých vzájemných vztazích, takže ve svém projevu na slavnostní bohoslužbě v roce 1988 může ředitel SPVC František Jelínek prohlásit: „Vaše pozvání jsem přijal velice rád, vždyť právě Vaše církev je známa svým kladným vztahem k naší socialistické společnosti a oblast mírové práce mezi věřícími i ve styku se zahraničím může být příkladem pro ostatní.“⁵ Dominantní motivací v tomto vědomém rozvíjení dobrých vztahů s totalitním komunistickým režimem byla traumatická zkušenost zákazu z padesátých let, jehož následky ztěžovaly život církve až do konce let šedesátých. Konkrétní výhody, které z tohoto neobvykle širokého prostoru pro působení, který si CASD svým vztahem ke státní moci vytvořila, byly zmíněny v předchozí podkapitole.

¹ Např. NA, MK- Sekretariát pro věci církevní, karton 10, porady KCT, porada církevních tajemníků jihomoravského kraje dne 22. 10. 1974; dále NA, MK ČSR-církev, karton 190, dopis z března 1975 informující o postupu KCT ve východočeském kraji proti absencím během pracovních sobot a NA, MK ČSR-církev, karton 190, pohovor s O. Kloudou, předsedou Českého sdružení ze dne 6. 5. 1979.

² NA, MK ČSR-církev, karton 190, jediný zaznamenaný případ pochází z roku 1980 u kazatele J. Šrolla.

³ NA, MK ČSR-církev, karton 192.

⁴ ACASD, karton 9; AMV, a. č.709497 MV.

⁵ NA, MK ČSR-církev, karton 190.

Rozhodující osobou v tomto směřování CASD byl předseda Oldřich Sládek. Pamětníci na něj vzpomínají jako na velmi charismatickou osobnost obdařenou diplomatickými schopnostmi.¹ Vyšší míra spolupráce však přinášela řadu výhod také jemu osobně. Když byl v roce 1971 jmenován tajemníkem polí Evro-Africké divize CASD, přemluvili jej úředníci státní správy, aby neopouštěl republiku, že mu maximálně usnadní cestování do zahraničí. Od tohoto roku pak Sládek cestuje na služební pas Ministerstva kultury.² Jeho kooperativní přístup mu také zajistil řadu státních ocenění. Prvním z nich bylo ocenění na ministerské úrovni, když v roce 1977 ocenilo Ministerstvo kultury celou Ústřední radu „za příkladné rozvíjení dobrých vztahů mezi CASD a Československým státem“.³ V jeho posudcích se pravidelně objevuje vysoké hodnocení skutečnosti, že „V církvi prosadil, že kazatelé, kteří emigrovali z ČSSR, nemohli v emigraci pokračovat v duchovenské činnosti.“⁴ Přestože se Sládek nezabýval teologií na akademické úrovni, byl mu v roce 1979 udělen na Komenského bohoslovecké fakultě čestný doktorát z teologie.⁵ V osmdesátých letech se dočkal propůjčení nejvyšších státních vyznamenání. Konkrétně 10. dubna 1985 mu byla udělena Medaile ke 40. výročí osvobození Československa⁶ a 20. prosince 1988 řád Za zásluhy o výstavbu,⁷ což jsou v praxi dvě ze tří nejvyšších ocenění propůjčovaná církevním představitelům prezidentem republiky.⁸

Tato skutečnost není nijak překvapivá, církevním představitelům byla tato ocenění propůjčována již od padesátých let. V sedmdesátých a osmdesátých letech však byla situace přece jen odlišná a takovýchto ocenění s všeobecně klesající ochotou podporovat režim ubývalo. Oldřich Sládek byl předsedou a vůdčí postavou církve téměř 25 let, sám se rozhodl odstoupit ze zdravotních důvodů v dubnu 1989. Také v jeho případě však byl hlavní důvod jeho rezignace jinde. Podle pamětníků

¹ VS, rozhovory s K. Špinarem, P. Šustkovou a K. Nowakem.

² NA, MK ČSR-církev, karton 192.

³ ACASD, karton Ministerstvo, dopis z 12. 9. 1977.

⁴ NA, MK ČSR-církev, karton 190, konference, v poznámce ke konferenci v roce 1985 se udává, že se jednalo o sedm kazatelů.

⁵ NA, MK ČSR-církev, karton 190, konference.

⁶ NA, Ministerstvo kultury 1968–1989, Materiály pro vládu ČSR.

⁷ NA, MK 1968–1988, II Praha, K 144, Sig 29, spis č. 15976/88. Tento návrh vzešel z porady KCT na Sekretariátu vlády pro věci církevní 6. 11. 1987 – O. Sládek zde byl mezi kandidáty na státní ocenění na druhém místě, viz NA, MK- Sekretariát pro věci církevní, karton 10 – porady KCT.

⁸ Nejvyššího ocenění Řádu republiky se Sládek nedočkal.

odstoupil na základě tlaku na jeho neuspořádaný rodinný život. Na konferenci koncem listopadu již post předsedy neobhajoval.¹

Na druhou stranu je třeba zmínit, že ač měl Oldřich Sládek v tomto směřování dominantní vliv, projevy loajality jsou naprosto běžné i u dalších vysokých představitelů CASD a mírová a socialismus chválící prohlášení provádějí všechna zasedání unijních konferencí, jakož i konferencí jednotlivých sdružení. Ty samozřejmě nebyly výsledkem prokomunistického smýšlení těchto představitelů, ale byly státní správou vyžadovány, jejich znění bylo na příslušných místech předem schváleno a byly podmínkou relativně klidného života církve v ČSSR. Podobně je potřeba pohlížet na řadu článků s komunistickým obsahem v církevním tisku, které byly daní za možnost vydávat vlastní časopis.² Spíše o pragmatismus se v přístupu ke státní správě jednalo nepochybně i u Oldřicha Sládka,³ překvapující je pouze míra a všeobecné rozšíření takového přístupu. Absence obecného společensko-etického domýšlení biblických principů v realitě totalitního systému omezujícího lidská práva, jež v této skutečnosti zřejmě hrála svou nezanedbatelnou roli, je zmíněna v kapitole 6.6.

¹ Podle vzpomínek některých pamětníků měl O. Sládek nemanželský poměr. J. Cepl již v roce 1967 před konferencí v dopise informuje SPVC, že Sládek je člověk mravně narušený a pod svou výpověď z listopadu téhož roku připojil následující prohlášení: „*Podepsáno z přinucení a s protestem, nebo výpověď mi daná je nezákonná. Dostal jsem výpověď jsa mravně i věroučně bezúhonný, zatím co na vedoucích místech v církvi jsou cizoložníci. Je to proti zásadám naší všesvětové organizace – Generální konference a. s., která o tom nemá ani tušení*“, viz NA, MK ČSR-církev, karton 190. To mimo jiné ukazuje, nakolik byl Sládek se svými diplomatickými schopnostmi pro církev klíčový, když se v předsednickém křesle udržel nejdéle ze všech předsedů i přes zmíněné skutečnosti, které mu byly tolerovány. Zajímavé je srovnání s Bulharskem, kde byl do čela církve státem také jmenován předseda, který byl znám udržováním nemanželských poměrů. Tam se církev proti takovému postupu postavila a státem jmenované vedení bylo dokonce vyloučeno z církve, viz DUNTON Hugh, HEINZ Daniel, PORTER Dennis, STRASDOWSKY Ronald (Editors). *Heirs of the Reformation. The Story of the Seventh-Day Adventists Church in Europe*. The Stanborough Press: Grantham, England, 1997.

² NA, MK ČSR-církev, karton 192, seznam „nosných článků“.

³ Sládek sám se politických vyjádření mimo projevů loajality zdržoval. Jedna zmínka o jeho vnímání okolních událostí je obsažena ve sborníku vycházejícím z porady na téma *Church Polity and Theology in Europe* pořádané Generální konferencí v Lausanne v létě roku 1969, kde hodnotí Sládek demokratizační proces v Československu v roce 1968 jako morální vítězství československého lidu, viz ACASD, karton 7/VI, zahraniční korespondence.

7.5.2. Církev adventistů sedmého dne a Státní bezpečnost

Určení míry prorůstání orgánů Ministerstva vnitra do správních struktur církve a míry působení StB v církvi vůbec, je dnes, po skartaci pozoruhodně velkého procenta materiálů o CASD v prosinci 1989, velmi obtížné. Do zorného úhlu orgánů MV se CASD dostala již v roce 1947.¹ V první fázi sloužila agenturní práce uvnitř církve k pozorování, a po jejím zákazu k rozkrytí ilegální struktury CASD. Během zákazu však již dochází k úspěšnému naverbování několika spolehlivých agentů uvnitř církve a StB získává poměrně velký přehled o dění uvnitř církve. Také v řadách členstva vzniká v době zákazu církve patrná vzájemná nedůvěra ohledně donášení a přetrvává i nějakou dobu po obnovení církve.

Po povolení církve, v níž StB, jak již bylo v příslušných pasážích poznamenáno, hrála svou roli, začíná zcela nová etapa vztahů církve a Státní bezpečnosti. Vrcholní představitelé církve se stávají agenti StB a pohled na seznamy agentů a nejvyšších představitelů církve budí podezření, že se tato spolupráce stala neoficiální politikou církve vůči státu či naopak. Tuto hypotézu by mohla podporovat formulace jedné z „ustanovek“ z roku 1958: „Já podepsaný..., nar., kazatel církve adventní, zavazuji se k dobrovolné spolupráci s orgány ministerstva vnitra. K tomuto závěru jsem došel po pečlivém uvážení a to z toho důvodu, že chci dokázat plnou podporu socialismu. Jsem si plně vědom toho, že i moji představitelé se zavázali státu v této podpoře, proto také byla církev adventistů povolena.“² Z textu sice nevyplývá, že konkrétní podobou slíbené podpory socialismu předních vyjednávačů o povolení CASD by měla být právě spolupráce s StB, ale vzhledem ke skutečnosti, že jak předseda T. J. Zigmund, tak tajemník A. Žurek jsou minimálně od roku 1956, kdy byla církev opět povolena, agenti StB, je takový výklad nasnadě. Nepopíratelnou skutečností však zůstává, že všichni předsedové církve po Josefu Doubravském, který rezignoval v roce 1951, byli spolupracovníky StB, stejně jako téměř všichni předsedové sdružení. Také další pasáž z agenturního svazku jiného adventistického pastora podporuje myšlenku o záměrném úzkém vztahu církve

¹ AMV, OB a. č. 93 Brno, Svazek „Adventisté sedmého dne“.

² AMV, arch. č. 9765.

k StB, když se o dotyčném spolupracovníkovi praví: „Vztah k orgánům StB považuje za oficiálně vyplývající z jeho funkce.“¹

Na velmi úzký vztah StB k vedení církve ukazují také další skutečnosti. Například zpráva ze 7. září 1961 hodnotí jednoho z agentů následujícím způsobem „Osvědčil se zejména podanými zprávami o ústředí církve, kde napomohl III. správě MV k vyhledání vhodného typu na místo předsedy církve.“² Tato zpráva předchází zvolení nového předsedy na konferenci o více než dva roky a zároveň následuje jen dva měsíce po datu registrace Oldřicha Sládka jako agenta StB. Zdá se tedy, že jak v roce 1956, tak v roce 1963 byla otázka výběru vhodného kandidáta na předsednický post rozhodnuta právě tajnou policií. Orgány MV koneckonců připomínkovaly umístění i pouhých kazatelů.³ O blízkém vztahu orgánů MV a vedení CASD svědčí také zpráva z února 1959, která vypovídá o smělém plánu StB vzhledem k nejvyšším správním institucím v CASD: „V nejbližší době bude docíleno proniknutí do jejich zahraničních centrál, jmenovitě do Generální konference, vrcholného orgánu se sídlem v USA.“⁴

Celkově se zdá, že spolupráce představitelů církve se státním režimem a jeho represivními orgány byla jedna z obecně užívaných metod, jež měla církvi zajistit relativně bezproblémový život. Co se však míry zapojení do represivních složek režimu týče, je potřeba posuzovat veškeré skutečnosti velice opatrně. Přestože se většina agentů a důvěrníků zapojila do spolupráce, buď protože to vnímala jako podmínku k uvedení do funkce, nebo si tímto způsobem chtěli určitou funkci zajistit, nebylo tomu tak vždy. Někteří podepsali spolupráci pod nátlakem⁵ či po několika schůzkách našli odvahu spolupráci ukončit.⁶ Někteří agenti se také pokoušeli podávat zavádějící, matoucí informace.⁷ U jiných spočívala spolupráce v podstatě jen v odevzdávání hlášení o zahraničních cestách, v nichž nebyly příliš použitelné informace.⁸ Řada lidí samozřejmě také spolupráci odmítla.

Na druhou stranu není ani na místě spolupráci s StB v CASD idealizovat. V kapitole 5.5.2. jsou zmíněny aktivity F. Šumbery, který si spolupráci s StB chtěl

¹ AMV, 846189 – MV, sv. č. 17712, str. 39.

² AMV, sv. č. 755247, str. 32.

³ Např. AMV, sv. č. 755247, zápis z listopadu 1982.

⁴ AMV, 10. správa, A2/1 – 1296, Zpráva informující o nekatolických církvích a sektách pro Politické byro ÚV KSČ ze dne 4. 2. 1959, str. 7.

⁵ AMV, arch. č. 15195, reg. č. 9918; AMV, a. č. 726285 MV.

⁶ AMV, arch. č. 726285 MV.

⁷ AMV, sv. č. 755247, str. 51.

⁸ AMV, sv. č. 755352.

zajistit předsednický post a neváhal pro tento cíl prodloužit pobyt svých souvěrců ve vězení a pracovních táborech.¹ Také další agenti spolupracovali na odstraňování jiných kazatelů z jejich pozic a za finanční odměnu svou denunciací církev poškozovali.²

7.6. Adventizmus a společnost

V předchozích kapitolách byly z různých pohledů popsány problémy členů CASD se sobotním volnem v zaměstnání a především potíže školou povinných dětí adventistů. Problémy dětí adventistů v rámci základního vzdělání jsou jen jednou stranou mince, na vyšších školách se sice adventisté nevystavovali postihům, ale šance adventisty na dokončení vyšší než základní školy při sobotních absencích byla velmi malá. Dosavadní semináře CASD byly tedy koncipovány jako střední školy, aby umožnily adventistům získat alespoň střední vzdělání.³ Nízká úroveň vzdělání do velké míry předurčovala sociální strukturu v církvi.⁴ Proto se koncem šedesátých let, spolu s přechodem na pětidenní pracovní a školní týden, začíná v CASD pomalu prosazovat jedna z největších změn v církvi, a to postupná změna sociální struktury členstva.

Velkým počtem dělníků byla CASD známá již během první republiky, ale to bylo do značné míry dáno úspěšným šířením adventizmu v průmyslových oblastech Slezska. S nástupem druhé generace adventistů se však právě problémy se získáváním vzděláním staly překážkou k větší sociální pestrosti v rámci CASD a k sociálnímu vzestupu potomků adventistů. Statistiky, jež by se zabývaly sociální strukturou či vzděláním členů, nebyly před nástupem komunizmu pro stát zajímavé, a koneckonců ani pro církev samotnou. Teprve po převratu můžeme nalézt hrubé údaje o sociální struktuře členstva. Návrh SÚC na povolení CASD z 1. prosince 1953 uvádí, že „většina příslušníků církve, asi 2/3 pochází z řad průmyslového dělnictva“⁵

¹ AMV, arch. č. 599440 MV, str. 40n.

² AMV, arch. č. 9765, hodnotící zpráva z 26. 9. 1972 a hodnotící zpráva za rok 1986; AMV, sv. č. 755247, hlášení ze září 1964; AMV, a. č. 709497 MV.

³ Např. při zakládání semináře v roce 1968–69 měl jen malý zlomek přijatých studentů maturitu. Viz VS, rozhovor s K. Nowakem.

⁴ Problémy se získáním vzdělání je určité specifikum evropského adventizmu první poloviny 20. století. Američtí adventisté naproti tomu vždy kladli na vzdělání důraz a absence podobných problémů jako v Evropě umožnila nadprůměrnou vzdělanost amerických adventistů. Viz KRAMER, H. Helmut. *The Seventh-Day Adventist Reform Movement (German Reform)*. Review and Herald Publishing Association: Hagerstown (Maryland), 1988, str. 25.

⁵ NA, SÚC, karton 4, inv. č. 53.

a o něco dále mladší dokument Ministerstva vnitra uvádí, že dělnického původu je 85 % členstva.¹

Roku 1968 se vrcholní představitelé ČSR rozhodli realizovat jako první stát socialistického bloku přechod na pětidenní pracovní a školní týden. Tento přechod byl zaváděn postupně. V druhém pololetí školního roku 1966/67 bylo nejprve zkusmo zavedeno deset volných sobot. V dalším školním ročníku se přešlo na praxi volné každé sudé soboty a teprve v roce 1968 byl pětidenní pracovní – pro nás především školní – týden zaveden jako norma, s tím, že v praxi pracovní (a tedy i školní) soboty nahrazovaly volno udělené v rámci státních svátků.

Teprve pohled na soudobou sociální strukturu CASD dá za pravdu předpokladu, že s touto výraznou změnou podmínek dostupnosti vzdělání se také výrazně začíná měnit sociální složení církve. Svou roli samozřejmě hraje i měnící se sociální struktura v celkové populaci ČSR, ale proměna v rámci CASD je výraznější a nedá se vysvětlit pouze obecnými trendy. Již koncem sedmdesátých let a v letech osmdesátých je patrné, že se v církvi objevuje stále více vzdělaných lidí. Počátek tohoto trendu, jež způsobil, že CASD přestala být církví dělníků, rolníků a řemeslníků, je nepochybně třeba hledat právě v roce 1968.

Je na místě také konstatovat, že přechod na pětidenní pracovní týden změnil více, než se na první pohled zdá. Sobota, a potažmo problémy, jež členové CASD zakoušeli v důsledku sobotního klidu ať už v práci nebo na úřadech, a díky sobotní absenci svých dětí také ve školách, byla totiž do značné míry hlavním prvkem oddělujícím adventisty od většinové populace. Sobota byla a je zásadním bodem adventizmu, ale dokud sebou přinášela v každodenním životě na vlastní kůži pocíťovanou nepřízeň většinové společnosti, byla také důvodem pro plné oddělení se od tohoto světa, který právě působením problémů kvůli sobotnímu odpočinku v očích běžného člena CASD dokazoval svou zkaženost, své odpadnutí od Boha a jeho zákona. Tím, že tento prvek z běžného života adventistů pozvolna vymizel, se odstranil i jeden z posledních výrazných prvků bránících užší identifikaci adventistů s většinovou společností. Tzn., že v Troeltschovském pohledu se adventismus posunul blíže k církevnímu typu společenství, které se více zapojuje do okolní společnosti a začíná přebírat spoluzodpovědnost za její utváření.

K tomu také přispívá tradiční identifikace pronásledování kvůli sobotě s očekáváním blízkosti konce světa ve smyslu předpovězeného velkého

¹ AMV, V-1689 MV, str. 19.

pronásledování z Matoušovy 24. kapitoly a eschatologických spisů a vizí Ellen Gould Whiteové. Postupné odeznívání problémů se sobotním klidem utlumilo také tento tradiční prvek adventizmu a postupně jej odsunulo mimo hlavní zájem adventistické homiletiky. To výrazně změnilo adventizmus a podpořilo výše zmíněnou změnu sociální struktury, neboť právě snaha o zisk vyššího vzdělání a společenského postavení mohla být bezprostředním očekáváním parúzie brzděna.

Závěr

Závěr ve smyslu shrnutí či závěrečné teze se v práci, jejíž záběr přesahuje jedno století dějin jedné náboženské komunity dá napsat jen velmi obtížně. Závěrečná kapitola této práce se tedy bude soustředit na aspekt vztahu adventizmu na území českých zemí ke státní moci. Když se Zdravko Platak ve své knize *The silent Church – Human Rights and Adventist Social Ethics* zamýšlí na základě analýzy adventistických textů převážně anglosaského světa nad společenskou etiku adventizmu, poznamenává, že se jedná spíše o etiku reaktivní než aktivní. Je tím míněno, že adventizmus se ve svých dějinách zabýval hlouběji pouze otázkami, které se dotýkaly života církve, především vztahu ke službě ve zbrani a k náboženské svobodě, ostatní ponechával stranou. Důvodů, proč tomu tak bylo, by mohlo být uvedeno několik.

Adventizmus se sám při svém vzniku vnímal jako hnutí, později církev, které má zdůraznit několik zapadlých důrazů v křesťanství. V této náboženské tradici je proto od počátku patrný trend, který na základě tohoto přesvědčení opomíjí některé obecně křesťanské prvky.¹ Jedním z důsledků tohoto trendu je i upozadění křesťanské společenské etiky, aby veškerá energie mohla být věnována misijní práci ve snaze co nejvíce rozšířit adventistická věroučná specifika. Eschatologický důraz je také jedním z prvků, který logicky společenské otázky odsouvá a ještě znásobuje již zmíněný misijní důraz adventizmu.

Dalším prvkem je mentalita izolacionismu od světa, která v určitých obdobích či oblastech hrála či hraje v adventizmu svou podstatnou roli. Tento prvek „oddělení se od světa“ je podporován počátečními zkušenostmi spojenými někdy s těžkostmi či přímo pronásledováním ze strany společnosti či úřadů, na druhou stranu ale také do značné míry vizemi adventizmu, že se CASD stane na konci světových dějin malou pronásledovanou skupinkou. Přístup, který opomíjí Boží imanenci ve světě a na vše světské pohlíží jako na pokřivené, sice není specificky adventistický (navazuje na starší křesťanské, zvláště protestantské tradice), ale adventizmus velmi ovlivnil. Toto vnímání okolního světa samozřejmě nevede

¹ Například první významný teologický střet v CASD se odehrál na zasedání Generální konference v Minneapolis v roce 1888, kde se diskutovalo o nové kristocentrické orientaci církve.

k promýšlení společensko-etických problémů, a zároveň také nepodporuje hlubšího morálního přemýšlení o společnosti.

Poslední zmíněný prvek odkrývá jeden zásadní problém v otázce adventistického uchopení etiky, totiž samotná východiska etického uvažování. V poměrně krátkých dějinách této silně eschatologicky orientované denominace hrály doposud dominantní roli v pohledu na společnost právě očekávané události a představy toho, jaké budou. Vzhledem k tomu, že jsou obsaženy ve vizích E. G. Whiteové, mají tyto představy v životě církve v podstatě dogmatickou platnost. O mnoho méně vycházejí etické zásady adventizmu ze skutečných zkušeností se společenskými systémy. Pokud tomu tak přece jen je, pak se jedná pouze o zkušenosti z dob průkopníků adventizmu, kdy se na základě zkušeností prvních adventistů v demokratických Spojených státech vytvořil tradiční loajální pohled na vrchnost. Jak se ovšem dějiny světového adventizmu stávají pestřejšími a delšími, začínají být taková východiska očividně nedostačující a pro církve samotnou nebezpečná.

Z kapitol pojednávajících o adventizmu pod vládou totality je patrné, že adventizmus se do velké míry novému totalitnímu systému přizpůbil. Osobní angažovanost představitelů adventizmu v nejméně a nejtvrďší složce režimu – StB – byla překvapivě vysoká. Když zvážíme výše řečené a když poznatky o českém adventizmu porovnáme s vysokou angažovaností německých adventistů v nacistickém režimu, je nabíledni, že se nejedná o lokální nahodilost. Je zřejmé, že etický izolacionismus může vzhledem ke společnosti fungovat jen tehdy, pokud společenský systém takový postoj umožňuje. Je-li tomu naopak, tento koncept tragicky selhává.

Z analýzy chování vedoucích adventistů na československém území vyplývá, že pokud se vztah ke státnímu zřízení a jemu příbuzné politologické úvahy zcela vyřadí mimo náboženský hodnotový systém, vytvoří to nebývalý prostor pro spolupráci s jakoukoliv formou vládního režimu. Tento etický pragmatizmus se zřetelem očištného misijního a pastoračního účelu či za účelem snazšího přežití se stal v adventizmu za nadvlády komunistické ideologie spíše pravidlem. V této souvislosti vytanou na mysli machiavelistické pragmatické postupy v politice, které jsou v naší, především protestantské, historiografii pod heslem „účel světí prostředky“ přisuzovány neoblíbeným jezuitům. Na tomto pragmatizmu se však nepodíleli jen adventisté ze států socialistického bloku, podporu nacházeli i

z nejvyšších správních míst CASD. Marite Sapiets kritizuje ve své knize *True Witness, The Story of Seventh Day Adventists in the Soviet Union* zástupce Generální konference za prohlášení o náboženské svobodě v Sovětském svazu, která totalitní systém propagandisticky využíval. Taková prohlášení přicházela i v časech nejtěžšího stalinizmu.

Tímto konceptem nelze etické selhání církve v plné míře vysvětlit, neboť je jen souhrnem osobních rozhodnutí jednotlivců, která byla provázena specifickými okolnostmi, ne vždy prostými tlaku represivních orgánů. Na druhou stranu ani nelze zcela oprostít jednání jednotlivců od ideového zázemí, mentality skupiny v níž žijí a celkového souhrnu společensko-ekonomických okolností, které na ně působí. Tedy to, že adventizmus v českých zemích paradoxně vytvořil svou apolitičností a nezájmem o sociální etiku prostředí velmi vhodné pro spolupráci s režimem, je patrné.

Zusammenfassung

Der erste tschechische Adventist (STA) war Antonín Šimon. Er kam mit dem adventistischen Glauben erstmals Anfang der 1890er in Kontakt, als er als Buchhalter in einer Fabrik in Hannover arbeitete. Als sein Enthusiasmus für den neuen Glauben in der Hannover Baptistengemeinde keinen Boden fand, entschloss er sich zur Heimkehr. Von 1892 ist ein Schriftverkehr zwischen ihm und den Hamburger Adventisten überliefert. Bald begann er mit der Übersetzungsarbeit und versuchte mit Hilfe L. R. Conrads, dem deutschen Vorsteher der Adventisten in Europa, neue Konvertiten zu gewinnen. 1895 weckte der Prediger Georg Wagner das Interesse für den Adventismus in der Prager Gemeinde der Freien Reformierten Kirche (der heutige Brüderkirche) und gewann Pastor František Novák. Dieser Erfolg führte auch Šimon nach Prag. František Novák wurde der erste STA-Prediger in Tschechien. Seine Missionsbemühungen waren aber relativ erfolglos, so dass er Ende der 1890er Jahre mit seiner Familie in die USA auswanderte. Erfolgreich war erst der deutschsprachige Prediger J. P. Lorenz, der ursprünglich aus dem Wolga-Gebiet stammte und nach Amerika ausgewandert war. Er weilte ab Oktober 1901 in Prag. Schon im Mai konnte in Prag die erste adventistische Gemeinde im Cisleithanischen Österreich-Ungarn gegründet werden. Im Jahr 1902 begegnet Julius Peter aus Schlesien in Dresden dem adventistischen Prediger G. Perk. Mit dessen Hilfe und mit Unterstützung von L. Mathe, dem Missionsvorsteher aus Wien, verbreitete Peter die adventistische Botschaft in seiner Heimat. Seine missionarischen Bemühungen waren erfolgreich: Von Bielitz, wo er sich sesshaft gemacht hatte, verbreitete sich der Adventismus nach Schlesien, Mähren und Galizien. 1903 wurde die erste tschechische Zeitschrift Hlasatel Pravdy (Herold der Wahrheit) herausgegeben. Regelmäßig erschien diese aber erst ab 1906.

Die erste Konferenz des österreichischen Missionsfelds tagte im Dezember 1907 in Prag. Sie markierte den Anfang der effektiven adventistischen Mission in Österreich. J. Wolfgarten stellte dort das Statut eines in Wien gegründeten Vereines vor, und schon im Jahr 1908 wurde der Verein christlicher Männer und Frauen in Böhmen, ein Jahr später in österreichischem Schlesien und 1910 in Mähren, gegründet und genehmigt. Es kam zum Wachstum der Mitglieder der STA, so dass 1912 das Cisleithanische Österreich-Ungarn in drei Missionsfelder geteilt werden

konnte: in das böhmische, mährisch-schlesische und österreichische. 1914 avancierte das Mährisch-Schlesische Missionsfeld zur ersten „Vereinigung“ der STA in Tschechien.

Nach der Gründung der selbstständigen Tschechoslowakei im Oktober 1918 wurde zuerst die Herausgabe der Zeitschrift und andere Verlagsarbeit wiederhergestellt. Im November 1919 wurde die Tschechoslowakische Union (Abteilung) mit drei Vereinigungen und zwei Missionsfeldern gegründet. Eine Vereinigung (die polnisch-schlesische) wurde nach einem kurzen Krieg mit Polen, in der die Tschechoslowakei ein Teil seines Staatsgebietes verlor, aufgelöst. 1922 wurde ein neuer Verein gegründet. Vom selben Jahr an erschien auch die zweite tschechische adventistische Zeitschrift: *Stráž sionská* (Zions-Wächter). Schon in der Zeit, in der das tschechische Gebiet ein Teil Österreich-Ungarns war, wurde von Predigern oft über einen Mangel an tschechischsprachigen Arbeitern geklagt. Das änderte sich 1920 mit H.M. Wentland als Vorsteher, der in jenem Jahr mit der Schulung der Missionsarbeiter in Prag begann. Im Jahr 1925 wurde in Loděnice in der Nähe von Prag dann die erste adventistische Schule in Tschechien gegründet. Ab 1929 waren die tschechischen Adventisten mit Hilfe der deutschen Nachbarn in der Wohltätigkeitsarbeit aktiv. Adventistische Vereine mit dem Namen Tabita versuchten die Not der Bewohner in Zeiten der Wirtschaftskrise zu mindern. Dieselbe Krise verursachte auch die Schließung der Schule in Loděnice.

1938 trat die Tschechoslowakei dem nazistischen Dritten Reich strategisch wichtiges Grenzgebiet ab. Nach der Besetzung der Republik im März 1939 wurde die Tschechoslowakische Union aufgehoben. Zwei Monate nach der Besetzung der Tschechoslowakei wurde durch die Gestapo das Verlagshaus in Brünn angeblich wegen antinazistischer Artikel geschlossen. 1942 wurde auch der Verein amtlich aufgelöst. Die Kirche konnte aber trotzdem mit einigen lokalen Ausnahmen friedlich weiterleben.

Nach dem Kriegsende wurde in relativ kurzer Zeit die Tschechoslowakische Union wiederhergestellt. Eine der Vereinigungen – die Nordböhmische, welche die deutschsprachigen Bürger der Tschechoslowakei in Grenzgebiet Böhmens in sich vereinigte – wurde wegen der Vertreibung der Deutschen aufgelöst. Seit 1947 hatte die Tschechoslowakische Union nur drei Vereinigungen: die Böhmisches, Mährisch-schlesische und Slowakische. Ähnlich wie in anderen Staaten erlebten die Adventisten in der Nachkriegszeit eine Blütezeit, so dass die Verluste

aus der Vertreibung (ungefähr 1000 deutsche Glieder) schnell ausgeglichen werden konnten. Im Jahr 1946 gelang es, ein neues Seminar in Prag zu gründen, das bald von Studenten überfüllt war. Es gelang aber nicht, das Verlagswerk wiederherzustellen. Die Kommunistische Partei wurde schnell stärker. Das von den Kommunisten kontrollierte Ministerium, in dessen Bereich auch das Verlagswesen fiel, dämpfte das Verlagswerk all jener, die dem Kommunismus gegenüber feindlich gesinnt sein konnten. Trotzdem erlebte die adventistische Mission in der Nachkriegszeit einen Höhepunkt, so dass schon 1948 die STA die viertgrößte Kirche in den Böhmisches Ländern im Bezug auf die Anzahl von Predigern und Studenten im Seminar wurde. 1950 wurde die Kirche amtlich anerkannt.

Der kommunistische Machtumsturz im Februar 1948 stoppte aber den Beginn der Blütezeit des Adventismus in Tschechien. Das Kirchenverlagshaus wurde definitiv geschlossen; 1950 wurden auch alle Seminare aufgelöst; den Studenten wurde formal die Fortsetzung des Studiums an den staatlichen theologischen Fakultäten angeboten; von 62 adventistischen Studenten durften aber nur 5 weiterstudieren. 1951 ordnete der Staat an, dass die Kirche ihre Prediger zu entlassen habe. Nach ein paar Monaten hatte die Kirche nur noch 20% der Arbeiter. Auch die Zahl der Gemeinden wurde erheblich vermindert. Die Vereinigungen wurden aufgehoben, weil der totalitäre Staat mit der einfacheren Verwaltungsstruktur die Kirche besser kontrollieren konnte. Es gab auch Personalwechsel: das Staatsamt für kirchliche Angelegenheiten setzte im Juli 1951 die Kirchenführung mit dem Vorsteher Josef Doubravský ab. Ihre Posten wurden einem provisorischen Ausschuss mit dem Leiter T.J. Zigmund übertragen. Die Staatsämter übten weiter Druck auf die Kirche aus. Anfangs 1952 forderten sie den Verzicht der Adventisten auf den freien Sabbat. Das lehnte der Provisorausschuss aber ab. Der Druck in den folgenden Monaten blieb erfolglos. Deshalb beschlossen im August die Spitzenfunktionäre der Kommunistischen Partei ein Verbot der Kirche, das im Oktober 1952 in Kraft trat. An diesem Tag wurden alle Kapellen geschlossen, das Eigentum der Kirche in Beschlag genommen und die Prediger einem Zivilberuf in solchen Regionen zugewiesen, wo keine Adventisten waren.

Die STA Kirche wurde mit diesem Vorgehen überrascht; passte sich aber sehr schnell den gegebenen Umständen an und begann in der Illegalität zu leben. Die Gemeinden versammelten sich in kleinen Gruppen in den Wohnungen

der Kirchenmitglieder und die Prediger richteten auf den Geheimtreffen die finanziellen und organisatorischen Angelegenheiten. Die Staatssicherheit bemerkte aber die Aktivitäten der Adventisten und antwortete mit Hausdurchsuchungen und mit der Beschlagnahmung von Büchern und anderen Drucksachen. Da dies aber nicht die erwartete Folge hatte, wurde ab 1954 mit Festnahmen von Predigern und aktiven Kirchenmitgliedern begonnen, was in einem Prozess gegen die Kirchenleitung der geheimen Slowakischen Vereinigung im Juli 1955 in Prag gipfelte. Die Prediger hatten Glück, dass dieser Prozess erst nach dem Ende der harten Phase des Stalinismus begann und die Staatsanwaltschaft ihre Absicht aufgab, die Prediger des Hochverrats zu verurteilen. In diesem Fall hätten die Prediger zum Tode verurteilt werden können. Die Prediger wurden schließlich zu Strafen von 5-7 Jahre verurteilt. Einige Verurteilte wurden in Arbeitlagern der Uranminen im Joachimsthaler Gebiet stationiert. Druck wurde aber auch auf Kirchenmitglieder ausgeübt. Vor allem wurde der Verzicht auf den freien Sabbat in der Arbeit und in der Schule gefordert. Oft wurden Geldstrafen verhängt und in einigen Fällen wurden auch Kinder den Eltern weggenommen. Aber auch diese Verfolgung bewegte die tschechoslowakischen Adventisten nicht dazu, die Grundlage ihres Glaubens zu verleugnen.

Ein Glücksfall für die Kirche war die Tatsache, dass im Jahr 1953 von der kommunistischen Regierung eine den Bürgern gegenüber sensiblere Politik ausgerufen wurde. Diese Erklärung, die eigentlich nicht ganz ernst gemeint war, wurde aber im Staatsamt für kirchliche Angelegenheiten sehr ernst genommen, das von jenem Jahr an von liberal gesinnten Kommunisten geführt wurde. Diese liberalen Kommunisten versuchten, die den Kirchenbedürfnissen gegenüber offenere Politik in Gang zu setzen. So bemühten sie sich schon ab 1953 um die Wiederbewilligung der STA als Kirche. Das gelang schließlich im November 1955, als das Generalsekretariat der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei dieser Wiederbewilligung zustimmte.

Da die Kirchenvertreter sich weigerten, das in Beschlag genommene Eigentum aufzugeben, und auch nicht versprechen wollten, dass adventistische Gläubige ihre Kinder in die Schule schicken würden, schleppten sich die Verhandlungen fast ein Jahr lang hin. Schließlich wurde vom Staatsbeamten als Hauptverhandlungsführer T.J. Zigmund berufen. Die ursprüngliche Verhandlungsgruppe, die an die Kirchenleitung von 1951 mit J. Doubravský

anschließen wollte, wurde damit zur Seite geschoben. Die Kirchenleitung mit T.J. Zigmund an der Spitze nahm die Bedingungen der Staatsvertreter an, verzichtete auf Rückgabe des Eigentums und versprach, auf die Kirchenmitglieder so einzuwirken, dass sie die Kinder am Sabbat in die Schule schicken würden. Im Herbst 1956 konnte man in Tschechien wieder nach vier Jahren öffentliche Gottesdienste durchführen.

Sehr unerfreulich war aber die Situation in der Verwaltung der Kirche. Die provisorische Kirchenleitung geriet in Verdacht, dass sie dem Staat bei den Verhandlungen zu stark nachgegeben hätte. Die Unzufriedenheit wurde z.B. daran bemerkbar, dass, trotz leicht wachsender Mitgliederzahl, das Zehnteneinkommen sank. Die Gemeinden wurden auf Vermietung von Kapellen anderer Kirchen verwiesen. Manchmal gelang es viele Jahre nicht, einen geeigneten Raum zu besorgen. Dazu kam auch die Tatsache, dass jene Prediger, die der Kirchenleitung in der Sache der Schulanwesenheit der Kinder am Sabbat nicht zustimmten oder die Kirchenleitung aus anderen Gründen kritisierten, ihren Beruf nicht mehr ausüben durften. Mehr als 20 Prediger wurden in Tschechien entlassen. Das entsprach mehr als der Hälfte der Predigerschaft. Das Misstrauen eines großen Teiles der Mitglieder der Kirche gegenüber Zigmund und seiner Leitung wurde damit noch größer. In der Opposition gegen den Kirchenausschuss waren vor allem Adventisten in Mähren und Schlesien. Die Krisensituation bei den Adventisten kulminierte in Jahren 1960-61, als viele Brüder den Unionsausschuss verließen. Das war eine Reaktion auf die Entscheidung der Kirchenleitung, den Staatsbeamten eine Listen mit den am Sabbat abwesenden Kindern zu übergeben. Einige Gemeinden im Gebiet von Ostrau schrieben dem Vorsteher der Kirche, dass er in diesen Gemeinden nicht mehr als Kirchenleiter angesehen würde.

Trotz der Zuspitzung der Situation gelang es, eine Spaltung der Kirche zu vermeiden. Die oppositionellen Prediger, die ihren Beruf nicht mehr ausüben konnten, wählten sich einen Sprecher und kritisierten bei mehreren Gelegenheiten die Kirchenleitung, traten aber nie aus dem Kirchenverband aus. Zu einer Teilberuhigung kam es nach der Unionskonferenz im Jahr 1963, als ein neuer Vorsteher, Oldřich Sládek, aus Schlesien, gewählt wurde. Die Situation beruhigte sich erst 1968, als in der Tschechoslowakei ein kurzer Zeitabschnitt der Demokratie begann. In diesem Jahr wurde auch die fünftägige Arbeits- und Schulwoche

eingeführt; und der Hauptstreitpunkt – die Schulabwesenheit am Samstag – verschwand von selbst.

Das Jahr 1968 war für Kirche das Jahr des Wiederaufbaus. Die Prediger versöhnten sich miteinander und 22 Arbeiter, die früher ihren Beruf nicht ausüben konnten, wurden wieder in den Dienst der Kirche aufgenommen. Die Vereinigungen wurden wiederhergestellt und auch die Zahl der Gemeinden erhöhte sich wieder. Die Kirche begann wieder mit der Jugend zu arbeiten. Die adventistische Schriften erschienen wieder. Und auch die Herausgabe der Zeitschrift *Znamení doby* (Zeichen der Zeit) wurde erlaubt. Diese Zeitschrift konnte in farbiger Ausführung erscheinen, was in der kommunistischen Tschechoslowakei eine Ausnahme darstellte. Die Kirche erhielt auch die Bewilligung zur Gründung eines Seminars. Aussichtvoll war auch die Entwicklung bezüglich des Ersuchens um Rehabilitation der Kirche und um Rückgabe des Eigentums.

Das aber wurde mit der Besetzung der Republik durch Truppen des Warschauer Paktes gestoppt. Das Rehabilitationsverfahren wurden abgebrochen und auch das Seminar wurde später geschlossen. Viel musste die Kirche wieder aufgeben: die Jugendarbeit; die Kandidaten für die Konferenzen mussten wieder vom Staat bewilligt werden und noch andere Schwierigkeiten stellten sich wieder ein. Einige positive Aspekte überdauerten aber auch die Okkupation: die höhere Zahl der Gemeinden und der Prediger; die Vereinigungen funktionierten weiter und die Kirche konnte religiöse Schriften herausgeben. In der zweiten Hälfte der 1970-er Jahre fand die Kirche genug Mittel, um neue Kapellen zu bauen oder die alten zu renovieren. Diese relativen „Vorteile“ in der Realität des kommunistischen Regimes waren aber nicht vergeblich. Die STA, die sich nach dem Verbot von 1952 fast zwei Jahrzehnte in der Krise befunden hatten, waren wohl traumatisiert, arbeiteten aber pragmatisch mit dem Regime zusammen, um ein ruhigeres Kirchenleben zu erwirken. Diese Vorgangsweise blieb aber trotz aller Vorteile umstritten. Überraschend ist im apolitischen und eschatologisch orientierten Adventismus vor allem das Maß der Kooperation mit dem Staat: alle Unionsvorsteher und fast alle Vereinigungsvorsteher nach 1951 waren Mitarbeiter der Staatssicherheit. Nach 1989, als das kommunistische Regime zusammenbrach, kam es zu einem Wachstum der STA-Gemeinde. Seit Mitte der 1990-er Jahre stagniert die Zahl der Mitglieder wieder.

Seznam použitých zkratk

- AAE – Historický archiv adventistů sedmého dne v Evropě ve Friedensau
AA – Archiv nakladatelství Advent-Orion
ACASD – Archiv Česko-Slovenské unie Církve adventistů sedmého dne
ACB – Archiv Církve bratrské
AMP – Archiv hlavního města Prahy
AKPR – Archiv kanceláře prezidenta republiky
AML – Archiv města Liberec
AMV – Archiv Ministerstva vnitra České republiky
AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky
ASD – Adventisté sedmého dne
AVČR- Akademie věd Československé republiky
C-ADV – Fond Církve adventistů sedmého dne v Národním archivu
CASD – Církev adventistů sedmého dne
CČS – Církev československá
CO MŠK – Církevní odbor Ministerstva školství a kultury
ČJASD – Československá jednota adventistů sedmého dne
ČSAV – Československá akademie věd
ČCE – Českobratrská církev evangelická
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika
DP- Deutsche Partei, německá nacistická strana na Slovensku. Strana byla po Mnichovu právní nástupkyní zakázané Karpathendeutsche Partei, jakési slovenské pobočky Sudetendeutsche Partei v Československu.
ERC – Ekumenická rada církví
GK – Generální konference Církve adventistů sedmého dne ve Washingtonu
GP – Generální prokuratura
IKEM – Institut klinické a experimentální medicíny
KBF – Komenského bohoslovecká fakulta. Tato zkratka je používána ve státních dokumentech, fakulta sama užívala zkratku KEBF
KNV – Krajský národní výbor
KV KSČ – Krajský výbor Komunistické strany Československa
KPR – Kancelář prezidenta republiky
KSČ – Komunistická strana Československa
MI – Ministerstvo informací
MIO – Ministerstvo informací a osvěty
MK – Ministerstvo kultury
MKI – Ministerstvo kultury a informací
MNO – Ministerstva národní obrany
MNV – Městský národní výbor
MS – Ministerstvo spravedlnosti
MSČJA – Fond Moravskoslezského sdružení Československé jednoty adventistů sedmého dne v Národním archivu
MŠ – Ministerstvo školství
MŠK – Ministerstvo školství a kultury
MŠNO – Ministerstvo školství a národní osvěty
MŠVU – Ministerstvo školství, věd a umění

MV – Ministerstvo vnitra
MZA- Moravský zemský archiv v Brně
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
MŽ – Ministerstvo železnic
NA – Národní archiv
NPT – Nápravný pracovní tábor
NSDAP- Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei – národně socialistická dělnická strana Německa
NV – Národní výbor
ONV – Okresní národní výbor
PMNO – Prezidium Ministerstva národní obrany
PMR – Předsednictvo Ministerské rady
PMV – Presidium Ministerstva vnitra
PTP – Pomocný technický prapor
PZÚ – Presidium Zemského úřadu
ŘKC – Římskokatolická církev
SAMK – Správní archiv Ministerstva kultury České republiky
SLOVÚC – Slovenský státní úřad pro věci církevní
SOA – Státní oblastní archiv
SPVC – Sekretariát pro věci církevní
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
SÚC – Státní úřad pro věci církevní
ÚAV NF – Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚCN – Ústřední církevní nakladatelství
ÚPV – Úřad předsednictva vlády
ÚR – Ústřední rada Církve adventistů sedmého dne, pro zjednodušení používám tuto zkratku i pro předchozí Ústřední výbor CASD
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VS – Vlastní soukromá sbírka dokumentů autora práce
VÚA – Vojenský ústřední archiv v Praze
ZAO – Zemský archiv v Opavě
ZNV – Zemský národní výbor
ZÚ – Zemský úřad

Periodika

AB – Adventbote
Ad - Advent
AE – Adventecho
HP – Hlasatel pravdy
KJ – Kostnické jiskry
RH – Review and Herald
StS – Stráž sionská
ZD – Znamení doby
ZW – Zionswächter

Seznam použité literatury

a) Primární literatura a zdroje

1) Nepublikované zdroje

Balcar, Michal. Adventisté sedmého dne na území Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Sázava, 2001.

Duda, Emanuel. Vývoj a Pokrok adventního díla v Československu. Závěrečná práce na Teologickém semináři CASD: Praha, 1972.

Hartlapp, Johannes. Die Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten in der Zeit des Nationalsozialismus vor dem Hintergrund der geschichtlichen Entwicklung von 1875 bis 1945 und unter besonderer Berücksichtigung des eigenen Weltbildes und der Beziehungen zu Staat und Kirchen. Nedokončená disertační práce, 2006.

Kantor Jan s manželkou. Z Boží milosti. Rukopis pamětí.

Šustek, Miloslav a spol. Vývoj událostí v dále adventním od roku 1951. Praha, 1957.

Zagora, J. Počátky Adventního hnutí na Těšínském Slezsku, 1948.

Zigmund J. Tobiáš. Souhrn událostí o činnosti Církve adventistů sedmého dne v ČSSR za roky 1946 až 1962. Illia, 1991.

2) Literatura

Bláha, Miloslav. Pod křídly Nejvyššího. Jupos: Ostrava, 2005.

Conradi, L. Richard. Proroctví a dějiny světové neboli státník a prorok. Adventní nakladatelství v Praze a Brně-Král.Pole: Brno, 1921.

Drejnar, Jiří. Na objížďkách mého života. Luxpress: Praha, 2001.

Kaba, Ján. Příběh mého života aneb jak mne Pán vedl. Jupos: Ostrava, 2004.

Krynská Jiřina, Krynský Dimitrij, Když pohlédneme zpátky... Jupos: Ostrava, 1997.

Kraus, Vladimír. Cesta k životu. Jupos: Ostrava, 2001.

Ostrolucký, Martin. Spomienky. A-Alef: Ostrava, 2005.

Popelka, Josef. Kdo jsou adventisté? Adventním nakladatelství v Brně: Brno, 1932.

Šustek, Miloslav. Světlo a prameny v údolích. Jupos: Ostrava, 1993.

Šustek, Miloslav. Moje slabost a Kristova síla. Jupos: Ostrava, 1996.

3) Periodické publikace

Advent

Adventbote

Adventecho

Bohemia

Betanie

Čech

Českoobrátské rodina

Chelčický

Deutsches Abendblatt

Evanjelické listy

Hlasatel pravdy

Katolík

Kostnické jiskry

Lidové listy

Lidový deník

Národ

Národní osvobození

Prager Tagblatt

Právo lidu

Review and Herald

Seventh-Day Adventists Yearbook

Stráž Sionská

Světlo

Zionswächter

Znamení doby

4) Rozhovory

Drejnar Jiří

Drobný Radomír

Doubavský Josef

Chlebek Karel
Jura Rudolf
Nowak Karel
Špínar Karel
Šustek Miloslav
Šustková Pavla

b) Sekundární literatura

- Böttcher, Manfred. Grateanderungen einer Freikirche im totalitären Regime. Die Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten in DDR 1945-1990. Peter Lang Verlag: Frankfurt am Main, 2006.
- Cuhra, Jaroslav. Církevní politika KSČ a státu v letech 1969-1972, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, 1998.
- Černý, Pavel; Kratochvíl, Vítězslav. Církyve a náboženské společnosti v Severomoravském kraji. Profil: Ostrava, 1986.
- Damsteegt, P. Gerard. Foundations of the Seventh-Day Adventist Message and Mission, W.B.Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids (Michigan), 1977.
- Doukhan B. Jacques (Ed.). Thinking in the Shadow of Hell. The Impact of the Holocaust on Theology and Jewish-Christian Relations. Andrews University Press: Berien Springs (Michigan), 2002.
- Dunton, Hugh; Heinz, Daniel; Porter, Dennis; Strasdowsky, Ronald (Editors). Heirs of the Reformation. The Story of the Seventh-Day Adventists Church in Europe. The Stanborough Press: Grantham (England), 1997
- Froom, E. LeRoy. Movement of Destiny. Review and Herald Publishing Association: Washington, 1971.
- Gaustad, S. Edwin (ed.),The Rise of Adventism, Religion and Society in Mid-nineteenth-century America, Harper&Row Publishers: New York, 1974.
- Hartlapp, Johannes. Die Lage der Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten in der Zeit des Nationalsozialismus. Studienarbeit am Predigerseminar Friedensau: Friedensau, 1979.
- Heinrichs, E. Wolfgang. Freikirchen – eine moderne Kirchenform. Entstehung und Entwicklung von Fünf Freikirchen im Wuppertal. Brunnen Verlag: Giesen, 1989.

- Heinz, Daniel. Church, State and Religious Dissent. A History of Seventh-Day Adventists in Austria 1890-1975. Peter Lang: Frankfurt am Main, 1993.
- Heinz, Daniel. Ludwig Richard Conradi, Missionar, Evangelist und Organisationsleiter der Siebenten-Tags-Adventisten in Europa. Peter Lang: Frankfurt am Main, 1998.
- Hoekema, A. Anthony. Seventh-day Adventism. William B. Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids (Michigan, USA), 1990.
- Kaplan, Karel. Stát a církev v československu 1848-1953, Nakladatelství Doplněk: Brno, 1993.
- Kmet', Norbert. Postavenie cirkví na Slovensku 1948-1951. Veda: Bratislava, 2000.
- Knight, R. George. Adventismus v proměnách času. Advent-orion: Praha, 2003.
- Kolektiv autorů. The Story of Our Church. Pacific Press Publishing Association: Mountain View (California, USA), 1956.
- Kolektiv autorů. . Michał Belina Czechowski 1818-1876. Wydawnictwo Znaki czasu: Warszawa, 1979.
- Kolektiv autorů. Kladení výhybek cestami křesťanskými a adventními dějinami, skriptum CASD: Praha, 1996.
- Kramer, H. Helmut. The Seventh-Day Adventist Reform Movement (German Reform). Review and Herald Publishing Association: Hagerstown (Maryland), 1988.
- Land, Gary. Historical Dictionary of the Seventh-day Adventists, The Scarecrow Press: Lanham (Maryland), 2005.
- Loughborough, J. N. The Great Second Advent Movement, its Rise and Progress. Arno Press: New York, 1972 (reprint, originally published 1905)
- Łyko, Zachariasz. Kościół adwentystów dnia siódmego. Wydawnictwo Znaki czasu: Warszawa, 1988.
- Müller, Richard. Adventisten, Sabbat, Reformation. GEK Gleerup: Malmö, 1979.
- Mueller, F. Konrad. Die Frühgeschichte der Siebenten-Tags-Adventisten. Gerstenberg Verlag: Hildesheim, 1977.
- Nyaundi, M. Nehemiah. Religion and Social Change. A Sociological Study of Seventh-day Adventism in Kenya. Lund University Press: Lund, 1993.
- Padderatz, Gerhardt. Conradi und Hamburg, Die Anfänge der deutschen Adventgemeinde (1889-1914) unter besonderer Berücksichtigung der organisatorischen, finanziellen und sozialen Aspekte. Herausgegeben im Selbstverlag: Hamburg 1978.

- Pfeiffer, E. Baldur; Träder, E. Lothar; Knight, R. George (Hrsg.). Die Adventisten und Hamburg. Von der Ortsgemeinde zur internationalen Bewegung. Peter Lang Verlag: Frankfurt am Main, 1992.
- Plantak, Zdravko. The silent Church. Human Rights and Adventist Social Ethics. Macmillan Press: London, 1998.
- Ruttmann, Hermann. Die adventistische Reformationsbewegung 1914-2001: Die Internationale Missionsgesellschaft der Siebenten-Tags-Adventisten, Reformationsbewegung in Deutschland. Teiresia Verlag: Köln 2002.
- Sapiets, Marite. True Witness, The Story of Seventh Day Adventists in the Soviet Union. A Keston College Publication: Keston (England), 1990.
- Schultze, Harald; Kurschat, Adnreas. „Ihr Ende schaut an...“ Evangelische Märtyrer des 20. Jahrhunderts. Evangelische Verlagsanstalt: Leipzig, 2006.
- Szymeczek, Józef (ed.). Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945-1953). Kongres Poláků v ČR – dokumentační centrum: Český Těšín, 2004.
- Träder, E. Lothar. Der Nationalsozialismus und die Adventgemeinde. Adventistischer Wissenschaftlicher Arbeitskreis e.V.: Darmstadt, 1986.
- Vaverka, Jiří a kolektivu autorů. Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska. Jota: Brno, 2004.
- Zimmermann, Volker. Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). Prostor: Praha, 2001.